This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

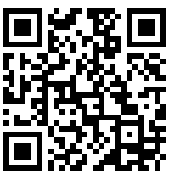

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

184

KÄLLSTUDIER TILL SVERIGES HISTORIA 1230—1436

INHEMSKA BERÄTTANDE KÄLLOR
JÄMTE LIBELLUS MAGNIPOLENSIS

AV

INGVAR ANDERSSON

LUND / C. W. LINDSTRÖMS BOKHANDEL

Digitized by Google

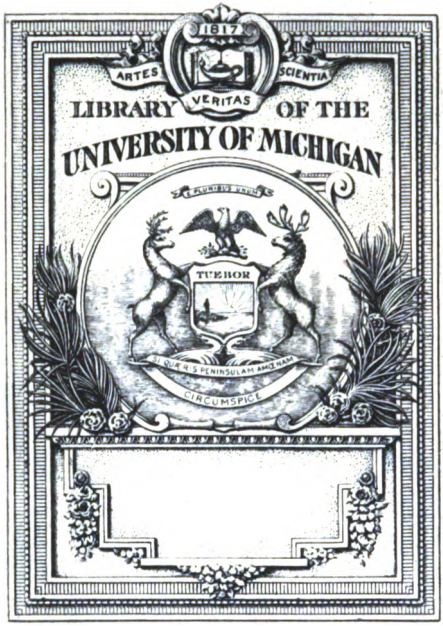

Digitized by Google

DL
681
.A55

Digitized by Google

Digitized by Google

184

KÄLLSTUDIER TILL SVERIGES HISTORIA 1230—1436

INHEMSKA BERÄTTANDE KÄLLOR
JÄMTE LIBELLUS MAGNIPOLENSIS

AKADEMISK AVHANDLING
SOM MED TILLSTÅND AV VITTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS I LUND HUMANISTISKA SEKTION FÖR VINNANDET AV FILOSOFISK DOKTORSGRAD FRAMSTÄLLES TILL OFFENTLIG GRANSKNING MÅNDAGEN DEN 26 MARS 1928 KL. 10 F. M. Å AUDITORIUM N:R VI

AV

INGVAR ANDERSSON
FIL. LIC. AV MALMÖ NATION

LUND 1928, A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

6.J.1.

Digitized by Google

Digitized by Google

KÄLLSTUDIER TILL SVERIGES HISTORIA 1230—1436

INHEMSKA BERÄTTANDE KÄLLOR
JÄMTE LIBELLUS MAGNIPOLENSIS

AV

INGVAR ANDERSSON

LUND 1928, A.-B. SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

Digitized by Google

Digitized by Google

FÖRORD

För studiet av de i denna avhandling behandlade källorna ha i regel föreliggande tryckta upplagor använts. I vissa fall ha även handskrifterna undersökts; särskilt gäller detta de svenska annaler, som finnas tryckta i första delen av Scriptores rerum svecicarum.

Arbetets plan har medfört, att de senare källor, vilka begagnat annalerna och rimkrönikorna — Ericus Olai, Olaus Petri m. fl. — icke direkt indragits i undersökningen, detta så mycket mera som de viktigaste av dessa källor sedan längre tid äro föremål för undersökningar från andra håll.

* * *

Till professor Lauritz Weibull ber jag få framföra min vördsamma tacksägelse för de värdefulla uppslag och råd, som från hans sida i rikt mått kommit mig till del. Särskilt är jag honom tacksam för den genomgång av avhandlingen i manuskript, som han företagit. Professor Curt Weibull tackar jag för den givande och till fortsatt arbete eggande granskning, han vid sina seminarieövningar och eljest ägnat mina undersökningar. Professor Gottfrid Carlsson är jag tack skyldig för visat intresse och goda råd och anvisningar.

Digitized by Google

Till tjänstemännen vid de arkiv och bibliotek, där jag arbetat, ber jag få uttala min tacksamhet för visat tillmötesgående. I all synnerhet riktar sig denna till arkivarien Ernst Nygren; med honom har jag dessutom haft förmånen att få ingående diskutera åtskilliga i avhandlingen berörda problem. Till mina förmän vid Landsarkivet i Lund stannar jag i stor förbindelse för välvilligt underlättande av mitt arbete.

Fil. kand. Bengt Hjelmqvist tackar jag för hjälp med korrekturet och fil. mag. Harald Berg för biträde vid litteraturförteckningens uppgörande; mina övriga vänner och studiekamrater för bistånd och meningsutbyten.

Lund i mars 1928.

INGVAR ANDERSSON.

Digitized by Google

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sid.

Förord III

Förkortningar. Tillägg VII

Inledning 1

Kap. I. Erikskrönikan och dess källor 6

A. Erikskrönikans plats i europeisk litteratur 7

B. Erikskrönikans tillkomst och datering. Dess källförhållanden enligt rådande uppfattning 16

C. De svenska medeltidsannalerna 20

D. Erikskrönikans framställning av tiden intill 1290 25

E. Erikskrönikans framställning av tiden 1290—1318 54

1. Erikskrönikan och annalerna 55

2. Erikskrönikans och annalernas inbördes källförhållanden 79

3. Motstridande uppgifter i Erikskrönikan och annalerna 90

4. I Erikskrönikan begagnade källkretsar utanför annalverken 100

Kap. II. Birgittas revelationer som källa till Magnus Erikssons historia 108

Kap. III. Libellus de Magno Erici rege 151

Kap. IV. Rimkrönikans förbindelsedikt 174

Kap. V. Libellus Magnipolensis 213

A. Libellus Magnipolensis och Korners Chronica novella. 215

B. Förutsättningarna för Albrekts tåg till Sverige 224

C. Libellus Magnipolensis' framställning av Albrekts inkallelse samt Visbykrönikan 1362—63 232

D. Libellus Magnipolensis' framställning av Albrekts strider mot folkungarna 1363—1389 246

Kap. VI. Den s. k. Engelbrektskrönikan 259

Källor och litteratur 303

Digitized by Google

Digitized by Google

FÖRKORTNINGAR

D. S. = Diplomatarium suecanum.
F. M. U. = Finlands Medeltidsurkunder.
F. S. S. = Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar.
H. R. = Hanserecesse.
M. E. L. L. = Magnus Erikssons landslag.
M. U. = Meklenburgisches Urkundenbuch.
Sdm. L. = Södermannalagen.
S. R. P. = Svenska Riks-archivets pergamentsbrev.
S. R. S. = Scriptores rerum svecicarum.
Sv. Tr. = Sveriges Traktater.
U. L. = Upplandslagen.
Ö. G. L. = Östgötalagen.

Övriga förkortningar torde förstås utan förklaring.

TILLÄGG:

Sid. 49, not 3, rad 2: efter "A. Schück, a. a. sid. 394 ff." tillägges: och Ahnlund, Jon jarl (Sv. Dagbl. 1926 $^{16}/_{8}$).

Digitized by Google

948.5
A55

Digitized by Google

INLEDNING

För Sveriges äldsta historia fram till 1200-talet stå oss inga inhemska berättande källor till buds. Det dröjer länge, innan en svensk historieskrivning kan spåras. För den huvudsakliga kunskapen om den svenska historiens yttre drag in i 1200-talet äro vi hänvisade till arkeologiskt material, runinskrifter, ett sparsamt diplommaterial och utländska berättande källor. Mycket står att hämta särskilt i dansk och isländsk litteratur [1]). Den tid, då i Sverige ännu ingen som helst historia skrevs, såg en rik historieskrivning uppblomstra i Danmark och på Island. De danska författarna anknöto direkt till den allmäneuropeiska traditionen och skildrade i annaler och krönikor på latinskt språk sitt lands öden; de isländska historieskrivarna utarbetade en art av historisk framställning som är enastående i Europas medeltida litteratur, "sagan". Först då den danska och isländska historiska litteraturen redan upplevat sin höjdpunkt, kan man skönja de första svaga spåren till en historieskrivning inom Sverige.

Dessa första försök ansluta sig till en gängse form, annalens eller årbokens. I dessa uppteckningar följa de spridda och isolerade händelser, som antecknats i klostrens eller andra institutioners memorialböcker, oförmedlat på varandra i kronologisk ordning. Endast fakta noteras

[1]) Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden, sid. 1.

Digitized by Google

under de angivna data. Urvalet har ofta en rätt speciell karaktär; stundom är det betingat av lokala eller personliga intressen. Det kan i de äldsta svenska annalerna iakttagas, att impulserna till annalskrivning kommit utifrån och att denna form i Sverige utbildats i anslutning till utländska mönster. I de flesta av våra annaler utgöres huvudstommen i deras äldre delar av från danska annaler hämtade fakta. I ett fall är det möjligt att se, huru en ursprungligen dansk årbok, som överförts till Sverige, vid 1200-talets mitt av en svensk kompletterats med de för honom bekanta torftiga uppgifterna om svenska historiska händelser från 1100-talets mitt och framåt [1]). Omkring år 1300 utarbetades årböcker, av vilka ett par i samtidiga handskrifter bevarats till vår tid [2]). De äro sinsemellan synnerligen nära besläktade.

Rent tillfälligt uppträder även i 1200-talets mitt en självständigt utformad art av icke annalistiska, historiska anteckningar i Västgötalagens konunga-, lagmans- och biskopslängder. Till de i kronologisk följd uppförda namnen ha här fogats korta, prägnanta karaktäristiker av ett slag, som saknar motsvarighet i den äldsta annalskrivningen [3]).

Ej blott i annalistisk form behandlade man emellertid historiska händelser eller sådana som ansågos för historiska. Ur kyrkans litteratur upptogs en form, som under medeltiden spelade en betydande roll, helgonlegenden. I den mån historiska personer behandlades i denna form, uppkom en ny art historiska källor. Även här är bero-

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 47 ff., där kallad Chronologia vetus ab anno 916 ad annum 1263, och Annales Danici, sid. 130 f., där benämnd Annales dano-suecani 916—1263. Redan Benzelius urskilde annalens två olika beståndsdelar. Se f. ö. om denna annal Ellen Jørgensen i inledningen till Annales Danici, sid. 20 f., och där angiven litteratur samt meddelande av E. Nygren i A. Schück, Studier rörande det svenska stadsväsendets uppkomst och äldsta utveckling, sid. 391.

[2]) S. R. S. I, 1, n:r XIX; III, 1, n:r I.

[3]) Curt Weibull, a. a. sid. 2 f.

Digitized by Google

endet av den allmäneuropeiska traditionen starkt iögonenfallande. Som typisk exponent för detta slags historieskrivning i Sverige torde Erikslegenden kunna anses med sina starkt schematiska människo- och händelseskildringar och sitt övervägande uppbyggliga syfte. För legendförfattaren var det historiska händelseförloppet en sak, som först i andra hand var av intresse [1]).

Ännu länge efter Sven Ågesen och Saxo, Fagrskinnas författare och Snorre Sturlasson hade den svenska historieskrivningen ej nått över här antydda stadium. Först i det fjortonde seklets tidigare del börjar strömmen av inhemska litterära källor till Sveriges historia att flyta rikare.

De från 1400-talet bevarade annalredaktionernas uppgifter bli med 1300-talets början för en tid framåt talrikare, fylligare och mera sammanhängande. Ett stycke in i århundradet tillkommer Erikskrönikan, den första svenska rimkrönikan, behandlande folkungaättens historia från 1200-talets mitt till inemot 1320. Den ansats till en sammanhängande svensk rikshistoria, som denna rimkrönika innebar, fullföljdes väl på lång tid ej, men andra viktiga historiska källor sågo dagen. Magnus Erikssons upprörda och händelserika regering har fått starkt färglagda skildringar i den heliga Birgittas uppenbarelser och i den pamflett mot Magnus Eriksson, som bär överskriften "Qualiter regnauit rex Magnus," men är mera känd under namnet Libellus de Magno Erici rege. Tyvärr har ingen mot Magnus välvilligt stämd författare behandlat hans regering; desto rikare äro de birgittinska revelationerna och den nämnda pamfletten på mörka skildringar från särskilt hans senaste tid.

[1]) Erikslegenden är den enda av de äldre svenska helgonlegenderna, som blivit närmare undersökt med avseende på sina källor och syften (L. Weibull, Erik den helige i Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1917, sid. 99 ff.).

Digitized by Google

Stridigheterna under Magnus Eriksson löpte direkt över i nya. Den motsatsställning mellan Sveriges tyskfödde konung och Margareta, folkungarnas arvtagerska, som utbildades allt skarpare under 1300-talets sista decennier och slutade med Albrekts fördrivande, tog sig även uttryck i en litterär fejd. Den skickligt skrivna rimmade pamflett mot Albrekt, som benämnes "En lustig liknelse om konung Albrekt", och den indignerade beskrivningen av Käpplingemorden äro fejdens viktigaste dokument från Albrekt-fientligt håll. I historisk betydelse överträffas de emellertid vida av ett inlägg från Albrekts anhängare, den s. k. Libellus Magnipolensis. Klart och skenbart logiskt söker denna leda i bevis, att mecklenburgarnas dynasti var legitim och att folkungarna endast genom svek kunde göra densamma makten stridig. Detta vill den okände författaren ådagalägga genom en analys av de politiska tilldragelserna i Sverige från år 1360 och framåt. Skriften är otvivelaktigt en av de intressantaste politiska stridsskrifterna i Nordens medeltidshistoria. Den är väl tillkommen utanför Sverige, men hör samman med de övriga skrifter, som ovan karaktäriserats, och behandlas därför i sammanhang med dem.

Från 1300-talets senare del ha de flesta annalerna bevarat få notiser. I 1400-talets förra hälft tar annalskrivningen fart. Större samlingsverk utarbetas, vilka söka sammanföra det befintliga annalistiska stoffet från äldsta tid och framåt. Från denna tid härstamma flera av de viktigaste svenska annalhandskrifterna. En munk i Visby gråbrödrakloster utarbetade ett dylikt verk, som från 1360-talet och fram till 1400 är mindre beroende än vanligt av det annalistiska schemat och lämnar vad man kallat "en raisonnerende, pragmatisk Skildring" [1]).

[1]) De ifrågavarande annalerna äro S. R. S. I, 1, n:r XII, XIV, XVI och XVII. Om Visbyanteckningarnas särdrag se Erslev, Studier til Dronning Margrethes Historie (D. Hist. Tidsskr. 5. Række, 3), sid. 345. Vadstenadiariet står utanför denna grupp.

Digitized by Google

Med Karl Knutssons trontillträde började den livligaste historiska verksamhet, som utövats i medeltidens Sverige; Karl Knutsson hade skarp blick för den litterära verksamheten som faktor i det politiska spelet. Erikskrönikan kom nu till heders. Med denna som förebild skrevs en fortlöpande framställning av Sveriges historia från 1389 till in på 1450-talet, och denna framställning, även den en rimkrönika, sammanfogades med den gamla genom en "förbindelsedikt". I en svensk prosakrönika skildrades Sveriges öden, regent för regent, i starkt koncentrerad form. Till slut skulle kronan sättas på verket genom Ericus Olais latinska krönika, sammanfattande allt som kunde utforskas om rikets historia.

Den svenska medeltidens diplom ha endast sporadiskt och i ett nyckfullt urval bevarats till eftervärlden. Vid en rekonstruktion av Sveriges medeltidshistoria bli därför de litterära källorna av stor betydelse. Det har också alltid varit ur dem som historieskrivningen till betydande grad öst. Desto viktigare blir det att underkasta dem en minutiös prövning med hänsyn till deras ursprung, källförhållanden och tendens. Särskilt von der Ropp och Erslev ha här utfört viktiga arbeten, men mycket återstår att göra. Denna avhandlings uppgift är att genom en mera ingående analys av vissa litterära källor till Sveriges medeltidshistoria söka lägga en säkrare grund till en historisk framställning.

Härvid har dock av vissa skäl en avgränsning måst bestämmas. Början har gjorts med Erikskrönikan. Annalerna ha icke indragits i undersökningen utom där så varit absolut nödvändigt. Vissa av de mindre betydande källorna ha endast behandlats i förbigående. Gränsen framåt har satts efter Karlskrönikan, och endast dennas första avsnitt har mera ingående undersökts.

Digitized by Google

Kap. I. ERIKSKRÖNIKAN OCH DESS KÄLLOR

Det inledande verket i svensk egentlig medeltida historieskrivning är Erikskrönikan. Denna söker ge en sammanhängande framställning av Sveriges, speciellt folkungaättens historia från 1200-talets mitt fram till Magnus Erikssons val till konung [1]).

Efter en inledning, där den okände författaren berömmer Sveriges herrar och furstar, ger han en summarisk framställning av Erik Erikssons regering och en mera vidlyftig av de första folkungarnas tid. I denna första del ligger huvudvikten vid kampen mellan Valdemar och Magnus Ladulås. Författarens sympatier äro här på den senares sida. I krönikans senare, största och utförligaste del, som omfattar tiden efter Magnus Ladulås' död till Magnus Erikssons kungaval med undantag av en lucka

[1]) Utg. i Svenska fornskriftsällskapets samlingar 1865 av Klemming (Del 17: 1) och 1921 av R. Pipping (Del 47). Sin första mera ingående undersökning fick Erikskrönikan av G. von der Ropp i hans arbete Zur Deutsch-Skandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts, sid. 118 ff. Senare har den utförligare behandlats av bl. a. G. Cederschiöld (Om Erikskrönikan, ett historiskt epos från folkungatiden), R. Pipping (Erikskrönikans ordskatt, Erikskrönikans ljudlära och Kommentar till Erikskrönikan), A. Nordfelt (Erikskrönikans ålder och tillkomst, Samlaren, N. F., 2, sid. 1 ff.) samt G. Bolin (Till dateringen av Erikskrönikan, Hist. Tidskr. 1927, sid. 288 ff.).

Digitized by Google

åren 1314—1316, äro striderna mellan konung Birger och hans bröder det centrala. Även här tar författaren starkt parti för de upproriska och har i hertig Eriks person förkroppsligat sitt riddarideal. Hertigens vinnande, ridderliga uppträdande och givmildhet mot sina män äro drag, som särskilt framhävts.

Med det begränsade urkundsmaterial, som står till buds från denna tid, är det tydligt, att Erikskrönikan som källa för folkungatidens förra del måste vara av största vikt. En undersökning av krönikan som historisk källa är under sådana förhållanden av nöden. Dess litteraturhistoriska sammanhang är i huvudsak klarlagt genom den finländske filologen Rolf Pippings forskningar, framlagda i hans vers för vers förda kommentar till dikten. Dess källförhållanden ha ofta, men mera i förbigående behandlats. De äro väl förtjänta av en mera ingående diskussion. I det följande skall till en början krönikans plats i europeisk litteratur skisseras, därefter frågan om dess skriftliga och muntliga källor behandlas.

A. ERIKSKRÖNIKANS PLATS I EUROPEISK LITTERATUR

I Frankrike uppväxte under det tolfte århundradet en episk diktning med sina ämnen hämtade från vitt skilda håll. En grupp av dikter — de s. k. chansons de geste — hållna i utpräglat nationell anda, rörde sig omkring karolingerna och deras kämpar, i första hand Karl den store och hans paladiner; med förkärlek skildrade de frankernas strider mot saracenerna. Även antika ämnen behandlades i episk form, och såväl Trojasagorna som Alexander

Digitized by Google

den stores historia fingo lämna stoff till vidlyftiga dikter. Slutligen lånade man i stor utsträckning ämnen från bretonska sagokretsar. För författaren såväl som för publiken voro de händelser, som dessa epos skildrade, mer eller mindre historiska. Det låg därför nära till hands att i samma eller liknande form behandla närmare liggande tilldragelser, verkligt historiskt material. Utvecklingen lät ej länge vänta på sig. Redan i början av 1100-talet skrevos korstågsepos, och en stor mängd rimkrönikor växte så småningom upp på fransk och anglonormandisk botten [1]).

Franska eposformer överfördes med förvånande snabbhet till Tyskland. Pfaffe Lamprecht översatte i 1100-talets första del det franska Alexandereposet [2]); på 1130-talet överflyttade Pfaffe Konrad av Regensburg Rolandssången till tyska [3]). Vid ungefär samma tid tillkom en rimkrönika i egentlig mening, en rimmad framställning av historiska händelser, även i Tyskland. En författare, vars identitet ej med säkerhet låter sig fastställas, utarbetade ett väldigt kompilationsverk, den s. k. Kaiserchronik; den behandlade kejsarnas historia från romersk tid och fram till författarens egen [4]). Kaiserchroniks sammanhang med det franska epos är icke fullt klarlagt; man har gjort gällande, att krönikans författare, eller åtminstone medförfattare, vore identisk med Rolandssångens översättare, Pfaffe Konrad.

---

[1]) Om det franska epos se t. ex. Voretzsch, Einführung in die altfranzösische Literatur, sid. 100 ff., 192 ff., 269 ff. och 293 ff. Uppgifter om franska och anglonormandiska rimkrönikor, även outgivna sådana, finnas i samma arbete, sid. 254 ff. Till de viktigare — sedan länge utgivna — höra rimkrönikorna av Wace och Beneeit de Sainte-More.

[2]) G. Ehrismann, Geschichte der deutschen Literatur II, 1, sid. 235 ff.

[3]) D:o, sid. 255 ff. — Särskilt Rolandslied har vid sidan av sin franska förebild som stilistisk förutsättning det tyska folkliga epos, "Spielmannsdiktningen" (Ehrismann, a. a. sid. 266).

[4]) Die Kaiserchronik eines Regensburger Geistlichen, hgg. von Edward Schröder (Mon. Germ. Hist., Deutsche Chroniken, I).

Digitized by Google

Diktens sammanhang med det folkliga epos, Spielmannsepiken, är tydligt[1]). — Den tyska rimkrönikans utveckling och utbredning efter Kaiserchronik är av särskilt intresse, då det gäller att insätta den svenska rimkrönikelitteraturen i dess sammanhang[2]); de viktigaste momenten i denna utveckling fram till 1300-talets början skola därför i det följande antydas.

Kaiserchronik fick en snabb och vidsträckt spridning och kom att utöva en betydande litterär inverkan[3]). I Sydtyskland tillkommo under dess inflytande flera stort anlagda rimkrönikeverk, världs- och furstekrönikor av ofta ofantligt omfång. Jansen Enikel från Wien skrev under 1200-talets sista fjärdedel en Weltchronik, vilken har Kaiserchronik till förebild och även begagnat den som källa. Bibelns samt den antika sagans och historiens hjältar skildras här såväl som medeltidens romerska kejsare. Jansen Enikel författade även ett mera rent historiskt krönikeverk, benämnt Fürstenbuch, vilket behandlade Österrikes och Steiermarks historia[4]). Något senare tillkom Ottokars nu förlorade "Kaiserbuch", och i början av 1300-talet skrev denne sin jättelika österrikiska rimkrönika, behandlande tiden cirka 1250—1300 i nära 100.000 verser,

---

[1]) Se Einl., passim, samt Ehrismann, a. a. sid. 282. Nyligen har C. Wesle (Kaiserchronik und Rolandslied i Beitr. zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur, 48, sid. 223 ff.) gjort gällande, att krönikan tillkommit före och oberoende av Rolandslied. — Om krönikans stilistiska samband med Spielmannsepiken se Ehrismann, a. a. sid. 266 jmf. med 282.

[2]) Om den rika rimkrönikelitteraturen i Nederländerna se t. ex. sammanfattningen i O. Lorenz, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, sid. 111 ff.

[3]) Einl., sid. 73 ff.

[4]) Jansen Enikels Werke, hgg. von Philip Strauch (Mon. Germ. Hist., Deutsche Chroniken, III). Om Weltchroniks förhållande till Kaiserchronik se Einl., sid. LXVII ff.

Digitized by Google

med en mängd utländskt stoff insprängt i framställningen [1]). För honom har Enikels Fürstenbuch varit bekant, och förmodligen har samme författares Weltchronik tjänat som utgångspunkt för hans Kaiserbuch [2]). Sålunda fortgår rimkrönikans utveckling på sydtysk botten kontinuerligt, från den till stor del sagoaktiga världskrönikan till en lokalt och temporärt mera begränsad rimkrönika.

Även i nordligare delar av det tyskspråkiga området framväxte en rimmad krönikelitteratur. Den var här alltid av en mera begränsad art: den egna stadens, furstesättens, provinsens eller ordens historia kom att utgöra ämnet. Som följd härav äro de nordtyska krönikorna under den ifrågavarande tiden av en mindre oöverskådlig karaktär; anslutningen till en mera begränsad lokal gör det möjligt att lägga en fastare grundval för verken.

Redan 1216 behandlade Eberhard av Gandersheim riksstiftet Gandersheims grundande och tidigaste historia i en rimkrönika, näst Kaiserchronik den äldsta på tyskt språk [3]). Den synes ej vara beroende av denna eller med den befryndad diktning vare sig stilistiskt eller i andra avseenden [4]) och är sålunda rätt ensamstående, men har dock haft betydelse för senare krönikor i Nordtyskland. Då den braunschweigska rimkrönikan i 1200-talets slut skrevs av en författare, som var helt beroende av 1200-talets höfiska litterära tradition [5]), begagnade denne i viss

[1]) Ottokars österreichische Reimchronik, hgg. von Joseph Seemüller (Mon. Germ. Hist., Deutsche Chroniken, V).

[2]) Einl., sid. CXXIII ff.

[3]) Eberhards Reimchronik von Gandersheim, hgg. von Ludwig Weiland (Mon. Germ. Hist., Deutsche Chroniken, II, sid. 385 ff.).

[4]) L. Wolff, Die Reimchronik Eberhards von Gandersheim (Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung 1924), sid. 39—45.

[5]) Braunschweigische Reimchronik, hgg. von L. Weiland (Mon. Germ. Hist., Deutsche Chroniken, II, sid. 430 ff.). Om förf:s litterära ställning se Einl., sid. 431 f.

Digitized by Google

utsträckning Eberhards krönika som källa[1]). Vid samma tid författade Gottfried Hagen en Kölnsk rimkrönika, som jämte en berättelse om Kölns äldsta historia innehåller en skildring av stadens strider mot vissa kyrkans män under åren 1252—1271[2]), egentligen mera ett politiskt "memorial" än en rimkrönika i ordets vanliga mening[3]). Till 1200-talets sista år hör också det vid sidan av Braunschweigskrönikan intressantaste av de nordtyska rimmade krönikeverken, den livländska rimkrönikan. Den behandlar Livlands historia ur ordens synpunkt under tiden från 1100-talets mitt till 1200-talets slut med huvudvikten lagd vid de sista fyrtio åren[4]).

En ny art av historieskrivning hade med allt detta uppvuxit. Överallt vann den stor popularitet. I flera fall kunna vi se, hur det ena verket framkallat det andra. De tyska rimkrönikorna voro ett slags historieskrivning för folket; i en från höfiskt och folkligt epos lånad form framställde de historiskt vetande och historiska lärdomar. Det gäller då att tillse, varifrån diktarna hämtat sitt stoff. I vissa fall kunna krönikorna uppfattas helt enkelt som en populärisering av den lärda, på latin avfattade historieskrivningen. En rimkrönika är nämligen sällan ett på egna minnen uteslutande byggt verk av memoarkaraktär. I de flesta fall bygger den på skriftliga, i regel, åtminstone till någon del, latinska källor.

Härvidlag intaga givetvis de s. k. världskrönikorna en särställning, då de behandla avlägset liggande tider. För t. ex. Kaiserchronik kunna dess litterära källor, vad be-

---

[1]) Einl., sid. 391.

[2]) Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert, XII, sid. 1 ff.

[3]) H. Kelleter, Gottfried Hagen und sein Buch von der Stadt Köln, sid. 5 ff.

[4]) Livländische Reimchronik, hgg. von Leo Meyer. Om dateringen se R. Linder, Zur älteren livländischen Reimchronik, sid. 68 ff.

Digitized by Google

träffar en stor del av den romerska tiden, påvisas; för den äldre medeltiden har en mängd sagostoff kommit till användning. För senare tid har författaren begagnat t. ex. Ekkehards i början av 1100-talet skrivna Weltchronik, men har därutöver haft åtskilligt material till sitt förfogande[1]).

En krönika som Ottokars bygger på ett synnerligen omfattande, från olika håll insamlat material: österrikiska annaler, bömiska, elsassiska och thüringska källor, urkunder av olika slag och vid sidan härav muntlig tradition[2]). Här har författaren ur de latinska krönikor, som han begagnat, hopat excerpter, vilka han sammangjutit till en helhet med hjälp av övriga uppgifter, han haft till sitt förfogande.

Liksom denna krönika bygger den braunschweigska i stor utsträckning på skrivna källor, ofta av annalistisk art[3]). Muntlig tradition har för Braunschweigskrönikan spelat en underordnad roll[4]). Den livländska rimkrönikans källförhållanden slutligen äro icke definitivt utredda; man har gjort gällande dels att dess författare helt bygger på muntlig tradition, dels att han begagnat en med Hermann von Wartbergs senare skrivna krönika gemensam källa[5]).

I ett fall synes en rimkrönika åtminstone i huvudsak vara en versifiering av en latinsk krönika eller möjligen

---

[1]) Se härom Einl., passim.

[2]) Einl., sid. LVIII—LXXV.

[3]) Einl., sid. 433 ff. Bland använda källor må nämnas Martin av Troppau, Annales Stederburgenses och en numera förlorad braunschweigsk furstekrönika. Karaktäristiskt är författarens sätt att hänvisa till sina källor:

"daz kan vil wol sagen
ir kronica, dhe ich han ghesen . . ." (vv. 663 f.).

[4]) Einl., sid. 451.

[5]) O. Lorenz, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, sid. 189; P. Ecke, Die livländische Reimchronik, sid. 9 ff. F. Wachsmuth, Über die Quellen und den Verfasser der älteren livländischen Reimchronik, har tyvärr icke varit mig tillgänglig.

Digitized by Google

flera. Eberhards Gandersheimkrönika har i varje fall använt en latinsk källa, vars innehåll delvis varit identiskt med Widukinds verk, måhända flera krönikor[1]). Den ansluter sig, där vi kunna jämföra dess text med Widukinds, mycket nära till denna. Enligt författarens uttryckligt uttalade avsikt har dikten tillkommit för att göra de latinska krönikorna tillgängliga för folket[2]).

Gottfried Hagens verk, vars karaktär av politiskt memorial ovan antytts, skiljer sig i viss mån från övriga rimkrönikor. För den första delen av krönikan har författaren anlitat legender[3]). Några litterära källor för Gottfrieds framställning synas i övrigt ej kunna påvisas, men författaren, som var stadsskrivare i Köln[4]), har därigenom haft goda möjligheter att vinna kunskap om de till hans egen tid hörande händelser, som han skildrade[5]).

Som sammanfattning kan man säga, att den tyska rimkrönikan fram till 1300-talets början i regel är ett dels på latinska krönikor eller annaler, dels på muntliga berättelser eller minnen byggt verk; i vissa fall, eller inom samma verk i vissa delar, dominera de skrivna källorna, i andra de på tradition eller personlig hågkomst byggda uppgifterna.

Vi ha följt, hur den ifrågavarande litterära formen under 1200-talets lopp utbrett sig över hela Tyskland.

---

[1]) Einl., sid. 386 ff., jmf. med Wolff, a. a. sid. 37 ff.

[2]) Einl., sid. 385. Det heter i vv. 83 ff. (a. ed.):

...“so wil ek dorch ungelarde lude
von Latine keren to Dude
dat von dem sulven hertogen steit gescreven.
ok en is sin hochnisse nicht vormeden
an einem boke, dat het Cronika.
wer wil, de mach vinden alda.“

Jmf. även vv. 551 ff.

[3]) Einl., sid. 9 f.

[4]) Kelleter, a. a. sid. 41 f.

[5]) Einl., sid. 9; dock anser utgivaren (sid. 13), att förf. ej eller endast i ringa grad begagnat dokument som källor.

Digitized by Google

Mot 1200-talets slut har den nått det tyska områdets nordligaste delar. Rent geografiskt kan man konstatera, hur den längre och längre brett sig mot norr, tills den omkring 1300 uppträder i närheten av Östersjön.

Vid denna tid hade Sveriges förbindelser med Tyskland hunnit ta fart. De gjorde sig gällande inom olika områden, inom handel, industri [1]) och stadsväsende [2]). Magnus Ladulås' nära förbindelser med Tyskland äro kända. En betydande tysk bosättning ägde rum i de svenska städerna [3]). I början av Magnus Erikssons regering skrev nordtysken Everhard von Wampen i Sverige en medicinsk lärodikt på lågtyska, vilken tillägnades den unge konungen [4]).

I anslutning till den ovan skisserade litteraturhistoriska utvecklingen har man att se läget i Sverige. I 1300-talets början, kort tid efter det rimkrönikeformen nått Östersjön, uppstår i Sverige det första verket av motsvarande slag: Erikskrönikan.

Sammanhanget synes ofrånkomligt. Det har även kunnat i detalj uppvisas, att den svenska krönikan ansluter sig till tysk stilistisk tradition. Pipping har i sin utförliga kommentar till krönikan gjort otvivelaktigt, att ett samband existerar mellan tysk epik och Erikskrönikan. Han visar i sin stilanalytiska utredning, att i Erikskrönikan liksom i Eufemiavisorna förefinnes en "rikt utvecklad formelskatt", som har "sin påtagliga motsvarighet i tysk diktning" [5]). I viss mån är denna formelskatt gemensam för all medeltidsepik; det skulle sålunda kunna tänkas, att fransk likaväl som tysk diktning utgjort förebilden för Erikskrönikan. Pipping har dock ej ens för Ivan Lejon-

[1]) Tunberg, Stora Kopparbergets historia, sid. 72 ff.

[2]) A. Schück, a. a. sid. 260 ff.

[3]) A. Schück, a. a. sid. 270 ff.

[4]) Everhards von Wampen Spiegel der Natur, hgg. von E. Björkman. Se G. Bolin, a. a. sid. 306 f.

[5]) Pipping, Kommentar till Erikskrönikan, sid. 760 ff.

Digitized by Google

riddarens vidkommande funnit närmare beröringar med formlerna i franskt epos. Det synes klart, att Eufemiavisorna och Erikskrönikan ha sina närmaste stilfränder inom tysk diktning [1]). Visserligen är det troligt, menar Pipping, att i första hand Eufemiavisorna förmedlat stilpåverkningen; med den ovisshet som utmärker dateringen av de nämnda verken, kan dock intet med säkerhet sägas härom. Störst likhet företer Erikskrönikans formelskatt med Spielmannsdiktningen, det folkliga epos, och i synnerhet med tyska rimkrönikor. Under sådana förhållanden menar Pipping, att "det synes osannolikt, att Erikskrönikan skulle ha tillkommit oberoende av de stilistiskt så nära besläktade tyska rimkrönikorna". Den betydande överensstämmelsen har han styrkt med ett stort jämförelsematerial [2]). Man kan väl ej bevisa, att en direkt litterär förbindelse existerar mellan Erikskrönikan och t. ex. den livländska eller den braunschweigska rimkrönikan, trots de oförnekliga likheter som finnas [3]). Men det är av Pippings material tydligt, att Erikskrönikan ingår som ett led i den stora tyska kröniketraditionen [4]).

---

[1]) Det är även troligt, att balladdiktningen i Sverige spelat en roll vid formelbildningen (Pipping, a. a. sid. 762).

[2]) Pipping, a. a. passim. Parallellerna ha framdragits i kommentaren till varje särskild vers; se registret under "Formler"!

[3]) Övervältigande starkt framträda likheterna vid en jämförelse mellan Erikskrönikan och de stilanalyser, som utförts av de braunschweigska och livländska rimkrönikorna av R. König (Stilistische Untersuchungen zur braunschweigischen Reimchronik) och W. Meyer (Stilistische Untersuchungen zur livländischen Reimchronik). Pipping synes ej ha känt dessa arbeten.

[4]) Klockhoff (Studier öfver Eufemiavisorna, sid. 84), H. Schück (Svensk literaturhistoria I, sid. 124), Söderwall (enligt meddelande i Bure, Rytmiska studier öfver knittelversen i medeltidens svenska rimverk, sid. 101) och särskilt E. Olson (Festskrift till Söderwall, sid. 117 f.) ha tidigare uttalat den uppfattningen, att Erikskrönikans författare ej varit oberoende av tyska förebilder. — Pipping påpekar

Digitized by Google

B. ERIKSKRÖNIKANS TILLKOMST OCH DATERING. DESS KÄLLFÖRHÅLLANDEN ENLIGT RÅDANDE UPPFATTNING

Erikskrönikans tillkomst och datering ha varit föremål för åtskillig diskussion. Huvudpunkterna ha varit följande.

Klemming antog, att krönikan skrivits eller avslutats år 1320 [1]). von der Ropp menade, att författaren först skrivit hertig Eriks historia fram till hans förmälning med Ingeborg av Norge, senare skildringen av brödrastridernas sista år samt måhända inledningen, allt kort efter de sist skildrade händelserna [2]). Cederschiöld antog, att författaren först utarbetat de sista årens historia och därefter påbörjat en skildring av folkungarnas tidigare öden, vilken han ej hunnit föra fram längre än till och med 1312; allt skulle dock troligen ha skrivits före maj 1321 [3]). Såväl Klemming som von der Ropp och Cederschiöld stödde sig huvudsakligen på dels e silentio-bevis, dels argument, hämtade från tempusanvändningen i dikten.

Senare har A. Nordfelt sökt reducera skälen för den traditionella dateringen och flytta krönikans författande framåt i tiden till 1300-talets mitt, senast 1355, då Magnus upphörde att vara "konung över två riken", som han kallas i krönikan [4]).

(a. a. sid. 774 f.) de möjligheter som förefunnos för Erikskrönikans förf. att vinna kännedom om de livländska och braunschweigska rimkrönikorna genom de förbindelser, som funnos mellan Sverige och de delar av Tyskland, där ifrågavarande verk tillkommo.

[1]) S. F. S. 17, 3, sid. 284 f.

[2]) von der Ropp, a. a. sid. 126 ff.

[3]) Cederschiöld, a. a. sid. 226 ff.

[4]) Nordfelt, a. a. sid. 39. Hans språkliga resonnemang lämnas här ur räkningen.

Digitized by Google

Med utgångspunkt från Nordfelts framställning har G. Bolin velat visa, att dikten tillkommit som hyllning till Magnus Eriksson vid hans myndighetsförklaring och sålunda skrivits omkring 1330 [1]). Pipping har, utan att godtaga de äldre uppfattningarna om den ordning, vari krönikans olika delar skrivits, närmast anslutit sig till den traditionella dateringen, ehuru med stor försiktighet. Såsom säkra termini post och ante räknar han 1320 och 1335, d. v. s. tiden för den sista i krönikan nämnda händelsen och den tid, då Magnus Eriksson börjar benämnas konung av Sverige, Norge och *Skåne* [2]). Bestämningen av terminus ante har han upptagit från Bolin.

Vi skola i det följande endast utgå ifrån det fullt konstaterbara: krönikan är skriven efter 1320, med full säkerhet före 1355 och med rätt stor visshet före 1330-talets mitt [3]).

---

[1]) A. a. sid. 308. Krönikans slutord: "han är nu konung över två riken", böra, som Bolin framhållit (sid. 304), ha skrivits innan förvärvet av Skåne ägde rum. År 1335 börjar "rex terræ Scaniæ" att ingå i Magnus' titel. — Schück har anslutit sig till Nordfelts och Bolins uppfattningar (Ill. Sv. litteraturhistoria, 3. uppl. I, sid. 275 ff.); så även Tunberg (Äldre medeltiden, sid. 193 och 392).

[2]) a. a. sid. 778 ff.

[3]) De sedan gammalt för dateringen åberopade ställen, där krönikans författare omtalar, hur han själv bevittnat händelser, som han skildrar, diskuterades först av Nordfelt (a. a. sid. 29), som påpekade, att dylika uttryck förekommo även i dikten om konung Alexander, där de äro att fatta som "rena poetiska talesätt". Även Bolin tycks mena, att dylika uttryck äro formelaktiga (a. a. sid. 292 ff.), medan däremot Pipping synes taga dem med i räkningen. Det bör emellertid framhållas, att just inom den diktning, med vilken Eriks-krönikan har sin formelskatt gemensam, dylika uttryck äro särdeles vanliga som rena poetiska klichéer. Här må anföras några belägg härför. — Att framställa sig själv som åsyna vittne till skildrade händelser var ett i Spielmannsdiktningen vanligt konstgrepp, vilket rimkrönikediktare jämte andra stildrag upptagit i sin framställning. Förhållandet är framhållet av Strauch (Einl. till Jansen Enikels verk, sid.

Digitized by Google

Erikskrönikan har i regel betraktats som en källa, byggd på muntlig tradition. Detta har icke varit onaturligt, så länge man hållit före, att den skrivits av en samtida, en följeslagare till hertig Erik. På detta sätt tänka sig von der Ropp och Cederschiöld förhållandet, och så ha även i regel senare forskare ansett [1]). Det har påpekats, att för skildringen av den äldre tiden både folkungafientlig och folkungavänlig tradition samt dessutom ballader kommit till användning [2]), för senare tid i synnerhet traditionskretsar, knutna till hertig Erik och hans anhängare, särskilt Matts Kettilmundsson [3]). Dock har även en annan mening rent hypotetiskt uttalats: "Folkungasagans händelserika förlopp med dess spännande konflikter och tragiska omkastningar torde så tidigt hava intresserat samtiden, att någon redan på ett ganska tidigt stadium

---

LXXIX). Seemüller betonar i sin inledning till Ottokars rimkrönika (passim; se t. ex. sid. LXVII ff. och LXXI), att man ej kan bygga på de formler, där denne åberopar muntliga källor. Genom närmare analys påvisar han hos Ottokar, att denne, även då han bygger på skrivna källor, ofta hänvisar till fingerade muntliga berättelser (sid. LXVIII ff.). Belysande är även ett ställe i den braunschweigska rimkrönikan (v. 2429), där författaren åberopar ögonvittnens utsago för händelser, som ligga mer än ett sekel före hans egen tid (R. König, a. a. sid. 62). Det är då tydligt, att liknande uttryck i Erikskrönikan, vilken tillhör samma stilistiska tradition som dessa verk, måste behandlas med den största försiktighet. Det må till slut framhållas, att det av Pipping (sid. 779) särskilt framhävda ställe, där författaren skildrar hertigarnas festsal i Lödöse, icke behöver innebära, att han sett salen just 1312, utan helt enkelt kan betyda, att han sett den vid ett senare tillfälle (vv. 3534, 3539 f. och 3552).

[1]) Ropp, a. a. sid. 120 ff.; Pipping a. a. passim (se registret: "Källor" och "Traditionskretsar").

[2]) Se senast Pipping, a. a. sid. 786 samt registret, hänvisningar under Källor, ballader. I ett fall (sid. 256 f.) förmodar Pipping, att förf. hämtat sin uppgift från annaler.

[3]) Pipping, passim. Se bl. a. om Torgils Knutsson, sid. 731. Matts Kettilmundssons stora roll i krönikan har först skarpare framhållits av Cederschiöld, a. a. sid. 242.

Digitized by Google

börjat göra, eller genom skrivkunniga *låta* göra, utförligare anteckningar om vad som hände... Det sålunda hopbragta materialet har man .. överlämnat till skalden"[1]). Även den uppfattningen har uttalats, att krönikans början först tillkommit under 1400-talet och då med stöd av kronologiska uppteckningar[2]).

Erikskrönikan har för den följande historieskrivningen spelat den största roll. Bortsett från att den framkallat en hel följd av verk inom samma diktart[3]), har den för såväl Ericus Olai som Olaus Petri spelat rollen av huvudkälla för tidigare folkungatid[4]). Även för senare författare har den direkt eller indirekt spelat stor roll. Messenius liksom LagerBring följer den i huvudsak. Strinnholm och Munch ha också i stor utsträckning byggt på dess uppgifter. Även för nyare framställningar är Erikskrönikan den dominerande källan[5]). Men ingen av dessa författare har närmare motiverat, i vilken grad och till vilka delar krönikans uppgifter kunna begagnas för rekonstruktionen av den tids historia, den behandlar. Man har icke utrett dess källförhållanden. Men detta är nödvändigt att göra, innan folkungatidens historia kan skrivas, så dominerande som Erikskrönikans material för denna tid är. Man kan icke nöja sig med ett allmänt antagande, att dess författare varit samtidig med de händelser, han skildrar.

---

[1]) Nordfelt, a. a. sid. 24.

[2]) C. M. Kjellberg, Erik den heliges ättlingar och kronpretendenter bland dem (Hist. Tidskr. 1923, sid. 359 ff.)

[3]) Se ovan sid. 5.

[4]) Erikskrönikans och Ericus Olais uppgifter meddelas till stor del parallellt i noterna till Strinnholm, Svenska folkets historia, för ifrågavarande tidsavsnitt.

[5]) Hildebrands och Tunbergs framställningar i Sveriges Historia. Tunberg avtrycker krönikans uppgifter för t. ex. brytningen mellan Valdemar och Magnus samt den förres förhållande till Jutta (a. a. sid. 112—113), slaget vid Hova (sid. 116 f.), bröllopet i Oslo 1312 (sid. 166 f.) och Magnus Erikssons val (sid. 177 ff.).

Digitized by Google

C. DE SVENSKA MEDELTIDS-ANNALERNA

Då det gäller att utreda Erikskrönikans källförhållanden, finnes det blott en källgrupp, som kan tjäna till utgångspunkt. De enda tidiga historiska uppteckningar, som delvis behandla samma tid och ämne som Erikskrönikan, äro de svenska, på latin avfattade annalerna. De äro bevarade i redaktioner från 1200-, 1300- och 1400-talen, i ett par fall först i sena avskrifter, och härstamma sålunda i det skick, vari de bevarats, från tider, som ligga såväl före som efter Erikskrönikans författande[1]). Det är till en början nödvändigt att ge en summarisk översikt över de olika annalerna och redogöra för dessa källors karaktär.

Det är redan framhållet, att det huvudsakligen är danska årböcker, som fått släppa till materialet för de svenska annalernas äldre delar. Den annalhandskrift, den äldsta bevarade, som direkt och särdeles tydligt avspeglar detta förhållande, är tillkommen under 1200-talet, annalerna 916—1263[2]). Av något senare datum äro ytterligare två annalhandskrifter. Den ena av dessa kallas i Scriptores rerum Svecicarum för Incerti scriptoris sueci chronicon rerum sveogothicarum[3]). Den första handen i denna annal, vilken skrivit årtalen fram till 1314 och notiserna fram till 1307, avlöses därefter av andra, vilka mera fragmentariskt fortsätta för de närmaste decennierna. Denna första hand har i samma volym fört en påvelängd till 1304, en uppsa-

[1]) Sporadiska likheter mellan annalerna och Erikskrönikan ha observerats av Pipping (a. a. sid. 256—257, 653, 677, 685, 700 och 706).

[2]) Se ovan sid. 2.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 83 ff. Om handskriften se Annerstedts beskrivning i S. R. S. III, 1, sid. IV ff. och E. Nygren, Vadstena klosters tänkebok och annalhandskriften C. 92 (i Hist. studier tillägnade Ludvig Stavenow).

Digitized by Google

liensisk ärkebiskopskrönika och en svensk konungalängd fram till 1290-talet[1]). Sammanförandet av dessa notiser, tydligen hämtade ur Uppsalaupptecknings[2]), synes sålunda otvivelaktigt vara av tidigt datum, från 1300-talets början, och annalen kan därför jämställas med den ovan nämnda[3]). Den andra av de nämnda annalhandskrifterna är den, som Annerstedt benämner Annales Sigtunenses, omfattande åren 1208—1288. Enligt Annerstedt är den föreliggande handskriften från början av 1300-talet, men då ett flertal i densamma förekommande skrivfel ange felläsningar, ha vi anledning antaga, att här föreligger en kopia av en äldre handskrift[4]). Härmed stämmer väl det år, med vilket anteckningarna börja svälla, 1286; ej långt efter denna tid är tydligen annalen avfattad.

Av annat slag äro de under senare tid redigerade annalerna, vilka i det följande benämnas årboken 266—1430[5]), Visbyannalerna (815—1412)[6]), Chronologia Anonymi (826—1415)[7]), Gråbrödraannalerna (880—1430)[8]) och årboken 1298—1473[9]). Av slutåren att döma ha de alla fått sin utformning på 1400-talet. Visbyannalerna äro bevarade i Visby gråbrödraklosters anteckningsbok[10]), årboken 266

---

[1]) Se Annerstedt, a. st., sid. V f. Även handstilen tyder på att dessa äldsta delar nedskrivits omkring 1300.

[2]) Annerstedt, a. st.; jmf. här med Nygren, a. a. sid. 62 och 65.

[3]) Beträffande handskriften för övrigt och särskilt dess förh. till Vadstena klosters tänkebok se de intressanta utredningarna i Nygrens anförda uppsats.

[4]) Om handskriften se Annerstedts beskrivning i S. R. S. III, 1, sid. 1 f.; den är i slutet stympad.

[5]) S. R. S. I, 1, n:r XII.

[6]) S. R. S. I, 1, n:r XIV.

[7]) S. R. S. I, 1, n:r XVI.

[8]) S. R. S. I, 1, n:r XVII; besläktad med gråbrödernas i Stockholm Diarium (i S. R. S. I, 1, sid. 67 ff.) enligt Erslev, Studier, sid. 341 f.

[9]) S. R. S. I, 1, n:r XXIII.

[10]) Bästa handskriftbeskrivning i Erslev, Studier, sid. 342 ff.

Digitized by Google

1430 i Kungl. Bibliotekets handskr. B. 17, enligt Schlyter från senare hälften av 1400-talet[1]), och Gråbrödraannalerna i handskr. D. 4 sammastädes, enligt Klemming, Liffman och Stephens samt Olson från tiden 1430—1450[2]).

De två återstående annalerna finnas bevarade i handskrifter först från senare tid. Chronologia Anonymi är traderad på två håll, på det ena dock i starkt fragmentarisk form. En kopia, genomrättad av Stephanius, ger huvudtexten; den är enligt uppgift i överskriften avskriven "ex uetusto codice regiæ bibliothecæ Hafniensis"[3]). Dess handskriftsförhållanden äro sålunda ovissare än de ovannämndas och det är teoretiskt möjligt, att annalen i senare tid blivit överarbetad. I huvudsak kan man dock räkna med att den utarbetats under början av Erik av Pommerns regering[4]), ehuru man måhända bör hålla möjligheten öppen, att den underkastats en senare bearbetning. Årboken 1298—1473 är än mera oklar till sin härkomst. Den är endast bevarad i en sen handskrift, som det vill synas från 1500-talet. Lika litet som någon av de ovan nämnda annalerna låter denna emellertid förklara sig som en ren kompilation. Det är dock tydligt, att den som jämförelsematerial måste behandlas med större försiktighet än någon av de övriga

[1]) Sdm. L., sid. XIX ff. och M. E. L. L., sid. XXXV f.

[2]) F. S. S. 1, sid. XXV f.; 5, sid. LXXII; 17: 3, sid. 273 f. och 46, sid. X f.; se även E. Noreen i F. S. S. 49, sid. VI.

[3]) Annales Danici, inledn., sid. 23. Den andra, starkt fragmentariska handskriften går tillbaka på en bok, som varit i Göran Gyltas ägo.

[4]) Erslev, Studier, sid. 340; på denna ståndpunkt ställer sig även Ellen Jørgensen (Ann. Dan., inledn., sid. 23). — I viss mån göres dess karaktär tvivelaktig av den omständigheten, att man kan iakttaga vissa ställen, där den bär tydliga vittnesbörd om slarvig kompilation: så under 1304, där uppgiften om Dalaborg avskrivits två gånger, och 1389, där uppgiften om biskop Rudolph av Skara missuppfattats (Erslev, Studier, sid. 375). Då den dels är nära besläktad med övriga annaler och dels företer en rikedom på gentemot dessa självständiga uppgifter, kan den dock ej uppfattas som en sen kompilation. Att den varit källa för Karlskrönikan (se nedan kap. 6), tyder i samma riktning.

Digitized by Google

årböckerna[1]). Att döma av de år 1470 snabbt svällande uppgifterna synes den vara tillkommen ej långt efter sitt slutår.

Det inbördes förhållandet mellan de olika annalerna har länge varit diskuterat. Problemet intresserar oss närmast för tiden fram till 1320. En kort översikt av frågan skall här lämnas.

De svenska annalernas inbördes förhållanden behandlades första gången utförligare av D. Schäfer 1872[2]). Han har sammanfattat sitt resultat på följande sätt: "Aus den wenigen Notizen wird zur Genüge klar geworden sein, dass das Verhältniss dieser Aufzeichnungen zu einander kein leicht zu bestimmendes ist. Jede Einzelne hat alle Andern benutzt und ist von Allen benutzt worden, und doch hat jede noch eine Anzahl eigenthümlicher Nachrichten. Vorzüglich bis in den Anfang des 14. Jahrhunderts ist das Verhältniss ein so wechselndes, dabei die Aehnlichkeit einzelner Quellen unter einander so gross, dass man immer wieder in Versuchung kommt, zur Annahme einer verlornen umfassenden Aufzeichnung schwedischer Nachrichten wenigstens für diese Zeit als die beste Lösung für die zahlreichen Schwierigkeiten seine Zuflucht zu nehmen" [3]).

[1]) Kungl. Bibliotekets handskr. D 29 b, en volym sammanhäftade avskrifter av växlande art (se Nygren, a. a. sid. 66, not 2). Peringskiöld omnämner annalen såsom "ett Chronologiskt MS" (Monumenta Ullerakerensia, sid. 302). — Ropp uppfattar den som en kompilation ur Gråbrödraannalerna och årboken 266—1430 (a. a. sid. 187); den synes dock även för tidigare delar ha vissa självständiga uppgifter (se nedan sid. 66, 69 och 78) och är för senare tid självständig.

[2]) Dänische Annalen und Chroniken von der Mitte des 13. bis zum Ende des 15. Jahrhunderts, sid. 90 ff.

[3]) a. a. sid 101. — Det är sålunda samma lösning som Usinger och Schäfer själv försökt för de danska annalerna (Usinger, Die dänischen Annalen und Chroniken des Mittelalters, 1861, och Schäfer, a. a.). Omöjligheten av denna lösning för de danska annalernas vidkommande har senare framhållits av åtskilliga förf. (se Annales Danici, inledn., sid. 3).

Digitized by Google

Det är tydligt, att en så enkel lösning ej kan godtagas. De olika annalernas inbördes förhållande är beroende av en för oss okänd serie av mellanled [1]), och man torde få nöja sig med att i allmänhet uttala, att de för sina äldre delar äro närbesläktade med varandra. I denna form har tanken upptagits av von der Ropp och även av Erslev [2]). Särskilt för tiden 1298—1330 har K. G. Westman framhållit den nära överensstämmelsen mellan de viktigaste redaktionerna; han benämner stommen "Annales Triplices" [3]).

Utan en ytterligt ingående undersökning torde annalernas inbördes förhållande ej kunna avgöras i detalj. Detta är heller icke nödvändigt för denna undersökning. Av vikt är blott att konstatera den nära släktskap, som de olika redaktionerna vid så gott som varje notis förete till ett stycke in på 1300-talet [4]). Man kan utgå från deras nära sammanhang såsom ett faktum. Under sådana förhållanden är det av nöden att framdraga hela annalmaterialet till jämförelse med Erikskrönikan. Den av annalerna, vilken på varje särskild punkt erbjuder den utförligast avfattade notisen, kommer att anföras, medan hänvisning i notform sker till de övriga.

---

[1]) Se Ann. Dan., inledn., sid. 3.

[2]) Ropp, a. a. sid. 182 f, och Erslev, Studier sid. 349. — Erslev förnekar som bekant annalernas sammanhang för senare tid (efter 1350), men är "tilbøjelig til at tro, at Schäfer og v. d. Ropp have Ret i at statuere en nøje Sammenhæng for den ældre Tid."

[3]) Svenska rådets historia, sid. 171, not 1. De av honom åsyftade annalerna äro Chronologia anonymi, Gråbrödraannalerna och årboken 1298–1473.

[4]) Analogt är vissa danska annalers inbördes förhållande för 1100- och 1200-talen; se Annales Danici, sid. 72 ff. En jämförelse med de isländska annalerna är också lärorik (Islandske Annaler indtil 1578, inledn., sid LXVIII—LXXXIII).

Digitized by Google

D. ERIKSKRÖNIKANS FRAMSTÄLLNING AV TIDEN INTILL 1290

Den tidigare delen av Erikskrönikan behandlar som nämnt tiden från Erik Läspe fram till 1200-talets slut, närmare bestämt till Magnus Ladulås' död. Krönikören har här ställt som sin uppgift att i en sammanhängande framställning behandla händelser, som ligga en till tre mansåldrar före den tid, då han skrev. Uppgiften har icke varit lätt. I första hand måste det ha varit av nöden för författaren att finna en stomme för de sextio års historia, han närmast ville behandla. Väl kunde man veta åtskilligt i hovkretsar och på andra håll om Birger Jarls och Magnus Ladulås' historia, men det var svårt att gruppera en så avlägsen tids händelser i rätt följd, att finna sammanhang och bringa kronologisk reda i de växlande politiska tilldragelserna från 1200-talet, Erik Erikssons fördrivande och återkomst, Valdemar Birgerssons kungaval och avsättning, Magnus Ladulås' val och hans strider mot in- och utländska fiender. Det gällde att finna det grundläggande historiska materialet för en framställning av dessa års händelser och att få detta rätt placerat. Då krönikören skrev, existerade endast ett verk om ifrågavarande tid: den uppteckning av huvudpunkterna i 1200-talets rikshistoria, som blivit bevarad i annalerna. Dennas tidigare avfattning ådagalägges otvivelaktigt av de äldsta redaktionerna, vilka tydligt höra hemma omkring 1300. Man måste under dessa förhållanden ställa frågan: har krönikören begagnat dessa upptecknings och, i sådant fall, hur har han begagnat dem?

För att fastställa, om annalernas och Erikskrönikans framställningar ha något med varandra att skaffa, måste

Digitized by Google

en genomgående jämförelse dememellan göras [1]). De båda källornas olikartade litterära beskaffenhet gör, att verbala överensstämmelser bliva svåra att konstatera och i viss mån äro betingade av de omtalade händelserna [2]). Av större vikt blir det att utreda och jämföra källornas urval av viktiga händelser under 1200-talet samt den ordning, vari de låta de skildrade tilldragelserna följa på varandra. Denna jämförelse gäller för annalernas vidkommande endast deras *rikshistoriska uppgifter*, i huvudsak överensstämmande i de olika redaktionerna. Erikskrönikan inskränker sig i allmänhet till att behandla tilldragelser, som stå i sammanhang med rikets och fursteättens historia. Den saknar sålunda motsvarighet till sådant i annalerna förekommande lokal- och personhistoriskt stoff, som betingas av deras tillkomstort och mera speciella intressesfär. Dylikt stoff indrages därför i allmänhet icke i undersökningen.

Vid en sådan undersökning måste hela tiden hänsyn tagas till de säregna kronologiska principer, som utmärka Erikskrönikans uppställning. Ingenstädes preciseras det år, då en viss händelse ägt rum; icke heller angivas tidsrelationerna mellan de olika tilldragelserna. Följer man än så noggrant författarens kronologi för dessa år, finnes det dock ingen möjlighet att enbart ur hans framställning

---

[1]) C. M. Kjellberg har (a. a. sid. 359 ff.) som förut antytts, uttalat, att Erikskrönikans första del (förf. avser här tiden t. o. m. Birger Jarl) ej innehåller mer, "än de knapphändiga kronologiska anteckningarna ha att berätta om tilldragelserna". Han antar, att dessa partier ej skrivits förrän under Karl Knutssons tid, liksom den senare inledningen till krönikan. Några bevis för en sådan uppfattning torde emellertid ej kunna presteras. Av handskriftförhållandena framgår, att även dessa delar ingått i den ursprungliga avfattningen. — Kjellbergs framställning har bemötts av Toll (Folkungaroten i Fornvännen 1924, sid. 119 ff.).

[2]) En enstaka överensstämmelse har påpekats av Pipping (a. a. sid. 257) och A. Schück (a. a. sid. 392).

Digitized by Google

få fram en fast årtalsbestämning. Den ordning, de olika berättelserna i krönikan sinsemellan ha, är emellertid i stora drag korrekt och författaren har sålunda icke varit okunnig om den behandlade tidens kronologi. Men närmare tidsfixering har han undvikit. I hans flytande episka stil ha närmare årtalsbestämmanden icke hört hemma.

De första händelser, Erikskrönikan vet berätta om, äro striderna mellan Erik Eriksson och den stormannasammanslutning, som författaren benämner folkungaroten [1]). Författarens framställning är här ovanligt kortfattad och fattig på faktiska uppgifter; den följer här nedan sammanställd med annalernas sparsamma notiser.

Incerti Scriptoris Chronicon:	*Erikskrönikan:*
	The (folkungarna) striddo mz honom (Erik) ok wnno sigher
1230: Bellum fuit Olustrum IIII kal. Decembris.	ok giordo skadha mykin ok digher I Olustrom stodh thera strid swa stark
. Fugit Ericus III in Daciam	at erik konunger flydde til danmark.
	konungen ok hans men the flyddo the waro tha flere som knwte lyddo
	Sidhan wart knuter til konung walder
1234: Obiit Kanutus rex dictus Longus [2]).	ok liffde ther epter skaman alder
	liffde ther epter skaman riidh
	Ok sidhan wart ather en annor strid
	Erik konung war tha ey seen

[1]) Pipping, a. a. sid. 25 ff., särskilt 27—28. — Om de av Erikskrönikan uppräknade "folkungarna" se Pipping, sid. 36 ff.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 85, jmf. med 49 (under åren 1230 och 1234), 62 (under år 1229), III, 1, sid. 3 (under 1229) och Annales Danici sid. 131.

Digitized by Google

Annales Sigtunenses:	ok kom tha i rikit ather i geen
1247: . . . eodem anno communitas rusticorum Vplandie Sparsætrum amisit victoriam libertatis sue et inposite sunt eis "spannale" et "skypuiste" et honera plura.	Folkunga sampnado sik ok tha ok wildo konungenom annan tiid besta Erik konunge lykkadis tha bäther ok wan tha sigher i sparsäther folkunga flyddo ok haffdo tapat
	— — — — — — — — — — —
1248: Decollatus est Hongerus [1]).	Til gestringa land flydde holmger tha Ther loot konung erik han faa ok loot sidhan hugga honom howodit aff [2]).

Den här avtryckta delen av Erikskrönikan spänner över en tidrymd av ett par decennier. Den är mera kortfattad

---

[1]) S. R. S. III, 1, sid. 4, jmf. med I, 1, sid. 86 (för uppgiften om Holmger).

[2]) EK. vv. 39 ff. I Erikskrönikan utökas notisen med ett tillägg om den halshuggne Holmger, så lydande: Erik lät, sedan Holmger tillfångatagits,

"hugga honom howodit aff
ok loth honom fylgia vänlika til graff
loot han erligha beganga
mz klerka the han kunne fanga
Jnnan eth kloster thz heyter skoo
ther badh han sik i leggia för än han doo
gud gaff honom nader oc giorden hälagh" . . (vv. 59 ff.).

Förf. återger här de helgonrykten, som under medeltiden voro gängse rörande Holmger. Ett annat vittnesbörd om dessa ger oss en inskrift på ett vävt gravtäcke från Sko kyrka (enl. H. Hildebrand, Sveriges medeltid, I, sid. 577, från tiden omkring 1375; enl. F. Hall, Skokloster i Fornvännen 1909, sid. 4, från 1400-talet). Inskriften lyder:

Natum preclara regali stirpe Sueorum
Holmgerum morum speculum mors strauit amara.
Hicque cubat capite plexus; sed mors preciosa
monstratur rite multis signis speciosa.

Digitized by Google

och mera begränsad till centrala händelser än något annat parti i dikten. Det är slående, hur samtliga dessa huvudfakta överensstämma med de i annalerna bevarade. Det är annalernas ordningsföljd, som iakttages; samma händelser ha utvalts. Ur de korta notiserna i annalerna kan krönikan, likaväl som en senare tids historiker, ha utläst, att Knut regerade "skamman alder"; även om ingen bevarad svensk annal meddelat Eriks återkomst, har detta faktum varit upptecknat, ty i Annales Lundenses, vilka synas ha sammanhang med de äldre delarna av svenska annaler, heter det: "1232 .. et Ericus rex Swecie rediit in terram suam" [1]) Vidare har författaren satt slaget vid Sparrsätra i den notis därom han känt — hur den nu varit formulerad [2]) — och Holmgers avrättning i förbindelse med de olika traditioner om "folkungarotens" ständiga uppror, vilka givit färg åt hans framställning av dessa år. I isländska årböcker kallas de upproriska, vilka år 1229 fördrevo Erik Eriksson, konsekvent för "folkungar". De isländska annalernas karaktär vid denna tid angiver, att deras svenska uppgifter härstamma från Sverige, varför även svenska årböcker synas ha innehållit en dylik uppgift [3]). Härutöver är det endast namnen på vissa medlem-

[1]) Annales Danici, sid. 109.

[2]) Krönikören har tydligen känt den i en kortare och detaljfattigare version än den, som bevarats åt oss i Annales Sigtunenses.

[3]) De isländska annalerna kunna i sin mån bidraga till rekonstruktionen av de svenska för denna äldre tid. Liksom de svenska hänvisa de i det hela taget för äldre tid enligt Storm (Islandske Annaler ndtil 1578, sid. LXXX–LXXXI) till "en fælles Redaktion og en Række Fælleskilder." Storm anser på utförligt angivna grunder, att denna "oprindelige Grundstamme" är utarbetad omkring 1280 med anglosaxiska, kontinentala och danska källor (a. a. sid. LXXXIII). Han uttalar även den uppfattningen, att de häri förekommande uppgifterna om svensk historia även "vistnok" stamma ur danska annaler (sid. LXXIX—LXXX). Denna uppfattning torde icke vara fullt riktig. De danska annaler, som lämnat de isländska stoff, äro Annales Lundenses och Annales Ryenses (Annales Danici, sid. 44 ff.) eller med dem

Digitized by Google

mar av "folkungaroten", Karl och Harald, samt helgonberättelsen om Holmger, som författaren haft att tillfoga.

överensstämmande verk, enligt Storms otvivelaktigt riktiga uppfattning (a. a. sid. LXXIX). Men de i de isländska årböckerna förekommande svenska uppgifterna visa föga överensstämmelse med de i nämnda danska förekommande; fastmera visa de fullkomlig likhet med de svenska annalernas fåtaliga rikshistoriska notiser. I dessa finnas blott två tidigare gemensamma anteckningar som ej återfinnas i de isländska: 1160 om Erik den heliges martyrium och 1167 om Karl Sverkerssons mord; därefter är överensstämmelsen slående. Exempel:

Annales regii:	Svenska annaler:
1195: Θ Knýtr Eiriks sonr Svia konvngr.	1195: (Gråbrödraannalerna) Obiit Kanutus rex.
1202: Θ Birgir Jarl Brosa i Sviþioð.	1202: (Chronologia Anonymi) Birgerus dux primus Sveciæ obiit.
1208: Bardagi i Leinvm með Sviakonvngvm Sǫrkvi Karls syni ok Eiriki Knýtz syni.	1208: (Gråbrödraannalerna) Bellum fuit in Lenum et Swærkerus rex fugatus est.
1211: Fall Sǫrkvis Karls sonar Sviakonvngs a Gestelreini.	1210: (Chronologia Anonymi) Bellatum est rursum in Gyllstenreen. Rex Svercherus, dictus Hack, Caroli regis filius, occubuit.
1216: Θ Eirikr Knýtz sonr Sviakonvngr. Jón Sǫrkvis sonr ricti VI ar i Sviþioð.	1216: (d:o) Obiit Ericus II rex Svecorum filius Canuti.
1222: Θ Jón Sviakonvngr Sǫrkvis sonr.	1222: (Gråbrödraannalerna) Obiit Johannes Rex.
1229: Bardagi i Ialǫngrvm (!) með Eiriki Sviakonvngi och *Fólkvngvm*.	1229: (d:o) Bellum fuit in Olustrum.
1230: Eirikr Sviakonvngr flýði til Danmarkar firir *Fólkvngvm*.	Fugit Ericus Rex in Daciam.

Denna överensstämmelse är lika fullständig fram till 1260-talet. Under 1259 anföres en berättelse, som ärkedjäknen i Uppsala berättat för Sturla þordarsson. Därefter äro notiserna om Birger Jarls död 1266 och ärkebiskop Laurentii 1267 även överförda till Island, men sedan äro de isländska annalerna helt avvikande från de svenska i sådana uppgifter, som ha med Sverige att göra. Vid denna tidsgräns (1270

Digitized by Google

Även för närmast följande år är det de viktigaste av i annalerna upptecknade händelser, som gå igen i krönikan i samma ordning:

Incerti Scriptoris Chronicon:	*Erikskrönikan:*
1248 . . . et dominus Byrgerus factus fuit dux. .	Jngeborgh swa heyt hans (konungens) syster
	— — — — — — — — — — —
	han gaff henne en ösgötzskan man birger kallade folkit han han war födder i biälbo ok ward en järl för än han doo [2]).
1250. Obiit rex Ericus III IIII nonas Februarii.	Erik konung doo hemma mädhan. .[3]). (under korståget mot tavasterna). Tha var hemma en riddare god ok saa til huru riket stodh Han heyt herra joar blaa
	— — — — — — — — — — —
Valdemarus filius Byrgeri Iærl electus in regem IIII idus Februarii [1]).	han walde tha birgers son valdemar til konung som honom til retta baar [4]).

Under 1251 meddela annalerna Valdemars kröning, vilken krönikan icke nämner. Nästa huvudhändelse i krönikan är "folkungarnas" resning mot Birger; den intar motsvarande plats i annalerna (under 1251 resp. 1252):

---

talet) bör sålunda ett överförande av då befintliga svenska annalupptecknigar till Island ha skett, vilka då influtit i den isländska årbok, på vilken de till vår tid bevarade bygga för sina äldre delar. Storms antagande, att denna ursprungliga årbok upplagts just vid denna tidpunkt, synes bekräftat av de anförda fakta.

Det är för belysande av Erikskrönikans uppgifter av stort intresse, att den i isländska årböcker bevarade stommen av svenska notiser just kallar Knut den långes parti för "folkungar".

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 86, jmf. med sid. 40, 54, 63 och III, 1, sid. 4.
[2]) EK. vv. 75 ff.
[3]) EK. v. 157.
[4]) EK. vv. 167 ff.

Digitized by Google

Incerti Scriptoris Chronicon:

1252. Preliatum fuit apud Herwalza et occisi (*Annales Sigtunenses:* "decollati") sunt domini Kanutus filius Magni Brocha, Philippus Petri et Philippus frater Hollingeri (*Chronologia Anonymi* tillägger: cum multis teutonibus) [1]).

Erikskrönikan:

Folkunga sampnado sik ather tha
Ok toko folk huar the kunno faa
vplenzska danska oc nordmen soma
ok thydiska men som vidherla koma
The wordo tha swikne i rette tro
jnnan vesmanna lande vid herwadz
bro
— — — — — — — — — — —
ther loth them jerlin hoffwod aff
slaa [2]).

Annalerna meddela vidare drottningens och "domina" Ingeborgs död och omtala sedan under 1260 Valdemars och Sofias bröllop [3]). Denna sistnämnda händelse utgör även nästa huvudpunkt i Erikskrönikan, där den blivit vidlyftigt episkt utmålad [4]).

I närheten av dessa händelser, under år 1255, omtala ett par annaler, att Sigtuna brunnit [5]). Kort efter framställningen av Valdemars bröllop vet Erikskrönikan att berätta detsamma om Sigtuna, men meddelar åtskilligt annat om härmed förbundna händelser och tillägger, att Stockholm nu uppbyggdes för att hindra härjningar i Mälaren. Man har tidigare observerat [6]), att dessa upp-

[1]) S. R. S. I, 1, sid 86, jmf. med. 24, 54 (under 1251), 63 och S. R. S. III, 1, sid. 4 (under 1251). Här bör även observeras, att Annales Lundenses om denna händelse noterat under år 1251: Hoc anno Folkunga interfecti sunt (Annales Danici, sid. 115; jmf. sid. 152).

[2]) EK. vv. 246 ff.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 86 och III, 1, sid. 5, jmf. med I, 1, sid. 24 f. (för de övriga notiserna se även S. R. S. I, 1, sid. 40, 54 och 63; Annales Sigtunenses och Visbyannalerna omtala även hertig Bengts födelse).

[4]) EK. vv. 362 ff.; jmf. nedan sid. 51.

[5]) S. R. S. III, 1, sid. 5: eodem anno combusta est Sictunia; jmf. med I, 1, sid. 24.

[6]) C. M. Kjellberg har framhållit överensstämmelsen (a. a. sid. 361), så även Pipping, sid. 256—257, och A. Schück, a. a. sid. 390—392. Dessa förf. äro eniga om att Erikskrönikan här haft annaluppteckningar som källa.

Digitized by Google

gifter, sammanställda på ett frappant liknande sätt, möta i annalerna, men där ett hundratal år tidigare:

Incerti Scriptoris Chronicon:

1187. Occisus est Iohannes archiepiscopus apud Almarnum a paganis pridie idus Augusti. Et civitas Sigtoniensis combusta fuit ab eisdem [1]).

Erikskrönikan:

Swerige haffde mykin vadha
aff karelom ok mykin onadha
The foro aff haffuit oc vp i mäle
bade i lugne ok swa i äle
alt hemelika jnnan swia skär
ok optast ä mz stylda här
en tyma fiöl them en then luna
at the brändo wp sightuna
Ok brändo thz swa alt i röther
at then stadhin fik ey än böther
Jon erchebiscop wart ther slägen
tess war mangin hedin fäghen
— — — — — — — — — — —
Thz er swa sant som jak her läss
— — — — — — — — — — —

Visbykrönikan:

1187. .... et tunc ciuitas Stokholmensis edificata est [2]).

Slikan wanda lägde han
birge jerl then wise man
han loot stokholms stad at byggia
mz dighirt with oc mykin hyggia [3]).

Av krönikörens berättelse framgår ej att han till tiden skilt de händelser, han här skildrar, från den grundläggning av Stockholm, som han tillskriver sin hjälte Birger jarl. Att han å andra sidan åsyftar de händelser, som an-

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 84, jmf. med 24, 40, 48 och 52.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 40. Visbykrönikan är den enda annal, som utöver de övriga ovan anförda fakta även meddelar Stockholms grundläggning. Att notisen i Visbyannalerna till sin första del är ursprunglig, är utan vidare tydligt. Då endast denna annal bevarat tillägget, kan detta synas tvivelaktigt i en källa, som nedskrivits efter Erikskrönikan. Att förklara notisen såsom tillagd efter rimkrönikan är emellertid orimligt. Visbykrönikan innehåller för denna tid icke några andra uppgifter utöver de övriga annalerna, vilka kunna motivera ett sådant antagande. Se härom vidare nedan sid. 43 f.

[3]) EK. vv. 474—490 och 508—511.

Digitized by Google

nalerna meddela under 1187, är tydligt; likaså att han här bygger på just annalernas anteckningar. Detta finner sin enda möjliga förklaring däri, att krönikörens förlaga kunnat missförstås i kronologiskt avseende, att dess anteckning, vilket utseende den nu har haft, av diktaren låtit sig hänföras till den tid, han här behandlade. Utgångspunkten härför bör ha varit den under 1255 förda notisen av delvis samma ordalydelse som den under 1187, en förklaring, som alternativt framförts av A. Schück och vidareförts av B. Thordeman [1]). Det är också den närmast till hands liggande, då man tar i betraktande, hur nära krönikans kronologi visat sig ansluta till annalernas.

Efter två dödsfalls- och giftermålsnotiser rörande den kungliga familjen anteckna annalerna under 1266 (resp. 1267) Birger jarls död [2]). Detta är även nästa av krönikan meddelade händelse [3]); den känner därutöver hans döds- och begravningsort.

Från och med striden mellan Valdemar och Magnus bli annalernas rikshistoriska uppgifter något vidlyftigare än förut. Även här utgöres Erikskrönikans stomme av samma händelser i samma följd. Oenigheten mellan de båda bröderna börjar. Den första huvudpunkten är slaget vid Hova:

Incerti Scriptoris Chronicon:	*Erikskrönikan:*
1275. Bellum habitum est Howm	I Swerighe liggia store skogha
iuxta Tyvid VIII kalendas Iulii	Een skogh han heyter tiwidh
feria VI, ubi Magnus Ladhalaas	ther lagde konungsins här sin nid
captivavit fratrem suum Valde-	widher een by han heter howa
marum tunc regem Swecie . . .	— — — — — — — — — — — —

[1]) A. Schück, a. a. sid. 392. Schück har i sammanhang härmed avvisat Östmans framställning (S:t Eriks Årsbok 1917) av detta problem. — Thordemans rec. av A. Schücks a. a. (Fornvännen 19 6), sid. 273.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 86, jmf. med sid. 25, 50, 63 och III, 1, sid. 5.

[3]) EK. vv. 522 - 535.

Digitized by Google

(*Årboken 266—1430:* Fugit exercitus Valdemari et ipse cum uxore in Norvegiam) [1]).

The toko thera baneer ok thera merke
ok rymdo thädhan ok in j närike
Ok konungen rymde til wermaland [2]).

Erikskrönikan överensstämmer i fråga om Valdemars flykt och tillfångatagande visserligen icke med någon annalversion, men den återger här självständiga och delvis rätt detaljerade berättelser [3]). Omedelbart härefter följer ett referat av en senare träffad överenskommelse mellan Magnus och Valdemar, vilken lämnar samma uppgifter om fördraget som en motsvarande annalnotis. Notisen hör i en annal hemma under år 1275:

Incerti Scriptoris Chronicon:
1275. .. eodem anno concordati sunt taliter, quod dominus Magnus rex esset et haberet priores (i övriga annaler: superiores) partes Swecie; Waldemarus vero Osgociam et Wesgociam, et non esset nec diceretur rex [4]).

Erikskrönikan:
Swa loot han (Magnus) honom swa sagdis mik
halfft rikit wider siälffwan sik
ok antwardade honom i hand
westergötland ok smaland
badhe wermeland ok dala
ok hertoghin fik swidhido ok vpsala
alt thz vtan skogh war
thz fik tha konung waldemar
ok ther med skullet tha wara säät
sidhan skulle engen göra androm orät [5]).

I Incerti scriptoris chronicon har denna uppgift ej meddelats av den hand, som upplagt annalen och fört den

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 86 (orden "ubi — regem Swecie" tillägg från 14 0-talets mitt i handskriften enl. S. R. S. III, 1, sid. VI) jmf. med 25, 41, 63 och III, 1, sid. 5.
[2]) EK. vv. 689 ff. och 720 ff.
[3]) Pipping, a. a. sid. 313 ff., och nedan sid. 50.
[4]) S. R. S. I, 1, sid. 86, jmf. med 41, 54 och III, 1, sid. 6 (under 1277).
[5]) EK. vv. 780 ff.

Digitized by Google

fram till tiden omkring 1300; en annan hand, enligt Annerstedt synbarligen från 1400-talets mitt[1]), har infogat denna notis. Detta har tydligen skett i enlighet med någon för oss okänd annalistisk förlaga, ty notisen har samma avfattning som i Annales Sigtunenses och andra annaler[2]). Alla övriga annaler meddela emellertid denna uppgift under 1277; den sammanhänger med den riksdelning som Magnus och Valdemar företogo efter kriget[3]). Samma felaktiga tidsföljd som Incerti scriptoris chronicon har Erikskrönikan. Under sådana förhållanden synes den slutsatsen ligga nära till hands, att krönikörens källa haft samma tidsföljd som den anförda annalen; den har stämt väl med hans tendens att framhålla Magnus' ädelmod. Samtidigt har han sökt förläna de koncentrerade uppgifterna i annalen en fylligare form. Annalens korta "partes superiores" (i Incerti scriptoris chronicon: "priores partes", en tydlig felskrivning för termen superiores = ovanskogs) blir Svitiod och Uppsala, Magnus' andel; det övriga, Sverige sunnanskogs, erhåller Valdemar. Krönikören använder här den mot "partes superiores" tydligt svarande benämningen på den andra delen av riket, "alt thz vtan skogh war", och uppräknar dessutom några av de provinser, som räknades till detta Sverige utanskog[4]). Han utesluter emellertid över-

[1]) S. R. S. III, 1, sid. VI (Annerstedts handskriftsbeskrivning).

[2]) Den teoretiska möjligheten att tillägget är beroende av EK. torde man icke kunna räkna med. Notisen överensstämmer helt med den ursprungliga annalanteckningen; EK:s avfattning kan icke ha influerat.

[3]) Tunberg, a. a. sid. 120.

[4]) Om trovärdheten av denna EK:s uppgift om brödernas överenskommelse har en livlig diskussion förts. Westman anser möjligt (a. a. sid. 39, not 1), att den utgör en korrumperad framställning av ett förlikningsanbud, som Valdemar förkastat vid fredsmötet i Kungahälla år 1276. Pipping (a. a. sid. 320—23) håller före, att EK:s framställning här vilar på en riktig tradition och godtar densamma, ehuru han medger möjligheten, att EK. återger en förvirrad tradition om det i annalerna meddelade fördraget. Med den här meddelade förklaringen lösas alla dessa svårigheter.

Digitized by Google

enskommelsen, att Magnus från nu skulle vara konung: Magnus' kungaval berättas först efter Valdemars försök att med den danske konungens hjälp återerövra hela landet, varigenom han visat sin bristande vilja till definitiv fredlig överenskommelse[1]).

Annalerna känna härnäst Magnus' kröning och hans bröllop. Erikskrönikan uppskjuter som nämnt meddelandet om Magnus' kungaval men låter hans bröllop följa som nästa händelse:

Chronologia Anonymi:

1276. Et eodem anno circa festum S:ti Martini duxit (scil. Magnus) vxorem dominam Helvigh, filiam Canuti (läs comitis!) Holsatiæ (i *Annales Sigtunenses* nämnes längre fram hans namn)[2]).

Erikskrönikan:

Härtogh magnus haffde kär älskoga
j tytzland til een jomfrwa
gambla grewa gertz dotter
een froom hälade ok forsokter
badhe i torney ok i striidh
tha war han een häladh i sin tiid
Then jomfrw hon heet helewigh
henne war okunnogh margen stigh
then hon sidhan i swerige foor
thz loffuar huar man ther boor
at hon skulle til swerigis koma
hon war them allom til äro oc froma

Visbykrönikan:

1276. . . . . et nupcie fuerunt in Kalmarnia[3]).

Henna fader loot hona yffuer fara
til en stadh heyter kalmara[4]).

Sedan krönikören nu i korthet omnämnt Magnus' krigståg mot Skåne och Halland[5]), inskjuter han, som vanligt utan att året preciseras:

---

[1]) EK. vv. 843 ff. och 950 ff.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 54, jmf. med 25 och 41 samt III, 1, sid. 6. Hdskr. H. 112 har "comitis".

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 41, jmf. med sid. 25. Om möjligheten att de två 1400-talsannalerna hämtat uppgiften från EK. se nedan sid. 43 f.

[4]) EK. vv. 790 ff.; om v. 800 jmf. Pipping, a. a. sid. 327.

[5]) Jmf. Annales Lundenses: . . Magnus, Sweorum rex, duxit filiam

Digitized by Google

Thz aar bleff jonker erik dödher
sidhan waro än ather tree bröder [1]).

Genom själva sin avfattning visa sig dessa rader som en översättning av en annalnotis; det omotiverade "thz aar" är att jämställa med ett "eodem anno". Uppgiften återfinnes mycket riktigt i annalerna. Ordningsföljden överensstämmer emellertid här ej fullt med de bevarade annalernas. Redan under 1275 meddelade Annales Sigtunenses, årboken 266—1430 och Gråbrödraannalerna: Obiit Domicellus Ericus dux [2]). I varje fall rör det sig endast om det inbördes förhållandet mellan två notiser och rubbar icke vad som gäller den huvudsakliga överensstämmelsen i tidsföljd.

Ty båda källorna vända sig härefter till samma tilldragelse, från vilken de i viss utsträckning meddela samma fakta och ortnamn, kriget mellan Magnus samt Erik Glipping och Valdemar. Då Valdemar följt Eriks här in i Sverige, heter det i Erikskrönikan:

Han wlte at vexio kyrkia bran
thz bötte han sidhan som en man
Thollagarna gaff han til booth [3]).

Häremot svarar en notis, som i Annales Sigtunenses bevarats sålunda: 1276. Incensa est ecclesia Wæxio per regem Waldemarum Dacie(!); i Gråbrödraannalerna: 1277. Combustum est Wæxio per regem Waldemarum [4]). Även

comitis G. Holstzacie in uxorem, et celebratis nuptiis Sweui Hallandiam et Scaniam furtiue cum exercitu intrauerunt (Annales Danici, sid. 121).

[1]) EK. vv. 834 f.

[2]) S. R. S. III, 1, sid. 5, jmf. med I, 1, sid. 25 och 63.

[3]) EK. vv. 858 f.

[4]) S. R. S. III, 1, sid. 5—6 (uppgiften meddelas under 2 år), jmf. med I, 1, sid. 63. Ur notisens växlande formulering är det svårt att få fram dess ursprungliga avfattning. Har den varit "... per regem Dacie", varefter det välkända danska kunganamnet Valdemar insatts, eller "per regem Valdemarum Swecie", senare av en okunnig avskrivare ändrat till Dacie av samma namnskäl?

Digitized by Google

i övrigt är det samma namn och händelser, som Erikskrönikan och annalerna känna till. I Annales Sigtunenses heter det: 1277. Vesgociam intrans (ɔ: rex Dacie) venit Absauall, qui facta suorum quadam distraccione apud Eteghe cum scandalo recessit[1]); i Gråbrödraannalerna: 1277. Eodem anno dani fuerunt in Axawal[2]). Erikskrönikan skildrar här med anlitande av en rikhaltig tradition[3]) striden vid Ettake, där danskarna bli fullkomligt överrumplade, och fortsätter:

Konung erik laa mädhan a axawal[4]).

Först efter krigets slut låter Erikskrönikan Magnus väljas till konung och berättar åtskilligt om hans förhållande till utländska gunstlingar. Härtill ha annalerna ingen egentlig motsvarighet. Chronologia Anonymi meddelar under år 1279, att Valdemar nu blev landsflyktig[5]); andra annaler, att Magnus' äldste son Erik avled 1279[6]).

Men vid samma tid är ett par av händelser gemensamt för källorna: annalerna ha liksom Erikskrönikan uppgift om greve Gerts tillfångatagande och nämna delvis samma personer som avrättade 1280. Erikskrönikan, vilken anger Jon Philpusson, Jon Karsson, Philpus av Rumby och Anund Tuvasson som upprorets ledare, nämner de två första som avrättade "jnnan eth torn wid norre broo" och meddelar, att den tredje måste drygt böta för att undgå

[1]) S. R. S. III, 1, sid. 6, jmf. med S. R. S. I, 1, sid. 41.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 63.

[3]) Måhända, som Pipping (sid. 335) antar, härstammande från herr Ulf Karlsson (se härom nedan sid. 102).

[4]) EK. vv. 862 ff. och 932.

[5]) S. R. S. I, 1, sid. 54, jmf. med sid. 41; jmf. EK. vv. 950 f.:

Sidhan foro däner ather heem
ok konung waldemar fölgde thöm.

[6]) S. R. S. I, 1, sid. 25, 41 och 86. Även Birgers födelse 1280 omnämnes (S. R. S. I, 1, sid.41).

Digitized by Google

dödsstraff; annalerna uppge, att Johannes Philippi, Johannes Karoli och Birgerus halshuggits[1]).

Annalerna känna vidare från 1280-talets mitt, att Birger blev konung och Erik samt Magnus' broder Bengt hertigar år 1284[2]), vidare att drottning Sofia år 1286 avled[3]). Den förra uppgiften har icke efterlämnat några spår i Erikskrönikan men väl den senare. Inpassad i en redogörelse för Valdemars senare öden och giftermål, möter den i formen:

> Drotning sofia war för dödh
> gud fride henna siäl aff pino oc nöd[4]).

Den sista händelse från Magnus' regering, som annalerna känna till, är Birgers riddarslag. Denna fyller ett avsevärt utrymme i Erikskrönikan och utgör jämte en redogörelse för kungens klosterbyggnader en glansfull avslutning av hans historia:

Visbykrönikan:	*Erikskrönikan:*
1289. Dominus rex Magnus fecit	Tha wart i stokholm howat aff makt
	swa at manz hierta giorde sakt
	Ok mykla gläde hwo thz saa
	Hertogen aff brwnswik war ther tha
filium suum Byrgerum militem	Konung birger war ther til riddara giord
	rät vpa the sama jordh
	ther thz kloster stander nw aa
	marge dande men waro ther tha
	han wart riddare aff sin fader

[1]) Notisen om greve Gerts tillfångatagande endast i Annales Sigtunenses (S. R. S. III, 1, sid. 6); om de avrättade personerna i Incerti scriptoris chronicon, årboken 266—1430 och Gråbrödraannalerna (S. R. S. I, 1, sid. 86, 25, 63); Visbykrönikan tillägger: "et Holingerus miles et multi alii" samt "in castro Stokholm" (S. R. S. I, 1, sid. 41).

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 41, 54 och III, 1, sid. 6 (under 1283).

[3]) S. R. S. III, 1, sid. 7 jmf. med S. R. S. I, 1, sid. 26 och 63: 1286. Eodem anno obiit regina Sophia.

[4]) EK. vv. 1134.

Digitized by Google

	nw er ther eth kloster en helager stader
	sidhan ward aff konungs birgers hand
	en förste riddere aff främade land
	Hertugh albrikt aff brwnswik
et ducem Brunswycensem in	en stolt herra ok höwelik
Stokholm et multos alios nobi-	Sidhan warth ather aff hans hende
les tam de Alamannia quam de	wel fyretighio riddara för han wende
Swecia	sidhan wart ther skemptan ok bohord
	ä til herrana gingo til bordh
	Ther war tukt ok ädela siidh
	ok all the gläde man torffte wiid
	sidhan war ther en höwelik danz
	en dell aff daghin mz han vanz
	Sidhan loot han ther eth kloster göra
	ok mykit tymber saman föra
	ok sampnade mangen tymmerman.
	the bygdot wel thz staar ther än
	taghar thz kloster thz war bygt
	oc thz war alt wel komit til lykt
et tunc venerunt sorores sancte	The gaffwo thz sancta klara
Clare in Stokholm [1]).	hans dotter war tha a siätta ara
	han redde kost mz digher win
	och gaff ther swa sina dotter jn [2]).

Det i egentlig mening överskjutande stoff, krönikan meddelar, är den braunschweigske hertigens namn och Magnus' dotters nunneinvigning, det senare en omständighet som varit väl känd, då hon på 1330- och 40-talen var abbedissa i samma kloster[3]). Pipping antager på denna punkt, att annalerna och krönikan representera två från varandra fristående traditioner. Det är i alla avseenden

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 41—42, jmf. med sid. 26. Magnus' medlarroll 1285 i striden "inter noricos et lybicenses" (S. R. S. I, 1. sid. 26, 44 och III, 1, sid. 6) nämner ej EK.

[2]) EK. vv. 1148—1179.

[3]) D. S. IV, sid. 501; S. R. S. III, 1, sid. 25.

Digitized by Google

troligare, att ett direkt förhållande mellan de båda källorna existerar.

Vad ett par annaler annoterat från 1288, att Valdemar detta år sattes i fängsligt förvar i Nyköpingshus, har även bevarats i krönikan men berättas där först efter Magnus' död:

Visbykrönikan:	*Erikskrönikan:*
1288. Captus est dominus Waldemarus frater regis Magni et positus in castro Nycopie[1]).	Tha wart konung waldemar ater fangen a nyköpungs hws lotho the gangen[2]).

Den genomgång av överensstämmelser mellan Eriks-

[1]) S. R. S I, 1, sid. 41, jmf. med sid. 26. Om möjligheten av att annalerna upptagit notisen från krönikan se nedan sid. 43 f.

[2]) EK. vv. 1282 f. Krönikan berättar även (vv. 1302–1315), att Valdemars son Erik hölls fången i Stockholm. — Pipping har påpekat (a. a. sid. 395 och 401), att det kan tänkas, att dessa verser, som avhandla Valdemars och hans sons fängslande, kommit på orätt plats. Som det nu är, är deras ställning egendomlig:

> Tha wart herra tyrghils knwtzson wäldogh
> en witer man ok samhäldogh
> bönder ok preste riddara ok swena
> tha drogo alle tha wel ower ena
> Frygd ok danz ok thorney
> Korn ok flesk thz skortade ey
> Sill ok fisk kom yffrith til landa
> tha stood rikit vtan wanda
> mz fridh oc nade ok med säät
> engen thorde androm göra orät (EK. vv. 1272–1281).

Härefter följer partiet om Valdemars fängsling; sedan återupptages skildringen av den lyckliga tiden:

> Sidhan stod swerighe swa
> wäl thz skal seent bäther staa (EK. vv. 1322 f.).

Finge man antaga en felaktig placering av berättelsen om Valdemars fängsling, vore sammanhanget här klart. Men även den förklaringen kan tänkas, att författaren infogat denna berättelse i Torgils Knutssons historia för att ytterligare framhäva, hur freden på alla sätt av honom styrktes (se nedan sid. 95 ff.).

Digitized by Google

krönikan och annalerna, som här verkställts, har gett en utgångspunkt för bedömandet av deras inbördes förhållande. De händelser, kring vilka krönikans framställning grupperar sig och som utgöra ett slags huvudstomme i hela skildringen, mest märkbar i början, men även tydlig för senare delar, finnas till en betydande del upptecknade även i annalerna. De utgöra en väsentlig del av dessas inhemska rikshistoriska stoff. I regel komma de i den från preciserad kronologi fria krönikan i samma ordningsföljd som i annalerna. I vissa fall, då en betydande kronologisk skillnad finnes, ger annalmaterialets karaktär eller redaktionella egendomligheter i någon annal naturliga förklaringar till avvikelserna. Det i stort sammanfallande urvalet av huvudfakta under ett par mansåldrar bestyrker, att likheterna icke bero på en slump.

För detta avsnitt av krönikan är det redan av det anförda troligt, att Erikskrönikan är den lånande parten. Men det är fullkomligt ögonskenligt för den mest betydande delen av annalnotiserna. De annaler, som i det föregående oftast framdragits som jämförelsematerial, Incerti scriptoris chronicon och Annales Sigtunenses, samt den likaledes citerade Chronologia vetus 916—1263[1]), äro otvivelaktigt äldre än Erikskrönikan. För dessas vidkommande finnes ingen tvekan. Osäkrare kan förhållandet synas för de fall, då annalredaktioner, som nu föreligga endast i senare nedskrift än Erikskrönikan, använts som jämförelsematerial: Valdemars fängslande 1288 och Birgers riddarslag 1289, båda i sin utförligaste form förekommande i Visbyannalerna men även, något mindre fullständiga, i årboken 266—1430, tillägget om Stockholms grundläggning under år 1187 i Visbykrönikan samt Magnus Ladulås' bröllop, omtalat i Chronologia Anonymi, årboken 266—1430 och Visbykrönikan. Härtill kommer den av senare

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 47 ff.

Digitized by Google

hand i Incerti scriptoris chronicon införda uppgiften om riksdelningen 1275, vilken emellertid till sin formulering helt överensstämmer med Annales Sigtunenses' notis under 1277.

Men också här ligger det efter den verkställda analysen närmast till hands, att Erikskrönikan begagnat en källa, som upptagit även dessa fakta. Hela arten av de båda källornas förhållande till varandra — annalernas rikshistoriska uppgifter som stomme för krönikans berättelse — gör troligt, att även dessa notiser gå tillbaka till en ursprunglig annalredaktion. I två av de anförda fallen — Stockholms grundläggning och överenskommelsen om riksdelningen 1277 — klargöras Erikskrönikans omdebatterade kronologiska oegentligheter utan vidare, under förutsättning att de anförda annaluppgifterna tjänat som underlag. Motsatt förhållande är otänkbart av ännu ett skäl. Erikskrönikans tidsbestämningar äro helt fristående ("det år", "nästa sommar")[1]). Men även där de senare annalredaktionerna ha med krönikan helt överensstämmande uppgifter, kunna de i motsats till krönikan på år och i ett fall, för bröllopet i Kalmar, på datum tidsätta händelserna. Trots vissa av de bevarade texternas tidsrelation synes under sådana förhållanden någon tvekan icke vara möjlig.

På detta sätt har krönikören skapat en stomme, som möjliggjort för honom att ge en historisk framställning av tiden 1230—1290. Men de kortfattade annalnotiserna ha icke kunnat ge honom mera än själva skelettet. Han har behövt annat material för att ge sin dikt sammanhang och fluens. Han har därvid begagnat skilda utvägar.

Det är sedan länge observerat, att han, då han skildrar Birgers verksamhet som lagstiftare, i versifierad form återger de stadganden om kvinnans arvsrätt och om hem-

[1]) I vissa handskrifter förekomma ett par i 1400-talets mitt insatta datumverser, vilkas data överensstämma med Prosakrönikans.

Digitized by Google

frid, som han tillskriver Birger. Sedan han berättat om Valdemars och Sofias bröllop, övergår han omedelbart härtill [1]). Han följer här ganska noga lagtexten:

Östgötalagen:	*Erikskrönikan:*
	Tha gaff birge jerl the lagh
	ther sidhan haffua standit marghan dagh
Först ær son ok sa dottir faþurs	At syster matte erffua mz broder
arue son tua lyti ok dottir þri-	tridiwngh bade epter fader ok moder
þiung ..... Æ huar sum broþir	Ok swa annan skyllan man
æruir þa æruir ok systir .....[2])	tha skal hon ärffua swa fast som han
	Ther til gaff han hemfrid
Nu kan man þæn sum hemsokn	huat jnnan er grind ok gardzlid
gær..warþa sar ælla dræpin.....	warder man dräpin eller saar
þa ær þæt alt ogilt sum han fa i	tha er thz ogilt huat han faar
hemsokninne (jmf. även uttryc-	Then som vtan komber til
ket: nu æn þe aghas uiþær i	vm husbondin misferma wil
garþzs liþi.)	
— — — — — — —	Varder then som hemit agher
	entingia bloduger eller blaar
	Ther han fanger mera meen
	tha ryme ok kome aldrig i gen
Nu aghu þer biltugha uara þær	för än han hawer bätrat thz han bröt
til þæn biþer firi þöm sum þer	ok bidhi for honom som skadan
brutu til...[3])	löth [4]).

[1]) Man har av detta förhållande dragit den slutsatsen, att Birger jarl givit de refererade lagarna i samband med bröllopet. Man har påpekat, att han troligen upptagit kvinnoarvsrättsstadgandet från Danmark och styrkt detta med att "det var vid sin sons bröllop med en dansk prinsessa, som han sökte giva syster arvsrätt efter far vid sidan av hennes bror" (Holmbäck, Ätten och arvet enligt Sveriges medeltidslagar, sid. 98). Häremot kan hänvisas till K. G. Westmans uttalande (a. a. sid. 203, not), att "den vanliga uppgiften, att dessa lagar enligt krönikan skulle givits vid bröllopet, har intet stöd i krönikan." Sammanhanget är troligen konstruerat av krönikören.

[2]) Ö. G. L., sid. 114.

[3]) Ö. G. L., sid. 29 och 35; jmf. även U. L., sid. 90.

[4]) EK. vv. 456 ff. För detaljkommentar till detta ställe se Pipping,

Digitized by Google

Även ett annat slags litteratur har författaren känt. Han infogar på ett ställe en berättelse om konung Erik Plogpennings olycksöde. Erik Plogpenning var som helgon känd även i Sverige[1]), och krönikören visar sig tydligt förtrogen med legenderna om honom; han benämnes "kung Erik av Ringstad" efter den plats, där han begrovs och dit hans dyrkan koncentrerades. Även berättelsen om hans död och återfinnande visar likheter med den ofullgångna legendlitteraturen, som rörde honom:

Genealogia regum Daniæ:	*Erikskrönikan:*
(Ericus) in cymbam absque dei	han (Erik) bleff swa jammerlika
reuerentia proiectus per fluuium	döder
Slæ ..... uelociter trans-	han var forradin aff sinom bröder
uehitur. (Mordet skildras här-	Hans broder het hertugh abel
efter ingående.) Peracta igitur	han gaff sith rad ok vilia ther tell
cede tam miserabili et inaudita	thz man honom nidh i slää sänkte
tollentes corpus exanime	— — — — — —
submerserunt in flumen.....	Fatighe fiskara hitto vpa
Alter autem die...piscatores...	hans liik hwar thz a grunden laa
trahebant ad littus maris martyris	Ok fördot til landz i thera baat
uenerabilis uenerabile corpus...	önkelika dödh ok illa waat
	— — — — — — — — — — —
Predicto ergo Abel ... regente	Abel var tha konung en lithen riidh

---

a. a. sid. 247 ff. — Av likheten mellan de båda texterna kan man ej med Tunberg sluta, att då "den nämnda arvsprincipen — — — — återfinnes i sina huvuddrag i de senare upptecknade landskapslagarna", ha vi ingen "anledning att betvivla rimkrönikans uppgift", att Birger jarl givit dessa lagar (a. a. sid. 106). Jmf. Westmans kritiska resonemang (a. a. sid. 203).

[1]) Vitæ sanctorum danorum, ed. Gertz, sid. 420.

Digitized by Google

.....profectus in Jutlandiam... sidan vart han dräpin i strid
ibidem a Fresis interfectus est..[1]) han wart släghin i häll aff frisa [2]).

Krönikören har haft en likartad berättelse om Erik Plogpennings mord till sitt förfogande; den har även innehållit berättelser om de järtecken, som skedde vid konungens grav:

Huar man honom förde eller baar
ther brunno liwss ä hwar han war
The gud nid aff hymelin sende
oc the helgo ängla tände.

Sitt huvudsakliga fyllnadsstoff har emellertid författaren hämtat från olika traditionskretsar kring folkungarna. För det första avsnittet — om Erik Läspe — är detta mycket obetydligt, såsom ovan påpekats.

Det faller däremot strax i ögonen, att författaren för tiden efter Erik Läspe haft mera material till sitt förfogande. Han har vetat att Birger jarl härstammade från Bjälbo och var gift med konungens syster. Om ett korståg mot Tavastland har han haft kännedom, dock icke detaljerad;

---

[1]) Ex incerti auctoris Genealogia regum Daniæ i Vitæ Sanctorum danorum, ed. Gertz, sid. 425 ff. — Det kan här förefalla frapperande, att krönikören icke insätter denna berättelse i det kronologiska sammanhang, vartill han kunnat finna stöd i sin annalistiska källas eventuella tidsättande av denna händelse (jmf. t. ex. S. R. S. I, 1, sid. 54). Han berättar emellertid allt vad han känner om Valdemars hustrus släkt i ett sammanhang, oberoende av tidsföljd, och kan därför ha hitplacerat berättelsen om Eriks mord. Dessa uppgifter höra dessutom icke hemma bland de inhemska rikshistoriska uppgifter, som författaren huvudsakligen begagnat; de ha danskt ursprung (Annales Danici, sid. 131). — I detta sammanhang kan påpekas, att författarens i vers 1239 visade kännedom om benämningen Danabot väl medelbart går tillbaka till en dansk uppgift. Annales Ryenses och Annales Lundenses känna formen Danabot (Annales Danici, sid. 55 och 68); den genealogi, som innehåller berättelsen om Erik Plogpenning, har formen Danmarkebot (Scriptores minores historiæ danicæ medii ævi, I, sid. 187).

[2]) EK. vv. 568 ff.

Digitized by Google

han har vetat att det företogs under jarlens ledning och att Tavastehus därvid byggdes. Om han placerat det riktigt i tiden, är däremot tvivelaktigt[1]). Framställningen av Birger själv börjar med tydligt gillande, men då författaren velat utöka sin krönika vid Valdemars kungaval, har han infört en tradition om Joar Blås och Birgers tvist som fyllnad utan att klart inse, att denna anekdot ej lät Birger framstå i en fördelaktig dager[2]).

---

[1]) Hakonarsagan, skriven på 1260-talet och väl underrättad om förhållandena i svensk politik (Finnur Jónsson, Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie, II, sid. 735 ff.), meddelar, att Birger jarl varit närvarande vid kungavalet (Icelandic Sagas II, sid. 264 f.). De svenska annalerna meddela intet om krigståget; de ryska (novgorodska) krönikorna känna endast strider mellan novgoroderna och svearna vid Neva år 1246 (F. M. U. I, sid. 30 ff.). Krönikans uppgift att Birger med hären varit i Finland om vintern, då Erik dog, måste anses omöjlig i betraktande av den svenska ledingens beskaffenhet (Sdm. L., sid. 190; jmf. Pipping a. a. sid. 78; se även Munch, Det norske Folks Historie, 4, 1, sid. 54, 88 f., Cederschiöld, a. a. sid. 29 ff. och Pipping, a. a. sid. 75 ff.) — Pipping (a. a. sid. 76) finner det troligt, att Juusten i sin biskopskrönika (H. G. Porthans skrifter i urval, I, sid. 7) haft inhemska, självständiga källor för sitt meddelande om Birger jarls fälttåg. Juustens meddelande lyder: "Tavastia deinde anno D:ni 1249, Duce quodam Birgero Jærl, genero Erici Regis Sveciæ, ad amplectendum eundem cultum Dei subigitur". Detta innehåller intet, som ej är hämtat från vad historieskrivningen vid 1500-talets slut kände om korståget.

[2]) De än folkungavänliga, än för folkungarna nedsättande traditioner, som författaren för denna äldre tid känt till, har Pipping utskilt och analyserat (a. a. sid. 44, not, och 168 ff.). Han drar emellertid icke fullt konsekvenserna härav. Sid. 136 ff. påpekar han, att Hakonarsagan (kap. 269) ger en annan framställning av Valdemars kungaval än Erikskrönikan, men söker alternativt sammangjuta de båda framställningarna. Tunberg (a. a. sid. 86 ff.) synes ej heller träffa ett bestämt val. Mot den anekdot, som krönikören här infogat i sin framställning, står Hakonarsagan, skriven under 1260-talet av en person, som haft goda möjligheter att vinna kunskap om nordisk politik. Sagans framställning synes under sådana förhållanden böra äga vitsord (jmf. Cederschiöld, a. a. sid. 33 f.).

Digitized by Google

I fortsättningen är denna tradition av för Birger jarl nedsättande slag märkbar i berättelsen om Birgers svekliga uppträdande vid Härvadsbro, även här motsagd av Hakonarsagan [1]). Även andra traditionskretsar ha dock anlitats. Om Birger jarls söner berättas brett och i allmänna ordalag; längre fram gör författaren vissa ansatser till karaktäristik av dem. För att ge relief åt Birgers gärning att sätta lås för Mälaren, vilken författaren tydligen varmt uppskattade [2]), griper han till en berättelse om Jon jarls sorgliga ändalykt: sedan denne i nio år "striit mz rytza ok ingerboo", dräpes han efter sin hemkomst av sjörövarna i Askanäs, men hämnas av sin hustru, "fore thy at sorghin var tha komen til henna". Det är tydligt, att någon ballad om dessa händelser här varit hans källa [3]). Från de Birger jarls strider mot "folkungarna", som slutade med slaget vid Härvadså, har krönikören huvudsakligast känt berättelser om junker Karl, vars öden i Sverige och i strid mot hedningarna på andra sidan Östersjön fylla en betydande del av detta parti, ungefär 100 rader [4]).

För brytningen mellan bröderna samt Magnus' och

[1]) Pipping, som insett arten av den Birgerfientliga tradition, författaren har följt, synes dock ej vilja avvisa hans framställning: "Någon säkerhet om krönikans trovärdighet på denna punkt lär svårligen kunna vinnas. Men det synes mest tilltalande att sätta lit till en positiv tradition, så länge den icke kan visas vara avgjort osannolik eller oriktig" (sid. 170 f.). Ett bestämt val mellan källorna är dock det enda möjliga.

[2]) Jmf. vv. 514—521.

[3]) Pipping, a. a. sid. 266—67 och där anförd litteratur. Ang. identifieringen av denne Jon jarl se A. Schück, a. a. sid. 394 ff. Tiden för dessa händelser har krönikören ej angivit.

[4]) Tunberg (a. a. sid. 89 f.) har analyserat denna del av krönikan och framhållit dess oriktighet. Han har även påpekat, att "den svenske ordensriddarens romantiska levnadssaga" i Sverige kan ha framkallat de från Erikskrönikan kända berättelserna om hans äventyr.

Digitized by Google

Eriks förberedelser till striden börja traditionskällorna flyta rikare än förut. Om dessa händelser har författaren känt självständiga och rätt utförliga berättelser av delvis fastare slag än för tidigare tid. Detsamma gäller om Magnus' senare festliga möte med den danske konungen. Även om slaget vid Hova samt Valdemars flykt och tillfångatagande har diktaren hört åtskilliga berättelser [1]). Att Helvig hade Dåvö i morgongåva har väl varit lätt att lära känna; hon dog först 1324. Om Valdemars barn och deras öden, om hans förhållande till Jutta och till andra kvinnor [2]) samt om Magnus' svaghet för utländska gunstlingar

[1]) Dessa händelser återges i de bevarade brottstyckena av den nära samtida Magnus' saga (Icelandic Sagas, II, sid. 361 ff) på avvikande sätt. Pipping har (sid. 304—314 passim) jämfört Erikskrönikans uppgifter med Magnus' sagas. — Hertig Magnus har i rimkrönikans med ledning av annalerna utarbetade framställning blivit den person, som helt dominerar vid den ödesdigra brytningen mellan bröderna. Hertig Erik har kommit i skymundan: om honom vet krönikan blott berätta, att han tillerkändes sitt fäderne och därtill län, att drottning Sofia kallade honom Erik Allsintet och att han avled kort efter Hova-slaget. Hans person har från början i EK. icke uppmärksammats i den grad som broderns. I de samtida källorna är detta helt annorlunda: stridigheternas början är knuten till honom (antytt av K. G. Westman, a. a. sid. 38, Tunberg, a. a. sid. 112, och Pipping, a. a. sid. 304). Magnus' saga berättar (a. ed. sid. 365 ff.), att Erik, sedan han någon tid vistats hos danske konungen, bemötts med misstro av Valdemar; han begav sig då till norske kungen, vilken sökte medla mellan honom och brodern. Kriget fördes enligt isländska uppgifter (Icelandic Sagas, II, sid. 368, jmf. med Islandske Annaler, sid. 332 f.) av bröderna Magnus och Erik, och Sverige lades under bådas välde. Såväl i annalerna som i den ensidigt färgade tradition, med vilken krönikören utfyllt annalernas uppgifter, har Erik trängts i bakgrunden. Detta förhållande är belysande för Erikskrönikans framställning av dessa händelser.

[2]) Valdemars förhållande till sin svägerska antydes i Chronologia Anonymi (S. R. S. I, 1, sid. 54), som dock ej känner hennes namn. Det är frappant, att denna annal anger förhållandet mellan Jutta och Valdemar som anledning till konungens fördrivande, en uppfattning, som ej återfinnes i någon annan berättande källa och är fullkomligt främmande för Erikskrönikan. Ett utmärkande drag för denna annal

Digitized by Google

och mellanhavanden med dem har krönikören från för oss okänt håll insamlat åtskilligt stoff, betydligt fylligare än det för tidigare tid. Dess karaktär är dock ännu icke fullt enhetlig; än framlyser en stark beundran för Magnus, än den svenska stormannaklassens ovilja mot honom för hans förmenta gunstlingssystem. Liksom för Birger jarl är emellertid författarens uppfattning i stort sett avgjort gynnsam för Magnus.

Alla dessa beståndsdelar har författaren med ovanlig skicklighet förlänat enhetlig form. Som ovan framhållits, har han varit nära förtrogen med hela den episka stiltraditionen och dess många fasta klichéer. Icke blott formler och stående ordsammanställningar har denna stiltradition inneburit. De vanliga höjdpunkterna i medeltida riddarliv, hovfesterna vid furstekröningar och -bröllop, torneringarna och striderna, gestaltades i medeltida epik mer eller mindre schematiskt. Det gäller också om Erikskrönikan. Vissa viktiga händelser under den skildrade tiden — Valdemars och Sofias liksom Magnus Ladulås' och Helvigs bröllop, Magnus' och Erik Glippings möte, prins Birgers riddarslag [1]) — skänker författaren ökad glans genom att i livliga färger utmåla de festligheter, som då

är dess starkt kyrkliga partitagande, så vid berättelsen om Torgils Knutsson (K. G. Westman, a. a. sid 171, not 1). Liknande synpunkter kunna kanske spåras vid dess behandling av Valdemars blodskamsbrott. — Valdemars förhållande till Kristina omnämnes i en annan annal (S. R. S. I, 1, sid. 41), där detta betraktas som anledning till hans landsflykt.

[1]) Det kan påpekas, att de kända raderna i EK:s inledning (vv. 18—20):

godha tiägna finder man ther
ridderskap ok häladha godha
the Didrik fan berner vel bestodo

ha en motsvarighet i den livländska rimkrönikan (vv. 10168 ff.), då det berättas, att semgallerna funno bröderna

Digitized by Google

ägde rum [1]). Han använder sig då av drag, som återfinnas i all medeltidsepik. De olika skildringarna äro endast broderier över själva det för honom bekanta faktum, att ett bröllop eller ett riddarslag ägt rum vid ett visst tillfälle. Det är alltid samma huvudpunkter i festen, ståtliga riddare äro samlade, deras kläder äro av baldakin, bliant och sindal, deras hästar äro praktfullt utstyrda, mat och vin njutas under höviska former, där är dust och bohord, tukt och ädel sed, dans och lek och fager ord [2]). Även andra situationer har författaren försett med dylika litterära prydnader; det gäller Helvigs och Sofias brudfärder till Sverige och den senares syster Juttas besök. Överhuvud voro förnäma damers resor och mottagande populära motiv i medeltida epik [3]). Särskilt karaktäristisk är skildringen av Helvigs färd till Sverige, vilken direkt kan jämföras med motsvarande annalnotis [4]). Över de få och torftiga fakta, krönikören haft till sitt förfogande, har han draperat en klädnad av höfisk poesi: långt i fjärran levde en jungfru, som Magnus höll kär,

"henne war okunnogh margen stigh
then hon sidhan i swerige foor,"

hennes fader för henne över till Sverige och Magnus låter "redha koost ok göra blwss" till bröllopsfesten [5]).

---

mit kûnen knechten ûz erwelt,
lantvolkes manchen raschen helt.
— — — — — — — — — — —
hette ez er Ecke hie vor getân,
und von Berne er Ditterich,
sie wêren von rechte lobes rîch.

[1]) EK. vv. 440–455; 802–812; 1094 ff.; 1148–1169.

[2]) Pipping har (a. a. sid. 241 ff., 440 f. m. fl. st.) analyserat krönikans festskildringar och visat deras litterära, stereotypa art. Han har där även anfört paralleller ur annan svensk och utländsk diktning.

[3]) Pipping, a. a. sid. 240.

[4]) Se ovan sid. 37.

[5]) EK. vv. 790 ff.

Digitized by Google

Typiskt för samma förfaringssätt är även det samtal mellan Birger jarl och hans maka Ingeborg, där de rådgöra om Valdemars giftermål. Det är ett stycke ren medeltidsepik [1]). Detsamma gäller Birgers riddarslag, där man kan iakttaga, huru de flesta meddelanden i krönikan, som ej möta i annalen, sammanhänga med författarens poetiska stil. Festskildringen hopsättes av författarens stående formler; riddarslaget skildras brett och ordrikt och graderas sålunda, att den gamle konungen först dubbar den unge, denne därefter hertigen av Braunschweig o. s. v., ett tillvägagångssätt, som även förekommer i den braunschweigska rimkrönikan [2]); uppgiften på antalet slagna riddare — "wel fyretighio" — är väl ett runt tal [3]).

Till icke obetydlig del är det denna författarens skicklighet att handskas med den episka stilen, som satt honom i stånd att för denna tid fullfölja sin krönika. I hans ordrika och formelspäckade framställning med efter schablon diktade samtal och stereotypa skildringar av strider, torneringar och gästabud har det blandade materialet gestaltats till en åtminstone skenbart flytande framställning av ifrågavarande tids historia [4]).

Vad vi i det föregående iakttagit om krönikans uppbyggnad, torde kunna sammanfattas sålunda. Sedan krönikören i annalistiska uppteckningar skaffat sig en stomme, har han utfyllt sitt epos med skiftande material. Lagtexter, legender, släkttraditioner och annat har han använt. Härvid har han ej varit alltför noggrann i sitt val. Folkungavänliga berättelser ha fått plats vid sidan av rakt motsatta, utan att författaren allt för mycket bekymrat sig om att

[1]) EK. vv. 362 ff.; jmf. Pipping, a. a. sid. 214 ff.

[2]) Pipping, a. a. sid. 377 f.

[3]) D:o sid. 380 och där anförd litteratur.

[4]) Om krönikans kompositionssätt har Toll (Något om Erikskrönikans kronologiska uppställningssystem i Hist. Tidskr. för Finland 1925, sid. 124 ff.) goda iakttagelser.

Digitized by Google

utjämna motsägelserna. — Understundom har han även begagnat folkliga ballader: berättelser som Jon jarls änkas strid mot ryssarna och junker Karls korståg och död kunna härstamma från sådant håll.

Allt detta har sammanfogats till ett helt av en viss stadga. "Folkungarotens" många uppror och strider bilda en röd tråd i krönikan fram till Magnus Ladulås. Birger jarl och Magnus Ladulås skildras på det hela taget med oförtydbar sympati. Detta gäller särskilt den sistnämnde, fadern till den mest framträdande personen i krönikans huvuddel, hertig Erik. Magnus är duglig och tapper, han behandlar sin broder ädelmodigt, trots dennes upprepade försyndelser, han är en stor klosterbyggare och många ädla män följa honom sörjande till graven; hans enda egentliga svaghet är den för utländska gunstlingar. Härmed har författaren också förberett den konflikt, som utgör ämnet för krönikans huvuddel: den i andra generationen upprepade kampen mellan en "svag", rättmätig furste och en "ridderlig" usurpator.

E. ERIKSKRÖNIKANS FRAMSTÄLLNING AV TIDEN 1290—1318

Såsom ofta framhållits, har Erikskrönikans förra del karaktären av en brett lagd inledning till dess huvudparti, skildringen av Magnus Ladulås' söner och deras tid. Denna senare del av krönikan är av naturliga skäl vidlyftigare än förra delen. Allteftersom författaren når längre och längre fram i tiden, har det för honom blivit lättare att vinna kunskap om händelserna. Från de första åren efter Magnus Ladulås' död har han ej så mycket att berätta, och framställningen här avviker ej i högre grad från förra

Digitized by Google

delens, men ungefär från år 1300 blir krönikan allt utförligare och bildar en jämnt fortlöpande historisk skildring, som med undantag för en lucka åren 1314—1316 går fram till Magnus Erikssons val till konung år 1319. En enstaka episod från 1320, Magnus Birgerssons avrättning, finnes infogad i skildringen av 1318 års händelser. Framställningen har för dessa år en enhetligare karaktär. Heterogent anekdotiskt stoff av det slag, som förekom t. ex. i avsnittet om Birger jarl, kan icke mera konstateras.

1. ERIKSKRÖNIKAN OCH ANNALERNA

Vid en analys av krönikans källförhållanden skola vi fortfarande utgå från annalerna som jämförelsematerial. För denna tid finnas emellertid endast under 1400-talet avfattade årböcker bevarade; de tidigare upphöra med tiden 1290—1300. Årböckernas uppgifter visa även för detta avsnitt de största likheter inbördes, än för allas vidkommande, än för ett par av dem[1]). Från 1290-talet ha de icke bevarat så många händelser; deras framställning av 1300-talets första decennium och av åren 1317—18 (i två av annalerna: Chronologia Anonymi och årboken 266—1430) är däremot ganska vidlyftig. De rikshistoriska uppgifterna bli, i synnerhet för de större avgörandenas år, fylligare och utförligare och lämna en relativt sammanhängande skildring av händelseförloppet. Uppgifterna av mera speciell, särskilt av lokal, natur träda ej längre så i förgrunden som tidigare; angelägenheter, vilka i egentligare mening angå landets historia i dess helhet, bli mera

[1]) Se härom Schäfer, a. a. sid. 90 ff., särskilt sid. 101 f.; von der Ropp, a. a. sid. 182 ff., särskilt 186; Erslev, Studier, sid. 349, samt K. G. Westman, a. a. sid. 171, not 1.

Digitized by Google

dominerande[1]). Varken för tiden före 1300 eller efter 1318 möter i den annalgrupp, som sysselsätter oss, en så vidlyftig framställning av ett längre tidsavsnitt[2]). K. G. Westman har först observerat den säregna karaktären hos denna del av annalerna[3]). Den gemensamma stomme varmed han räknar, kallar han som redan nämnt "Annales triplices" och räknar den från 1298 till 1320. Utan att ange bestämda gränser för densamma, skola vi nöja oss med att konstatera, att våra i redaktioner från 1400-talet bevarade annaler för tiden från 1290-talet fram till omkring 1320 äro nära besläktade samt meddela relativt fler och utförligare uppgifter än för tidigare och senare tid. Det gäller nu att jämföra deras framställning med Eriks-krönikans[4]). Härvid kunna vi tillgodogöra oss de erfarenheter, som i det föregående vunnits angående författarens bruk att utbrodera åtskilliga händelser med växlande mönster från den episka stilen. Han berättar visserligen om tilldragelser, som ligga allt närmare hans egen tid, men ingenstädes försmår han de antydda medlen för att göra sin framställning livligare.

Krönikan inleder sin framställning av Magnussönernas historia med några rader om det lyckliga tillståndet i

---

[1]) Det utförligaste partiet i annalernas tidigare delar är det, som behandlar striden mellan Valdemar och Magnus Ladulås; detta är dock vida mindre detaljrikt än de vidlyftigaste delarna 1300—1310 eller 1317—1318.

[2]) Visbykrönikans framställning av 1300-talets senare del är av annat slag; den står självständig gentemot övriga annaler.

[3]) A. a. sid. 171.

[4]) Lika litet som tidigare åsyftas här en bestämning av redaktionernas förhållande till varandra. Liksom förut skall i varje särskilt fall den fylligaste annalnotisen upptas till jämförelse, med hänvisning till de övriga redaktionerna. Om vanskligheten att exakt bestämma nordiska medeltidsannalers inbördes förhållanden se Ellen Jørgensen, Annales Danici, inledn., sid. 2—3.

Digitized by Google

Sverige under Torgils Knutssons förmyndarestyrelse[1]). Den övergår senare till striderna med "hedningarna" i Karelen 1293—1295[2]). Framställningen är här betydligt uttänjd, men ej alltför rik på fakta, i synnerhet om man jämför den med den senare korstågsskildringen år 1300[3]). Ett krigståg företages, ett slott av sten bygges — "thz hws heter wiborgh ok ligger öster" — och dess fogde underlägger sig Karelen "mz fiortan[4]) gislaslagh stora oc sma". Sedan intaga svenskarna Keksholm, men trots undsättningsförsök dukar dess besättning under för ryssarnas anfall, sedan den hungrat i sex dagar; Sigge Loke (vem denne är, säges ej närmare) och alla de kristne utom två dödas. Ryssarna förstärka därefter borgen.

Vid skildringen av korståget 1300 finnes det, som vi senare skola se, en rikedom av namn och detaljerat beskrivna krigsrörelser; skildringen av det tidigare korståget har en mera allmän karaktär. Här redogöres för ett enkelt händelseförlopp, endast en persons namn nämnes och om denne synes intet annat än namnet vara bekant. Vi jämställa med den nyss givna redogörelsen för Erikskrönikans berättelse de uppgifter om händelser 1293—95, som annalerna lämna:

Visbykrönikan:	*Årboken 266—1430:*
1293. Expedicio Byrgeri regis Swecie facta est in Kareliam, et kareli fidem susceperunt et facti sunt tributarii domino regi Swecie, et edificatum est castrum Wyborch in Karelya.	1293. Edificatum est castrum Viborgh et sweui vicerunt Kareliam.

[1]) Härefter berättas om Valdemars och hans sons fångslande. Som ovan antytts (sid. 42), berättas åtminstone den förra händelsen i felaktigt tidssammanhang.

[2]) EK. vv. 1322 ff.

[3]) EK. vv. 1458 ff.

[4]) "Fjorton" möjligen att fatta som ett runt tal, enligt Pipping, a. a. sid. 424 och 432.

Digitized by Google

Gråbrödraannalerna:

1295. Siggo Loba et socii sui occisi sunt in Kækisholm[1]).

De i annalerna här bevarade uppgifterna äro, även om de kanske äro ofullständiga[2]), identiska med Erikskrönikans, och särskilt bör det observeras, att ingen av de båda källorna för dessa år eller i detta sammanhang bevarat andra rikshistoriska uppgifter än just de här anförda, vilka alla röra striderna mot ryssarna. Kring detta grupperar krönikan vad den i övrigt vet berätta.

Den nästa händelse, som båda källorna känna, är kung Birgers bröllop 1298. Efter uppgiften om Sigge Lokes död år 1295, gemensam för Erikskrönikan och Gråbrödraannalerna, följer i Erikskrönikan liksom i alla annalerna omedelbart:

Årboken 266—1430:	*Erikskrönikan:*
1298. Nuptie Birgeri regis facte sunt Stokholmie in die beate Katerine[3]).	Konung birgers bröllop waar ther epter jnnan thz tridhia aar j stokholm war tha mykin gläde.[4])

Tidsrelationen i Erikskrönikan, ej alltför vanlig i dess framställning, och dennas överensstämmelse med annalernas uppgift bör särskilt framhållas. Ej heller från detta år, 1298, känner någondera källan någon annan händelse än denna eller därmed omedelbart sammanhängande. Krönikan berättar utöver själva faktum, att Birger firat bröllop, endast om den tvådagarsfest, som då ägt rum, om hertig Eriks riddarslag vid detta tillfälle och om att drottning

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 42, 26 och 64; ensamt Gråbrödraannalerna ha bevarat notisen om Kexholms fall. — Incerti scriptoris chronicon placerar egendomligt nog händelsen under år 1297. Ryska annaler visa, att ifrågavarande strider ägt rum under 1293—95 (F. M. U. I, sid. 79). Tydligen beror misstaget på felskrivning (VII i stället för III).

[2]) Härpå kan Gråbrödraannalernas isolerade uppgift om Sigge Lokes död tyda; annalen har intet annat att meddela om honom.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 26, jmf. med 42, 55, 64 och 92.

[4]) EK. vv. 1386 ff.

Digitized by Google

Märta icke begärt någon annan morgongåva än Magnus Algotssons frigivande. Uppgiften om Eriks riddarslag lämnas måhända i anslutning till någon nu förlorad annalnotis[1]). Bröllopsskildringen består helt av konventionella drag; den sista uppgiften har motstycken i folkliga ballader om andra drottningar[2]).

Efter Birgers bröllop nämna båda källorna åter samma händelse: korståget mot ryssarna år 1300; här råder för övrigt ingen likhet. Mot annalernas kortfattade anteckningar[3]) svarar i Erikskrönikan ett av verkets utförligaste partier (v. 1458—1805); som jämförelse kan nämnas, att medan hela diktens skildring av Nyköpings gästabud och dess förberedelser går på 353 versrader, omfattar denna del 348. Det har emellertid alltid frapperat, att krönikan förlägger korståget ett år för tidigt och med utgångspunkt därifrån även felplacerar de närmast följande händelserna[4]). Medan korståget faktiskt ägde rum år 1300 — de svenska och ryska annalerna överensstämma i denna punkt och även andra omständigheter bestyrka detta[5]) — säger rimkrönikören, att det företogs "om pingisdagha ther epter wara", d. v. s. pingstdagen närmast efter den förut berättade händelsen, Birgers bröllop, och sålunda våren 1299. Den första händelse efter krigets slut, som berättas,

[1]) Det ligger nära till hands att antaga, att hertigens riddarslag omnämnts i någon annaluppteckning, även om det ej finnes i någon till oss bevarad redaktion. Både kung Birgers och hertig Valdemars omtalas nämligen i årböckerna (Birgers under 1289 och Valdemars under 1302); den tredje broderns har väl knappast förbigåtts.

[2]) Att drottning Märta fick morgongåva, betygas av flera dokument se Sv. Tr. I, n:r 145 och D. S. II, sid. 324 f. Om motivet att drottningar begärde frigivning av fångar av sin make se Pipping, a. a. sid. 452 f. Uppgiften är f. övr. troligen riktig.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 26–27, 64 och 92.

[4]) Cederschiöld, a. a. sid. 93 f. och Pipping, a. a. sid. 454 f.

[5]) De ryska annalernas framställning se F. M. U. I, sid. 94 f.; att Torgils Knutsson, korstågets ledare, under senare delen av år 1299 vistades i Sverige, framgår av D. S. n:r 1278, 1280, 1287, 1290.

Digitized by Google

Birgers kröning, angives med frasen "thär epter a thz tridhia aar" (= 1302); detta blir också rätt under den förutsättningen, att Erikskrönikans författare föreställt sig alla krigshändelserna utspelas under ett år, nämligen 1299, och ej såsom i verkligheten under två (1300—01). Här ha de flesta annalerna hela tiden riktiga uppgifter: Birgers bröllop förlägges till 1298, krigets början till 1300, den ingermanländska gränsfästningen Landskronas undergång till 1301 [1]) och Birgers kröning till 1302 [2]). En bestämd likhet finnes dock mellan källorna ifråga om händelsernas ordningsföljd. Även här är den nästa kronologiskt bestämda händelsen i krönikan identisk med den, som i annalerna följer närmast efter krigshändelserna; och efter den följer omedelbart en annan, även den gemensam.

Årboken 266—1430:	*Erikskrönikan:*
1302. Anno eodem rex Birgerus coronatus est Sudhercopie prima dominica Aduentus	Thär epter a thz tridhia aar eth hooff i suderköpunge war Swa höwelika wänt ok riikt gathe jak thzta wägith swa liikt at engin sagde at jak haffde vreth The herra ok första haffdo sik klät

[1]) Såväl de svenska som de ryska annalerna (F. M. U. I, sid. 85—95) förlägga Landskronas förstöring till år 1301.

[2]) En egendomlig notis i den ena annalredaktionen finnes, som tyder på att en avvikande datering funnits i någon tidigare version av årsanteckningarna, förmodligen tillkommen genom missförstånd vid avskrivning, som så ytterst vanligt i medeltidsannalerna. Årboken 266—1430 har nämligen vid sidan av den korrekta serien av de nämnda uppgifterna under 1299 infört en anteckning, vars identitet med den under 1301 förda avskrivaren ej insett: "1299. Multi nobiles et alii interfecti sunt in Landzkrono de regno Swecie". I någon annalversion synes sålunda samma felaktighet i kronologien ha existerat, som den, vilken möter oss i EK. Antaga vi EK:s tidsberäkning såsom här antytts: korstågets alla händelser, även den sista, Landskronas fall, under ett år, 1299, blir förf:s nästa tidsättning, vilken stilistiskt göres med samma medel som kom till användning, då han skulle bestämma Birgers bröllop, fullt begriplig.

Digitized by Google

mz baldekin ok dyr kläde
ther war frögd ok mykin gläde
mz godh kost ok ädla sidh
mykin aghe ok starker fridh
swa at men sagdo som wiit hawa farit
ok manga stadhe haffwa warit
the gaffuo thy tess priis ok looff
the haffdo ey seet eth vänare hooff
Konung birger kronadis thäre
mz mykin priis ok digher ärä
Hans broder hertugh wallemar
wart riddare ok hans bryllöp war
thörgils knwtzsons dotter han tha fik[3])
thy weer at henne sidhan misgik
thz hon skildis wider sin man
han wid hona ok hon wid han
the lekara fingo ther dyra hawo
örss ok gangara ok andra gawo
klede ok sölff ok andra handa
Swa at the foro blide hem til landa
Här sigx at hertugh erik hade fäst
en jomfru han vnte bezst
The vänasta ther man matte see
konungsins dotter aff Norighe.[4])

et dominus Waldemarus frater suus iunior miles et dux Finlandie factus est[1]).

Gråbrödraannalerna:
1302. Ericus dux Swecie desponsauit filiam regis Norwegie[2]).

Parallellstället är lärorikt. Vad diktaren här meddelar utöver de i annalerna förekommande fakta är — om vi bortse från raden om hertig Valdemars bröllop[5]) — endast sådant, som hans framställningssätt kräver. De stereotypa fraserna om festen och de därefter följande orden om

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 27 och 87, jmf. med sid. 42, 64 och 92.
[2]) S. R. S. I, 1, sid. 61, jmf. med 55 och 92.
[3]) Måhända har även notisen om bröllopet haft sin motsvarighet hos någon annalistisk källa.
[4]) EK. vv. 1806 ff.
[5]) Såväl krönikan som annalerna omtala senare skilsmässan.

Digitized by Google

hertig Eriks ettåriga trolovade äro typiska för hans rimkrönikestil.

Omedelbart härefter kommer i Erikskrönikan ett långt parti, vilket ej visar några som helst överensstämmelser med annalerna. Det gäller först hertig Eriks resa till Oslo och de därmed sammanhängande omständigheterna, vilka författaren synnerligen väl känner till och som på flera punkter kunna bekräftas av andra källor[1]). Vidare följer en starkt förvrängd framställning av Torgils Knutssons avsägelse av makten vid sitt bröllop, som även saknas i annalerna[2]), och därefter den utförliga skildringen av brödrastridens utbrott. Denna har i annalerna sin kortfattade motsvarighet i notisen: Facta est magna discordia inter regem Birgerum et fratres suos, qui cum comitatu fugerunt in Norwegiam. Krönikan vet här utförligt att berätta om de föregående underhandlingarna, om hertigarnas hjälpsökande i Danmark, mötet mellan Birger och Erik Menved i Fagradal och hertigarnas slutliga mottagande i Norge, varvid de erhålla Kungahälla, utan att man på mer än en enda punkt kan iakttaga någon överensstämmelse med annalerna. Överensstämmelsen gäller Nyköpings eröving, den första skildrade krigshändelsen:

Chronologia Anonymi:	*Erikskrönikan:*
1304. Eodem anno consiliis marscalci dolo et fraude occupavit arcem Nykōpingh, quæ subjecta erat Erico duci[3]).	Tha wart Nycōpung belakt aff konungsins mannom oc hans makt Thz war i skiotan tima giwit som her star i bokenne scriuit[4])

[1]) Se Pipping, a. a. sid. 503 f. Här må ett par säregna överensstämmelser i traderade fakta mellan EK. och de isländska annalerna påpekas. De senare meddela hertig Eriks besök i Oslo, att han hade greve Jakob i sällskap, att julen firades där och att "herra Visleif" dog (Islandske Annaler, sid. 73, 147 och 199). Alla dessa fakta nämner även EK. Den vet även data för Visleffs död och Eriks avresa.

[2]) K. G. Westman, a. a. sid. 169 och 224—27, vilken framställning ej rubbas av Pippings, sid. 514 ff.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 55.

[4]) EK. vv. 2176 ff.

Digitized by Google

I stället ha annalerna, speciellt Chronologia Anonymi och årboken 266—1430, för år 1303 åtskilliga uppgifter, vilka ej återfinnas i krönikan. Till dem återkomma vi senare [1]).

Sedan emellertid Erikskrönikan nått förbi de händelser, som ha sammanhang med brytningen mellan bröderna, och vänder sig till att skildra det nu uppblossande kriget mellan Birger och hertigarna, har den åter flera av de viktigaste skildrade krigshändelserna gemensamma med annalerna. Fram till fredens återställande kan detta sägas gälla. Häri finnes dock insprängt ännu ett parti — om en av Matts Kettilmundsson företagen överrumpling — av samma detaljrika art, som några i det föregående påpekade: korståget mot ryssarna, resan till Norge, brytningen mellan hertigarna och Birger; detta parti liksom andra av samma slag skola längre fram behandlas. För övrigt äro överensstämmelserna frapperande:

Chronologia Anonymi:

1304. Eodem anno vastarunt idem duces incendio Ludosiam civitatem Westgotie.

Eodem anno ædificaverunt iidem duces et illorum complices munitionem Daltzborrig,

Erikskrönikan:

Krönikan berättar först, att Birger mot Kungahälla bygger "eth hwss a gulbergs heedh" [2]), samt att hertigens män tillfångata Bengt lagman i Agnatorp; därefter följer:

Sidhan brändo the lödesa alt i röter
swa at summe men fingo tess aldre böter
Sidhan haffdo the ej lenger dwala
the gesto eth land thz heter dala
Ok bygdo et hws heet dala borgh
the bönder waro ey vtan sorgh
Ther skulle till bade bära oc dragha [3]).

Här följer den redan antydda episoden om Matts Kettilmundssons strövtåg [4]); därefter heter det, att Birger

[1]) Se nedan sid. 94 ff.
[2]) EK. vv. 2258.
[3]) EK. vv. 2270 ff.
[4]) EK. vv. 2280—2348.

Digitized by Google

quam postea circa natalem domini ad suggestionem domini Trugelli marscalci Birgerus rex cum universo exercitu suo occupare volens obsedit [1]).

sende tha breff til alla landa
ok loot sina men thz forstanda
ok badh them alla til redho wara
konungen wille ena reso fara
ok wille dala hwss beleggia [3])

Tiotusen man mötas vid Agnabro och fara till Dal; under tiden hämta hertigarna undsättning hos konung Håkon i Norge [4]).

1305. Concordia facta est inter regem et duces die beati Sigfridi [2]).

Tha hertogh erik han kom thär
vpa ena halwo milo när
Tha wardh thz takit i en dagh
ok kom tha jnnan eth miwkare lagh
Ok forämpnadho tha ther sik
konung birger ok hertogh erik
Ok thera broder hertogh waldemar... [5])

Härefter följer i krönikan ett referat av det fördrag, som skulle ha slutits; detta referat är emellertid alldeles felaktigt och saknar varje likhet med det verkligen ingångna, hos Huitfeld bevarade [6]). Antingen är det en fri fantasi av författaren, eller avser det att ungefär återgiva ställningen, sedan det definitiva stilleståndet senare slutits [7]).

I det följande berättar Erikskrönikan efter okänd källa, hur konung Håkon överflyttar Varberg från den under Erik Menved landsflyktige greve Jakob av Halland till hertig Erik. Härefter övergår krönikan till Torgils Knutssons undergång, en av de händelser, som tilldragit sig författarens särskilda intresse och som han behandlar

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 55 f., jmf. med sid. 27, 42, 64 och 92.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 56, jmf. med sid. 64 och 92.

[3]) EK. vv. 2352 ff.

[4]) Konung Håkon synes verkligen ha kommit med undsättning till hertigarna men först sedan stilleståndet redan var slutet (se Islandske Annaler, sid. 200).

[5]) EK. vv. 2380 ff.

[6]) Huitfeld, Danmarkis Rigis Krønike, I, sid. 326.

[7]) Om referatets felaktighet samt olika förklaringar därtill se Pipping, a. a. sid. 544 ff. och där anförd litteratur.

Digitized by Google

ganska utförligt. Även här har hans framställning en oförneklig frändskap med annalernas. Krönikören antyder först, att Torgils fått höra dunkla rykten om, hur hertig Erik stod efter hans argesta, men lugnar sig själv med ett i direkt form anfört resonemang. Därefter heter det:

Gråbrödraannalerna:	*Erikskrönikan:*
1305. Eodem anno per regem et fratres suos captiuatus est Thyrgillus marskalkus Lenom die beati Michaelis (läs Nicolai)[1].	Ther nest kom konungen til lena ok mz honom mange riddara oc swena Ok hans bröder hertogane badhe tha lydde konungen thera radhe Ok loot herra törgils knutzson fanga
	Han föres därifrån nattetid med fötterna fastbundna under hästbuken och föres skyndsamt över Tiveden av rädsla för marskens fränder.
et ductus est Stokholmis.	Thy ridho the bade dagha oc nätter mangen ädela hester war ther trötter för än the stokholm nadho
	— — — — — — — — — — —
(Jmf. *Chronologia Anonymi:* Holmis carceri mancipatus.)	A stokholms torn satto the han — — — — — — — — — — — — fore jwlin tha war thzta här....
	"Gen fastogang" meddelar honom sedan herr Folke Jonsson av Fanö hans dödsdom.
Chronologia Anonymi:	
...ac anno sequenti circa festum Dorotheæ virginis capite truncatus est[2].	The leddon sunnan widh then stadh ok gjorde swa som konungen badh först tha growo the hans graff Sidhan huggo the honom hwodit aff
	Efter en klagan över hans öde berättas, att ett kors och ett altare uppresas vid hans grav

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 64, jmf. med 56 och 92. Om skälen för läsarten Nicolai se Pipping, a. a. sid. 559. Annalens misstag beror givetvis på felläsning; Mikael är ej "beatus", utan "archangelus".

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 56, jmf. med 27, 64, 87 och 92 (med dateringen: octo diebus ante Sigfridi).

Digitized by Google

Årboken 1298—1473:

Et in eodem loco decollationis absque cymiterio sepultus, eodem anno in die beati Erici[1]) translatus est in capellum minorum ibidem[3]).

han laa ther i hedne jordh
Som bysins fää gik ok thera hiord
alt til litit for pingisdagha[2])
tha badho hans frender ok hans magha
at konungin skulle swa wel göra
loffwa them at the matto han föra
thädan ok til barfötta bröder
hwem skadar thz mädhan han er döder

Härefter följer en bred men huvudsakligen av schablonmässiga drag bestående skildring av hur hans lik flyttas till gråbrödraklosterkyrkans kor[4]).

Den långt gående parallelliteten i framställningen av dessa tilldragelser med så många gemensamma fakta kan ej bero på en tillfällighet. Ännu en händelse, som har sammanhang med marskens fall, är gemensam för båda källorna, nämligen hertig Valdemars skilsmässa från marskens dotter. Den berättas dock i olika sammanhang och med olika motivering i båda källorna; denna olikhet skall senare upptagas till behandling i sammanhang med övriga dylika[5]).

I hela det därpå följande stora partiet i Erikskrönikan med Håtunaleken och striderna mellan hertigarna och konung Erik samt Birgers frigivande som huvudhändelser förekommer endast någon enstaka närmare anklang till annalerna; diktens framställning innehåller vissa kronologiska tvivelaktigheter[6]). Dock äro även för dessa år så

[1]) S:t Eriks dag den 18 maj.

[2]) Pingst inföll detta år den 22 maj.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 92, jmf. med 56 och 64.

[4]) Torgils Knutssons fall skildras i EK. vv. 2446—2539.

[5]) Se nedan sid. 97 f.

[6]) Om kronologien åren 1307—09, spec. förlikningen, se Pipping, a. a. sid. 589 ff.

Digitized by Google

gott som alla i annalerna traderade fakta bekanta även för krönikans författare. Jag gör i det följande en sammanställning av dessa.

Om Håtunaleken känner Erikskrönikan liksom annalerna datum [1]) och ort, prinsens flykt samt att fångarna slutligen fördes till Nyköping; däremot meddelar krönikan icke — såsom annalerna — vilka som jämte konungen och drottningen blevo fångar. I båda betonas, att prinsen var Birgers förstfödde:

Chronologia Anonymi:	*Erikskrönikan:*
Magnus regis primogenitus...[2])	Thz barn war konungsins förste son[3])

Om det första kriget med Danmark veta båda, att striderna stått i Kind i Västergötland samt att stillestånd där slutits:

Gråbrödraannalerna:	*Erikskrönikan:*
..iminente bello, receptis treugis per regem Dacie cum dominis ducibus, rediit rex in Daciam...[4])	Tha ward thz takit j en dagh ella haffde ther wordit eth manzslag Däni foro tha ather heem[5])

Däremot nämner ej krönikan som annalerna, att hertig Erik förhärjat Kind.

Båda veta, att hertigarna på sitt krigståg mot Skåne nästa vinter medförde en stor här av *både svenskar och tyskar* [6]), vilka därstädes brände och härjade, ehuru likheten för övrigt är ringa på grund av krönikans stora detaljrikedom. Omedelbart härefter kommer till synes en egendomlig motstridighet mellan källorna, åtminstone så som stället hittills tolkats; medan annalerna efter notisen om det skånska kriget meddela: "eodem anno circa pascha

[1]) Chronologia Anonymi: In festo divi Michaelis archangeli (S. R. S. I, 1, sid. 56, jmf. med sid. 27, 42, 64 och 92).

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 56, jmf. med sid. 92.

[3]) EK. vv. 2607.

[4]) S. R. S. 1, 1, sid. 64, jmf. med sid. 92.

[5]) EK. vv. 2664 ff.

[6]) EK. vv. 2672 och 2704 ff., jmf. med årboken 1298—1473 (S. R. S. I, 1, sid. 93).

Digitized by Google

deuastauerunt (scil. duces) Hallandiam", säger Erikskrönikan i stället, att de drogo genom Halland i god frid och "vtan brand", emedan det tillhörde hertig Kristoffer [1]). Till denna motsägelse återkomma vi längre fram. — Däremot visar skildringen av krigets fortsättning i Sverige 1308 inga överensstämmelser.

Liksom annalerna känner vidare krönikan, att hertig Erik nästa vinter tågade mot Norge ända till Oslo, ehuru den här liksom i hela det föregående partiet har en stor mängd överskjutande konkreta detaljer om krigshändelserna [2]). — Från det följande årets händelser finnas flera och mera märkbara överensstämmelser än i det nu behandlade avsnittet. Om en av striderna med norrmännen ha annalerna bevarat namnen på några dödade svenska herrar; just samma personers namn möta oss i sammanhang med en sjöstridsskildring i krönikan:

Gråbrödraannalerna:	*Erikskrönikan:*
1309. Eodem anno occisi sunt a noricis domini Magnus Cristinasson et Magnus Algutzsson, Æringislo Jonsson, et de noricis multi [3]).	Ther war erengisl aff skara ok skullo tha ena reyso fara Ok herra magnus cristina son vm the färd war engen mon Ok herra magnus algotzson mz them the foro tha bort ok aldrig hem tith som Nordmennene lagho...[4])

För övrigt har krönikan om de norska mellanhavandena

---

[1]) EK. vv. 2752 ff. Enligt EK:s berättelse om det skånska fälttåget hade Kristoffer nyligen blivit tillfångatagen vid Örkelljunga och synes ha förbundit sig med hertig Erik. — Se f. ö. Pipping, sid. 583. Om tolkningen av stället se nedan sid. 91 f.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 27: Ericus dux Swecie duxit exercitum in Norueglam usque Asloiam tempore martini, jmf. med sid. 64 och 93; EK. vv. 2918 ff.: Erik "wände ey för än widh oslo".

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 65, jmf. med sid. 93.

[4]) EK. vv. 3070 ff.

Digitized by Google

en stor mängd för annalerna okänt stoff. Om krigstågen från båda sidor berättas vidlyftigt och detaljrikt [1]).

Av konung Eriks härtåg till Sverige 1309 har krönikan en ganska utförlig och i det stora hela välunderrättad skildring. Även här finnas betydelsefulla överensstämmelser med annalerna:

Årboken 1298—1473:

1309.] Interim dominus dux Ericus cum suis destruxit quoddam castrum iuxta Iunicopiam, quod construxerunt illi, qui erant cum rege [2]).

Erikskrönikan:

Det berättas i EK., hur hertigen drar sig tillbaka; därefter heter det:

Ok konung birge lagde sik nidh
j jöneköpung mz riddara ok swena
thy at ther war ilt til stena
Tha bygdo the eth hws aff trä...

Längre fram berättas, hur hertig Erik

reedh swa til jönekopung nidh
foghotin war ther ware widh
ok kom i folkit mykit rykt
thz husit denene haffdo bygt
thz brende han tha alt i röther [3]).

Båda källorna känna vidare till Nyköpings belägring genom konungarna. Båda berätta om hur belägringen uppgives, ehuru krönikans överskjutande detaljer här delvis äro bevisligen oriktiga [4]), samt om hur därefter ett stilleståndsfördrag slutes mellan hertigen och konung Erik. Det bör anmärkas, att vi i krönikan ej möta annalernas uppgift, att under Nyköpings belägring många från hertigarnas här flydde till konungen.

I krönikörens förvirrade skildring av de följande händ-

[1]) EK:s berättelser här kunna med utbyte jämföras med de isländska annalernas. De senare meddela följande: hertig Eriks tåg till Oslo, en sammandrabbning vid en bro, kungamötet i Köpenhamn och Ingeborgs förlovning med Magnus Birgersson, Ivar Jonssons död, Håkons erövring av Kungahälla (Islandske Annaler, sid. 74 f., 202, 341 f. och 391). Allt detta är även bekant för EK.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 93, jmf. med sid. 64.

[3]) EK. vv. 3225 ff. och 3264 ff.

[4]) Pipping, a. a. sid. 620.

Digitized by Google

elserna, vilken till sin kronologi är särdeles svår att utreda[1]) och där hertig Eriks och kung Håkons mellanhavanden äro huvudämnet, möter särskilt en uppgift, som kan vara av intresse för det problem, vi upptagit. Det är en antydan, att Birger hösten 1310, d. v. s. efter den slutliga förlikningen i Hälsingborg, återvände till Sverige, och att riket då delades. Denna notis om riksdelningen förekommer även i utförligt skick i årboken 1298—1473, men är måhända sammansatt av en ursprunglig uppteckning om en sådan delning och en annan dylik om hertigarnas skifte år 1315[2]); i Gråbrödraannalerna möter denna notis uppdelad på åren 1310 och 1314[3]). Hur annalernas notiser här tillkommit torde vara omöjligt att komma till visshet om. Det är dock åtminstone tänkbart, att en ursprunglig notis om riksdelningen 1310 funnits för handen. Men det har också varit allt. Det är intressant att se, hur ingen av källorna vet mer om detta fördrags historia, än vad som här nämnts. De många politiska omkastningar, som sammanhängde med det slutliga stilleståndet, är dem obekant; Erikskrönikan sysslar som nämnt huvudsakligen med hertigens norska politik, och årboken 266—1430 ger blott en fragmentarisk antydan om hans förlovning med Sofia av Werle.

För härefter följande år äro såväl krönikan som de olika annalerna ganska bristfälligt underrättade, åtminstone i jämförelse med åren fram till 1310. I sammanhang med Birgers återvändande 1310 berättar krönikören med felaktig datering (vm somaren ther epter kom) om Birgers expedition till Gottland 1313[4]). Annalerna (utom Visbykrönikan, som förmedlar en motsatt uppfattning) låta honom lyckas i sin avsikt att pålägga gutarna ökad skatt, medan

[1]) Pipping, a. a. sid. 620, 634, 636 etc.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 93.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 65; under 1310 omtalas att riket delats, under 1314 hertigarnas anparter.

[4]) EK. vv. 3456 ff.

Digitized by Google

Erikskrönikan framställer hans tåg såsom misslyckat. Detta är emellertid felaktigt [1]).

Annalerna omtala under år 1310 och 1311 en hertig Eriks pilgrimsfärd [2]); denna nämnes ej i krönikan, som i stället nämner ett möte mellan honom och Håkon på Stensö. Båda källorna känna från åren 1312 och 1313 hertigarnas bröllop samt att hertiginnorna därefter fördes till Lödöse.

Årboken 1298—1473:	*Erikskrönikan:*
Dux Ericus desponsauit filiam regis Noruegiæ Haquini et Waldemarus filiam Erici regis, et nuptias fecerunt in Noruegia.. (*Visbykrönikan:* apud Asloyam)[3]).	hertog erik then milde han fik the han haffwa wilde The konungsins broder dotter war henne fik hertogh waldemar[4]). Om mikelsmesso koma the (hertigarna) thär hwo som weyt hwar oslo är Ther war thera bröllöp reeth..[5])

De festligheter, varmed hertiginnorna mottogos i Lödöse, beskriver krönikan brett i sin traditionella stil; även annalerna meddela, att hertigarna "fecerunt sumptuosas expensas in Lodhosia". Rimkrönikören vet intet mer att berätta från dessa två år, utom det redan nämnda Birgers tåg till Gottland. Dessa händelser äro också de enda, som annalerna noterat för dessa år. Härefter vidtar den kända "luckan" i Erikskrönikan; den meddelar inga vidare uppgifter förrän de stora händelserna under åren 1317—18.

En sammanfattning av förhållandet mellan de båda källornas stoff för åren 1293—1313 torde kunna göras på följande sätt. För de första åren, ungefär fram till 1306,

---

[1]) Se härom Olaus Petri, ed. Klemming, sid. 117. Frågan har behandlats av K. Fabricius, Gotlandske Forhold under Iver Akselsön Tot (i Antikv. Tidskr. XVII, n:r 5, sid. 33 f.).

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 56, 65 och 93.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 93, jmf. med sid. 27, 42, 56 och 65.

[4]) EK. vv. 3510 ff.

[5]) EK. vv. 3502 ff.

Digitized by Google

äro likheterna många och betydande. Det icke obetydliga överskjutande stoff, som krönikan meddelar för dessa år, har till en del karaktären av episoder utanför det i annalerna meddelade materialet. Liksom för tidigare tid skulle man kunna säga, att de uppgifter, som bevarats även i annalerna, synas utgöra en stomme i Erikskrönikans framställning. För de närmast därefter följande åren är källornas inbördes förhållande icke karaktäriserat med dessa ord. Krönikan meddelar här utöver annalerna en betydande, ibland överväldigande mängd detaljer, stundom i omedelbart sammanhang med de för båda gemensamma fakta, men ofta mera självständigt, allt i mycket större utsträckning än förut. Dessutom finnas liksom tidigare stora partier utan någon motsvarighet i annalerna; alldeles särskilt gäller detta de norska förhållandena, som krönikan är väl underrättad om. Från år 1310 kan ett parallellt utsinande av uppgifterna i båda källorna konstateras. 1310 års politik är i sina många irrgångar obekant för dem båda, de veta blott i allmänhet, att Birger återvänt till Sverige. För den därefter följande tiden gestaltar sig deras förhållande åter ungefär som för tiden 1295—1306. För åren 1312 och 1313 koncentrera sig båda källorna kring hertigarnas bröllop i Norge och därmed sammanhängande förhållanden samt Birgers tåg till Gottland. Ingendera känner till den slutgiltiga freden år 1313. Överensstämmelser finnas sålunda av både positiv och negativ natur. De synas icke kunna bero på en slump.

Materialets utsinande, tydligt redan åren närmast efter 1310, blir än mera markerat för de följande åren. Att Erikskrönikan för dessa år ej lämnar några som helst upplysningar, är väl känt, likaså att en mängd förklaringar till den berömda "luckan" uppställts [1]). Tillse vi, vad annalerna

[1]) "Luckan" i Erikskrönikan har behandlats bl. a. av von der Ropp, a. a. sid. 127, Cederschiöld, a. a. sid. 184 f. och 232 f., Nordfelt, a. a.

Digitized by Google

för dessa år ha att bringa av rikshistoriska notiser, visar det sig, att det är ytterst obetydligt. Förutom den ovan omtalade riksdelningen 1314, vilken kan tänkas syfta på händelsen 1315 men också möjligen kan i sin helhet höra hemma under 1310[1]), finnas endast två notiser, båda om hertig Valdemars resor och ingendera bevarad i mer än en annal. De äro:

Årboken 1298—1473: 1314. Dux Valdemarus exiuit regnum ad visitandum limina sanctorum[2]).

Årboken 266—1430: 1316. Dux Waldemarus cum vxore et familia Borgholm venit in Ölandia[3]).

Övriga uppgifter äro av annan art; de röra dödsfall, järtecken etc. Lika litet som i Erikskrönikan finnas i annalerna några meddelanden om dessa års politiska händelser eller om Magnus Erikssons födelse.

Såväl Erikskrönikan som två av annalerna börja därefter vid samma tidpunkt en utförlig framställning, nämligen vid slutet av år 1317. De ha samma händelse, Nyköpings gästabud, som begynnelsepunkt. För åren 1317—18 bli överensstämmelserna synnerligen noggranna; verbal anklang förekommer på flera ställen och har tidigare observerats[4]). Härnedan följer en översikt över parallellställena.

---

sid. 30 ff., Pipping, a. a. sid. 790 ff. och G. Bolin, a. a. sid. 292 och 308. I enlighet med sin teori om krönikans uppkomst förklarade Cederschiöld luckan bero på att förf. av någon anledning ej fått tillfälle att fullborda dikten. Nordfelt framställde den nya och tilltalande förklaringen, att luckan är rent mekanisk. I mer eller mindre modifierad form upptages Nordfelts tanke av Pipping och G. Bolin.

[1]) Se ovan sid. 70.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 93.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 27.

[4]) Se Pipping, sid. 653, 677, 685, 700, 706, där han framställer den meningen, att de ifrågavarande annalerna känt EK. och vid redigeringen hämtat vissa uttryck ur densamma.

Digitized by Google

Chronologia Anonymi:	*Erikskrönikan:*
	Förberedelserna till Nyköpings gästabud skildras; varningarna till hertigarna, deras ankomst till slottet och festen. Hertigarna gå därefter till vila;
1317. Rex Byrgerus sabbatho post festum beati Nicolai episcopi dolo fratres suos Ericum et Waldemarum duces intercepit, captos enim nocte, cum in lectis quiescerent, nudos, posito omni pudore,	The toko tha liws ok gingo thädhan hertogane soffwo bade mädhan Ok lagho i thera sängh nakne ther wider wordho the wakne at dörren osakta wp gik..
	Handgemänget skildras med åtskilliga detaljer;
mox in vincula conjecit carcerique mancipavit,	The bundo tha beggis thera hender ok leddo them tha badha sender jnnan tornit barfötta en tyzsk heyt walram skytta han lagde boyor at thera been..
	Hertigens män tillfångatagas;
compilato universo ipsorum thezauro.	Sidhan gingo the alle til at byta hesta ok hawo mondo ey tryta The sattos alle i en ryngh ok bytto margh ärligh tingh
	— — — — — — — — — — —
1318. (Birgerus) .. fratres suos duces, iniquissime captos, plagis et verberibus graviter affectos ac in carcerem missos,	han took sina bröder badha Ok loot them jnnan thz nidarsta rwm ther war konungenom litit wm at the haffdo ilt bade nat ok dagh then stook han fik mangt eth slagh ther hertug erik jnnan saat[1])
	— — — — — — — — — — —
fame, crudelissimo mortis genere, interfecit.	Därefter skildras, hur han svälte "them i häll."

[1]) EK. vv. 3674 ff. Citaten från vv. 3842 ff, 3868 ff, 3906 ff. och 3935 ff.

Digitized by Google

Periit autem Ericus III die, quia tantis fuerat verberibus, dum caperetur, afflictus,

Tha liiffde hertogh Erik
nyo dagha swa sagde man mik[1])
vtan drik ok vtan math
thz war wnder at han swa gaat

Waldemarus autem XI die occubuit.

Ok ällowo dagha hertogh waldemar
Jak tror at thz for then skuld war
at hertugh eriks pyna war mere
thy wordo hans dagha ekke flere[2])

Interea proceres ac milites ducum, crudelissimam necem suorum dominorum moleste ferentes, congregati sunt in ultionem tantæ immanitatis, inter quos erant precipui dominus Carolus Elene filius, dictus Kolpöye, et dominus Burgo rex Smaalandiæ[3]),

EK. låter i motsats till annalerna resningen ske redan innan hertigarnas död berättas:

Tha hertugans men the thz fragho
at hertugane fangne lagho
herra karl aff kalmara
han loth budh vm landin fara
Ok sampnade smalänningia
ok herra karl birgerson wplenningia

(de flesta hdskr. utom A ha Birger)[4])

Ok herra matius vesgöta[5])...

occupantesque castra Nycöping, Stækeborgh, Lagaholm (*Årboken 266—1430:* Ringstadhaholm) et Wisinxö, illa subverterunt[6])...

Nyköpings intagande omtalas vv. 4284 ff., Stäkeborgs vv. 4298 ff.; de övriga omnämnas ej i EK.

[1]) De flesta handskrifterna ha här "tre dagar". Med denna framställning har EK. kombinerat motivet, att Birger kastade tornnyckeln i vattnet. Detta motiv förekommer i den folkvisa, som behandlar Nyköpings gästabud, ehuru det där är Brunke, som utför handlingen. Om folkvisan se Sverker Ek, Visan om Thord Bondes mord, sid. 40, och Pipping, a. a. sid. 653 ff.

[2]) EK. vv. 4060 ff.

[3]) Namnen i denna kronologi i egendomlig form. Varifrån förf. hämtat tillnamnen Kolpöye och rex Smaalandiæ torde ej kunna avgöras. Se f. ö. Läffler, Bidrag till vår medeltida personhistoria (Personhist. Tidskr. 1904), sid. 67 f.

[4]) Härom se Pipping sid. 685.

[5]) EK. vv. 3982 ff.

[6]) S. R. S. I, 1, sid. 56 ff., jmf. med 27 och 42. För åren 1317 och 1318 äro *båda* handskrifterna av Chr. Anonymi fullständiga; de ha blott vissa smärre skiljaktigheter.

Digitized by Google

Årboken 266—1430:

..et deinceps capti sunt Brunkerus, Lyderus Foss, Vlpho Swædhebæk et Valram atque rotati [2]).

Chronologia Anonymi:

Insuper rex cum tota sua familia pulsus e regno Svetie fugit in Daciam [3]) ...

Sedan Brunkes försök att undsätta Stäkeborg misslyckats, bli han och hans män fångna:

Ok wordo tha fangne alle en riidh
them dugde ey lenger thera stridh
brwnkogha ok wlff gerleffs broder
ok lydher fooss en häladh goder
Ok en skytta heet walram
the geesto tha ena andra hampn
Stokholms torn thz skiwtasta the
gato [1])

Sedan fälttåget i Skåne avslutats, heter det vidare:

tha lät drotzetin skipa them
ok forwan them mz rikesins räth
til then dödh man haffde them äth
Drotzetin brwnka ok walram
ok lydher fooss swa war hans nampn
ok fierde wlffuer swalabek
hans ordh giordo han til en gäk
them satte man alla a eth radh
— — — — — — — — — — —
Tha konung birge thzta fraa
the tidhande ok drotning märita
Tha lotho the illa om thera dödh

[1]) EK. vv. 4242 ff.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 28, jmf. med 42 f. och 57.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 57, jmf. 43. Den i det föregående ur annalerna anförda framställningen av Nyköpings gästabud och dess närmaste följder har en viss likhet med den latinska dikten om hertigarnas olycksöde (S. R. S. II, 2, sid. 172 och Sveriges historiska och politiska visor, sid. 79 ff.). Här skildras först Birgers svekfulla inbjudan; därefter uppdrages en teckning av hertigarnas lidande i fängelset:

Ferro manus atque pedes
ligat tenet alla sedes,
fameque siti macerati,
moriuntur sic gravati,
innocentes opere.

Digitized by Google

nw första ärom wy komen i nödh
til danmark (från Visby) tha skynde
the sik[1])..

Sedan prins Magnus fått hjälp från Danmark, förenar han sin här med faderns; de fly från Skärkind och draga med sina trupper in Västergötland, där

Årboken 266—1430:

..preliatum fuit per domicellum Magnum in Karlaby langa contra vesgotos,

bönder sampnado sina makt
Ok lagdo sik nider i karlaby

Här skildras brett, hur ett stillestånd slutes, vilket Birger bryter:

ubi multi ex vesgotis occubuerunt...

the salughe bönder tha tapado the
The hoffmen the ther waro
wordo ther fangne ok summi sara
Ok bönder bliffwo ther mange dödhe
ok foro hem med krono rödhe[2])

— — — — — — — — — — —

preliatumque fuit anno eodem in Skania iuxta Mölklang per sveuos et danos cessitque victoria sweuis,

Ther epter om sancti mikels tiid
tha wart en stor wellogh strid
Aff däni ok wplenzska män
jak tror at skäninge mynnes thz än
Däni tappado sigherin thär
skadhe han er opta när

Efter hertigarnas död skildras omedelbart resningen, liksom i annalerna:

His defunctis, arma ferunt,
militesque bella gerunt....

Till slut berättas hur Birger flyr till Danmark och sist Brunkes ändalykt:

Post hoc altum scandit equum
Brunco nec non duo secum,
qui fuerunt proditores
Dominorum nequiores
rota pendent corpora.

[1]) EK. vv. 4365 ff.
[2]) EK vv. 4103 f. och 4133 ff.

Digitized by Google

	widh miolkalang swa heter en by
	the wordo ther fangne ey willo fly
vbi multi de danis et eorum	thry hundradha riddara ok swena
complicibus theotunicis capti	wordo ther fangne the jak mena
erant et multi gladio interempti [1]).	Däni ok tyzske i bland
Chronologia Anonymi:	
Eodem anno funera fame inter-	The a Nyköpunge waro
fectorum ducum ad civitatem Hol-	the toko hertoghana ok baro
mensem translata sunt, ibidem-	wt aff husith a enne baar...
que in templo civitatis sepulta [2]).	J stokholme loto the them begaa
	i bya kirkionne badha twa [3])

Liksom tidigare har Erikskrönikan även här ständigt en betydande del överskjutande stoff.

I fråga om senare händelser, junker Magnus' avrättning och den utförliga skildringen av Magnus Erikssons kungaval, finnas knappast likheter. Båda berättas med olika datering i de båda källorna, och den enda överensstämmande detaljen är att Erikskrönikan liksom årboken 1298—1473 berättar, att Magnus begrovs i gråbrödrakyrkan i Stockholm. Båda källorna nämna även kung Håkons i Norge död [4]).

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 27—28, jmf. med 42, 57, 65 och 94.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 57.

[3]) EK. vv. 4334 ff. och 4266 ff.

[4]) EK. vv. 4396 ff., 4440 ff. och 4524. I annalerna nämnas dessa händelser S. R. S. I, 1, sid. 28, 43, 57, 65 och 94. Om dateringen av Magnus Birgerssons död se G. Carlsson i Sv. Biografiskt Lexikon 5, sid. 310. Trots Erikskrönikans dagsprecisering synes dess uppgift sålunda vara felaktig (jmf. nedan sid. 99 f.). — En betydelsefull överensstämmelse finnes i fråga om Magnus Birgerssons avrättning mellan EK. och en källa, som ej direkt hör till den grupp, vi ovan behandlat. Det är några i sen avskrift bevarade Annotationes historicæ ab anno 845 ad annum 1445 (S. R. S. III, 1, sid. 21 ff.). Jämförd med EK:s ter sig dess framställning sålunda (citatet från sid. 22; EK. vv. 4424 ff.):

Item anno domini MCCCXX de-	pa then helgandz holma man han
collatus fuit domicellus Magnus	ledde

Digitized by Google

2. ERIKSKRÖNIKANS OCH ANNALERNAS INBÖRDES KÄLLFÖRHÅLLANDEN

Den föregående framställningen har visat, att positiva och negativa överensstämmelser mellan senare delen av Erikskrönikan och de olika annalredaktionerna finnas. Dessa äro så betydande, att de ej kunna bero på en tillfällighet. De sträcka sig genom hela krönikans huvudparti. De inskränka sig icke till vissa år utan löpa mer eller mindre framträdande genom hela den här behandlade perioden. Det gäller att söka förklaring till dessa överensstämmelser.

Problemet ställer sig något annorlunda för denna senare del av krönikan än för den tidigare, då de annalredaktioner, som här äro vårt jämförelsematerial, samtliga äro yngre än Erikskrönikan. Chronologia vetus, Annales Sigtunenses och Incerti scriptoris chronicon gå icke fram till denna tid. De handskrifter, varigenom de två annalerna traderats, Cronologia Anonymi och årboken 1298—1473, äro t. o. m. från nyare tid [1]). Den närmast till hands liggan-

---

filius regis Birgeri in insula sancti spiritus apud Stokholm	— — — — — — — — — — — — — — ther loot man hans hoffwod aff slaa — — — — — — — — — — — — — —
et in ecclesia fratrum minorum ibidem iuxta parentes (!) suos est sepultus.	The bezsto fyre herra ther waro han thädhan ok til brödra baro Ok lagdon i then samma graff ther gud hans faderfader gaff Then milde konung magnus the liggia bade i eth gudz hwss ther barfötte bröder ower radha....

De fragmentariska exerpterna ur Chr. An. i H. 112 innehålla under *1318* efter tåget mot Skåne en notis om Magnus' avrättning. Är det en komplettering av avskrivaren eller en ursprunglig notis?

[1]) Se ovan sid. 22 f. Man måste särskilt ifråga om den förra hålla den möjligheten öppen, att till de bevisligen från medeltiden härstammande uppgifterna (jmf. årboken 266—1430) lagts annat stoff.

Digitized by Google

de lösningen kunde därför möjligtvis synas vara, att annalredaktörerna i 1400-talets början, ev. avskrivarna under nyare tid, eller de uppteckningar, på vilka de alla bygga, ha känt Erikskrönikan och därifrån hämtat de uppgifter, som överensstämma med dennas. I denna riktning har också saken förklarats av den ende forskare, vilken ägnat dessa förhållanden sin uppmärksamhet, Rolf Pipping. Likheterna för åren 1317 och 1318, som han iakttagit, förklaras av honom ha sin grund i att Erikskrönikan varit bekant för annalerna; snarast synes han mena, att annalernas nedskrivare mottagit intryck från dikten. Då två annaler, Chronologia Anonymi och årboken 266—1430, för dessa år visa oförnekliga överensstämmelser med krönikan, drives han följdriktigt att antaga, att bådas nedskrivare mer eller mindre begagnat sig av dennas uppgifter [1]). Skulle samtliga överensstämmelser förklaras på motsvarande sätt, finge man antingen tänka sig denna grund för varje särskild annal eller också att ursprungliga annalupptecknings hämtat sitt stoff ur Erikskrönikan. Naturligare synes det emellertid — trots handskriftsförhållandena — vara att här tänka sig samma lösning som för Erikskrönikans tidigare del. Annalerna äro närbesläktade; de böra alla vila på äldre, förmodligen samtida uppteckningar, vilka i olika grad utnyttjats av annalredaktörerna [2]). Följaktligen ligger den förklaringen nära till hands, att Erikskrönikan ur dessa ursprungliga uppteckningar hämtat det gemensamma stoffet.

[1]) Pipping, a. a. sid. 653, 677, 685, 700 och 706.

[2]) Då deras datering understundom avvika från varandra, måste vi som förklaringsgrund räkna med den långa rad av av- och omskrivningsled, som det ofta är fråga om i medeltidsannaler. Typiskt är förhållandet vid Nyköpings gästabuds datering: Chronologia Anonymi förlägger tilldragelsen till "sabbatho post festum beati Nicolai episcopi", Gråbrödraannalerna till "sabbato ante Nicolai", årboken 1298—1473 till "sabbato circa Nicolai". Fri från dessa stå årboken 266—1430 med uppgiften "in nocte ante dominicam ante Lucie virginis" och Visbykrönikan med "III ydus decembris".

Digitized by Google

Vid en diskussion av denna fråga gäller det främst att undersöka Erikskrönikans kronologiska karaktär även för tiden efter 1290. Det visar sig då, att det ej heller här intresserat författaren att i krönikan infoga precisa årtalsbestämningar. Han använder samma metod som förut att ange den relativa kronologien: genom uttryck som "på tredje året därefter", "nästa höst", "pingstdagen därnäst" o. s. v. Någon fix utgångspunkt för dessa tidsangivelser påträffas aldrig.

Dagsbestämmelser förekomma dock i detta avsnitt av krönikan i viss utsträckning. De grupperas oftast, särskilt då de äro ungefärliga, omkring välbekanta kyrkofester: pingst (4 gånger), mikelsmässa och jul (vardera 6 gånger), påsk, fasta och vårfrudag (vardera 3 gånger), midsommar (2 gånger); enstaka förekommande exakta bestämningar äro nionde dag jul, åttondeafton, helgonmässa, 11,000 jungfrurs dag och Olafsmässa. Stundom är avsikten med dylika uttryck tydligen endast att angiva den ungefärliga årstiden för en händelse [1]). Vissa av dessa uppgifter överensstämma med de i annalerna för samma händelser angivna [2]); vissa avvika från annalernas dateringar [3]).

Under sådana förhållanden kan det icke påstås, att annalerna bygga på ett ursprungligt utdrag ur krönikan. Jämför man dennas fullständiga frihet från årtalsbestämningar med de år från år förda, klara och korrekta annalerna, är detta utan vidare tydligt. Kvar står möjligheten,

[1]) Så t. ex. pingst, då en härfärd om våren skall anges: Torgils Knutssons korståg (EK. vv. 1458 ff.) och konung Håkons färd 1309 (EK. vv. 3038).

[2]) Detta gäller Torgils Knutssons tillfångatagande och flyttningen av hans lik (se ovan sid. 65 f.) samt Håtunaleken ("Om mikelsmesso tha war thetta" = "in festo divi Michælis archangeli").

[3]) Av dessa kunna ett par visas vara felaktiga, så för Nyköpings belägring 1309 (se nedan sid. 93 f.), Magnus Birgerssons halshuggning (se ovan sid. 78) och Magnus Erikssons val till konung (D. S. III, sid. 411 f.).

Digitized by Google

att krönikan delvis påverkat vissa annaler. Men även om vi taga ett lösryckt parti, t. ex. åren 1317—1318, där den Pippingska förklaringen kan synas närliggande, går den ej att genomföra. Chronologia Anonymi, som för denna tid har betydande rent verbala likheter med Erikskrönikan, har här fixa kronologiska punkter, som saknas i krönikan: den anger datum och år för Nyköpings gästabud och för slaget vid Karlebylånga. Den har även överskjutande fakta: ett par namn på av hertigarnas trupper intagna fästningar, vilka ej omnämnas i Erikskrönikan. Liknande gäller om årboken 266—1430.

Den enda form av påverkan från Erikskrönikan, man skulle kunna räkna med, vore alltså, att ett par bearbetare av annalistiskt material eller sena avskrivare i en äldre annalistisk framställning inarbetat vissa av Erikskrönikans uppgifter, ja t. o. m. låtit sig påverka av dess ordalag. Denna möjlighet kan måhända synas stödd därigenom, att den annal, som visar de tydligaste verbala överensstämmelserna med krönikan, föreligger bevarad i avskrift genom en historisk samlare från 1600-talet och till mindre delar även från en bok, som innehafts av en annan historiskt intresserad person från 1500-talet.

Denna förklaring är teoretiskt möjlig för ett enstaka fall, men det torde vara otänkbart att på motsvarande sätt förklara alla överensstämmelser mellan krönikan och annalerna. De kronologiska förhållandena stödja sålunda den motsatta uppfattningen av källäget: en samling uppgifter nära besläktad med de i annalerna bevarade, har varit bekant för rimkrönikören och tjänat honom till utgångspunkt. Själva arten av de båda källornas överensstämmelser gör en sådan förklaring helt naturlig. Den styrkes också av vad vi sett om Erikskrönikans begagnande av annaler för äldre tid.

Fullkomlig visshet om förhållandet torde dock icke på denna väg stå att vinna. En mera ingående undersökning

Digitized by Google

av källornas särdrag kan emellertid föra oss närmare problemets lösning.

Det är möjligt att i Erikskrönikan utskilja en begränsad serie av episoder, i vilken en viss person är hjälten och som sträcker sig genom hela krönikan. Det har sedan länge uppmärksammats, att Matts Kettilmundsson spelar en stor roll i vissa delar av Erikskrönikan och att denna tilldelar honom en betydande part i de där skildrade händelserna [1]). Man har även menat, att materialet för dessa delar mer eller mindre direkt skulle härstamma från honom. Denna iakttagelse har givit anledning till hypoteser om den andel han haft i krönikans tillkomst. Här skall endast den Matts Kettilmundssonska källkretsen närmare analyseras och särskilt dess förhållande till krönikans övriga delar studeras [2]).

Det har ovan anmärkts, att de icke särskilt utförliga skildringarna från åren 1295—1302, vilka Erikskrönikan till vissa delar äger gemensamma med annalerna, på en punkt kompletteras med en framställning, som i hela krönikan söker sitt motstycke i utförlighet: berättelsen om Torgils Knutssons andra korståg [3]). Denna är ett av diktens vidlyftigaste partier. Medan Erikskrönikan från det föregående korståget haft att berätta endast sådant, som stått i nära samband med i annalerna bevarade uppgifter, och de detaljer, den därutöver meddelar, ej äro mycket mer än rätt schematiskt givna och ganska obestämda fakta, har den nu för korståget år 1300 en rike-

[1]) Framhävt hos Cederschiöld, a. a. sid. 242; Schück, Ill. Sv. litteraturhistoria, 2. uppl. I, sid. 199 och Pipping, a. a. sid. 787 ff.

[2]) För det metodiska tillvägagångssättet i följande parti hänvisas till Bernheim, Lehrbuch der historischen Metode, sid. 428 f. Det har för nordisk historias vidkommande tillämpats av Curt Weibull i Saxo, sid. 218 ff.

[3]) Se ovan sid. 57 ff.

Digitized by Google

dom av precisa och exakta detaljer. En översikt av dessa skall visa, att detta parti i synnerligen hög grad skiljer sig från de omgivande. Här möter oss en mängd av ortnamn [1]), av precisa uppgifter om orters läge och avstånd från varandra [2]), och annat dylikt. Åtskilliga av de uppträdande personerna namngivas [3]). Livliga situationsbilder från sammandrabbningarna, strövtågen och framför allt från den sista förtvivlade kampen fylla en stor plats i dessa ungefär 350 versar, vilka rent litterärt äro bland de yppersta och mest medryckande, krönikan innehåller. I detta parti är det den unge Matts Kettilmundsson, som dominerar, även om de sista händelserna tilldra sig först sedan han återvänt till Sverige. Då ryssarna storma Landskrona, är det han, "en vnger starker helade froom", som "mz sin rota" slår dem tillbaka [4]). Och när 10,000 ryssar under belägringen stå vid en bråte, är det Matts Kettilmundsson, som utmanar deras bäste kämpe och framstår som den ypperste representanten för Sveriges stridsmän:

Han hiolt ther ä til nattin kom
sidhan wände then ädla man sik om

---

[1]) Nyo ok swärta aa, v. 1472; Hwita träskit, v. 1485; Pekkinsäär, v. 1516 etc.

[2]) Slottet anlägges

"swa at nya hon raan sunnan wider
ok swärto aa ran nordan husit nider", v. 1476 f.;

"hwita träsk er som eth haaff
swa som bokin sigher här aff
rytzland ligger östan sunnan til
ok karela nordhan swa at sion them skiil", v. 1492 ff.;

så långt "som xxx viko sio lankt är", v. 1497.

[3]) Harald (v. 1487); Henrik van Kyrna, Ivan och Peder Porsse, Matts Kettilmundssons kamrater (vv. 1558 ff.); herr Sten (v. 1638 och 1731) etc.

[4]) EK. vv. 1544 ff.

Digitized by Google

Ok reedh ather heem til sin här
han wart wel vntfangen tha han kom ther
Jak loffuar then häladh for sin könheet
litit lowar iak the snödo hedna vthet[1]).

Det är också han, som företager det framgångsrika härjningståget "gönum inger ok watland". Det är alldeles tydligt, att han är hjälten i detta avsnitt av krönikan. Detta skiljer sig lika bestämt från den tidigare skildringen av korståget och de därmed sammanhängande striderna 1293—95 som från de närmast följande, mera kortfattade berättelserna, vilka utöver de i annalerna meddelade fakta ha föga nytt att komma med.

Nästa gång en dylik uppdelning av krönikans stoff är möjlig att göra är i fråga om Birgers och hertigarnas strider på norska gränsen år 1304. Framställningen här visar, som ovan framhållits, stora likheter med annalernas, och i huvudsak samma fakta meddelas i korthet utan allt för många detaljer[2]). Men just i detta parti finnes åter inskjutet ett stycke, som behandlar Matts Kettilmundsson. Bland de övriga i jämförelse med detta rätt summariskt berättade händelserna — Lödöses brand, byggandet av Dalaborg, Birgers anfall och stilleståndet — möter en detaljerad beskrivning på ett herr Matts' rekognosceringståg i gränstrakten; den sträcker sig över ej mindre än 63 versrader[3]). Betydelsen av händelsen svarar på intet sätt emot det utrymme, den fått sig tillmätt i berättelsen: ett nästan lika stort som hela krigsskildringen i övrigt. Även här är framställningen späckad med exakta detaljer, uppgifter om lokalitetsförhållandena, väderleken, stridens förlopp i enskildheter o. dyl. Typiskt är ett ställe som detta: herr Matts lovar att söka komma över Agna å och anfalla en av Birger utsänd trupp; det heter:

[1]) EK. vv. 1622 ff.
[2]) EK. vv. 2252—2393; jmf. ovan sid. 63 f.
[3]) EK. vv. 2286—2348.

Digitized by Google

Han took mz sik them han wille haffwa
the haffdo en langan wägh at trawa
Tagher the komo til then aa
tha war swa mörkt at engen saa
een then annen fore honom reedh
the aa war bade diwp och breed
ok war full ill jnnan at ridha — — —
en man gik swa illa i hand
thz han druknade i then ström [1]).

Liksom på det ovan diskuterade stället är även här denna skildring inpassad i ett parti, som är nära befryndat med annalerna.

På ännu ett ställe kunna vi visa denna Matts Kettilmundssonska traditionskrets i nära sammanhang med de för annalerna och Erikskrönikan gemensamma uppgifterna. Det är då det gäller upproret mot Birger efter Nyköpings gästabud och det därefter följande inbördeskriget. Såväl Erikskrönikan som Chronologia Anonymi uppge herr Karl och herr Birger som resningens ledare, ehuru annalen endast bevarat namnen i ett synnerligen förvanskat skick [2]). De berättelser om Matts Kettilmundsson, som stått till rimkrönikörens förfogande, ha emellertid synbarligen tillerkänt även denne plats bland ledarna i upproret. Följaktligen tillägges i krönikan "herra Matius" såsom anförare för västgötarna, varom ingen annal bevarat någon uppgift. Genomgående blir det nu samma förhållande för hela den återstående delen av Erikskrönikan. Herr Matts' dominerande ställning vid mötet i Skara, hans roll som domfällande, då de även i annalerna uppräknade missdådarna straffas, slutligen hans allt behärskande ställning vid Magnus Erikssons kungaval, allt detta berättas oss endast i Erikskrönikan. Det är just för detta parti, som överensstämmelsen mellan Erikskrönikan och Chronologia Anonymi

[1]) EK. vv. 2302 ff.
[2]) Se ovan sid. 75.

Digitized by Google

samt årboken 266—1430 är så genomgående. Men ingen av de nämnda annalerna meddelar något som helst om herr Matts' andel i dessa händelser. Medan t. ex. krönikan vid berättelsen om Brunkes och hans mäns dom särskilt framhåller:

tha lät drotzetin skipa them
ok forwan them mz rikesins räth
til then dödh man haffde them äth
Drotzetin brwnka ok walram
ok lydher fooss swa war hans nampn
ok fierde wlffuer swalabek
— — — — — — — — —
them satte man alla a eth radh [1]),

meddela annalerna om samma fyra personer endast helt summariskt, att de blevo rådbråkade.

På åtskilliga ställen, där Erikskrönikan och annalerna stå varandra synnerligen nära, kan det alltså visas, att annalerna sakna motsvarigheter till de utförliga, detaljrika uppgifter, vilka Erikskrönikan lämnar om Matts Kettilmundssons andel i striderna och det politiska händelseförloppet. Detta faktum är av den betydelse, att det kan tjäna till utgångspunkt för en vidare diskussion av förhållandet mellan de båda källorna.

Vi anknyta till de allmänna reflexioner, som ovan gjorts i fråga om de båda källornas art. Å ena sidan ha vi ett antal relativt fylliga, med varandra hela tiden nära besläktade annaler, vilkas kronologi är i stort sett korrekt. Å andra sidan ha vi en rimmad krönika, vars författare ej synes ha strävat efter att i sin poetiska form giva uttryck för kronologiskt fixa punkter och tidsrelationer. Frågan är vilken av dessa källor som är den givande parten i det förhållande, som otvivelaktigt existerar dem emellan.

Vi ha nu vunnit ännu en utgångspunkt för bedömandet härav. Möjlighet finnes att på tre punkter betrakta frågan

[1]) EK. vv. 4365 ff.

Digitized by Google

i belysning av en källkrets, som i Erikskrönikan intar en skarpt markerad plats, men som saknas i samtliga annaler, berättelserna om Matts Kettilmundsson. Antaga vi annalerna som lånande part, skulle annalavskrivarna eller deras källa på dessa ställen ha systematiskt utelämnat de fakta, som röra Matts Kettilmundsson, och endast ha medtagit de övriga. Ett sådant tillvägagångssätt vore här oförklarligt. Annalerna, vilka tydligt ta parti för hertigarna och deras anhängare, eller rättare återspegla en för dessa gynnsam uppfattning, kunna ej tänkas systematiskt ha uteslutit ur sin framställning alla moment, som rörde en av detta partis mest bemärkta män. I hela deras skildring finnes intet som kan ge stöd för eller på minsta sätt förklara ett dylikt förhållande.

Räkna vi i stället med Erikskrönikan som lånande, gestaltar sig saken på ett helt annat sätt. Erikskrönikan griper redan från början ständigt alla tillfällen att framhäva Matts Kettilmundssons del i händelsernas utveckling. Sin dominerande roll i politiken synes han ha börjat spela såsom hertiginnornas främste man, alltså vid samma tidpunkt som annalerna upphöra att ge en vidlyftig framställning. De ha blott annoterat hans död under år 1326. För Erikskrönikan är han ända från början — vid hans uppträdande i Torgils Knutssons fälttåg — "drotzet matius" (v. 1596), en synpunkt som hela tiden bibehålles. Överallt markeras hans insats: utom vid de redan framhävda tillfällena även vid hertig Eriks första resa till Norge[1]), i tvisten mellan Birger och hertigarna[2]), i striderna efter Håtunaleken[3]), under kriget 1309[4]). Efter

[1]) EK. vv. 1850 ff.

[2]) EK. vv. 2129 ff. Detta ställe är ytterst betecknande för krönikans sätt att framhäva Matts Kettilmundssons betydelse för händelseutvecklingen: konungen säges här anklaga hertigarna, emedan deras män med herr Matts som ledare, "konungenom alt til smäligheet", ständigt besegra konungens män i tornej.

[3]) EK. vv. 2621 ff.

[4]) EK. vv. 3236 ff.

Digitized by Google

att så ha följt herr Matts år för år, medan han var en av hertigarnas främsta män, kommer Erikskrönikan slutligen fram till den tid, då han framträdde som ledaren; hans genombrott som sådan förlägger krönikan till mötet i Skara, och då den slutar sin berättelse, står han med den unge konungen i sin famn och framlägger för Sveriges folk hans valprogram i ett effektfullt anförande. Annalerna åter avsluta alla sina utförliga notiser med skildringen av de sista krigshändelserna mot Birger och hans förbundna samt Brunkes straff, alltså kort före den tidpunkt, dit Erikskrönikan förlägger Matts Kettilmundssons stora triumf.

Vid sådant förhållande och i betraktande av de båda källornas förut analyserade kronologiska egendomligheter måste Erikskrönikan, ej annalerna, vara den lånande parten. Till annalernas stomme av uppgifter måste Erikskrönikan, vars nära förbindelse med Matts Kettilmundsson är tydlig, ha lagt alla dessa detaljer ur den mans levnadslopp, vilken är en av dess hjältar. Berättelserna om Matts Kettilmundsson måste vara tillägg i den ena källan och ej uteslutna ur den andra[1]). Liksom för sin tidigare del måste Erikskrönikan för huvuddelen av sin framställning ha använt annalistiska uppteckningar som källa.

Den slutsats, vi här nått fram till, överensstämmer väl med vad vi tidigare sett gälla för de europeiska rimkrönikor, vilka äro led i samma utvecklingskedja som våra egna. Det är psykologiskt orimligt, och dessutom stridande mot vad vi känna om den medeltida annallitteraturen i allmänhet, att tänka sig en annal tillkommen eller utvidgad

[1]) Om den annal, vilken i särskilt hög grad synes kunna tänkas i sin tur ha lånat ur EK., den i sena avskrifter bevarade Chronologia Anonymi, gäller, som vi nu se, det ovanstående särskilt skarpt i fråga om upprorets ledare 1318, där denna källa just är den, som ej nämner Matts Kettilmundsson. Möjligheten att bearbetare av denna annal låtit sig påverkas av EK. blir därigenom starkt reducerad. Härtill kommer att båda de självständiga avskrifterna av annalen, DG. 25—29 och H. 112, för åren 1317—18 äro fullständiga och sinsemellan överensstämmande.

Digitized by Google

genom exerpter ur ett på folkspråk författat, vidlyftigt och kronologiskt svårutnyttjat rimverk. Det är däremot ett naturligt och ej ovanligt tillkomstsätt för en rimkrönika, att den tar sin utgångspunkt i den "lärda" historieskrivningen för att göra dess uppgifter tillgängliga för bredare lager, ofta med en viss politisk tendens. Detta gäller också, som längre fram skall visas, i större eller mindre grad andra svenska rimkrönikor från medeltiden.

Resultatet av denna undersökning är, att Erikskrönikan som stomme för sin framställning av tiden ungefär 1295—1318 använt en med de till vår tid bevarade annalredaktionerna nära befryndad källa. De viktigaste rikshistoriska fakta i Erikskrönikan återfinnas i annalerna. Båda framställningarna samla sig i stort sett kring samma huvudpunkter. Den källa, vilken legat till grund för Erikskrönikan, har sålunda varit en serie av rikshistoriska uppteckningar, pålitliga och korrekta till sin ursprungliga karaktär. Dessa ha icke varit fullt identiska med någon av de till vår tid bevarade annalredaktionerna; troligen ha de varit utförligare än dessa. De ha haft sympati för hertigarna Erik och Valdemar och över Birgers handlingssätt 1317 ha de uttalat en sträng dom.

3. MOTSTRIDANDE UPPGIFTER I ERIKSKRÖNIKAN OCH ANNALERNA

Vid jämförelsen mellan annalerna och krönikan ha vissa motstridigheter dem emellan av växlande slag påpekats. I regel gäller det detaljfrågor, i ett fall däremot hela grundsynen på det skildrade händelseförloppet, nämligen Torgils Knutssons andel i kampen mellan Birger och hertigarna. Det är här blott en av annalerna, Chronologia Anonymi,

Digitized by Google

som meddelar uppgifter om marsken i mera fullständigt skick. Årboken 266—1430 har endast bevarat en isolerad notis i detta sammanhang. Det gäller att undersöka de olika motstridigheter, som Erikskrönikan och annalerna förete, och se till, om de kunna förenas med den synpunkt, som här anlagts på de båda verkens sammanhang.

1) Annalerna veta under år 1308 att berätta, att hertigarna förhärjat Halland med brand och plundring "circa pascha" [1]). Då Erikskrönikan omtalar, att hertigarna tåga hem från det skånska fälttåget genom Halland, betonas det, att detta skedde

> medh godhan friid ok vtan brand
> for thy thz hörde cristoffer til
> hertogh Erik sagde jak will
> brenna for engin man här boor
> han er myn vin som jak tror [2]).

Detta har uppfattats som en direkt motsägelse mellan de båda källorna [3]). Det förhåller sig emellertid här otvivelaktigt så, att de två källornas notiser avse olika händelser. Erikskrönikan har sin berättelse i omedelbar anslutning till skildringen av det skånska kriget; meningen är att hertigarna togo hemvägen genom Halland. I Skåne hade de under vinterfälttåget tillfångatagit hertig Kristoffer, konung Eriks opålitlige broder, och krönikan synes mena att de förbundit sig med honom. Därför undveko de att förhärja hans land; med utgångspunkt från de berättelser, krönikören känner om det skånska fälttåget, poängterar han, att hertigarna *icke* ha härjat i Kristoffers land [4]). Annalerna, som icke meddela något om detta intrigspel, åsyfta där-

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 93, jmf. med 64.

[2]) EK. vv. 2753 ff.

[3]) Pipping, a. a. sid. 583 och där angivna förklaringsförsök.

[4]) EK. vv. 2742 ff. I varje fall hade redan i maj 1307 ett fördrag slutits mellan Erik och Kristoffer (Sv. Tr. I, sid. 325 ff.).

Digitized by Google

emot en senare tidpunkt. På våren 1308 riktade den danske konungen en ny stöt mot hertigarna. I början av maj stod en dansk anfallshär i Sunnerbo härad i Småland [1]) och hertigarna hade på nytt dragit i fält mot denna. De ha då under sitt nya krigståg förhärjat Halland, något som bekräftas av motsvarande uppgifter i danska annaler [2]). Deras förbund med hertig Kristoffer synes vara brutet; han var då redan en av befälhavarna för den danska anfallshären [3]). Annalernas "deuastauerunt" syftar tydligen på detta fälttåg, som placeras "circa pascha"; påsken inföll år 1308 den 14 april. De därefter i annalerna följande orden: "Treugis receptis per annum et dimidium in pace redierunt", åsyfta tydligen stilleståndet i Berga, slutet den 2 maj 1308 och gällande till den 8 september 1309.

Det är sålunda tydligt, att de två uppgifterna i de båda källorna ej behöva stå i strid med varandra. Erikskrönikan är genom sina traditionskällor underrättad om det skånska fälttåget; dess skildring företer här konkreta upplysningar, tids- och ortsangivelser [4]) av samma slag som i de med Matts Kettilmundsson sammanhörande delar, vi analyserat. Uppgiften i annalerna kan ha missuppfattats och förts till felaktigt sammanhang: under sådana förhållanden har den synts stå i strid med vad författaren haft att berätta och rentav satt hertig Eriks handlingssätt i en mindre vacker dager. Därför har det kraftigt formulerade påståendet insatts, att hertigarna *utan brand* tågade genom Halland. Det har i sin avfattning en nästan polemisk hållning. Detta egendomliga ställe vinner sin förklaring, om vi utgå från den syn på källförhållandena, som ovan gjorts gällande.

2) Medan annalerna (utom Visbykrönikan, som här har

[1]) Stilleståndsfördraget i Berga den 2 maj (Sv. Tr. I, sid. 336 f.).

[2]) Annales Danici, sid. 167 (Chronica Sialandie).

[3]) Se nämnda stilleståndsfördrag.

[4]) Hertigarna vistas "halwan annan dagh ok ena nat" i Örkelljunga; "j gräwia waro the jwla dagh".

Digitized by Google

en från de övriga annalerna fristående uppgift om denna gottländska händelse) fullt riktigt framställa Birgers tåg till Gottland 1313 såsom framgångsrikt, låter Erikskrönikan detta företag sluta med ett misslyckande[1]). Detta harmonierar väl med dess Birgerfientliga tendens. Liksom folket senare vid upproret — smålänningar, upplänningar och västgötar — lyckas fördriva den tyranniske konungen, få bönderna även här i krönikörens framställning överhand mot Birgers trupper. Det har gått bättre ihop med framställningen att låta berättelsens osympatiska huvudperson här misslyckas i sitt försök att pålägga folket ökad skatt. Att krönikören här haft andra källor än annalerna till sitt förfogande framgår av de anförda personnamnen[2]).

3) Det passar även väl samman med Erikskrönikans allmänna inriktning, att den ej med ett ord antyder de deserteringar från hertigarnas till Erik Menveds läger, som annalerna omnämna från Nyköpings belägring år 1309[3]). Författaren söker ständigt betona troheten hos hertigens män[4]); denna uppgift har gått illa ihop härmed. Måhända är det därför den utelämnats. De båda källorna uppge i detta sammanhang olika tid för belägringen: Erikskrönikan säger, att den varade från mikaelsmässa till åttonde afton, annalerna ange sex veckor. Erikskrönikans uppgift är bevisligen felaktig[5]). På denna punkt synes man icke kunna finna någon förklaring till skillnaden. Erikskrönikans nog-

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 56, jmf. med 65 och 93; EK. vv. 3456 ff.; Visbykr. i S. R. S. I, 1, sid. 42. De två annalernas uppgift att Birger pålagt gutarna skatt bekräftas av Olaus Petris uppgift (ed. Klemming, sid. 117), att gutarnas skatt ökats av konung Birger. Jmf. även Sv. Tr. I, sid. 406 f.

[2]) EK. vv. 3482 och 3484.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 93; uppgifter om belägringen dessutom 27, 42 (under 1310), 56 och 64; EK. vv. 3251 ff.

[4]) Se t. ex. EK. vv. 4277—4281; sammanställning av dylika ställen i Pipping, a. a. sid. 727.

[5]) Pipping, a. a. sid. 620.

Digitized by Google

granna datering av uppbrottet till den 31 december låter sig illa förlikas med den urkundligt bestyrkta uppgiften, att Erik Menved den 21 december befann sig i Hälsingborg[1]), och detta faktum bidrar väsentligt att rubba tilltron till Erikskrönikans dateringar, även då de framträda med sådant sken av precision som i detta fall.

4) Vi ha vidare att behandla de betydande avvikelser mellan Erikskrönikan och annalerna, som förekomma vid framställningen av Torgils Knutsson, samt tillse, om även de otvunget kunna förklaras såsom ändringar, vidtagna av Erikskrönikans författare i syfte att åstadkomma samstämmighet med hans framställning i allmänhet. De förut behandlade avvikelserna ha blott rört sig om detaljer, här rör det sig om själva grundsynen på de skildrade händelserna. — Den ena av annalerna, Chronologia Anonymi, är som nämnt den enda, som mera tydligt visar ett energiskt partitagande. Den gör med stor energi Torgils Knutsson ansvarig för hela brödrafejden och låter konungen ständigt inspireras av hans svekfullhet. Då kriget bryter ut, är det genom hans "dolo et fraude", som Birger lyckas bemäktiga sig Nyköping, det är han, som uppmanar kungen att belägra Dalaborg. Under år 1303, alltså före krigets utbrott, låter Chronologia Anonymi honom planera en kupp mot kyrkans män. Om allt detta har Erikskrönikan ej den ringaste antydning. Då denna syn på marsken endast möter i *en* annal[2]), kan den teoretiska möjligheten finnas, att den härstammar från en senare bearbetare, som haft en Torgils-fientlig tradition till sitt förfogande och tillagt dessa uppgifter i enlighet med sin egen, kyrkligt betonade uppfattning. Denna förklaring tänker sig K. G. Westman[3]).

[1]) Repertorium dipl. regni danici mediævalis, II, sid. 152.

[2]) Även i årboken 266—1430 finnes under år 1303 ett fragment av en liknande anteckning: "Discencio inter ecclesiam et regem" (S. R. S. I, 1, sid. 27); detta tyder i sin mån på att Chronologia Anonymi ej på egen hand tillagt dessa uppgifter.

[3]) A. a. sid. 171, not 1.

Digitized by Google

Är emellertid så förhållandet, är det ej nödvändigt, att denna framställning funnits i Erikskrönikans annalistiska källa. Man kan dock i detta resonemang ej utgå från ett sådant antagande om interpolation; det naturliga är, att ett så energiskt partitagande härstammar från själva den tid, som behandlas, och att Erikskrönikans författare i sin källa funnit en sådan uppfattning av marsken som "fraterni dissidii autor". Har det under sådana förhållanden varit möjligt för krönikören att sammansmälta denna uppfattning med vad han — utöver annalernas fakta — vet att meddela om Torgils Knutsson? Det hade varit en fullständig omöjlighet. En kort översikt över Erikskrönikans ställning till marsken skall ådagalägga detta.

Sin framställning av marskens regeringstid börjar Erikskrönikan med en i hela dikten ensamstående skildring av det lyckliga tillstånd, som rådde i landet, då denne styrde:

Tha wart herra tyrghils knwtzson wäldogh
en witer man ok samhäldogh
bönder ok preste riddara ok swena
tha drogho alle tha wel ower ena
Frygd ok danz ok thorney
Korn ok fiesk thz skortade ey
Sill ok fiisk kom yffrith til landa
tha stood rikit vtan wanda
mz fridh oc nade ok med säät
engen thorde androm göra orät[1])

Det är en idealiserande skildring av landets tillstånd, som måhända stilistiskt är beroende av någon annan krönika[2]), men som icke utan avsikt placeras just till Torgils Knutssons tid. Till denna lyckliga period hoppas man, att Magnus Erikssons regering skall bilda ett motstycke; vid valet ut-

[1]) EK. vv. 1272 ff.
[2]) Pipping, a. a. sid. 394.

Digitized by Google

talas en förhoppning, att den konung, som lagenligt väljes vid Morasten,

> skal varda goder i sina dagha
> Ok faar med folke godha häll
> ok warder miller ok är säll
> Ok giffuer bondom godhan frid [1]).

Denna syn på marsken som en idealgestalt för styresmannen genomför författaren i hela sin framställning. Det står så väl till i Sverige under hans regering, att det sent skall bättre stå. Han reser med "then vänasta skiphär man hauer seet" till den ryska gränsen för att pacificera denna oroliga landsända, och tanken på honom ger gränsvakterna kraft till förtvivlat motstånd [2]). År 1303 låter författaren honom önska sig orlov från sin ansträngande tjänst till brödernas fromma, men de bedja honom "alla" att kvarstå och han ger vika för deras böner [3]). Att denna bild av vad som skett är fullkomligt missvisande och att marsken sommaren 1303 lät dyrt köpa sitt biträde till arvshyllningen av Birgers unge son Magnus, har tydligt ådagalagts och motbevisas ingalunda av möjligheten att marsken kan ha gjort en avsägelse av i krönikan skildrad art [4]). Här har sålunda författaren — eller kanske den tradition han haft till sitt förfogande — lagt händelseförloppet till rätta i för marsken gynnsam riktning. Det är samma strävan som visats, då marskens katastrof skall skildras. Här låter författaren den ohjälpliga motsats, som förefinnes mellan hertig Erik och marsken, fullkomligt glida undan. Mot ingen av dem riktas någon anklagelse; i den svåra situation, krönikören här råkat ut för, har han intet annat att föra fram än en betraktelse över världens ondska:

---

[1]) EK. vv. 4459 ff.

[2]) EK. vv. 1774 ff.

[3]) EK. vv. 1968—2021.

[4]) K. G. Westman, a. a. sid. 224 ff. Pippings försök att rädda EK:s berättelse härom (a. a. sid. 514 ff.) har här intet att betyda.

Digitized by Google

A werldin huru tw pläghar löna
huilkin man tik wil wt röna
thin vänlik ok thiin fagher laat
the endas offta med sorgh ok grat [1])

Marsken är sålunda framställd med den mest oförbehållsamma sympati, trots sin ställning till hertigarnas politik. Har författaren funnit före sig i någon sin källa en Torgilsfientlig uppfattning, har han med nödvändighet måst bortse från den. Den mot marsken vänligt sinnade tradition, han haft till sitt förfogande, har varit så bestämd och gjort sig så kraftigt gällande för honom, att han till och med drivits att sudda över den oöverkomliga och ögonskenliga motsatsen mellan honom och sin andre hjälte, hertig Erik. Denna motsats har han själv varit medveten om, det framgår tydligt [2]). Hans framställning kan icke förklaras ur ovetenhet. Men krönikören har icke velat ställa två av hjältarna i sin krönika i direkt motsatsförhållande till varandra, och även om hans skrivna källa har innehållit förklenande uttryck om marsken eller gjort honom till huvudansvarig för brytningen mellan hertigen och kungen, har han icke kunnat medföra detta i sin framställning. Det har varit oförenligt med hans grundsyn. Betrakta vi på denna punkt krönikan och annalerna ur den synpunkt, som ovan anlagts på de båda källornas förhållande till varandra, går Torgils Knutsson-problemet väl ihop med denna. Har Erikskrönikan begagnat en annal, som varit fientlig mot Torgils Knutsson, förstår man väl dess framställning på denna punkt såsom ett slags bemötande mot annalernas.

Särskilt kan krönikans strävan att utjämna motsatsen mellan hertigarna och marsken iakttagas på ett ställe: i fråga om upplösningen av hertig Valdemars giftermål med marskens dotter. Författaren åsyftar att i denna fråga rentvå hertigarna och visa, att ingen motsats mellan parterna exi-

[1]) EK. vv. 2494 ff.
[2]) EK. vv. 2432—2445.

Digitized by Google

sterat i denna sak. Han vinner sitt mål genom att ändra på händelsernas tidsföljd[1]).

I Chronologia Anonymi heter det: "Tertia die a captivitate marscalci factum est divortium inter Waldemarum ducem et illius uxorem, quæ erat filia domini Trugilli Knudsen marscalci jam sæpius commemorati"[2]).

Erikskrönikan åter ger följande framställning:

Tha jnnan thz samma aar
Tha skildis hertogh waldemar
widher sina husfrwo
som the skilias ther ey mogha
Saman wara fore the faall
jak kan them ey nw nämpna all
jak weyt at the ey skyldoss aat
fore osämyo eller ond laat
The haffdo tess gerna hafft fordragh
The skyldos fore gudzsitzwa lagh
henna fader haffde han hallit
til cristendom thz haffuer thz wallit
the waro vngh ther han them gaff
saman ok wiisto ther enktet aff[3])

Det är här intressant att se, hur Erikskrönikan söker framställa denna sak som skulle den vara helt oberoende av fiendskapen mellan marsken och hertigarna. Endast ett förbiseende vid vigseln har enligt författarens mening varit anledning till skilsmässan. Krönikören berättar händelsen innan han med ett ord nämnt den hotande brytningen, och han antyder ej ens, att något sammanhang funnits mellan skilsmässan och marskens fall. Det framgår dock tydligt,

[1]) I denna sak måste annalens uppgift ha vitsord. Munch (Det norske Folks Historie, IV, 2, sid. 436, not 1) och efter honom Pipping (a. a. sid. 559) ha sökt förena de båda källornas uppgifter på denna punkt; Beckman (Ur vår äldsta bok, sid. 73 f.) följer helt Erikskrönikan

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 56, jmf. med sid. 64 och 92.

[3]) EK. vv. 2416 ff.

Digitized by Google

att han känt en annan framställning av förhållandet. Han håller sin berättelse direkt polemisk mot annalernas: han betonar, att *endast* kyrkorättsliga förhållanden inverkat på skilsmässan och vänder sig mot den andra uppfattningen, framhållande att han vet, att de *icke* skildes "fore osämyo eller ond laat". I denna kinkiga sak har sammanjämkningen mellan de olika färgade traditioner, som krönikören känt, varit svårast att åstadkomma. Om han velat nå en lösning, har den väg han valt varit den enda framkomliga: han har icke på denna punkt kunnat följa sin annalistiska källas framställning. Den syn på såväl hertigarna som marsken, han från något håll mottagit, har hindrat honom att här följa sin skrivna källas mera logiska och klara uppfattning av händelsesammanhanget. Han har valt att med uteslutningar och tillrättaläggningar söka utjämna motsatsen. Motsägelserna mellan krönikan och annalerna i fråga om Torgils Knutsson äro alla nödvändigt betingade av den tendens till både marskens och hertigarnas förhärligande, som är ett av krönikans viktigaste kännemärken och som endast kunde förklaras, om det vore möjligt att nå en närmare kännedom om diktens uppkomst och författare.

5) Slutligen bör den direkta motstridighet påpekas, som råder mellan källorna i fråga om Magnus Erikssons val till konung och Magnus Birgerssons avrättning[1]). Det har sedan länge framhållits, att Erikskrönikans felaktiga tidsättande av händelseförloppet sammanhänger med den allmänna tendensen i dess sista parti att framställa Magnus' kungaval som slutpunkten för de långa inbördesstriderna[2]). Det är tydligt, att dylika hänsyn spelat in för hela avslutningens vidkommande; ej heller konung Håkons död

[1]) Om dateringsfrågorna se ovan sid. 78.

[2]) Cederschiöld, a. a. sid. 213 ff.; Pipping, a. a. sid. 709. Cederschiöld tänker sig förklaringen, att hela partiet om Magnus Birgerssons avrättning är ett senare inskott.

Digitized by Google

berättas på sin rätta kronologiska plats[1]). Författaren har uppbyggt slutet av sin dikt i en jämn stegring: tronpretendenten Magnus Birgersson försvinner ur spelet, Magnus Eriksson blir konung i Sverige, till slut hjälpa honom svenske män till väldet även i Norge: "faa crisne konunga liffua nw slike".

En närmare undersökning av motstridigheterna mellan de båda källorna har givit till resultat, att de utan undantag tvångslöst låta sig förklaras, om vi utgå ifrån att Erikskrönikan är den lånande parten. Härav bekräftas sålunda ytterligare den syn på diktens källförhållanden, som ovan gjorts gällande.

4. I ERIKSKRÖNIKAN BEGAGNADE KÄLLKRETSAR UTANFÖR ANNALVERKEN

Med annalistiskt material — i viss mån modifierat och tillrättalagt — som utgångspunkt har krönikören gått till verket. Men även om vi tänka oss, att de uppteckningar han haft till sitt förfogande, varit vidlyftigare än de till våra dagar bevarade, ha de icke på långt när räckt till att utfylla hans framställning. Han har gått tillväga här liksom han gjorde för tidigare tid: han har i sin krönika inarbetat andra traditionskretsar, väl i regel muntliga.

Jämförelsen mellan krönikan och annalerna har visat ett par av huvudpersonerna i dessa traditionskretsar, Matts Kettilmundsson och Torgils Knutsson. Mest framträdande är det som meddelas om den förre, vilket — som ovan visats — går genom hela krönikan som en lätt urskiljbar

[1]) Cederschiöld, a. a. sid. 221.

Digitized by Google

ström av berättelser. Det är även möjligt att mycket av det övriga stoffet kommit från samma håll, t. ex. resan till Norge, fälttåget i Skåne, striderna med Erik Menved i Sverige och annat, där herr Matts bör ha spelat en roll.

Tydligen ha de berättelser av detta slag, som stått författaren till buds, icke enbart rört sig kring Matts Kettilmundsson. En hel rad av med honom nära lierade bland hertigarnas män spela en roll i krönikan. Abjörn Sixtensson är en av dessa. Från slutet av 1302 hertig Eriks drots[1]), spelade han en betydande roll som hertigarnas man till sin död 1310. I krönikan omtalas han i sammanhang med hertig Eriks resa till Norge och vid regleringen av styrelsen 1304[2]). Arvid Gustafsson kan även räknas till de mera framträdande i hertigarnas parti[3]). Han nämnes i krönikan vid resan till Norge och brytningen med konungen; dessutom skildras hans död vid Nyköpings gästabud och de närmare omständigheterna därvid[4]). Den herr Fikke, som omtalas i krönikan i sammanhang med de utförligt skildrade striderna om Kungahälla 1308[5]), måste vara identisk med Sigge Halstensson, 1307 hertig Eriks hövitsman på Kungahälla och för övrigt en av hans betrodde män[6]). Ej blott politiskt ha dessa herrar och Matts Kettilmundsson haft med varandra att göra; de uppträda tillsammans i vissa diplom rörande arvsangelägenheter o. a.[7]). Det skulle

---

[1]) D. S. II, sid. 692.

[2]) EK. vv. 1848 ff., 2010 ff., 2064.

[3]) Se t. ex. D. S. II, sid. 515 f.; III, sid. 227.

[4]) EK. vv. 1850, 2064, 3893 ff.

[5]) EK. v. 2891.

[6]) D. S. II, sid. 518; jmf. t. ex. III, sid. 227.

[7]) Sigge Halstensson intygar den 16 november 1311 (D. S. III, sid. 40 f.), att herr Arvid Gustafsson försålt vissa herr Abjörns barns gods i Dynlu (=Dillö), vilka anförtrotts herr Arvid i närvaro bl. a. av Matts Kettilmundsson till försäljning för fullgörande av testamentets bestämmelser. — Den 5 januari 1312 erkänner Matts Kettilmundsson, att han fått betalning "pro predijs in Dylle que habuimus, iure heredi-

Digitized by Google

kunna tilläggas, att den Ulf Karlsson, som krönikan låter berätta om det utförligt skildrade slaget vid Ettake år 1277, stod i släktskapsförbindelse med dessa herrar[1]).

Folke Jonsson av Fånö uppträder i krönikan vid marskens död. Det är han som meddelar fången kungens dom; enligt marskens testamente var han närvarande vid dess uppsättande. Han hade förbindelser såväl med Birger som med hertigarna[2]).

tario, post dominum abernum bone memorie possidenda" (D. S. III, sid. 43). — Den 26 februari 1312 ger Abjörn Petersson, å Filip Ulfssons, Matts Kettilmundssons, Arvid Gustafssons och Sigge Halstenssons uppdrag, skötning på "predia liberorum domini Aberni Sixtensson in Dinlu sita" (D. S. III, sid. 48). Den här nämnde Filip Ulfsson var broder till Abjörn Sixtenssons hustru Ingeborg Ulfsdotter (D. S. II, sid. 225), och beseglar den 17 april 1307 skiftet av Abjörn Sixtenssons barns mödernearv (D. S. II, sid. 496). — I sitt testamente (D. S. IV, sid. 2) ihågkommer herr Matts bl. a. herr Abjörns son Nils. Dessa omständigheter belysa, jämte det ur många dokument bevisbara faktum, att de alla hörde till hertigarnas högst betrodda män, deras nära förbindelser sinsemellan.

[1]) Hans dotter var gift med Abjörn Sixtensson (D. S. II, sid. 224). — EK. vv. 4138 ff. berättas, att en ung riddare, herr Bo, efter västgötarnas nederlag mot konung Birger 1318 ordnar stillestånd, varefter bönderna åter fara hem. I samtida diplom finnes endast en "miles" Bo omtalad: Bo Niclisson, senare lagman och rådsherre i hertiginnornas och därefter Magnus Erikssons råd. Han beseglar 1315 hertigarnas hävdaskifte jämte andra deras män och utses i deras testamente 1318 till exekutor jämte bl. a. Matts Kettilmundsson och Birger Persson. EK:s förf. uttalar (v. 4139) en önskan om Guds nåd för herr Bos själ. Herr Bo omtalas sista gången i ett diplom i sept. 1322 (D. S. III, sid. 559) som död nämnes han 1336 (D. S. IV, sid. 492). Är identifieringen riktig, vore härmed ett bidrag gjort till EK:s datering.

[2]) Folke Jonsson av Fånö var son av den 1280 avrättade Johan Karlsson (D. S. II, sid. 65). Bland fastarna å hans morgongåvobrev märkes bland åtskilliga honom närstående Matts Kettilmundsson (D. S. II, sid. 284; för övriga jämför t. ex. breven D. S. II, sid. 252 o. 342). — Den herr Knut, som uppträder vid Nyköpings gästabud och spelar den ädle sanningssägarens roll, brukar identifieras med Knut Jonsson (Pipping, a. a. sid. 651). Även denne växlade mellan partierna. Han var släkting till Folke Jonsson (Hist. Tidskr. 1883, sid. 457 ff.).

Digitized by Google

Synnerligen starkt framträder i krönikan Torgils Knutssons person. Det framgick redan av den analys, som de om honom handlande partierna ovan underkastades. I vad mån denna traditionskrets är självständig eller samhörig med den förut karaktäriserade, är svårt att avgöra. Man har betonat de beröringspunkter, som finnas mellan marsken och Matts Kettilmundsson samt mellan honom och de svenska stormännen i allmänhet[1]). Ett säkert avgörande i denna fråga synes icke möjligt att träffa utan säker kännedom om den politiska situation, ur vilken krönikan utgått.

Ännu en, dock ej personligt utan snarast lokalt bestämd källkrets kan påpekas. Erikskrönikan är påfallande väl underrättad om förhållandet till och striderna mot Norge 1304—1310. Den känner att hertig Erik erhöll Kungahälla och Varberg i län samt de vidare underhandlingarna därom; från striderna 1308—1310 lämnas många och detaljerade skildringar. Krönikan är avgjort bättre underrättad om hertigarnas mellanhavanden med Norge än med något annat land; den skrevs vid en tid, då de båda länderna voro förenade i personalunion[2]).

---

[1]) Pipping, a. a. sid. 731, 787 f.; G. Bolin, a. a. sid. 301. Bolin tänker sig särskilt politiska betingelser för denna beröring. Pipping baserar sin uppfattning huvudsakligen på den omständigheten, att Matts Kettilmundsson deltagit under marskens befäl i det ryska korståget; något annat meddelar ingen berättande källa om deras förbindelser. Torgils Knutsson hade emellertid vissa släktskapsförbindelser med den ovan antydda kretsen av herrar kring Erik och Valdemar. Abjörn Sixtenssons hustru Ingeborg Ulfsdotter, Ulf Karlssons dotter, benämner i ett diplom Torgils Knutsson "dilectus cognatus meus" (D. S. II, sid. 225; jag har genom fil. mag. E. Bollerup blivit uppmärksamgjord på detta dokument). Man kan även peka på överensstämmelsen mellan Torgils Knutssons och Matts Kettilmundssons likartade positioner som ledare av förmyndarregeringar.

[2]) Det är tänkbart, att berättelserna om Norge ha sin grundval i någon norsk uppteckning (jmf. ovan sid. 62, not 1 och 68, not 5). De kunna också höra samman med den förut angivna källkretsen genom någon hertigens man, som spelat en roll i striderna mot Norge: Sigge

Digitized by Google

Det är tänkbart, att krönikans författare även någon enstaka gång begagnat dokument som källor[1]). Vid ett par tillfällen förekommer även i enstaka versrader en anklang till diplom, som ha med den skildrade händelsen att göra. Vid ett möte med sina bröder i Aranäs kort före brytningen 1304 säger sig konungen — enligt Erikskrönikan — ha hört,

at i vilin wt aff rikit fara
Ok wilin vpa myn skadha wara

Han förmår hertigarna att skriftligen förbinda sig att icke handla på detta sätt. Ett dylikt brev har verkligen utfärdats i Aranäs den 30 april 1304[2]). Det heter här bl. a.: hertigarna lova, "quod nos extra regnum suum (ɔ: regis) nunquam movebimus"; vidare att de aldrig skola utföra något, "de quo .. ipsi domino nostro regi ..... damnum aliquod seu nocumentum posset provenire". Krönikören kan ha haft kunskap om detta brev. Troligen har han även haft dokument som källa för sin berättelse om överenskommelsen mellan Birger och hertigarna våren 1308[3]). Men någon avgörande betydelse för framställningen ha dylika källor icke haft.

Liksom i krönikans förra del har även här den episka

Halstensson hör till den omtalade gruppen inom hertigarnas parti och var 1307 hövitsman å Kungahälla.

[1]) K. G. Westman, a. a. sid. 172, not 1.

[2]) EK. vv. 2028 ff.; D. S. II, sid. 414 f.

[3]) EK. vv. 2816 ff. Förf. placerar (jmf. Pipping, a. a. sid. 589 ff.) underhandlingarna mellan bröderna i Nyköping och Örebro i omvänd ordning. Dock finnas tydliga överensstämmelser mellan krönikan och det bevarade dokumentet om överenskommelsen i Örebro (D. S. II, sid. 523 ff.). I krönikan skall Birger avlägga ed "a then crist honom skapade löff ok qwist" samt på "thz helga brödh gudz likame for oss tholde dödh" (vv. 2830 ff.). I dokumentet heter det: "promittimus eisdem fratribus nostris in vi sacramenti prius in placitatione nuper apud Nycopiam corporaliter præstiti super corpus Christi". Se även Pipping, a. a. sid. 593.

Digitized by Google

stilen spelat sin roll för diktens utformning. Den rikare tillgången på material har dock medfört, att den ej så starkt utnyttjats. Men även i andra avseenden än rent stilistiska kan man skönja krönikans sammanhang med medeltidsepiken i allmänhet. Dess människoskildring har många drag, som erinra härom; det gäller särskilt bilden av hertig Erik. Hjälten i det tyska folkliga epos är tapper i strid; i fred är han medelpunkten i ett glänsande hovliv med rika gästabud, torneringar och praktfulla uppträden. Hans förnämsta dygd är frikostigheten; vid festerna utdelar han kläder, mat och dryck i ymnighet. Trohetsbandet mellan honom och hans män spelar genomgående en stor roll [1]). Allt detta är drag, som igenkännas från krönikans skildring av hertig Erik och hans framträdande [2]). Den sluge och hänsynslöse politikern har framställts i enlighet med tidens ideal för den ridderlige fursten.

Denna undersöknings uppgift har varit att visa, att Erikskrönikan är en källa av allt annat än homogen och enhetlig art. Dess uppgifter äro av i hög grad växlande värde. Sammangjutande uppgifter från välunderrättade samtida källor med traditionsstoff, någon gång av sinsemellan och mot den litterära källan stridande tendens, har dess författare sökt åstadkomma en framställning av den tid, han behandlar. På de punkter, där krönikan skiljer sig från annalerna, har den föranletts därtill av den utpräglade tendens att förhärliga någon av sina hjältar, som utmärker den; annalerna återge de ursprungliga uppgifterna på ett pålitligare sätt.

---

[1]) Kühne, Das Herrscherideal des Mittelalters und Kaiser Friedrich I, sid. 30 ff.

[2]) Se f. övr. Pipping, a. a. sid. 241 ff.

Digitized by Google

Från någon i tidens händelser djupt initierad person lär dikten icke härstamma, därtill visar dess kännedom om det politiska spelet alltför stora luckor. Men dess författare har flitigt insamlat det stoff, som varit överkomligt, så skriftligt som muntligt, och behandlat det i en från utländska mönster lånad form, vilken han bemästrat med anmärkningsvärd skicklighet. Den lucka, som finnes i hans verk, kan under sådana förhållanden likaväl bero på att han från dessa år ej lyckats insamla något grundläggande stoff, som på annat skäl. Genomgående för hela hans verk är att utgå från vissa stora händelser och kring dem gruppera sina berättelser: hans underlåtenhet att skildra dessa år kan helt enkelt ha sin grund däri, att hans skriftliga källa ej haft något vidare att meddela från denna tid och att han därför resignerat inför uppgiften att inpassa ev. annat material därifrån i krönikan.

Krönikan är endast för vissa delar utan vidare användbar som källa och där framför allt som komplement till annalernas framställning. De traditionskretsar, dess författare använt för senare tider, äro både rikhaltiga och detaljerade, men i regel starkt ensidiga i sin uppfattning. Både Torgils Knutsson, hertig Erik och Matts Kettilmundsson ha för eftervärlden länge framstått i det ljus, som krönikan kastat över dem.

Erikskrönikans författare har förfogat över en glänsande framställningskonst; hans krönika står värdigt vid sidan av hans bästa mönster. Detta ändrar icke det faktum, att hans dikt om folkungarnas historia måste underkastas en minutiös prövning för att vara användbar som källa. Annalerna och diplomen ge en från Erikskrönikan starkt avvikande bild av de centrala händelserna i Sveriges historia under tidig folkungatid, särskilt av Torgils Knutssons och hertig Eriks politik. Hertigen ses i krönikan i den belysning, vari den regerande monarkens fader borde ses; Birger har målats i föga smickrande färger. Alla be-

Digitized by Google

varade skildringar av slutkatastrofen, Nyköpings gästabud, som nått oss, äro närbesläktade och ha präglats av det hertigliga partiets uppfattning. Framställningen av bördskampen om den svenska kronan under de oroliga decennierna omkring 1300 har färglagts i enlighet med segrarnas vilja.

Digitized by Google

Kap. II. BIRGITTAS REVELATIONER SOM KÄLLA TILL MAGNUS ERIKSSONS HISTORIA

Erikskrönikan var en stor ansats till en svensk historieskrivning, ett verk av för sin tid ovanliga mått. Under mer än ett sekel såg sig ingen svensk i stånd att fortsätta och fullfölja detta verk. Krönikan sätter under mellantiden inga framträdande spår vare sig inom eller utom Sverige. Man kan icke värja sig för intrycket att den varit okänd i vidare kretsar. Det närmaste seklet är i fullkomlig avsaknad av en historieskrivning av detta slag.

De för föregående tid vidlyftiga annalerna sina plötsligt och äro för 1300-talets mitt av en särdeles torftig beskaffenhet. De samtida källor, vi äga från Magnus Erikssons och Albrekts tid, äro av annan art än den närmast föregående tidens. De äro praktiskt syftande inlägg i dagsstriderna, från vilken av de kämpande parterna de nu utgå. Källorna äro därför ej mindre intressanta. Själva deras art innebär, att tendensen blir starkt framträdande. Man får säkra möjligheter att se författarnas utgångspunkter och att urskilja den belysning, de sträva att ge sin samtids tilldragelser.

För Magnus Erikssons historia har en källa av detta slag kommit att nära nog bli huvudkällan, Birgittas Up-

Digitized by Google

penbarelser. Den har blivit så dominerande, att dess syn går igen i flera senare källor. Den sammanfattas i Libellus de Magno Erici rege, och den verkar vidare i rimkrönikans förbindelsedikt [1]). Direkt och indirekt har Birgittas uppfattning av Magnus Eriksson blivit bestämmande för århundranden.

Redan Olaus Petri var intresserad av den teoretiska bakgrunden för hennes omdömen beträffande sin samtids historia. "S:ta Birgitta", säger han, "haffuer nogh hafft medh honom (Magnus Eriksson) bestella, och aff hans regemente haffuer hon taghitt stoor tilfelle, att taala om herrar och förstar, och alt skulle thet wara aff vppenbarilse som hon sadhe." Vidare heter det: "Och enastadz säger hon, at Jungfru Maria befalte, at rikesens rådh skulle sättia sigh vp emoot konungen, och settia honom aff regementet, om han icke wille bättra sitt liffuerne. Sådana gaff hon och rikis rådh in, och winladhe sigh ther om, at alle skulle komma i then meningen. Men thet är nogh befructandes at then Jungfru Maria som S:ta Birgitta haffuer skutet vppå, haffuer icke warit then sanskylligha, effter thet hon wille vpueckia tuist och tuedregt. Är och så nogh troendes at thet haffuer icke aldelis retth wordet handlat med thenna konung Magnus och jw meera S:ta Birgitta haffuer hafft här medh bestella, jw mindre är thet til troendes." [2])

Olaus Petri uppkastar här ett av de problem, som äro avgörande för förståelsen av Birgittas omdömen, hennes förhållande till sin tids tankevärld. Man har senare ofta diskuterat hennes åsikter i politiska ting och dessas omkastningar. Man har fört tillbaka hennes politiska ställ-

[1]) Se nedan kap. III och IV.

[2]) Olaus Petri, ed. Klemming, sid. 129. Den källkritik, mäster Olof på denna punkt levererar, är onekligen träffande nog, även om den ej skulle vila på någon annan teoretisk basis än den skepsis, som reformatorn hyste för den gamla lärans helgon.

Digitized by Google

ningstagande till hennes egen maktlystna och energiska personlighet och ansett, att det framkallats av hennes "ärelystnad, hennes böjelse att härska och tvinga sin vilja på andra". [1]) Man har tänkt sig henne i sina omdömen bestämd av den aristokratiska oppositionen mot Magnus Eriksson; dess ledare stod hon nära genom frändskap och andra förhållanden [2]). Det är givet, att sådana ting ha spelat in, då hon nedskrivit sina omdömen om händelserna i Sverige vid 1300-talets mitt. Hon stod mitt i sin samtids politiska liv och hon härstammade från en politiskt verksam och betydande släkt. Hennes fader liksom hennes make var lagman, och ett livligt intresse för lagfrågor präglar även hennes författarskap [3]). Det var naturligt för henne att reflektera över politisk verksamhet i allmänhet och konungens ställning till sitt folk i synnerhet, det sista ett problem, som vid denna tid var aktuellt i Sverige [4]). Revelationen var då den enda till hands liggande litterära form, vari hon kunde kläda sina tankar, och den passade väl in i det av heliga kvinnors liv och underverk inspirerade liv, hon målmedvetet ville genomföra.

Det är en starkt egenartad bild hon i sina uppenbarelser ger av 1300-talets nordiska historia. Den förklaras icke enbart genom hennes personliga läggning och politiska ståndpunkt. För att exakt uppfatta arten av hennes framställning måste man undersöka, hur hon förhåller sig till sin tids andliga miljö och särskilt då till de gängse

---

[1]) H. Schück, Ill. Sv. litteraturhistoria, 2. uppl. I, sid. 183.

[2]) Tunberg talar om de "nationella aristokratiska kretsar, för vilka hon var språkrör" (a. a. sid. 225). S. Kraft (En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö, Hist. Tidskr. 1927) framhäver även (sid. 24) hennes nära förbindelser med Magnus Eriksons motståndare i Sverige.

[3]) Hammerich, Den hellige Birgitta og Kirken i Norden, sid. 54 f.

[4]) Jmf. Um styrilsi kununga ok höfþinga, passim, samt landslagens konungabalk.

Digitized by Google

föreställningarna om den världsliga maktens företrädare. Först sedan detta klarlagts, kan man rätt uppfatta revelationernas värde som historisk källa och förstå de ofta överraskande proportioner, de skildrade händelserna antaga för henne. Det gäller att utreda, på vad sätt medeltidens dominerande tankar, särskilt i politiska och historiska frågor, inverkat på Birgittas uppfattning om och framställning av Magnus Eriksson.

I Augustinus' De civitate Dei skisserades för första gången en säregen, starkt konsekvent uppfattning av staten, som kom att utöva ett oerhört inflytande inom hela den medeltida tankevärlden. Insatt i ett stort sammanhang, i striden mellan Guds- och djävulsriket, fick statens organisation och utveckling ett alldeles särskilt intresse.

De begrepp, kring vilka Augustinus byggde upp sin världsbild, voro i första rummet "pax" och "iustitia", vilka båda äro utmärkande för Gudsriket och beteckna dess harmoni och sedliga fullkomning [1]). Djävulsriket besitter varken frid eller rättvisa, utan karaktäriseras av dessa begrepps motsatser. Den huvudsynd, genom vilken den ursprungliga brytningen mellan Gud och djävulen åstadkommits, är högmodet, "superbia". Striden mellan de två rikena är världshistoriens innebörd. Det gäller för varje enskild och varje statlig sammanslutning att göra sin insats i striden för Gudsriket, att söka övervinna djävulens rike och bidraga till fridens och rättvisans slutliga seger [2]).

I de otaliga skrifter, vilka bygga vidare på den av Au-

[1]) Om det Augustinska pax-begreppets förutsättningar i antikt tänkande se H. Fuchs, Augustin und der antike Friedensgedanke.

[2]) En sammanfattande framställning av den augustinska statsuppfattningen i Bernheim, Mittelalterliche Zeitanschauungen in ihrem Einfluss auf Politik und Geschichtschreibung, I.

Digitized by Google

gustinus lagda grunden, utformades så småningom i anslutning till Augustinus' idéer ett konungaideal, som spelar en knappast överskattbar roll i medeltida kultur. Det skisseras hos Gregorius den store; genom hans egna verk och den inflytelserika, vida spridda pseudocyprianska skriften "De duodecim abusivis hujus temporis" trängde det ut över hela den kristna världen [1]). Detta ideal, "rex iustus", och dess motsats, "rex iniquus", Gudsrikets befrämjare och djävulens tjänare, ha kommit att spela en stor roll för medeltidens uppfattning av framträdande historiska personer [2]). Rex iustus är den konung, som i ödmjuk lydnad inför Gud med stöd av visa rådgivare vidmakthåller "pax" och "iustitia" i sitt rike och som värnar sitt land eller angriper Guds fiender i "bellum iustum". En tyrannus däremot står under djävulens omedelbara inflytande; under hans regering frodas "superbia", "iniquitas" och "discordia", han är rovgirig och maktlysten, han för erövringskrig för att tillfredsställa sin ärelystnad. Sålunda blir för en medeltida skribent, som har hela detta skema aktuellt, en rättvis konungs regering till ett slags realiserande av Gudsriket med dess av Augustinus skildrade karaktäristika, medan under tyrannens styrelse intet ont, ingen synd och ingen last är otänkbar, allt direkt inspirerat av djävulen.

Inom den gren av medeltida författarskap, som brukar benämnas "specula regalia", furstespeglar, kan man även iakttaga de augustinska idéernas inflytande [3]). Pseudo-

---

[1]) Pseudo-Cyprianus, "en av medeltidens mest lästa böcker"; utg. av Hellman i Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, XXXIV. Om dess spridning se Hellmans inledning, sid. 16 ff.

[2]) För en närmare karaktäristik av dessa typer se Bernheim, a. a. sid. 46 ff. och 101 ff.

[3]) Bidrag till denna litteraturgrens historia under medeltiden äro tyvärr få. En del lämnas av W. Münch, Gedanken über Fürstenerzie-

Digitized by Google

Cyprianus ger i ett av sina kapitel, "nonus abusionis gradus", en starkt koncentrerad, abstrakt hållen bild av fursteidealet och dess motsats [1]). Dess säregna framställningsform gör det ej möjligt att betrakta den som en "furstespegel" i egentlig mening. De första verkliga sådana möta först i karolingisk tid i Sedulius Scottus' och Hincmars av Reims skrifter [2]). Det har i detalj ådagalagts, att dessa författare i sin framställning av fursteidealet bygga på hos Augustinus, Gregorius och Pseudo-Cyprianus framförda tankar; de ge dem endast en speciell litterär form. Även från senare medeltid finnas åtskilliga exempel på furstespeglar i form av sändebrev till konungar och furstar. Ett vida känt verk av detta slag var Ludvig IX:s av Frankrike maningar till sin son, vilka ha varit bekanta även i Sverige och översatts till svenska. De augustinska idéerna äro i denna skrift ovanligt tydligt framträdande [3]).

De augustinska tankarna om historiens innebörd, om stat och furste, banade sig med kristendomen väg till Norden. Det schema för uppfattningen av världshistoriens förlopp, som Augustinus skapat efter Eusebius av Caesarea och Hieronymus, har satt åtskilliga spår. I Annales Colbazenses och Annales Lundenses förekommer en kortfattad översikt över världshistorien som inledning, vilken bygger på Isidorus' bearbetning av de äldre framställningarna av detta ämne [4]). Samma indelning av historien i bestämda världsåldrar har den svenske bibelöversättaren från 1300-talets mitt. I en historisk inledning till sitt verk

hung aus alter und neuer Zeit, samt av H. Tiralla, Das Augustinische Idealbild der christlichen Obrigkeit als Quelle der Fürstenspiegel des Sedulius Scottus und Hincmar von Reims.

[1]) A. ed. sid. 52 ff.

[2]) Om dessa se Werminghoff, Die Fürstenspiegel der Karolingerzeit (Hist. Zeitschrift 89, sid. 193 ff.) och Tiralla, a. a.

[3]) Münch, a. a. sid. 33 ff. Ludvig den heliges råd i fornsvensk översättning tryckta i F. S. S. 36, sid. 205 ff.; se även sid. XIV f.

[4]) Annales Danici, sid. 39 och 44.

Digitized by Google

har han givit en kort exposé över världsåldrarna i anslutning till det brukliga systemet [1]). Närmare diskussioner av kronologiska problem i den äldre bibliska historien förekomma i själva bibelparafrasen. De ansluta sig någon gång direkt till Augustinus' De civitate Dei, vilken för hela kommentaren varit översättarens viktigaste källa [2]).

Den speciella del av den augustinska världsåskådningen, som tar sikte på furstens ställning i kampen mellan Guds och djävulens rike, får sitt första litterära uttryck i Norden i de danska hagiografernas verk under 1000- och 1100-talet [3]). Man kan skymta den i våra svenska helgonlegender, särskilt i Erik den heliges efter åtskilliga förebilder uppbyggda, i sin nuvarande avfattning tillkommen tidigast på 1280-talet [4]). Våra rimkrönikor äro däremot påfallande fria från spår av denna uppfattning. I Erikskrönikan förekomma endast några sporadiska uttryck med biblisk eller teologisk färgning [5]). I det första på svenska utarbetade statsteoretiska verket, Um styrilsi kununga ok höfþinga, vilket härstammar från 1300-talets mellersta del, påträffas, trots en anmärkningsvärd frihet från de augustinska principerna, vissa spår av desamma. Som inskott i den via Ægidius av Rom huvudsakligen på Aristoteles byggda framställningen förekommer en förkortad översättning av Pseudo-Cyprianus' nämnda skrift, De duodecim abusivis [6]). Utförligast är skildringen av "rex iniquus" återgiven, "nonus abusionis gradus", den under

---

[1]) F. S. S. 19, 1 (Svenska Medeltidens Bibelarbeten), t. ex. sid. 2, 5, 7, 11, 28. Vissa avvikelser äro betingade av att Pseudo-Methodius' viktiga apokalyptiska skrift (Sackur, Sibyllinische Texte und Forschungen, sid. 59 ff.) för inledningen varit översättarens direkta källa.

[2]) Jmf. Kraft, a. a. sid. 3 f.

[3]) Curt Weibull, Saxo, sid. 49 ff.

[4]) L. Weibull, a. a. sid. 107 ff.

[5]) EK. t. ex. vv. 292 ff. (särskilt 340 ff.), 3768 ff.

[6]) Söderwall, Studier öfver Konungastyrelsen, sid. 15 f.

Digitized by Google

medeltiden allra mest välbekanta avdelningen av skriften ifråga [1]).

Vid 1300-talets mitt började Birgitta i skrift fixera sina maningar och varningar till Magnus och riktade sändebrev till andra konungar och furstar. Hennes uppenbarelser blevo en serie "furstespeglar" av traditionellt slag. Vid den slutliga redigeringen av Liber coelestis imperatoris ad reges (lib. VIII), vilken det här huvudsakligen gäller,

[1]) Det anmärktes ovan, att Um styrilsi företedde en anmärkningsvärd frihet från i de tidigare furstespeglarna dominerande augustinska tankar. Detta finner sin förklaring däri, att förf:s huvudkälla, Ægidius av Roms De regimine principum, representerar en i viss mån ny typ bland medeltidens furstespeglar, betingad av aristotelismens genombrott i den medeltida filosofien (Ueberweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie der patristischen und scholastischen Zeit, sid. 460 ff., 478 ff. etc.). Naturligtvis kunna även här vissa augustinska idéer iakttagas, men själva bakgrunden till framställningen är en annan. Aristoteles' tankar om människans naturliga läggning för statsligt liv, om statens nödvändighet för möjliggörande av tillvaron och om dess uppgift att forma människan till sedlig styrka avveko från de augustinska statsidéerna. Med Aristoteles' skrifter, särskilt hans Politik, som grundval kunde man tillerkänna staten ett egenvärde, som möjliggjorde en annan syn på dess roll i världen. Dylika tankar förekommo även hos Augustinus (H. Scholz, Glaube und Unglaube in der Weltgeschichte, sid. 103 f.) men kommo knappast att spela någon roll i den på honom byggande litteraturen. Ægidius av Roms anf. verk, avsett för hans lärjunge Filip den sköne, anknyter helt till Aristoteles i sin framställning av fursten som människa, som familjemedlem och som härskare; förf. berör ej statens eller furstens ställning till kyrkan. Om furstespeglar från senare medeltid se f. övr. A. Werminghoff, Drei Fürstenspiegel des 14. und 15. Jahrhunderts (Gesch. Studien für A. Hauck), spec. sid. 172 ff., och dens., Zur Lehre von der Erbmonarchie im 14. Jahrhundert (Hist. Vierteljahrschr. 20, sid. 150 ff.). — Det är intressant att se, huru denna nya typ av furstespegel får en avläggare i Norden ungefär samtidigt med Birgittas verk. Erslev har (Dronning Margrethe, sid. 21 ff.) framhållit identiteten mellan i Um styrilsi framställda tankar och de, vilka synas ha varit aktuella i Magnus Eriksons omgivning (se nedan sid. 171).

Digitized by Google

har detta drag än mer framhävts, det alltför speciella har bortarbetats och det hela har fått en mera abstrakt karaktär [1]). I Alfons' inledning till åttonde boken, Epistola solitarii ad reges, betonas särskilt uppenbarelsernas karaktär av "speculum regale" [2]). Med denna utgångspunkt bör en analys av hennes politiska revelationer göras, för så vitt de röra sig kring Magnus Erikssons person.

Birgittas syner och uppenbarelser ha som förutsättning de föreställningar och det vetande, som hon införlivat med sig [3]). Det har sedan gammalt varit en omtvistad fråga, vilket som är hennes egen insats i uppenbarelserna och vad som är att tillskriva hennes biktfäder, hennes "amanuenser och översättare" [4]). Det är här ej meningen att ingå på den föreliggande textens uppkomsthistoria

---

[1]) Om de politiska revelationerna betraktade som furstespegel se K. B. Westman, Birgitta-studier, sid. 26.

[2]) Alfons riktar sig här till jordens konungar. Han talar om att i dessa sista tider en kvinna vid namn Birgitta levat, vilken, lik en stjärna, sänder sina strålar över hela världen, och fortsätter: "que nunc vobis scribit præcepto coelestis Imperatoris altissimi præsentem librum infrascriptum, ei diuinitus reuelatum, quasi quoddam praeclarum speculum ad ornamentum regale et correctionem morum vestrorum ac subditorum regni sanctum regimen exercendum" (Revelationes S. Brigittæ, ed. G. Durante, Rom 1606, sid. 677).

[3]) I en detalj har H. Cornell visat, hur intimt beroende av förebilder Birgitta varit (En birgittinsk revelation och dess litterära förebilder, Samlaren 39, sid. 191 ff.). En annan detalj kan påpekas. I Rev. extr., 96 får Birgitta en uppenbarelse under läsningen av Speculum virginum. Revelationen bygger på vissa av bokens grundtankar (Speculum virginum i F. S. S. 31, bok 7). — S. Kraft har i allmänhet framhållit spåren av augustinsk världsuppfattning hos Birgitta. Denna undersökning förelåg utarbetad, då jag fick kännedom om Krafts uppsats.

[4]) Se härom H. Schück, Några anmärkningar om Birgittas Revelationer (Vitterhets Historie och Antiqvitetsakademiens Handlingar, N. F., 13, 1); R. Steffen, Den heliga Birgittas uppenbarelser i urval och översättning, inledn. sid. XXXV ff.; K. B. Westman, a. a. sid. 29 ff.; Kraft, a. a. passim.

Digitized by Google

eller att utreda hennes och biktfädernas andel i författarskapet. Den bevarade texten av revelationerna i den form, den kommit att utöva inverkan på eftervärlden, är det som skall göras till föremål för undersökningen.

Man kan nästan var som helst i Birgittas uppenbarelser finna karaktäristiska uttryck för hennes syn på världsförloppet och dess djupaste innebörd. I särskilt tidstypiska bilder har hon klätt sin uppfattning härav i en revelation i fjärde boken. Hon hör Guds son tala: "Ego sto quasi rex prouocatus ad pugnam. Diabolus autem stat contra me cum exercitu suo. . . Diaboli vero intentio talis est, quod prius quam se humiliaret, prius vellet vt essent tot inferni quot sunt athomi in sole, et unum cum alio sine fine sustinere" [1]). Guds tålamod är dock så stort, att han ej vill börja striden utan avvaktar djävulens anfall. Men då striden en gång börjar, skall Guds stränghets svärd förgöra djävulens trupper, och deras själar skola sönderslitas av avgrundsandar. Här har Birgitta givit en naivt åskådlig form åt sin föreställning om kampen mellan det godas och det ondas makter. Själva stridsbilden är skapad i direkt anslutning till de föreställningar om en avgörande kamp mellan Gud och satan, Krist och Antikrist, som ständigt voro aktuella för en medeltidsmänniska [2]).

Den anförda revelationen ger en föreställning om, hur nära Birgittas tankar om världsförloppet anslöto sig till de augustinska. Härmed är en utgångspunkt vunnen för

[1]) Rev. IV, 95. — Om djävulens superbia heter det annorstädes i betecknande ordalag: "Respondit diabolus: . . Ego vidi gloriam tuam et honorem super omnia et cogitabam gloriam meam. Ideo superbiens proposui non tantum tibi esse par, sed etiam super te" (Rev. I, 34).

[2]) Om de eskatologiska föreställningarnas roll i den medeltida världsbilden se Bernheim, a. a. sid. 63 ff.; vidare t. ex. Bousset, Der Antichrist in der Überlieferung des Judentums, des neuen Testaments und der alten Kirche, samt Fr. Radcke, Die eschatologischen Anschauungen Bernhards von Clairvaux.

Digitized by Google

en undersökning av hennes ställning till svenska förhållanden och särskilt Magnus Eriksson.

De viktigaste av de revelationer, vi i detta sammanhang ha att analysera, förekomma i åttonde boken, vars allmänna karaktär av furstespegel förut betonats. I några av de till Magnus Eriksson riktade uppenbarelser, som härröra från tiden före 1348, framträder det didaktiska syftet i särskilt hög grad [1]). Birgitta fäste betydande förhoppningar vid Magnus Eriksson. Ur hennes råd och förmaningar kan man utläsa, i vilken riktning hon önskat att den unge furstens utveckling skulle fortgå. Hon har i en uppenbarelse, som synes åsyfta ett tidigt stadium av hans regering, framhållit, från vad håll han borde hämta sina förebilder [2]). Guds son ger här råd rörande den konung, som Birgitta talar om; det heter, att konungen, "quia puerilis est, faciat sibi legi sanctorum opera et exempla et gesta fortium, in quibus excitabitur animus suus ad Deum et addiscet, quomodo interdum regni honestis solatijs possit se occupare". Liksom Birgitta själv brukade låta föreläsa för sig uppbyggliga skrifter för att ur dem hämta sig föredömen [3]), låter hon här Guds son råda konungen att bereda sig till sitt kall på motsvarande sätt. Legendens många illustra helgonkonungar skulle bli Magnus Eriksons läromästare.

Den tanke som här antytts, har Birgitta närmare utfört i en annan revelation, vilken utformats till en fullkomlig furstespegel, en genomförd skildring av det härskarideal,

---

[1]) Birgittas mera jämna produktion synes vara att räkna fr. o. m. år 1344; se K. B. Westman, a. a. sid. 110—116, samt där anförd litteratur.

[2]) Revelationen ifråga (Rev. VIII, 5) står i en samling som rör sig kring Magnus Eriksson och hör hemma bland Birgittas tidigare verk (Rev. VIII, 2—6).

[3]) Hammerich, a. a. sid. 168 f.

Digitized by Google

som hon vill att den unge konungen skall förkroppsliga[1]). Kristus framställes talande: han, Guds son, är sann konung, och ingen utom han är värdig att kallas konung. Han är den som dömde den förste ängeln, "qui cecidit propter superbiam, cupiditatem et inuidiam;" han dömde även Adam och Kain och vid syndafloden hela världen. Guds son fortsätter: "In me est omnis iustitia et erat sine principio et sine fine erit. Nec aliquando iustitia minuitur apud me, sed semper vera in me permanet et immutabilis". Mot denna bakgrund framställas Guds råd till fursten. Själva ingressen är i sitt ordval synnerligen betecknande: "Et quia rex iste Suetiæ quærit a te humiliter, quomodo in regimine viuat iuste et prudenter"; det betonas här, att konung Magnus ödmjukt önskat bli undervisad om hur han skulle leva "iuste", d. v. s. så att han förverkligade den gudomliga rättvisa, som i revelationens början karaktäriserats. Råden sammanfattas i tio satser.

Birgitta tar först sikte på en i den medeltida litteraturen om furstars plikter ständigt återkommande sak, konungens ställning till sina rådgivare: "primum est, quod remoueat a se illos consiliarios, quorum corda sunt ambitiosa et cupida, quorum lingua duplex et dolosa, quorum oculi sunt ad spiritualia lippientes. Eligat vero illos qui non vendunt iustitiam pro pecunia, qui erubescunt mendaciam et assentationes, qui diligunt Deum plus quam carnalia et qui proximorum miseriis compatiuntur". Redan hos Pseudo-Cyprianus framhålles, huru viktigt det är för en konung att välja goda rådgivare; med en typisk allitteration heter det: "senes et sapientes et sobrios consiliarios habe-

[1]) Rev. VIII, 2. Revelationen i fråga är ej exakt daterbar, men hör i varje fall hemma under tiden efter 1342, då detta års strider med Valdemar Atterdag omtalas (Tunberg, a. a. sid. 209). Hildebrand, Minne av heliga Birgitta, sid. 102, sätter den till tiden efter 1344, vilket år man brukar anse, att den stora revelationsströmmen tager sin början.

Digitized by Google

re" [1]). I sin vanliga starkt antitetiska form utför Birgitta denna tanke, betonande att rådgivarna icke få sälja rättvisan. — Det andra önskemål, Birgitta låter Kristus uttala, är att konungen skall understödja klosterbyggnaden för Birgittas orden [2]). I den fromme konungens plikter ingår att sörja för kyrkan, "ecclesias defendere", som det heter hos Pseudo-Cyprianus. Denna part av idealkonungens verksamhet har Birgitta i första hand tänkt sig inriktad på ett speciellt håll, realiserandet av hennes stora idé, klosterstiftelsen, detta typiskt för hennes praktiska och konkreta omformning av de idéer om kungadömet, hennes uppbyggelseskrifter innehålla, en omformning, som vi skola möta på flera ställen i hennes verk. Birgitta förehåller vidare konungen, att han skall i gärning visa sin fromhet: "Quartum est, quod ipse rex legat quotidie horas beatæ virginis matris Mariæ... Audiat etiam duas missas priuatas, vel unam cantatam omni die. Recordetur quoque omni die quinque vicibus de quinque vulneribus meis, quæ pro eo sustinui in cruce". Det är en specialisering av helgonkonungens plikt att höra mässor och läsa böner, vilken Pseudo-Cyprianus uttrycker med orden: "certis horis orationibus insistere" [3]). Även här finnes en karaktäristisk modifiering av praktisk art, vilken får anses som Birgittas personliga insats: "Et cum iudicia et aliqua ardua inter manus habuerit, dimittere potest horas diei".

Birgitta ger därefter utförliga regler för hans fastor: "Quintum est, quod ieiunet vigilias sanctorum et matris meæ quæ ab Ecclesia sancta constitutæ sunt. Sextam vero feriam ieiunet in piscibus et sabbatum, si voluerit, in lacticinijs". Dessa föreskrifter motsvaras av Pseudo-Cyprianus' "ante horas congruas non gustare cibum", en

[1]) A. ed. sid. 51.

[2]) Jmf. Rev. extr., 24 och 32.

[3]) Det heter i Erikslegenden: "ideo sanctus rex noster assiduus in orationibus." (S. R. S. II, 1, sid. 274). För hela rev. jmf. även t. ex. legenden om Ludvig den helige av Frankrike (Legenda aurea, sid. 915 ff.).

Digitized by Google

regel, som i likhet med den förra litterärt utformats i otaliga helgonlegender [1]). Även här kan man iakttaga en praktisk och sund modifiering av de schemata, varmed författarinnan arbetar: fastorna få ej gå till överdrift, så att regeringsbestyren bli lidande därav [2]). — Vidare inpräglar Birgitta: "quemlibet decimum denarium, qui fisco regio debetur, tribuat in eleemosynam pauperibus" — vill han giva något därutöver för Guds kärleks skull, skall hans lön varda dess större — och att han var fredag skall visa sin ödmjukhet genom att taga till sig tretton fattiga, två deras fötter och med egna händer giva dem mat och penningar. Föreskrifterna ha sin motsvarighet i Pseudo-Cyprianus' "pauperes elemosynis alere" [3]). På fredagen skall han även höra "querimonias subditorum communitatis regni, et tunc etiam inquirat de fidelitate et regimine præpositorum et iudicum regni et vasallorum et de exactoribus seu collectoribus tributorum et reddituum regalium". Denna bild av idealkonungen, inför vilken allt folket kan komma med sina klagomål och andraganden, är typisk för den traditionella uppfattningen av rex iustus, övervakaren av "iustitia". Så uppträder Ludvig den helige i legenden. Det är så han skall fylla sina skyldigheter: "advenis et pupillis et viduis defensorem esse.... iustos super regni negotia constituere". Birgitta

[1]) Erikslegenden: konungen var "creber in vigiliis, frequens in jejuniis".

[2]) Ej heller i sin klosterregel kräver Birgitta överdrivet hård askes. Jmf. K. B. Westman, a. a. sid. 79.

[3]) Den från skärtorsdagsritualen hämtade fromhetsmanifestationen att i anslutning till Jesu handlingssätt två de fattigas fötter är högt ansedd under medeltiden. I liknande form som i Birgittas föreskrift, men upprepad dagligen, berättas den t. ex i Fornsvenska legendariet (F. S. S. 7, 2, sid. 787) om Thomas Becket: "Trættan fatigha manna twade han thera føther daghlica mz knæfallom ok fødde thøm ok gaff hwarium thera æpte bordh fyra ængliska pæninga". Birgitta visar sig f. övr. annorstädes känna till legenden om Thomas Becket (Rev. III, 13).

Digitized by Google

har dock även här särskilt betonat konungens skyldighet att övervaka sina ämbetsmän[1]). Hon har vidare inryckt en uppmaning att belöna förtjänsten, dock så, att ingen avund och intet missnöje därav kan uppstå; även utländska tjänare skola, om så kräves, få gåvor, dock skola icke "vasalli et familiares proprii" lida skada därav. Dessa föreskrifter måste anses som ett personligt tillägg av den art som förut påpekats, utan beröring med det program, hon för övrigt här uttalar. Hon är angelägen att inskärpa måttfullhet i dessa ting: "Et nihil ita decet et ornat regem sicut imperare cum modestia".

Det heter vidare: "Nonum est, quod legem Dei non transgrediatur". Birgitta betonar här vikten av att ej införa nya lagar och vidtaga godtyckliga dispositioner, och hon sammanfattar i typiska ord, vad konungen har att iakttaga: "nec potestatiue disponat et iudicet, quæ occurrunt menti eius, sed iuste secundum legem Dei et regni agat omnia, quia non decet regem multa percipere et nihil agere, iustitiamque relinquere et crudeliter imperare". Det tionde och sista rådet är: "rex se talem operibus exhibeat, quatenus dignus sit nomine regio, fugiendo cupiditatem et diligendo veraciter humilitatem. Quia quanto rex maior est ceteris, tanto humilior sit coram Deo, a quo omnis potestas est". Konungen bör övervaka Guds lag och han skall hava ödmjukhet i hjärtat, vilket i synnerhet pryder en konung.

Ännu en föreskrift gives i denna revelation. Dess stora betydelse motiverar, att den särskilt framhäves. Det är de ord, Birgitta i revelationens förra del (som tredje råd) riktar till konungen om hans förhållande till kriget. Hon manar honom här i starka ord: "quod ipse mittat vasallos suos et gentes ad illa loca infidelium, vbi fides catholica et charitas augeri potest". Skisserat först av Augusti-

[1]) Detta framhålles i den helige Ludvigs råd till sin son (F. S. S. 36, sid. 211).

Digitized by Google

nus, därefter genom otaliga helgonlegender fastslaget såsom en helig furstes ädlaste bedrift, har kriget för Gudsstatens utbredande blivit en ytterst viktig föreställning i medeltidens andliga liv, sett mot bakgrunden av Augustini Pax-begrepp. För Birgitta kommer kriget för Gudsrikets utvidgande, "bellum iustum", att stå som den åtgärd, hon högst önskar att konungen skulle företaga. Ett sådant krig kommer alltid att ses med särskilt välbehag av Gud, det bidrar att befästa friden i högsta mening. En annan sak är det orättfärdiga kriget, företaget av högmod och maktlystnad. Detta betonar Birgitta med styrka redan här. Hon visar på att kriget mot Valdemar år 1342 hade misslyckats: "Nam ideo vasalli sui interfecti fuerunt in ciuitate Hamnis, quia ipse ambiuit partem regni alieni christianorum". Det är en skarp skillnad mellan bellum iustum och bellum iniustum, som Birgitta här medvetet uppdrar.

Birgittas grunduppfattning ligger klar. De föreställningar om rex iustus, som möta i den medeltida litteraturen, så t. ex. i Pseudo-Cyprianus' skrift och i helgonlegenderna, äro identiska med det schema, som Birgitta i denna revelation framlagt. De råd hon ger, bilda tillsamman en helhet, vars identitet med det av kyrkan framställda härskaridealet är ögonskenlig. Birgitta har tänkt sig Magnus som en helgonkung, trägen i fasta, vaka och bön, barmhärtig mot fattiga och svaga, befrämjare av klosterbyggnader, rättvisans outtröttlige övervakare och den kristna trons kämpe, en värdig efterföljare till Sankt Erik. För detta schema må man icke förbise de självständiga drag, som hennes fursteideal dessutom äger: hon tänker sig konungen förnuftigt måttfull i sina andaktsövningar och betänkt att med jordiska medel befästa sina mäns trohet[1]). Hennes råd

[1]) Frikostighet var under medeltiden en av de ständigt krävda furstedygderna (se ovan sid. 105). Liknande tankar möta på ett ställe i Um styrilsi kununga ok höfþinga, där det framhålles, att konungen varken bör vara "niþinger ælla urgytia" (ed. Geete, sid. 37); dock är

Digitized by Google

och förmaningar forma sig till en koncentrerad furstespegel av det slag, som så ofta under medeltiden förekommer i andligas till konungar riktade förmaningsbrev.

På åtskilliga andra ställen utför Birgitta närmare, ofta ytterst detaljerat, hur hon menar att en konung bör uppträda i livets olika skiften. Alltjämt har hon vissa självständiga tillägg, ofta i anknytning till gammal svensk rätt, som hon är starkt intresserad av och gärna manar att vidmakthålla [1]).

Hennes huvudsynpunkt är emellertid alltid den samma. I ett betecknande fall, då gammal sedvänja förefaller henne strida mot det rätta, önskar hon den upphävd: hon tar bestämd ställning mot strandrätten, sådan den förekom i Norden [2]). Även här stöder hon sina råd till konungen på från kyrkligt håll utgångna tankar. Vissa ordalag i hennes uttalande erbjuda en tydlig likhet med den påvliga legaten Guidos förordning i strandrättsfrågan 1266, stad-

likheten ej sådan, att det kan vara fråga om förbindelse mellan de två verken.

[1]) Ett praktiskt intresse för svenska rättsstadganden kan ofta utläsas ur hennes revelationer. Hammerich har betonat detta drag och satt det i sammanhang med hennes nära samhörighet med de lagkunniga svenska adelssläkterna (a. a. sid. 54 f.). Samma tanke har Kraft uttalat (a. a. sid. 24, där han ställer i utsikt en undersökning av detta problem). Typiskt är t. ex. hennes betonande av att konungen ej bör minska kronans gods (Rev. IV, 3; Rev. extr., 80, där denna tanke tillämpas på de skånska provinsernas förlust); samma sak har varit aktuell för förf. till Um styrilsi kununga ok höfþinga, som översätter Ægidius' uttalanden om denna fråga (ed. Geete, sid. 63 och 80). I landslagens konungaed möter samma tanke (M. E. L. L., sid. 6 och 10). Med utgångspunkt från andra stadganden diskuterar hon på ett ställe (Rev. IV, 3) Erik Magnussons val till svensk konung och kritiserar det skarpt. Hon framhåller, att inga ovana skatter böra betunga allmogen (t. ex. VIII, 6); liknande §§ i konungaeden (M. E. L. L., sid. 10—11). Det berättas också i de båda Petrusarnas biografi, att hon tillhöll sin make att fördjupa sig i de med hans domarplikter sammanhörande frågorna (S. R. S. III, 2, sid. 193).

[2]) Rev. VIII, 6.

Digitized by Google

fäst av Clemens IV 1267 och aktualiserad för Nordens räkning år 1337: [1])

Guidos förordning:	*Birgitta:*
Om dem, som bemäktiga sig strandgods, heter det: .. doloribus illorum non compacientes, quos Deus castigari permisit, quin ipsorum afflictioni afflictionem inhumanitus superaddant.	O quam impijssima crudelitas est afflicto afflictionem addere.

Även i de revelationer, där Birgitta ingår på rena bagateller ifråga om konungens uppträdande och hovhållning, ofta med en säregen blandning av stora synpunkter och detaljer, kan man iakttaga hennes grunduppfattning. Då hon bestämmer, vilka dagar Magnus skall bära sin krona, är det med det tillägget, att liksom de himmelska härskarorna vid de stora kyrkofesterna glädjas vid Guds son, "sic de iustitia regis, quæ notatur in corona, gaudere debent iusti in terris", en typisk parallell mellan himmelens och jordens Gudsrike [2]).

I en revelation, som innehåller föreskrifter för hovlivet och för konungens praktiska verksamhet [3]), utför Birgitta särskilt sina tankar om konungen som rättvisans omsorgsfulle och outtröttlige övervakare i riket, rättfärdig och barmhärtig som domare, sträng i valet av sina företrädare i landet. Hon framhåller varnande de ting, som kunna

---

[1]) Om strandrätt i Norden se H. Hildebrand, Sveriges Medeltid, I sid. 602 f. — Guidos förordning och påvens bekräftelse tryckta i Lübeckisches Urkundenbuch, I, 1, n:r 279 och 296. Frågan hade ryckts i förgrunden under Magnus Erikssons tid genom dennes privilegier för Lübecks borgare 1336, varigenom dessa befriades från strandrätten (D. S. IV, n:r 3242—3243), och genom förnyat utsändande av de nämnda förordningarna från 1260-talet år 1337 (D. S. IV, n:r 3294).

[2]) Rev. VIII, 3.

[3]) Rev. VIII, 4

Digitized by Google

locka den dömande från rättvisans väg: konungen må vara barmhärtig och rättvis, "vt nec propter amicitiam vel falsam compassionem, nec propter priuatum bonum suum aut propter temporalem vtilitatem seu timorem dimittat exercere iustitiam, nec propter iram seu impatientiam negligat aut obliuiscatur misericordiam". Vänskap, egennytta, fruktan, hat äro de fyra orsaker, som hos Isidorus av Sevilla anföras som anledning till att den mänskliga rättvisan kan snedvridas; i Erikslegenden heter det, att den helige konungen aldrig lät vilseföra sig av dessa skäl[1]). Denna tanke är commune bonum under medeltiden och möter oss även annorstädes i svensk litteratur[2]). I samband med dessa och andra råd till konungen som rättvisans målsman framhåller Birgitta vad som är en konungs högsta ära: "Nam honor regis est, diuina super omnia diligere et Dei honorem suis viribus augmentare". Under jämförelse med bibliska gestalter karaktäriserar hon sitt kungaideal med orden: "qui in moribus suis est sicut Iob, in humilitate sicut Dauid, in zelo legis vt Phineas, vt Moyses in mansuetudine et longanimitate"[3]).

Särskilt är det en tanke i det komplex, varmed hon rör sig, som åter och åter kommer till synes: fridstanken och det med denna förknippade begreppet "bellum iustum".

[1]) Isidorus, Sententiæ (Migne, Patr., Series II, 83, col. 720 f.); Decretum Gratiani, Pars II, c. XI, qu. III. Se vidare L. Weibull, a. a. sid. 115.

[2]) Um styrilsi kununga, a. ed. sid. 75 f; anteckningar till Västgötalagen, V. G L., sid. 293. Se härom Söderwall, a. a. sid. 25 f. och 68; om kanonisk rätt och svensk lag jmf. L. M. Bååth, Bidrag till den kanoniska rättens historia i Sverige, sid. 112 ff. — Det är ej troligt, att Birgitta hämtat nämnda tanke ur Konungastyrelsen, då denna återgiver saken något annorlunda än Isidorus och Birgitta ej visar samma skiljaktighet. Hammerich har framkastat tanken, att Birgitta känt Um styrilsi (sid. 55). Man synes knappast kunna göra detta gällande på grundval av de sporadiska likheter, som finnas. Olikheten i grundsyn är starkt framträdande.

[3]) Rev. IV, 76. Moses som typ för mildheten, "mansuetudo", förekommer i Erikslegenden, där han kallas "mansuetissimus virorum" S. R. S. II, 1, sid. 274).

Digitized by Google

Detta liksom de andra huvudbeståndsdelarna i sin tankebyggnad har hon återfunnit i skildringarna av de heliga män, vilka hon vill ställa fram för Magnus som hans ideal. Det spelar på en mängd ställen i hennes revelationer den största roll. Hon har, då hon tog till orda i en av den europeiska politikens frågor, givit en framställning av hur hon såg krigiska förvecklingar staterna emellan under synpunkten av det augustinska Pax-begreppet. Det är då hon ägnar några revelationer åt den strid som på 1340-talet utkämpades mellan England och Frankrike [1]). Som motiv till detta krig ser hon i främsta rummet "cupiditas". Den helige Dionysus, Frankrikes skyddshelgon, framställes anropande Guds moder om nåd för sitt av krig härjade land. Med anledning härav talar Guds moder till sin son och ber honom förbarma sig över Frankrike. Den heliga jungfrun liknar de stridande konungarna vid två "bestiæ", som åstadkomma en oerhörd förödelse [2]). Dock framhålles det att den ene av dem har mindre rättvisa, "minorem iustitiam". Till de krigförande strömma många "propter cupiditatem", för att skörda vinst av kriget: deras själar tar djävulen; men även många "homines simplices" gå till strids, "quia credunt se habere iustitiam et bellum esse iustum"; de komma vid sin död till himlen. Ansvaret för kriget lägges på de styrande, och i den sista av dessa revelationer [3]) talar Guds son till konungarna för att förmå dem att inse, att deras plikt i denna situation är att möjliggöra fred. Kristus förklarar sig vara den sanna friden ("ego sum pax vera et vbi pax est, ibi pro certo ego sum"), och därefter tilläggas de karaktäristiska orden: "sed pax vera haberi non poterit, nisi veritas et iustitia diligantur". Följa nu konungarna

[1]) Rev. IV, 103—105.

[2]) Rev. IV, 104. Om bestia, belua som termer i den apokalyptiska föreställningsvärlden se Bernheim, a. a. sid. 76 f.

[3]) Rev. IV, 105.

Digitized by Google

icke hans råd, skall allt sluta i smärta för dem; betecknande äro de hotfulla förutsägelserna, om icke allt förlöper efter det program, Birgitta låter Kristus framlägga. I denna följd av revelationer från ungefär samma tid som den stora "kungaspegeln" möter en ovanligt klar och lätt konstaterbar överensstämmelse med de augustinska tankarna: Birgitta har tillrättalagt de utrikespolitiska frågor, hon haft kännedom om, efter dessa kategorier.

Detsamma kan i detalj utläsas ur de revelationer, som behandla svenska förhållanden. Redan i sin "kungaspegel" uttalade hon dylika tankar. Hon fullföljer med stor konsekvens detta program i åtskilliga andra uppenbarelser, vilka alla måste höra hemma i tiden omkring 1348, då Magnus Erikssons första ryska fälttåg företogs [1]). Kring detta samla sig hennes flesta uttalanden om bellum iustum och bellum iniustum. Hon har från början väntat sig mycket av korståget. Liksom den helige Bernhard har hon velat med sin auktoritet åstadkomma ett Gudi behagligt företag.

Hon har ägnat en hel revelation åt att mera in abstracto diskutera problemet om Gudsrikets ställning till hedningarna [2]). Den krigiska bild, som vi förut sett henne använda, begagnar hon även på detta ställe. För att Guds här må ökas och djävulens minskas, säger hon, talar Guds son till hedningarna och beder dem komma till sig: vägen till himmelen är öppen och det gäller endast att ha viljan till inträde. — Då hon ger föreskrifter hur Magnus skall vinna hedningarna för Gudsriket, är hon påverkad av skildringarna i de typiska helgonlegenderna om strid mot trons fiender. Hon betonar, att om Magnus skall gå till kamp mot hedningarna, är det av vikt, att han ej har någon annan avsikt med företaget än att dra ut "propter charitatem Dei et salutem animarum" [3]). Och i första

[1]) Tunberg, a. a. sid. 225 f.
[2]) Rev. II, 6.
[3]) Rev. VIII, 39.

Digitized by Google

hand skall han se till sitt eget rike, "quomodo iustitia seruata est". På samma sätt drar Erik den helige ut på korståg först sedan kyrkan i Uppsala byggts och rättvisan befästs i hans rike: "Postremo vero . . . ædificata ecclesia, ordinato regno, ad inimicos fidei et hostes populi sui manum convertens . . versus finnones expeditionem dirigit" [1]). Men även under själva tåget skall han förfara på ett visst bestämt sätt. De som gå till de otrognas land, skola först erbjuda fienderna frid, tro och frihet ("pacem et fidem et libertatem"), betydelsefulla begrepp, som i sig innesluta Gudsstatens hela väsende. Detta tillvägagångssätt ansågs som det enda rätta; det är det i legender om helgonkonungar förekommande, och Erik den helige förfar i legenden på just detta sätt [2]). Om de otrogna ej gå med på att underkasta sig, då, och först då, skall våld tillgripas. Denna tanke utföres i bildform i en annan revelation [3]). Konungen skall medföra två fälttecken, säger Kristus. På det första fälttecknet skall hans lidande vara avbildat för att utmärka hans misskundsamhet, på det andra hans rättvisas svärd. Till en början skall det första uppsättas; tredskas hedningarna, det andra. — Framför allt betonas det, att konungen ej skall frukta för fiendernas mängd eller misströsta om Guds godhet, han skall gå fram utan fruktan [4]). Birgitta tillägger också uppmaningar att medföra präster och munkar till omvändelsearbetet, och i en särskild uppenbarelse manar hon den biskop, som skall medfölja på tåget, att i hednaland efterlikna den helige Sigfrids verk i Sverige: han skall anlägga en kyrka på passande plats som tillflyktsort för de kristna

[1]) Erikslegenden, S. R. S. II, 1, sid. 274.

[2]) Rev. VIII, 40. Erikslegenden, S. R. S. II, 1, sid. 274: "fide Christi prius oblata ac pace exhibita".

[3]) Rev. VIII, 43.

[4]) Jmf. Rev. VIII, 44—45 och nedan sid. 131.

Digitized by Google

och utan fruktan göra Guds vilja i hopp om en salig död [1]).

Birgitta har vunnit konungen för sina planer i avseende på korståg och klosterbyggnad. Vi äga dokument, som bekräfta detta, konungens och drottningens testamenten 1346 och 1347. Det första av dessa vittnar om, att konungen i enlighet med den uppmaning som riktats till honom, lovat att bygga klostret åt Birgitta. I testamentet ger han noggranna föreskrifter med avseende på dispositionen av de gods, som donerats till klostret [2]). Även korstågstanken har konungen enligt testamentets vittnesbörd accepterat, om den också ej framträder i så skarpt preciserad form. Det heter: "Ælleghis ærum vi konungh magnus skyldughi enæ reysu vt sændæ a mot guþz owinum oc kunnum wi franfalla før æn han ær giorþ, þa sculu vare executores hundraþa mæn med fullum tyghum oc androm þem þyngom som reysæn tilsigher utsændæ þer þe qwæmelicæst gita a mot guþz owinum oppa warn kost, scaþaløsn, forlust oc fangenscap etc." [3]). I sitt andra testamente den 15 juli 1347 giva Magnus och Blanka 6000 mark penningar till klostret [4]). Intill denna tidpunkt har sålunda ett ogrumlat gott förhållande rått mellan konungen och Birgitta.

En i viss mån ändrad ton hos den senare kan först spåras i ett par revelationer, som böra förläggas till tiden strax före korstågets början, då där talas om de omedelbara förberedelserna till detta och härens sammansätt-

[1]) Rev. VIII, 46. Hela denna revelation är modellerad efter Sigfridslegenden: Sigfrid uppträder på Guds befallning som kyrkobyggare, och han fruktar ej för att de hedningar, som överallt omge honom, skola döda honom (Sigfridslegenden i S. R. S. II, 1, sid. 345 ff.). Jmf. Rev. VIII, 47.

[2]) D. S. V, sid. 561 ff.; se f. ö. T. Höjer, Studier i Vadstena klosters och birgittinordens historia, sid. 55.

[3]) D. S. V, sid. 566.

[4]) D. S. V, sid. 683 ff.

Digitized by Google

ning [1]). Här framhåller Birgitta med styrka, att vissa avvikelser skett från hennes program vid realiserandet av planen: konungen utgår ej i förtröstan till Gud med en ringa härsmakt, utan med en oräknelig. Han vill högmodigt segra genom egen kraft och berömmas därför. Energiskt genomför Birgitta här tanken, att Gud är med en ringa styrka, som drar ut i rättvist uppsåt, och ingjuter i den sin kraft; hur skulle gossen David ha kunnat besegra jätten Goliat, "nisi in lapide fuisset virtus Dei" [2]). Guds son bjuder därför Birgitta meddela Magnus, att han ej skall frukta, utan sätta sitt hopp till Gud. I mera varnande ton utföres detta på annat ställe [3]). Det är fara, att många skola gå med honom, som icke skola bliva mindre upproriska mot Gud än de som följde Moses i öknen. Endast om Sveriges konung håller sina löften till Gud, skall denne hålla sina löften till honom. Det vill sålunda synas, som om Birgitta vid åsynen av de närmare förberedelserna till tåget velat gardera sin ställning till företaget; hon säger sig hysa farhågor för vissa av deltagarna i detsamma.

Ännu omedelbart före korståget, då konungen vidtagit de sista dispositionerna, har hon emellertid oförbehållsamt understött det. I en med augustinska tankar späckad revelation, riktad till brodern Israel Birgersson, uppmanar hon denne, som helst velat deltaga i kriget men av konungen uppmanats att övertaga riksstyrelsen under hans frånvaro, att i enlighet med Magnus' önskan stanna i riket som rättvisans övervakare [4]). Parafraserande ett känt slagord ur Augustinus' De civitate Dei, utbrister hon:

[1]) Rev. VIII, 44 (= VI, 41) och VIII, 45.

[2]) Rev. VI, 41; jmf. I Reg. 17, 47 ff.

[3]) Rev. VIII, 45.

[4]) Rev. VI, 95. Den innehåller följande karaktäristiska fras: "Qui autem dignitates et regimina ambiunt propter honorem mundi, non sunt principes veri, sed tyranni pessimi".

Digitized by Google

Augustinus:	*Birgitta:*
	Si illi, qui *iustitiam* sciunt et eam desiderant et facere possunt, recusant pro Deo suscipere onus et laborem, quomodo stabit regnum in vigore suo? Veh, illud non est *regnum*, sed *latrocinium* et spelunca tyrannorum, vbi iniqui dominantur et iusti conculcantur.
Remota itaque *iustitia*, quid sunt *regna*, nisi magna *latrocinia* [1]).	

Birgittas utgångspunkt för att förorda korståget är, att ett bellum iustum ej kan misslyckas. Hon markerar, att en liten, men vald här ej kan misströsta om utgången. I den ovan anförda revelationen (VIII, 45) är hon dock angelägen att framhålla, att ett misslyckande kan vara möjligt, om de som utföra korståget, bli upproriska mot Gud. Då nu verkligen kriget avlöpte utan framgång, blir det för Birgitta ett problem av den största räckvidd att få klarhet i varför detta företag har gått om intet. Hon måste rättfärdiga sin andel i detsamma. Förklaringen har hon att söka i samma föreställningar, som kommit henne att så varmt taga sig an korståget. Hon har framlagt programmet och lovat framgång. Företaget har misslyckats. Hur kan detta stå i samklang med hennes föreställningar om världsstyrelsen? I flera av sina uppenbarelser strävar Birgitta att komma tillrätta med denna fråga. De synas höra hemma under åren närmast efter korståget [2]).

Guds moder, heter det i en av dessa, har upptagit konungen av Sverige som sin egen son, "desiderans eum facere pugnatorem egregium ad honorem Dei". Djävulen har sett detta och sökt omintetgöra det. I en parallell med Moses i Nilen genomföres denna synpunkt. På djävulens tillskyndan har konungen tänkt, att Guds vän-

[1]) De civitate Dei, IV, 4.

[2]) Kraft anser (a. a. sid. 19, not), att de ifrågavarande revelationerna (VIII, 47—49) tillkommit c:a 1350.

Digitized by Google

ner ej förmå att strida; därför har han sökt stridskunnigt folk, och djävulen har då sänt honom många av de sina. Djävulen har även omintetgjort de övriga föreskrifter, som uppenbarats för konungen. Han har sålunda lyckats förhindra konungen att utföra det heliga verket. — Så har det skett, att den konung, som Guds moder kallade sin son, "nunc iam factus est filius inobedientiæ". Hon har tett honom trefaldig nåd: hon har öppnat hans hjärta för Gud, låtit Birgitta tala i hans land och särskilt till honom, och utvalt honom att föra kristen tro till hedningarna. Men nu ha djävulens redskap genom felaktiga råd omintetgjort den gynnsamma ställning, vartill hon fört Magnus; själva den handling, mot vilken Birgitta låter den heliga jungfrun vända sig, är att Magnus "distraxit de manibus meis congregatos inimicos meos". Birgitta sammanfattar sin synpunkt på korståget i följande den heliga jungfruns ord: "Talia enim processerunt de dolosis suggestionibus diaboli, quia contemptis consilijs amicorum Dei, rex obediuit consilijs carnalium hominum" [1]). Ännu är det icke Magnus själv, utan hans rådgivare, "instrumenta diaboli", som spela huvudrollen.

I ännu en skrift, som omedelbart ansluter sig till den nyss behandlade, försöker hon förmå konungen till bot för den synd, hon gjort till hans [2]). I en väldig vision visar hon tre konungar inför domen; den ene, Magnus, lever ännu. En ängel och en djävul tävla om honom, båda åtrående att äga hans själ. På grund av sin ostadighet svävar han i svår fara [3]). En liknande ståndpunkt utvecklas i

---

[1]) Rev. VIII, 47.

[2]) Rev. VIII, 48. Den förra slutar med en förklaring, att den är den sista, som i denna sak riktas till konungen; denna rev. börjar med en härav föranledd motivering, varför ännu en gång förmaningar ställas till honom.

[3]) De tre konungarna ha av Steffen (a. a. sid. 294 ff.) identifierats med Magnus Ladulås, Magnus Eriksson och hans son Erik. De två

Digitized by Google

en annan i tiden efter korståget hemmahörande revelation. Än finnes hopp för Magnus: då han ej följt den första vägen, som anvisades honom, öppnades för honom ännu en möjlighet. Genom att fara till påven och bekänna sina synder samt söka stadfästelse för Birgittas regel kan han ännu vinna nåd [1]).

Från och med revelationerna närmast efter korståget har Birgitta låtit djävulen uppträda i Magnus Eriksson historia. Djävulen har insatt hela sin kraft på att i tävlan med Guds sändebud omintetgöra konungens förnämsta försök att fullfölja sitt kall som Guds styresman. Magnus svävar från denna stund i största fara. Birgitta har insatt sin auktoritet på ett bellum iustum, och först då hon sett, att konungen ej haft fullkomligt samma syn på kriget och dess nödvändiga förutsättningar som hon, har hon blivit tveksam. I misslyckandet ser hon ett djävulens direkta ingripande i striden mellan civitas Dei och civitas diaboli.

I medeltida historia finnes en intressant parallell till detta Birgittas uppträdande: Bernhard av Clairvaux's ställning till andra korståget. Den helige Bernhard hade med stor kraft tagit till orda för genomförandet av detta företag. Hans hopp om seger var fast [2]). Korståget resulterade i ett fullkomligt misslyckande, och då Bernhard kände ansvaret tungt, har han i sin skrift De consideratione, riktande sig till påven Eugenius III, tagit till orda för att förklara sin ställning till företaget. Han anknyter till berättelsen om hur Moses ledde Israels barn ut ur Egypten

första identifikationerna äro otvivelaktigt riktiga (jmf. K. B. Westmans anmälan av Steffens arbete i Kyrkohist. Årsskr. 13, sid. 251 f.). Vore den tredje säker, skulle en del av revelationen vara tillkommen först efter 1359; så torde dock icke vara fallet. Jmf. Kraft, a. a. sid. 19, not 1.

[1]) Rev. extr., 43; jmf. 26.

[2]) E. Vacandard, Vie de Saint Bernard, abbé de Clairvaux, II, sid. 259 ff. En framställning ur vissa synpunkter av Bernhards tankar om detta företag i F. Radcke, a. a. sid. 53 ff. och 109 ff. — Se även Bernheim, a. a. sid. 34.

Digitized by Google

men ej fick föra dem fram till Kanaans land. Det heter här: "Moyses educturus populum de terra Ægypti, meliorem illis pollicitus est terram . . . Eduxit; eductos tamen in terram, quam promiserat, non introduxit. Nec est quod ducis temeritati imputari queat tristis et inopinatus eventus. Omnia faciebat Domino imperante, Domino cooperante, et opus confirmante sequentibus signis. Sed populus ille, inquis, duræ cervicis fuit, semper contentiose agens contra Dominum et Moysen servum ejus. Bene, illi increduli et rebelles; hi autem quid? Ipsos interroga! Quid me dicere opus est, quod fatentur ipsi? Dico ego unum. Quid poterant proficere, qui semper revertebantur, cum ambularent? Quando et isti per totam viam non redierunt corde in Ægyptum?.... Neque enim aliquando promissiones Dei justitiæ Dei præjudicant" [1]).

Det är samma fullt logiska betraktelsesätt hos Bernhard såväl som hos Birgitta. Då ett bellum iustum misslyckats, måste de gripa till den förklaringen, att realisatorn varit ovärdig. Denna tanke får hos Birgitta en starkt förgrovad form: djävulens ombud ha lockat konungen att ej handla i enlighet med de råd, som hon på Guds vägnar givit honom. Den gamle fienden gör allt för att vinna konungen, och från den stunden är det hon ser hans ställning osäker, djävulen och Guds ängel i direkt kamp om hans själ [2]).

---

[1]) De consideratione, Lib. II, cap. I, 2.

[2]) Det förtjänar framhållas som karaktäristiskt, att då Birgitta omedelbart före korståget ger uttryck åt vissa farhågor för företaget, väljer hon samma bild som Bernhard i dennes rättfärdiganden efter det andra korståget. Hon framhåller då (Rev. VIII, 45), att konungen endast skall medföra ett begränsat antal utvalda trupper, emedan "multi vadunt, qui *non minus erunt rebelles Deo quam illi, qui cum Moyse egressi sunt.* Sed sicut Moyses non *introduxit* populum in terram *promissam* propter eorum ingratitudinem, sic illi, qui nondum nati sunt, perficient velle Dei". Hon upptar senare en bild ur Moses liv i detta sammanhang (se ovan), och Moses uppträder även i en tredje korstågsrevelation (VIII, 49).

Digitized by Google

Den tydliga förändringen i Birgittas syn på Magnus före och efter korståget står sålunda i fullkomlig samklang med det betraktelsesätt, en medeltidsmänniska anlade på frågor som dessa. Om andra sammanstötningar mellan Magnus och Birgitta före hennes resa från Sverige säga källorna intet med bestämdhet. Måhända ger Birgittas villkor för försoning i Rev. extr., 43 — att konungen skulle utverka godkännande av klosterorden — en vink härom [1]). Men det är först senare som hon med full kon-

---

Det synes nästan möjligt, att Birgitta med kännedom om den ställning, Bernhard en gång måst intaga, velat i förväg gardera sig mot att nödgas oförberett försvara sina uppmaningar angående tåget, såvida ej detta parti är en senare tillsats. I varje fall visar likheten i uttrycksätt den starka enhetlighet i tänkesätt som utmärkte dem, vilka togo till orda i liknande ting.

[1]) Steffen har framlagt en uppfattning om anledningen till denna förändrade ställning i kommentaren till sin översättning av Birgittarevelationerna (sid. 304 ff.). Han lägger vid sidan av det ryska fälttåget fram den brytning, som han tror sig kunna iakttaga omkring de vid denna tid förekommande mellanhavandena mellan Birgitta och konungen i fråga om klosterstiftelsen. Sedan den första kommissionen prövat revelationerna, ha biskop Hemming i Åbo och Petrus Olai avsänts till kontinenten; deras uppgift skulle bl. a. ha varit "att söka stadfästelse av Birgittas regel". Det bör emellertid anmärkas, att någon källuppgift om detta senare supponerade ärende icke förefinnes. Steffen får ur Rev. extr., 21, 25—27, 43 och 51 fram uppgiften, att konungen vid denna tid påbörjat klosterarbeten i Vadstena. Då Clemens IV emellertid nu skulle ha vägrat att stadfästa regeln (Steffens bevisföring härför å sid. 306—307), skulle Magnus ha avbrutit arbetena och låtit nedriva det påbörjade. Detta skulle ha varit en av anledningarna till att Birgitta och Magnus nu kommit på spänd fot med varandra (sid. XVI). Det är möjligt att så är fallet. Det bör emellertid anmärkas, att i de båda Petrus' biografi (S. R. S. III, 2, sid. 195) och i Acta processus (S. R. S. III, 2, sid· 229) som enda anledning till Hemmings och Petrus' färd angives, att de skulle frambära fredsrevelationerna angående Frankrike och England (jmf. Rev. VI, 63). Då dessutom de av Steffen åberopade revelationerna äro dunkla och slutligen ej i något annat känt historiskt faktum ha en utgångspunkt för datering, synes det säkrast att ej vid en skildring av anledningen till

Digitized by Google

sekvens på Magnus själv överför föreställningen om djävulens hängivne tjänare [1]).

I en stor revelation, omfattande tre syner, sinsemellan skilda åt av flera år, och till sina sista delar avfattad efter 1360, ger Birgitta en framställning av Magnus' fortgång på förtappelsens väg [2]). Den första synen visar en djävul och en ängel inför Gud: ängeln är bedrövad och djävulen triumferar, konungens skilsmässa från Gud är redan ett fullbordat faktum [3]). De senare två synerna skildra, hur hans fall blir alltmera hopplöst. En översikt av hans historia gives: hur konungen först fått alla goda råd — rekapitulation av de ovan analyserade uppenbarelserna och av andra gives [4]) — men hur djävulen allt mer vunnit insteg i hans hjärta. Riket under den senare delen av hans regering skildras som ett verkligt djävulsrike i de starkaste färger. Det räcker att anföra en av de mest typiska diatriberna, vilken tillhör den sista, efter 1360 skrivna delen av revelationen, då den berör Skånes förlust. Djävulen talar inför domaren i himmelen: "Persuasi quoque regi, vt . . . . communitatem populorum regni sui exactionibus grauaret, homines interficeret et ecclesias spoliaret. Item persuasi regi, vt dissimulando

brytningen taga alltför stor hänsyn till dem. Det bör observeras, att i en av dessa rev. (Extr. 43) Birgitta ännu efter korståget ställer som en möjlighet till upprättelse för Magnus att hos påven inlägga sitt förord för Birgittas klosterplaner. Jmf. Höjers försiktiga framställning av dessa frågor (a. a. sid. 56 f.).

[1]) I den rev. (VIII, 19), som enligt den medeltida kommentatorn (S. R. S. III, 1, sid. 17, jmf. Steffen, a. a. sid. 289 ff.) åsyftar Bengt Algotsson, framställes konungen ännu ej som förtappad.

[2]) Rev. VIII, 56. De första synerna skiljas av "några år", den andra och tredje av två år.

[3]) Ängeln säger till domaren: "sed quando rex abominatus est et contempsit illa, quæ amici tui dixerunt sibi, et attediatus fuit facere illa, quæ tu consuluisti ei, tunc ... elongans se a me, appropinquauit omnibus horis inimico" (a. ed. sid. 745).

[4]) Se härom Kraft, a. a. sid. 19, not.

Digitized by Google

iustitiam permitteret vnumquemque nocere alteri et vt cuidam magno principi alterius regni, fratri meo adiurato, alienando donaret terras pertinentes coronæ suæ, ad illum finem, vt proditiones et bella suscitarentur, boni et iusti tribularentur, mali ad infernum mergerentur profundius, purgandi in purgatorio affligerentur grauius, mulieres quoque violarentur, naues in mari depredarentur, sacramenta ecclesiæ contemnerentur et vt vita luxuriosa licentius continuaretur omnisque voluntas mea liberius perficeretur" [1]).

Här står för första gången Magnus helt som rex iniquus, hans land som djävulens tillhörighet. En åt djävulen hemfallen konung nedkallar förbannelse över sitt rike; allt blir ett led i den stora striden, som sträcker sina verkningar ej blott över jorden utan till skärseld och helvete. Dessa tilldragelser innebära en partiell seger för djävulen. Men i revelationens slut uttalar Birgitta den förvissningen, att det blott skall bli en tillfällig triumf. En senare konung skall åter införliva landet med Guds rike.

Skildringen är rik på våldsamma och starkt visionärt präglade drag. De äro loci communes i medeltida litteratur om tyrannregeringar. Sedan Pseudo-Cyprianus först karaktäriserat tyrannus' regering, hade denna utvidgats med ständigt nya drag. Birgittas här anförda skräckmålning kan i sin mån belysas av en annan revelation, en syn, som hon berättar sig på ett tidigare stadium ha haft beträffande Sveriges rike [2]). Här kommer en väldig fantasiapparat till användning. En stor och fruktansvärd drake far upp på himmelen; solen och månen ge honom sin kraft och klarhet; solen bleknar och svartnar och månen flyr under jorden; jorden fylles av krälande djur och ormar, vilka förtära jordens yta och stinga männen till döds med sina

[1]) Rev. VIII, 56 (a. ed. sid. 746 f.).

[2]) Rev. VIII, 31; om dateringen se Steffen, a. a. sid. 291 f. Full visshet, om med den omtalade mannen "ex radice viperea" åsyftas Bengt Algotsson, kan knappast vinnas, men det är ytterst troligt.

Digitized by Google

stjärtar. Draken, som far upp i himlen, tecknen i solen och månen, djuren, som skada människorna med sina stjärtar, allt detta återfinnes i Uppenbarelseboken [1]). Från samma håll har mycket av inspirationen för de förut omtalade stora domssynerna i revelationerna hämtats.

Den medeltida litteraturens tyrannskildringar lånade efter hand fler och fler drag från Uppenbarelseboken samt från bibliska och sibyllinska föreställningar om Antikrist [2]). Birgitta har på flera ställen visat sitt intresse för frågan om Antikrists väsen och ankomst. Hennes biktfader magister Mattias skrev en kommentar till Uppenbarelseboken och hon har själv fått uppenbarelser med anledning av denna [3]). Även för Birgitta har tydligen Magnus Eriksson till slut lånat drag av Antikrist: hon tänkte sig ej en, utan en serie av sådana [4]). För uppfattningen av revelationerna som källa till kännedomen om Magnus blir detta av betydelse framför allt då det gäller den ovan anförda skildringen av det fruktansvärda tillståndet i Magnus' rike. Det

[1]) Joh. Uppenb., XII, 3; VI, 12; IX passim. Om Birgitta och Uppenbarelseboken se H. Schück, a. a. sid. 7 f. Hans där uttalade förmodan, att Birgitta genom sina apokalyptiska studier direkt inspirerats till uppenbarelser gäller det ej här, det är endast fråga om att visa, att dylika föreställningar färgat hennes uppfattning och framställning.

[2]) Bernheim, a. a. passim. Om Apokalypsen och den sibyllinska litteraturen se särskilt sid. 63 ff. och där anförd litteratur samt 79 ff. De två viktigaste skrifterna i den medeltida sibyllinska litteraturen, Pseudo-Methodius' Sermo och den tiburtinska sibyllan, äro tryckta hos Sackur, Sibyllinische Texte und Forschungen.

[3]) Rev. VI, 89. Kristus besvarar där hennes förfrågan om Antikrists ankomst med orden: "quomodo et quando veniet ille maledictus Antichristus ostendam sibi (magister Mattias) per te". Den under medeltiden ständigt brännande frågan om Antikrist diskuterar hon även annorstädes (Rev. VI, 67; se Hammerich, a. a. sid. 169 ff., och Steffen, a. a. sid. 115).

[4]) Herren talar en gång till henne: "insuper dic eidem magistro tuo, quem ego feci magistrum, quod multi sunt Antichristi" (Rev. VI, 89). Härmed kan jämföras Isidorus' utsago i Sententiæ (Migne Patr., Series II, 83, col. 592 ff.).

Digitized by Google

är tyrannus-Antikrists välde som där i skarpa färger utmålas: krig och blodsutgjutelse överflödar, kvinnor våldföras, kyrkans sakrament föraktas, ett liv i last och tygellöshet fortsättes ohejdat [1]). Hela Birgittas skildring av tillståndet i Sverige, där hon låter de levande samt skärseldens och helvetets innevånare upphäva klagorop över sina olyckor, som förorsakats av konungen, skulle förefalla måttlös och utan proportioner, om man ej hade klart för sig denna dess innebörd [2]). Rex injustus-Antikrist-föreställningen har applicerats på Magnus Eriksson.

Med utgångspunkt härifrån är det särskilt två drag i Birgittas senaste skildringar av Magnus, som kunna närmare analyseras. Birgitta framhåller i Rev. VIII, 56, att djävulen förledde konungen till skenhelighet. Han skulle göra i hemlighet, vad han icke vågade öppet bedriva; han skulle utåt visa sig from för att desto lättare verka det orätta [3]). Denna anklagelse har Birgitta anbragt som inledning till den ovan återgivna mörka skildringen av tillståndet i Magnus' rike. I den nämnda, under medeltiden överallt — även i Birgittas krets [4]) — välbekanta skrift

[1]) Om bilden av ætas ferrea och därmed sammanhängande tilldragelser se Bernheim, a. a. sid. 79 f.

[2]) Et tunc audivi vocem de terra infinitorum millium clamantium.. Deinde clamabant de inferno.. Deinde qui erant in purgatorio . . . clamabant.

[3]) Et ego (ɔ: diabolus) consului regi peccata quædam facere in occulto, quæ ipse non audebat in aperto agere. Cui etiam persuasi, diu et multas orationes et psalmos legere sine attentione et deuotione cordis, vt sic inaniter prolongando et occupando tempus nullos conquerentes audiret nec aliquam iustitiam faceret iniuriam patienti (a. ed. sid. 746).

[4]) För den fornsvenska parafras av Moseböckerna, som otvivelaktigt är nära samhörig med Birgittas krets (se Kraft, a. a. sid. 3, not 3), är Methodius välbekant. Det heter i början: Moyses sigher mz faam ordhom aff hans (Adams) næsta synom. Sanctus methodius sigher fræmmer meer aff them, aepter thy som then hælghe ande wiiste honum, then tima han war a sinom bönom tha han la fangin i hæfftom oc iærnom (F. S. S. 9, I, sid. 1). Om Pseudo-Methodius i Sverige se

Digitized by Google

av Pseudo-Methodius, som skildrar syndens tilltagande vid Antikrists ankomst [1]), hör samma drag till de kännetecknande. Bland andra syndare framhållas även: "habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius negantes".

Då vidare Birgitta mot Magnus utslungar den följdrika beskyllning för sodomi, som återgår i all senare litteratur, har den likartade förutsättningar. Det är en synd, som hör hemma vid skildringen av ætas ferrea i samma apokalyptiskt inspirerade litteratur [2]). Birgitta säger sig ha fått kännedom om ett rykte, "dicentem vos (ɔ: Magnus) habere et exercere naturalem commixtionem et turpitudinem cum masculis contra naturalem dispositionem, quod verisimile videtur ex eo, quod plus diligitis quosdam viros contra Deum et animam propriam, quam propriam vxorem" [3]). Det rykte, Birgitta här återger, har hon icke prövat till dess sanningshalt. Anklagelsen låg så nära till hands för henne i ett sådant sammanhang, den stämde så fullkomligt med hennes syn på Magnus, att hon utan vidare kunnat upptaga detta rykte i sin framställning av honom, oberoende av dess grundval i verkligheten.

Ur Birgittas här analyserade uppfattning framgår med naturnödvändighet tanken på motstånd mot konungen såsom det enda sätt, varpå Sverige kan räddas, en tanke, som även förefunnits i vissa svenska kretsar. Från den tidiga kristna kyrkans princip att ej göra motstånd mot överheten hade senare tiders kyrkliga teorier långt avlägsnat

---

även G. Carlsson, Mäster Beros af Lödöse bibliotek (Nord. Tidskr. för bok- och biblioteksväsen, 9), sid. 138.

[1]) Sackur, a. a. sid. 60 ff.; Bernheim, a. a. sid. 79.

[2]) Såväl hos Pseudo-Methodius som hos den tiburtinska sibyllan hör sodomien till de synder, som utmärka den tidsålder, vilken föregår Antikrists ankomst (Sackur, a. a. sid. 81 f. och 183). Betecknande äro sibyllans ord: "erunt in populo fornicationes, inmunditiæ et sodomiticum scelus ita, ut visio ipsorum in contumeliam eis appareat".

[3]) Rev. extr., 80. Birgittas originaltext i F. S. S. 14, 4, sid. 182 ff. Den latinska textens ordalydelse visar likhet med kyrkorättsliga termer (Decr. Grat., Pars II, c. XXXII, qu. VII).

Digitized by Google

sig. Vid sidan om den idé, som sedan gammalt härskade i germanska stater om motståndsrätt mot konungen, hade kyrkan utarbetat en motståndslära, byggd på tyrannusföreställningen. En tyrann står utanför lagen; han kan göra bot, men gör han det ej, måste han avlägsnas [1]). Åt dessa tankar ger Birgitta klarast uttryck i en ovan anförd revelation från tiden kort efter 1360 [2]). Den är anlagd som en instruktion för de fyra — deras namn ha i autografen utplånats — som skola framföra den sista varningen till Magnus. Bättrar han sig ej, är det en annan, ännu onämnd, som Gud utsett till konung [3]). Typiska äro de ord, i vilka hon uttrycker förutsättningen för att hon tar till orda i denna sak: "notifico, quod diuina iustitia proponit separare regem et totam generationem eius a regimine regni istius".

Den litterära form, Birgitta ger dessa sina tankar, och den motivering, hon framför, äro i full överensstämmelse med hennes föregående omdömen om Magnus. Hela den bild, som hon efter sin avresa från Sverige så småningom utformar av honom, har till förutsättning föreställningar och schemata, som voro gemensamma för alla hennes samtida. Att hon så energiskt och så obunden av verklig-

---

[1]) F. Kern, Gottesgnadentum und Widerstandsrecht im früheren Mittelalter, passim; om den kyrkliga teorin särskilt sid. 396—415.

[2]) Bevarad i Birgittas egen autograf; i revelationerna ingår dess första del i slutet av Rev. VIII, 56, dess andra utgör Rev. extr., 80. — Den talar om Skånes förlust men vidrör ej Gottlandståget; den bör sålunda härröra från tiden 1360—1361. Kraft tänker sig, att även senare delen av autografen med avlägsnande av alla konkreta detaljer ingått i Rev. VIII, 56 (a. a. sid. 22 f.). — Om konung Magnus' skiljande från kronan ordas även på andra ställen hos Birgitta, så Rev. IV, 55 (additio) och VIII, 31.

[3]) Om denne onämnde talar Birgitta även i Rev. IV, 55. Ang. identifieringen av denne se Steffen, a. a. sid. 287 ff. och 61, samt Kraft, a. a. sid. 26. Krafts anmärkning mot Steffens identifiering träffar säkerligen rätt.

Digitized by Google

hetshänsyn kunnat fullborda sin skräckmålning har vid sidan härav sin grund däri, att hennes kontakt med Sverige ej längre var direkt. De berättelser och rykten hon kunde få höra, torde ha förmedlats från mot Magnus fientligt håll. Vissa svenska kretsars hat mot "konungagunstlingen" Bengt Algotsson avspeglas även i revelationerna [1]).

Birgitta var enig med vissa fraktioner inom den svenska adeln, att Magnus borde avlägsnas. Hon har icke yttrat sig rent ut om vem hon önskade som hans efterträdare, endast i allmänna uttryck låtit en ny rex iustus skymta. I varje fall sammanföllo icke hennes åsikter med de svenska stormäns, som kommo att stödja den mecklenburgska invasionen i Sverige. Om Albrekt d. ä. och d. y. samt om Eufemia har hon oförbehållsamt yttrat sin mening, liksom om en annan huvudperson i samtidens nordiska politik, Valdemar Atterdag.

Dessa medaktörer i det stora politiska drama, som vid 1300-talets mitt utspelades runt Östersjön, ha varit föremål för Birgittas intresse. De uppträda i hennes revelationer i allmänhet under bilden av djur. Redan tidigt har detta väckt intresse: författaren till de historiska kommentarerna över Uppenbarelserna har sammanfört och sökt tolka dessa Birgittas uttalanden [2]).

I oförtydbart sammanhang har Birgitta talat om Valdemar Atterdag, Magnus' hjälpare eller fiende i åtskilliga invecklade politiska situationer, som vargen, "lupus" [3]).

---

[1]) Rev. extr., 80, där Bengt Algotssons upphöjelse tages till utgångspunkt för ryktet om Magnus' lastbara liv. Se vidare Steffen, a. a. sid. 289 ff., jmf. med J. E. Hylén, Bengt Algotssons moder eller jungfru Maria? (Eranos 1909).

[2]) Commentarii historici super nonnullis revelationibus S. Birgittæ, S. R. S. III, 1, sid. 16 ff.

[3]) Rev. VIII, 16. Ur sammanhanget framgår, att Valdemar åsyftas;

Digitized by Google

Albrekt d. ä. framträder som räven, "vulpes", då Birgitta manar att frigöra sig från honom och utbetala de penningar, "quæ ratione dotis sibi debetur". Detta syftar på den hemgift, som Albrekt skulle erhålla med Eufemia. I ett tillägg till samma revelation heter det, att man upphöjt åt sig en furste av rävens och huggormens säd: det gäller Albrekt d. y. Härigenom är det klart, att de i annat sammanhang omtalade huggormshonan och hennes avkomma åsyfta Albrekt d. ä:s hertiginna Eufemia och deras son Albrekt d. y. [1]).

Det säger sig själv, att Birgitta ej valt de djur, under vilkas symboler hon skildrar dessa personer, på måfå, ej heller för att i vår tids mening ge en karaktäristik av deras läggning, moral och uppträdande. Då hon liknar dem vid just dessa djur, har det en djupare mening. I det under medeltiden gångbara symbolspråket ha dessa djurliknelser sin en gång för alla fastställda betydelse [2]).

Det är känt, att medeltida författare vid skildringar av sammandrabbningar mellan Guds och djävulens riken ofta begagna vargen som symbol för djävulen själv eller

---

det talas om en äktenskapsförbindelse mellan drottning Blankas barn och "vargens avkomma", d. v. s. Håkan och Margareta (Steffen, a. a. sid. 169). Så tolkar även kommentarförfattaren denna revelation (S. R. S. III, 1, sid. 20).

[1]) Rev. VIII, 17. I Rev. IV, 55 omtalas även en farlig huggorm, avlad av huggormshonan och räven, i ordalag, som visa att Albrekt d. y. åsyftas. Birgitta varnar i Rev. VI, 32 (om huggormshonan och hennes unge) för att söka "hjälp och rikets säkerhet" av dess avkomma. — På ett annat ställe i revelationerna (VIII, 31) omtalas en man "de radice viperea" (i den svenska versionen "een man aff ödhlo släkt"; ödla i fornsvenskan oftast = huggorm, se Söderwall, Ordbok). Denne kan knappast vara Albrekt d. y., det framgår av sammanhanget. Steffen förmodar, att uttrycket skulle åsyfta Bengt Algotsson (a. a. sid. 291 f.). Rev. hör hemma i tiden före Albrekt d. y:s uppträdande (Steffen, a. a. sid. 291) och drottning Blankas död.

[2]) Den heliga Hildegards djurframställningar (Migne, Patr., Series II, 197, col. 1269 ff.) äro av annat slag än Birgittas.

Digitized by Google

hans omedelbara tjänare [1]). I anslutning till liknelsen om den gode herden har denna symbol naturligt vuxit fram; i en utläggning av ifrågavarande bibeltext tolkar Gregorius den store, en av medeltidens inflytelserikaste författare, vargen som djävulen [2]). Birgitta låter djävulen själv i en annan revelation säga, att Valdemar är hans vän [3]); i Rev. VIII, 16 förklarar hon i anslutning till bibelns ord: "Et quid aliud facturus est, nisi vt rapiat et glutiat et fallat" [4])? Valdemar betecknas som lupus; det innebär alltså, att även han inställes i det stora sammanhang, under vilket hon betraktar hela sin samtids historia, kampen mellan Gud och satan.

På samma sätt införas också huggormshonan och hennes unge, Eufemia och Albrekt d. y. [5]). Även här sker det i anslutning till bibliska föreställningar, som voro aktuella för var man [6]). Birgitta varnar, tydligen i sammanhang med Albrekts inkallelse, för att söka hjälp av ormens avkomma, "ty redan nalkas Guds dom, och deras dagar skola icke förlängas". I den långa, med typologiska förklaringar som vanligt försedda skildring av hur ormen uppfostrar sin unge, som ges i detta sammanhang, betonas starkt deras diaboliska karaktär. Huggormsungen ledes att söka denna världens ära och vällust; han föres från synd till synd och får lärdom i svek och bedrägeri. Sålunda blir han en djävulsrikets typiske representant [7]).

---

[1]) Bernheim, a. a. sid. 76 ff.

[2]) XL Homiliarum in evangelia libri, I, hom. XIV (Migne, Patr., Series II, 76, col. 1128).

[3]) Djävulen omtalar i den stora domsrevelationen (Rev. VIII, 56) Valdemar med orden: "cuidam magno principi alterius regni fratri meo adiurato".

[4]) Joh. Ev. X, 12: "et lupus rapit et dispergit oues". Sammanställningen med bibelordet gjord av Steffen, a. a. sid. 169.

[5]) Rev. VIII, 17, VI, 32 (här betecknad serpens) och IV, 55.

[6]) Bernheim, a. a. sid. 76.

[7]) Den delvis rätt bisarra skildringen av huggormens levnadsvanor,

Digitized by Google

Den tredje bilden — Albrekt d. ä. såsom räven — är den intressantaste, men ej så lätt att inordna i den bibliska föreställningsvärlden som de andra. Bernheim har i sina studier över medeltida uttrycks innebörd observerat, att även "vulpes" flitigt användes i litteraturen som symbol för djävulen och hans tjänare [1]). Han tänker sig utgångspunkten för denna symbolik i en av Gregorii utläggningar till ett bibelställe, där räven i förbigående omnämnes. Gregorius framhåller där räven som ett listigt och ont djur, ehuru detta ej direkt utsäges i den bibeltext, där den behandlas. Emellertid torde förklaringen till rävens plats i den medeltida religiösa djursymboliken vara att söka på annat håll. Vad här behandlade ställe hos Birgitta beträffar, gäller detta med säkerhet.

En av de böcker, som spelat den största roll vid utformningen av dylika ting i medeltida litteratur, är otvivelaktigt Physiologus, en samling djurfabler, ofta kända redan ur antik litteratur, men i sin slutgiltiga kristna version försedda med moraliska och kristligt symboliska tillämpningar. Dess ursprungshistoria kan ej här närmare undersökas; så mycket är emellertid klart, att den tillkommit i medelhavsbäckenets östra del, sannolikt före det tredje

---

som Birgitta ger i Rev. VI, 32, har måhända i huvudsak sin upprinnelse i hennes fantasi, men har även stöd i medeltidens fantastiska djurböcker. Då hon börjar sin framställning med att skildra, hur ormarna ha gift i sitt samlag och hur därur en giftorm födes, följer hon de föreställningar, som Physiologus (om denna se sid. 146 ff.) återger. Det heter hos henne: "Serpens et femella eius cum commiscentur, habent in semine commixtionis venenum, et de natura eorum venenatus concipitur serpens". Denna kuriösa framställning förklaras av Physiologus' uppgifter, dock ej om serpens utan om vipera: "Viperæ haud perinde ac cetera animalia coeunt, sed masculus effundit semen suum in os feminæ; haec autem nimia libidine commota virilia masculi morsu abscidit, et moritur ille" (Lauchert, Geschichte des Physiologus, sid. 14).

[1]) Bernheim, a. a., sid. 77, not.

Digitized by Google

århundradet. Redan hos Tertullianus kan det konstateras, att den varit känd även i västern; hos honom möter anklang till samma serie av djurbeskrivningar med religiösa förklaringar. Det är så gott som omöjligt att fastställa en normaltext, då den under medeltidens lopp underkastats ständiga utvidgningar och modifieringar, men en viss krets av djurberättelser, som ständigt återvänder i medeltida litteratur, återgår alltid mer eller mindre direkt till detta verk. Lauchert har påvisat, dock endast helt summariskt, den roll dess artiklar spelat i den patristiska litteraturen. Ambrosius, Hieronymus och Augustinus känna vissa av dess artiklar. Till latin har den troligen översatts under 400-talet. Gregorius använder, som känt, i största utsträckning allegoriska djurbilder, även om han ej direkt begagnat Physiologus. Med Isidorus av Sevilla infördes Physiologus i den encyklopediska litteraturen, där den under hela medeltiden hävdar sin plats. Dess medelbara och omedelbara betydelse för det kristna symbolspråket är sålunda synnerligen framträdande [1]). Den har även såsom särskild skrift uppnått en enorm spridning i Europa. Den är översatt till de flesta folkspråken, dock ej, så vitt vi veta, till svenska. I latinsk dräkt har den förekommit överallt. I Sverige har den varit välkänd: från Vadstena klosterbibliotek synas exempelvis ett par Physiologushandskrifter vara kända [2]). För Birgitta som för varje annan religiöst intresserad person har den varit väl bekant [3]).

---

[1]) För denna översikt se i huvudsak Fr. Lauchert, Geschichte des Physiologus, passim; även V. Dahlerup, Physiologus i to islandske Bearbejdelser (Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1889, sid. 199 ff.). Jmf. Ehrismann, a. a. II, 1, sid. 224 ff.

[2]) Uppgifter om Physiologus-handskrifter i Sverige i H. Schück, Svensk literaturhistoria I, sid. 181 f., E. Walberg, Le bestiaire de Philippe de Thaün, sid. XXVI, not 2, C. Forsstrand, Physiologus eller den naturkunnige (Ord och Bild 1898), sid. 291, och G. Carlsson, Mäster Beros av Lödöse bibliotek, sid. 140 f. Se f. övr. Dahlerup, a. a. sid. 228 ff.

[3]) Redan långt tidigare ha Ph:us' artiklar återverkat i svensk litte-

Digitized by Google

Det är omöjligt att i varje särskilt fall med säkerhet säga, om hon hämtat sina upplysningar direkt ur densamma eller ur någon förmedlande källa, t. ex. något av de många bestiarier och lapidarier, som delvis bygga på dess uppgifter; att hon begagnat dess artiklar i en eller annan form är icke desto mindre ögonskenligt. Av dess djur-, växt- eller stenfabler har jag antecknat bl. a. följande i Birgittas uppenbarelser: fågel Fenix (Rev. II, 18; IV, 87); räven (IV, 68; VIII, 17); enhörningen (IV, 76; IV, 125); elefanten (IV, 125); diamanten (IV, 124); antholops (?) (IV, 125); magneten (III, 32) [1]). Vissa av dessa fabler begagnas i hennes framställning med bibehållande av den ursprungliga tillämpningen, mer eller mindre troget; så är särskilt fallet med magneten och räven. Det är här närmast den sista, som är av intresse. I Physiologus heter det på följande sätt: räven låtsar sig vara död, då han är hungrig, på det att fåglarna må sätta sig på honom för att äta honom och han då må kunna fånga dem. På samma sätt griper och uppslukar djävulen dem, vilka, fångna i hans bedrägerier, äta av hans kött, d. v. s. leva i synden [2]).

Birgitta avhandlar räven på två viktiga ställen i sina revelationer. För att visa, hur nära hon i båda fallen ansluter sig till Physiologus och hur hon endast i det ena fallet gör sin självständiga tillämpning, bifogas här nedan båda ställena i parallelltryck:

---

ratur. I det äldsta fornsvenska legendariet förekommer en av de första slutrimmade verser på svenska. Den behandlar ett från Physiologus' artikel om diamanten hämtat motiv: diamanten springer ej sönder för slag, endast för bockblod; på samma sätt må Jesu blod uppmjuka människans hårda hjärta (F. S. S. 7, I, sid. 72).

[1]) Även andra stenar och djur än de i den ursprungliga Physiologus förekommande möta i Birgittas uppenbarelser (särskilt IV, 124 och 125 samt Rev. extr., 78). Hon har tydligen haft något bestiarium eller lapidarium till sitt förfogande.

[2]) Återgivet efter Laucherts normalinnehållsredogörelse, sid. 18.

Digitized by Google

Est quoddam animal paruum, quod vulpis dicitur, sollicitum in procurandis omnibus necessitatibus suis et subdolum. Quod fingit se quandoque dormire et quasi mortuum, vt aues sedentes super se eo liberius capiat et deuoret, quo incautiores sunt in sedendo ... Vulpis ista diabolus est, qui amicos Dei semper insequitur...[1]).

Rex quærit auxilium et amicitiam vulpis. Sed quae est consuetudo vulpis,

nisi simulare se mortuam, vt rapiat simplices aues?..

Sic iste....seminabit discordiam[2])..

Då Birgitta yttrat detta om räven, Albrekt, har hon haft Physiologus' djurallegorier i tankarna. Det listiga djuret liknar denne man, som söker utså tvedräkt. Hon har sålunda med en från detta för henne välkända verk hämtad bild velat säga, att även Albrekt d. ä. liksom de övriga personer, hon omtalar under djurbilder, tillhörde djävulens anhang. Hon har hänfört alla dessa till Gudsrikets fiender genom ett för varje medeltidsmänniska lättförståeligt symbolspråk.

Bestämda schemata ha präglat hela den skildring av Magnus Eriksson, som förekommer i Birgittas uppenbarelser, och under dessa ha även andra av de händelser och gestalter, som beröras i revelationerna, inordnats. Den blivande helgonkonungen, som misslyckats i ett bellum iustum och med utgångspunkt från denna händelse förvandlas till en djävulens tjänare; det ohyggliga tillstånd, som då måste komma att råda i hans land; de handlande personerna, som alla representera Guds eller djävulens riken: allt detta är konsekvent genomfört.

För att förstå Birgittas överraskande omkastningar, hen-

[1]) Rev. IV, 68.
[2]) Rev VIII, 17.

Digitized by Google

nes till synes egendomliga värdesättningar och hennes ofta våldsamt överdrivna svartmålningar bör man taga hänsyn till, att hon icke står som en isolerad historisk eller litterär företeelse, utan fastmera är bestämd av en bildning, som i konsekvens och fasthet söker sin like. Sin största betydelse som källa för kännedomen om Magnus Erikssons person ha hennes uppenbarelser sålunda därigenom, att de visa oss hans regering sådan den återgivits av en person, vars alla omdömen om och skildringar av politiskt skeende inpassats i vissa bestämda schemata.

Digitized by Google

Kap. III. LIBELLUS DE MAGNO ERICI REGE

Efter Birgittas revelationer skildrades Magnus Eriksson regering i en pamflett, "Qualiter regnauit rex Magnus", vanligen benämnd Libellus de Magno Erici rege, samt i rimkrönikans förbindelsedikt. Libellus, som här närmast skall upptagas till undersökning, utgör en sammanträngd redogörelse för alla de konungens laster och brott, vilka lett till hans avsättning. Den har spelat en icke obetydlig roll under tidernas lopp. Ericus Olais framställning av Magnus Eriksson utgår från Libellus och har vidare förmedlat den i litteraturen [1]). Den populära bilden av Magnus Smek, en man med dåliga seder, tvivelaktig politisk moral och ringa viljestyrka, har lånat viktiga drag från Libellus. Då H. Hildebrand ville bemöta de mot Magnus riktade anklagelser, för vilka han skulle ha avsatts, var det också de i Libellus först sammanförda klagopunkterna som han behandlade [2]). Då Schäfer sökte rekonstruera bilden av Magnus Eriksson, hämtade han från Libellus flera drag [3]). Pamfletten har godtagits eller bemötts men har alltid satt färg på framställningarna av Magnus' historia [4]).

---

[1]) Se t. ex. I. Andersson, Valdemar Atterdags tåg mot Gottland 1361 (Fornvännen 1926), sid. 412.

[2]) Sveriges historia, II, sid. 250 ff.

[3]) Schäfer, Die Hansestädte und König Waldemar von Dänemark, sid. 162 ff.

[4]) Tryckt S. R. S. III, 1, sid. 12 ff.; denna av C. Annerstedt ombesörjda upplaga var den första.

Digitized by Google

Som författare till skriften tänkte sig dess utgivare, C. Annerstedt, en klerk, då den med skärpa angriper konung Magnus' försyndelser mot kyrkan [1]). Erslev har karaktäriserat libellen som "det mærkelige Stridsskrift, som Adelen udsendte mod Magnus Smek" [2]). Tunberg benämner den mera försiktigt "den samtida anklagelseskriften mot konung Magnus" [3]). En närmare undersökning av dess källförhållanden torde kunna göra det möjligt att närmare än så bestämma dess källor, dess karaktär och de i densamma meddelade uppgifternas historiska värde [4]).

Libellus förekommer enligt Annerstedts beskrivning "in codice papyraceo Bibliothecæ Upsaliensis n. 47 in Theol. fol. 178—180". Samma handskrift innehåller även en historisk kommentar över Birgittas revelationer [5]) samt predikningar och religiösa skrifter [6]). Handskriften hör hemma i 1400-talets början [7]). Libellen måste emellertid ha författats mellan 1365 och 1371, enligt vad som framgår av i densamma förekommande uppgifter. Magnus' tillfångatagande förstnämnda år omtalas, och i detta sammanhang säges

---

[1]) Vid det parti av skriften, som innehåller förebråelserna mot konungen för onaturlig otukt, har en senare hand, liknande den som i slutet gjort ett par förklarande tillägg med data för Magnus Erikssons kröning och avsättning, i margen infört "Istud non legatur". Annerstedt tänker sig därför skriften avsedd eller använd att läsas för andliga (sid. 12).

[2]) Erslev, Studier, sid. 357.

[3]) Tunberg, a. a. sid. 266.

[4]) Se I. Andersson, a. a. sid. 403. — Här föreliggande undersökning var avslutad, då Krafts anf. uppsats, En pamflett mot Magnus Eriksson utkom (april 1927). Jag tar därför endast i noterna ståndpunkt till hans uppfattning.

[5]) Tryckt S. R. S. III, 1, sid. 16 ff.

[6]) Annerstedt, a. st. Om handskriften se vidare E. Nygren, a. a. sid. 64, not 3; den betecknas numera med signum C 203.

[7]) Annerstedt, a. st. Kraft (a. a. sid. 4) placerar den "mot 1300-talets slut".

Digitized by Google

det också om honom: "qui adhuc captus sicut male meruit detinetur". Magnus lösgavs 1371 [1]).

Handskriftens intima sammanhang med Birgitta och Vadstena kloster är ögonskenlig. Detta kan på skilda sätt ådagaläggas. I libellens slut finnas tvenne notiser rörande Magnus Erikssons kröning och avsättning tillfogade; som Annerstedt observerat, är den ena av dessa hämtad ur Vadstena klosters tänkebok, den andra ur annalerna 1160—1320 (i hdskr. C. 92 i U. U. B.) [2]). Även annalhandskriften C. 92 har emellertid, som E. Nygren visat, tillhört Vadstenaklostret. Libellushandskriften i sitt nuvarande skick härstammar sålunda från en person, som varit väl initierad i de historiska uppteckningar, vilka förefunnits i klostret. Att själva volymen dessutom tillhört klostrets bibliotek, visas av dess gamla signum "I. 6° 8us" [3]). Handskriftens härstamning är fullt klar. Det gäller att tillse, vart själva pamfletten kan lokaliseras.

Dess framställning av Magnus Erikssons historia erbjuder åtskilligt av vikt för fastställandet härav. Den refereras därför i korthet.

Sverige är sedan gammalt ett valrike. Då tronledighet uppstått genom dödsfall eller genom fördrivande av en tyrannisk konung, utses ny regent genom folkets val. Det hände här, att en tre års gosse — Magnus Eriksson — valdes till konung, då hans fader och alla konungens

---

[1]) Kraft, a. a. sid. 25, antager, att den mellan konungens tredje och fjärde brott infogade "interpolationen" om Åbobiskopens tillfångatagande visar, att Libellus tillkommit efter dennes död i maj 1366. Detta antagande förefaller riktigt; i varje fall är detta parti senare än maj 1366.

[2]) Om dessa annaler se ovan sid. 20 f.

[3]) E. Nygren, a. a. sid. 64, not 3. Samhörigheten mellan C. 92 och Vadstena klosters tänkebok har antytts av T. Höjer (a. a. sid. 359 ff.) efter K. G. Westman.

Digitized by Google

närmare släktingar voro döda. Ej utan svårighet försvarade den unge konungens män riket mot angrepp; de lyckades även för en stor penningsumma förvärva Skåne. Vid fem års ålder blev Magnus, som var därtill berättigad genom arv, konung även i Norge. Sedan konungen blivit myndig, var tillståndet i landet en tid framåt lyckligt, då han lydde de visa rådgivare, som styrt under hans minderårighet. Men på grund av folkets otacksamhet mot Gud planterades i riket en rot, "de qua omnino tribulacio regis oriebatur". Konungen fick nämligen en välboren och skön drottning från Frankrike och började efter ett år att misstänka och vägra lyda sina gamla rådgivare samt i stället upphöja unga, vanbördiga och fattiga. Konungen syntes väl sedan ungdomen from, men detta var blott till skenet. Tillståndet i riket blev nu ett annat. Folket utarmades och de visa och fromma hatades och trakasserades. Man hoppades på förbättring, sedan hans två söner blivit konungar i var sitt av rikena, men det onda fick ej bot. Grymma ämbetsmän tillsattes, som utsögo landet. En konungens och drottningens överenskommelse att avhålla sig från äktenskaplig samvaro ledde till att Magnus, på djävulens tillskyndelse, började försynda sig mot naturen.

I synnerhet gynnade konungen och drottningen en man, för vilken t. o. m. deras egen son fick stå tillbaka. Men då den senare började komma till år, utdrev han med hjälp av rikets mäktige gunstlingen och förklarade sig aldrig komma att försona sig med denne. För att vinna hjälp åt den fördrivne erbjöd drottningen Skåne åt Danmarks grymme konung. Till slut förgiftade hon svekfullt sin egen son. Konungen återvann då för en tid sin makt mot löfte om bättring men började därefter med nya försyndelser. Han upphöjde åter en annan person över alla. Han avträdde Skåne till Danmarks konung, ja han tillät även denne att bemäktiga sig Öland och Gottland, för vilka

Digitized by Google

brott han väl förtjänat att kallas förrädare och mördare. De danska rådsherrarna yttrade, att konungarna sammansvurit sig med varandra till deras fördärv. På Magnus' befallning togs även biskopen av Åbo tillfånga; slutligen tog konungen ej ens hänsyn till den bannlysning, påven slungat över honom. På detta följde undergången. Rikets biskopar, stormän och vise valde en ny konung, och då Magnus emot given ed sökte resa sig mot denne, blev han slagen, tillfångatagen och satt i det fängelse, där han, som han väl förtjänt, ännu sitter.

Framställningen av detta händelseförlopp präglas av en bestämd grundåskådning. I början betonar som nämnt den okände författaren, att av ålder två förutsättningar för tronledighet funnits i Sverige: antingen en konungs död eller också avsättning av en tyrannisk furste: "eo qui propter praua opera et tirannidem jndignus regali honore fuerat, degradato seu expulso". Den teori för motståndsrätt, som under medeltiden utbildats och som i det föregående behandlats [1]), ligger bakom detta betraktelsesätt: en konung, som visat sig vara tyrann enligt den Pseudo-Cyprianska bilden, har i och med detta förverkat sin rätt att vara konung; tyranndömet är oförenligt med konungadömets väsen, en synpunkt som kan följas vidare genom hela Libellus.

I enlighet med dessa förutsättningar hade den unge Magnus valts till konung i hopp, att han skulle förverkliga fridsidealet: "vt pax esset in regno et concordia fieret inter homines", heter det. Han lydde under någon tid sina gamla visa rådgivare, och tillståndet i landet skildras då sådant det bör vara under en rex iustus: "tunc Suecia plena fuit diuiciis, felix pace et concordia et exultans gaudio magno" [2]). Ett omslag följde; konungen

[1]) Se ovan sid. 141 f.

[2]) Enligt Pseudo-Cyprianus (a. ed. sid. 53) är en rättvis konung

Digitized by Google

började efter sitt giftermål avslöja sina dåliga sidor. Han tar nya rådgivare, "quorum processu tantus incepit superbie et cupiditatis esse excessus". Han börjar älska tyranner och Guds fiender och lyda dem. I ständig stegring genomföres denna synpunkt ända till slutet av hans regering. Djävulen själv är det som inger honom att försynda sig mot naturen, ett i skildringar av ætas ferrea ofta förekommande brott [1]). De olyckor, som på grund av konungens synder hopa sig över landet, skildras i överensstämmelse med samma schema i överdrivna färger.

Denna allmänna grunduppfattning av Magnus Erikssons historia överensstämmer på det närmaste med den, som kan utläsas ur Birgittas senare uppenbarelser. Gemensam är själva huvudtanken om den första tiden, som dock i Libellus närmare utmålats i ljusa färger, och de senare sig hopande olyckorna, då konungen lierar sig med tyranner och lämnar fritt lopp åt cupiditas och superbia i sitt rike. Särskilt är det frappant, hur schematiskt den första delen av Libellus är uppbyggd efter dessa tankar. Författaren har ej vetat mycket om denna tid. Han känner blott i största allmänhet att efter svåra år följt en lugnare period och att Norge och Skåne förenats med Sverige. Kronologien för denna tid har varit oklar för honom. Han berättar om Skånes införlivande före Magnus Erikssons hyllande som norsk konung [2]) och uppger, att två år skilde hans trontillträde i Sverige och Norge. Detta

---

"pax populorum, tutamen patriae, munitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terrae fecunditas". Denna föreställning kan följas i hela den medeltida litteraturen; jmf. Bernheim, a. a. sid. 97 ff.

[1]) Se ovan sid. 141.

[2]) Detta kan också tänkas föranlett av förf:s strävan att måla förmyndarstyrelsen i så ljusa färger som möjligt. Det är endast konungens gamla och visa rådgivare, som skola ha äran för Skånes införlivande med Sverige.

Digitized by Google

magra stoff fyller han ut och ger färg på ovan karaktäriserat sätt.

Vad här visats om Libellus' grundsyn för tanken nära, att den har med Birgittas revelationer att skaffa. Annerstedt har på en punkt antytt detta [1]). Det låter sig också bevisas vid en genomgång av de detaljlikheter, som finnas mellan de båda källorna.

I Birgittas sista fördömande uppenbarelser angående konung Magnus möta vi, som ovan visats, en framställning av hela hans historia från Birgittas senare ståndpunkt. Det är naturligt, att hon här kommer att skarpt markera skillnaden mellan hans första tid och hans senare olyckliga: "cui (ɔ: regi) existenti puero custodiebantur duo regna; qui cum ad annos discretionis venisset, regebat iniuste et omnia agebat sine discretione" [2]). Det är emellertid att märka, att Libellus' författare har en speciell uppfattning om huvudanledningen till de olyckliga årens inbrott: det är Magnus' drottning, som bär skulden härför. Birgitta har från början välvilliga, om ock stränga ord för Blanka; det kan nästan förefalla, som om Libellus' författare genom sitt bildval anknyter till en av dessa till drottningen riktade revelationer:

Birgitta:	*Libellus:*
Dic regine, quod ego Mater misericordie recepi eam tanquam nucleum.. Veruntamen plantaui eam in terram longinquam, vt portaret fructum bonum [3]).	Sed quia homines . . noluerunt regraciari deo pro beneficiis suis, plantabatur radix vna in regno de qua omnino tribulacio regis oriebatur [4]).

Senare tar emellertid Birgitta bestämt ställning emot Blanka och yttrar sig åtminstone på ett par säkra ställen

[1]) S. R. S. III, 1, sid. 14, not h. — Se även Brilioth, Svensk kyrka 1363—1414, sid. 28 f. och I. Andersson, a. a. sid. 403.

[2]) Rev. VIII, 47.

[3]) Rev. VIII, 10.

[4]) S. R. S. III, 1, sid. 13.

Digitized by Google

skarpt fördömande om henne: "Domina illa prius mihi chara, nunc conuersa retrorsum . . . nec radices altas dabit semen eius" [1]). Härifrån och till Libellus' åsikt, att drottningen infört allt ont i riket, är dock ett stort steg.

Vidare har Libellus kunnat finna grund för sin mening, att en väsentlig orsak till konungens motgång var hans vana att tjäna Gud med utvärtes åthävor men ej med hjärtat, på åtskilliga ställen i Birgittas uppenbarelser. Rörande hans gudstjänstvanor kunna följande ställen i Libellus och i uppenbarelserna jämföras:

Birgitta:	*Libellus:*
Sanningen talar till djävulen: Itaque regi persuasum fuit . . . moderata habere ieiunia . . . Item fuit persuasum regi, qualiter seruiret Deo et oraret..	.. consuetudo regis fuit a iuuentute audire missas legere et ieiunare, sed nullis facere justiciam [3]).
Djävulen svarar: Cui (regi) etiam persuasi, diu et multas orationes et psalmos legere sine attentione et deuotione cordis, vt sic inaniter prolongando et occupando tempus nullos conquerentes audiret, nec aliquam iustitiam faceret iniuriam patienti [2]).	

Då Libellus framhäver, hur landet blev utarmat på grund av tunga skatter och hur grymma fogdar och ämbetsmän indrevo avgifterna, har detta också sin motsvarighet hos Birgitta. På ett tidigt stadium varnar hon eftertryckligt för försyndelser i denna riktning: konungen älskar sitt folk, "si super communitatem et populum credules non domi-

[1]) Rev. VIII, 16. Fördömande yttranden även i VIII, 31.

[2]) Rev. VIII, 56 (a. ed. sid. 746). Om förutsättningarna för denna skildring se ovan sid. 140 f.

[3]) S. R. S. III, 1, sid. 13.

Digitized by Google

nantur exactores et collectores, si nouis adinuentionibus et impositionibus tributorum non oneratur populus . . . poterit tamen rex ad impugnationem infidelium humiliter petere auxilium a populo et communitate regni“ [1]). Detta motsvaras av Libellus' fraser: “Tunc instituti sunt officiales et prefecti crudeliores. . . qui a communitate extorquerent pecunias non propter vtilitatem regni seu belli futuros casus sed propter dilatandam superbiam et pompam et mundi irracionabile habendum gaudium“ [2]).

Med Libellus' skildring av kungens och drottningens avhållsamhetslöfte och dess meddelande, att man rått dem att återtaga detta, kan man jämföra Birgittas varning till konungaparet angående samma löfte och hennes uppmaning att återvända till de tidigare förhållandena, sedan de inhämtat vise mäns råd [3]). Dock bör här observeras att Libellus vetat tillägga, att överenskommelsen om avhållsamhet gjorts emot drottningens önskan och att hon sökt återställa det gamla förhållandet. — Libellus' framställning av hur konungen upphöjer en sin gunstling till nackdel för sin egen son, har också en parallell i uppenbarelserna:

Birgitta:	*Libellus:*
Persuasi (ɔ: diabolus) quoque regi, vt cæteris bonis viris regni despectis vnum super omnes homines eleuaret et præ omnibus præficeret et eum plus quam se toto corde diligeret, etiam proprium filium odiret [4])..	... cepit exaltare militem vnum, in quem ambo consimili affectu consenserunt rex scilicet et regina, et diligentes eum plus quam filios suos fecerunt eum ducem [5]).

[1]) Rev. VIII, 6. I de båda Petrus' biografi meddelas en revelation, som även skarpt tar fasta på detta spörsmål (S. R. S. III, 2, sid. 199): “quomodo regem prohibuit ab jmposicionibus et tributis iniustis“. Även Alfons i sin inledning till åttonde boken framhäver detta drag i Birgittas uppenbarelser.

[2]) S. R. S. III, 1, sid. 13 f.

[3]) Rev. VIII, 11 .

[4]) Rev. VIII, 56 (a. ed. sid. 746).

[5]) S. R. S. III, 1, sid. 14.

Digitized by Google

Aven här har Libellus inryckt drottningen i berättelsen och låtit henne spela en roll.

För skildringen av Magnus' sista år har pamflettens författare begagnat isynnerhet den viktiga Rev. extravag. 80, vilken innehåller Birgittas sista förmaningar till konungen och där hon liksom Libellus uppräknar och numrerar konungens brott. Härifrån hämtar han även sin kunskap om konungens förmenta perversitet:

Birgitta:	*Libellus:*
Vos habetis pessimam famam in toto regno, dicentem vos habere et exercere naturalem commixtionem et turpitudinem cum masculis contra naturalem dispositionem [1]).	.. rex victus voluptate et consentiens cepit exercere actum carnis sed contra vsum nature et consuetudinem, et repleta est terra fama [2]).

För Libellus' författare liksom för Birgitta blir Magnus en förrädare:

Birgitta:	*Libellus:*
Quarto quod estis proditor famulorum et subditorum vestrorum .... quos tradidistis voluntarie in manus inimici eorum pessimi cum tota terra Schaniæ, pro cuius malitia et fallacia nunquam eo viuente tute poterunt securari [3]).	Secundum fuit quod contra voluntatem omnium consiliariorum terram Scanie tradidit regi Dacie nec repetita nec reddita pecunia, pro qua prius redempta fuerat, nec securitate viuendi inter homines et regna facta uel accepta..
	Efter skildringen av Ölands och Gottlands erövring tillägger förf.:
	Talis itaque rex, qui sic oues suas dimittit, bene dici potest proditor. [4]).

[1]) Rev. extr., 80. — Om bakgrunden till denna beskyllning se ovan sid. 141.

[2]) S. R. S. III, 1, sid. 14.

[3]) Rev. extr., 80.

[4]) S. R. S. III, 1, sid. 14 f.

Digitized by Google

Och liksom Birgitta kallar Valdemar för "lupus", så heter det i Libellus om honom, att han på grund av sitt övermod och sin rovgirighet bemäktigar sig andras får.

Slutligen återfinna vi bannlysningsfrågan, väl överensstämmande, ehuru Libellus har självständiga tillägg:

Birgitta:	*Libellus:*
Secundo dubitari potest, an habeatis fidem rectam, quia interdictus ab ecclesia audire missam, intrastis nihilominus ecclesias et audistis missas[1]).	Quartum malum regis est, quod ipse sentenciam et interdictum a summo pontifice propter leuatam pecuniam camere fulminatam nichil curabat, sed stetit in ea V annis, et vbi prelati abstinuerunt a sacramentis, ibi ipse se in omnibus ingerebat..[2]).

Det står av detta material klart, att författaren till Libellus varit väl förtrogen med vissa av Birgittas revelationer och känt till huvudtankarna i åtskilliga. Såväl grundsyn som en mängd detaljer återfinnas i båda skrifterna. Att det här måste vara fråga om ett rent litterärt begagnande, är självfallet.

Men i Libellus möter även stoff, som ej återfinnes hos Birgitta, samt i vissa punkter en uppfattning, som avviker från hennes.

För den äldsta tiden har författaren, som ovan påpekats, haft obetydligt och föga tillförlitligt material att lägga till sin schematiska framställning. Med vissa skiljaktigheter följer han därefter i stort sett Birgittas revelationer från den tid, då de börja lämna stoff till Magnus' historia.

Först på 1350-talet blir författarens gentemot revelationerna självständiga stoff rikare. Han berättar här åtskilligt om händelser, vilka Birgitta ej nämnvärt sysslat med i

---

[1]) Rev. extr., 80.
[2]) S. R. S. III, 1, sid. 15,

Digitized by Google

uppenbarelserna, nämligen om striderna mellan Magnus och hans son Erik samt därmed sammanhängande tilldragelser. Huvudhändelserna äro honom välbekanta: Eriks och adelns uppror mot Magnus, Bengt Algotssons fördrivande, Magnus' förbindelse med Valdemar Atterdag, Eriks död. Han låter drottning Blanka lova Skåne åt Valdemar för att få hjälp mot Erik och till slut förgifta sin egen son; denna tendentiösa inställning hindrar ej, att han haft händelserna från detta decennium betydligt klarare för sig än från tidigare tid. Även då han kommer fram till vad som tilldragit sig i början av 1360-talet, har han åtskilligt stoff utöver det viktiga, som hämtats från Birgitta. Skildringen av Valdemars tåg mot Öland och Gottland och den summariska framställningen av inbördeskriget fram till slaget vid Gata vittna härom. Särskilt bör framhållas, huru det för Birgitta karaktäristiska kravet på en inländsk konung och hennes skarpt avvisande hållning mot det mecklenburgska furstehusets medlemmar icke kvarlämnat det svagaste spår i Libellus. För dess författare är den nye konungen den rätte, det är han som skall återföra "unitatem" i landet.

Även då det gäller för båda bekanta händelser finnas skiljaktigheter i uppfattningen mellan revelationerna och Libellus de Magno Erici rege. Först och främst kan hos pamflettskribenten redan i början urskiljas en bestämd tendens att förvärra Blankas roll i händelseförloppet; samma tendens gör sig, som redan påpekats, gällande längre fram vid skildringen av Magnus' och Valdemars överenskommelser. Vidare uttalar han sig enbart gillande ifråga om de båda kungasönernas, Eriks och Håkans, övertagande av regeringen i Sverige och Norge[1]). Även Bir-

[1]) "Rex quoque et regina.... fecerunt filium seniorem, qui erat quinque annorum, eligi in regem Suecie, juniorem vero, qui erat IIII annorum, in regem Noruegie. Et hoc placuit omnibus, vt duobus regnis duo preficerentur filii propter bonum pacis et ne aliquis obtineret occasionem pugnandi contra eos" (S. R. S. III, 1, sid. 13).

Digitized by Google

gitta har behandlat denna fråga, men på ett helt annat sätt. I en revelation spörjer hon Gud om det är rätt, att den yngre sonen tagits till konung i arvriket (Norge) och den äldre i valriket (Sverige), tvärt emot stadgandena. Guds svar lyder: "In electoribus eorum tria erant inconuenientia et quartum superexcellit: inordinatus amor, prudentia simulata, adulatio stultorum et diffidentia de Deo et communitate. Ideo electio eorum fuit *contra iustitiam*, contra Deum, contra bonum reipublicæ et vtilitatem communitatis. Propterea ad prouidendum paci et consulendum vtilitati communitatis necesse est, quod senior filius recipiat regnum hæreditarium, iunior vero ad electionem veniat. Alioquin nisi retractentur priora facta, regnum patietur dispendium, communitas affligetur. Discordia orietur, dies filiorum erunt in amaritudine" [1]).

Det är en uppfattning av sönernas val, som står i den skarpaste strid med Libellus'. Enligt denna är det till allas glädje: valet sker för att rikena skola vinna fridens goda. Birgitta låter Gud hota med ofrid och splittring på grund av valets utgång. Det förefaller som om denna Birgittas framställning varit okänd för pamflettens författare eller som om denne haft avvikande mening. Han har i varje fall ej tagit hänsyn till densamma.

Vissa delar av det stoff, som pamflettisten meddelar från 1350- och 1360-talen, är sålunda självständigt gentemot revelationerna. Händelserna omfatta den tid, från vilken den i 1360-talets mitt skrivande författaren har haft lättast att skaffa sig underrättelser. Han har strävat att förmedla dessa på ett sätt, som skulle ställa Magnus i den möjligast ofördelaktiga dager, det är från början klart. Men hur har han eljest varit underrättad om denna tids händelser?

De stora dragen i Eriks uppror äro återgivna, dess mot Bengt Algotsson riktade udd har författaren förstått och hans uppgift att Valdemar ingripit i händelsernas gång är

[1]) Rev. IV, 3 (= VIII, 41). Till diskussionen om denna revelations innebörd se Steffen, a. a. sid. 178 ff. samt ovan sid. 124.

Digitized by Google

riktig[1]). Genom att göra Blanka till huvudpersonen såväl vid det skånska "förräderiet" som vid Eriks död har han fullföljt sin tidigare påbörjade svartmålning av henne[2]). Dessa Libellus' tillägg äro tydligen ren tendensdikt. Från Birgitta hade författaren mottagit föreställningen om förrådandet av Skåne, en tanke som för henne — med hennes redan på ett tidigt stadium ständigt upprepade varning för att avhända någon del av riket — låg nära till hands.

Vad händelserna från 1360-talet beträffar, är författaren noggrannare underrättad. Vad han vet om tåget till Öland och Gottland är in i detalj riktigt, om man undantar hans med hans helhetssyn sammanhängande uppgift om Magnus' insats i dessa händelser. Såväl händelsernas tidsföljd som deras innebörd återger han korrekt, och hans framställning sammanfaller i stort sett med den samtida Själlandskrönikans[3]). Vidare har han korrekta upplysningar om orsakerna till Magnus Erikssons bannlysning; Birgitta nämner intet därom. Till och med hans uppgift om denna bannlysnings varaktighet synes vara på ett ungefär riktig. En suspension av bannlysningen utfärdades under vissa

---

[1]) Libellus' framställning överensstämmer i huvudsak, ehuru tendentiöst vanställd, då det gäller överenskommelsen mellan Valdemar och Magnus 1359, med Själlandskrönikan. Den låter emellertid Blanka erbjuda Valdemar hela Skåne, om han beviljar hjälp mot Erik; i Själlandskrönikan är det fråga om Hälsingborg (Annales Danici, sid. 186). Detta Libellus' förvärrande är gjort med utgångspunkt från Birgittas framställning av Skånefrågan.

[2]) Själlandskrönikan känner ej — lika litet som Birgitta — ryktet om Eriks död genom mord. Den säger endast, att Gud straffade honom för hans "irreuerencia": "ipse et uxor sua cum prole iusto Dei iudicio celeri et miserabili morte perierunt" (Ann. Dan., sid. 186). Till Island ha växlande rykten trängt, vilka förmedlats av annalerna; än heter det, att Erik och hans maka dogo, än att han blev förgiven och hon dog i barnsäng, än att båda, varvid drottningen stundom nämnes Blanka, blevo förgiftade (Islandske Annaler, sid. 357; 277, 407; 225, 279, 410).

[3]) I. Andersson, a. a. sid. 404.

Digitized by Google

villkor den $^{18}/_{5}$ 1360; denna suspension synes dock ej ha gått i verkställighet, enligt vad som framgår av en senare bulla[1]). Definitivt löstes exkommunikationen, åtminstone för biskoparnas vidkommande, först i augusti 1363[2]). Tar man hänsyn till att bannbullan utfärdades från kurian den 30 maj 1358[3]) och väl någon tid förlupit, innan den trätt i kraft i Sverige, finner man att Libellus' ungefärliga uppgift rätt väl återger förhållandena, sådana de uppfattats i Sverige.

Slutligen behandlar författaren, visserligen i starkt sammandraget skick och utan att ingå på detaljer, händelserna i Sverige under konung Albrekts första regeringsår. Hans framställning är även här i viss mån betingad av de teorier, vilka genomgå hans skrift. Avsättningsakten och alla de händelser, som äro förknippade med den, bli för honom till en del ett tillämpande av de tankar om motståndsrätt, som han i ingressen till sin skrift framlagt. Magnus är en tyrann, som förverkat den rätt till kronan han genom val fått. Den nödvändiga följden härav är, att de visa och mäktiga i landet gripa in och fördriva den tyranniske konungen. Hela denna händelse blir för Libellus' författare en tillämpning av folkets och rikets rätt, och han meddelar därför ej mera av hithörande ting än sådant som direkt belyser hans ståndpunkt. Det invecklade intrigspelet kring den nye konungens val ägnar han sålunda ej ett ord. Inkallelsen har för honom ingen annan sida av intresse

[1]) Brilioth, Den påfliga beskattningen af Sverige intill den stora schismen, sid. 260 f. I den av honom där anförda bullan 1362 $^{26}/_{2}$ (tryckt av Lagerbring i Diss. de Interdicto; jmf. R. A. P. n:r 531) heter det: "..excommunicationis sententiam promulgavit, quam pro eo quod hujusmodi residuum in prefato ultimo termino nec post illum etjam prefato camere vel alteri ejus nomine non solverunt, incurrisse noscuntur, et eam extunc sustinuerunt sed ad huc sustinent animis induratis"; då Magnus nu vill lösa skulden, skall påven visa nåd.

[2]) Brilioth, a. a. sid. 262 f. Om växlingarna i exekutionsförfarandet se Brilioth, Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414, sid. 21 f.

[3]) Sv. Tr. II, sid. 249 ff.

Digitized by Google

än den roll Sveriges folk, representerat av kyrkans män och stormännen, spelar härvidlag. Ej med ett ord häntyder han på den uppfattning av den nye konungens släkt, som framträder i Birgittas revelationer. För honom är Albrekt, som ej ens nämnes vid namn, endast den folkvalde konungen i Sverige, en synpunkt, som är av vikt att fasthålla, då man skall använda Libellus som källa till Albrekts inkallelse i Sverige. Huvudlinjerna i framställningen: valet, överenskommelsen mellan Albrekt och Magnus, den senares anfall, då den förre är stadd på krigståg, och hans slutliga tillfångatagande, allt detta är korrekt.

Skriftens ursprung och författarens tillvägagångssätt bli efter denna analys i viss mån gripbara. Libellus' överensstämmelser med uppenbarelserna kunna där lämna en utgångspunkt; de måste bero på direkt litterär påverkan[1]).

[1]) Med ungefär samma material, som ovan framlagts angående beröringen mellan Birgitta och Libellus, har Kraft kommit till en annan uppfattning av anledningen till dessa likheter. Han utgår ifrån den riktiga iakttagelsen, att Birgitta-autografen B2 (enligt Westmans terminologi) till sin förra del, något omarbetad, ingår i slutet av Rev. VIII, 56, till sin senare del (identisk med Rev. extr. 80) företer överensstämmelser med ett tidigare parti av Rev. VIII, 56, ehuru B2 innehåller flera faktiska detaljuppgifter. Detta förklarar han sålunda: Alfons har vid sin redigering av Bok VIII eftersträvat att bortarbeta konkreta detaljer och därför ej medtagit "det stycke, som senare kallats Extra: 80, i lib. VIII, emedan dess innehåll där skulle utgjort en upprepning av vad som redan tillfyllest blivit sagt i den stora revelationen" (a. a. sid. 23). Härpå grundar han sin mening, "att stommen i centralpartiet i VIII 56 utgjorts av de anklagelser mot Magnus Eriksson, som upprätt i autografen eller kanske rättare i en något år yngre, utökad upplaga av upprorsplanen". Med utgångspunkt från antagandet att *alla* Birgittas utkast underkastats en grundlig omarbetning av uppenbarelsesamlingens redaktörer drar han den slutsatsen, att även Libellus är en Birgitta-revelation, i sin föreliggande gestalt ett verk av Petrus av Alvastra. Med revelation menar han här ett "textkapitel, vars innehåll utgöres av en birgittinsk kärna med ett litterärt omhölje, som till största delen måste vara biktfädernas verk". De "jämförelsevis få mo-

Digitized by Google

I vilket skick kunna de begagnade uppenbarelserna ha förelegat för författaren?

På 1360-talet förefunnos ännu ej revelationerna i det samlade skick, vari de genom tryckpressen år 1492 befordrades till eftervärlden. De förelågo uppdelade i vissa grupper. Den i kanonisationsprocessen, Alfons' företal till åttonde boken och de båda Petrus' biografi omtalade "liber coelestis" har varit samlingen av de viktigaste revelationerna [1]). Då Alfons 1377 framlade den första egentliga "upplagan" av uppenbarelserna, tillade han en efter ämne ordnad bok, vilken omfattade dels de ur föregående böcker utplockade revelationer, som rörde kungar och furstar, dels andra, vilka bevarats utanför "liber coelestis" och även berörde likartade ämnen. Senare har Petrus av Alvastra ur de i den alfonsinska upplagan obegagnade samlingarna redigerat en serie förklaringar, tillägg och fristående revelationer; de senare kommo bl. a. att utgöra stommen i de s. k. Revelationes extravagantes [2]).

En av de viktigaste bland de uppenbarelser, vilka Libellus kan visas i egentlig mening ha begagnat, tillhör den åttonde boken, nämligen rev. VIII, 56, med vilken pam-

---

ment i pamfletten", som sakna motsvarighet i revelationerna, menar Kraft, tala lika mycket *för* som *mot* detta antagande (jmf. hans resonemang sid. 24—26). Han antar även, att pamflettens första beståndsdelar varit färdiga några år före 1365. — Hans påståenden här förefalla mig väl summariska. De ovan anförda olikheterna mellan Libellus och revelationerna äro så tungt vägande, att Libellus ej utan oemotsägliga skäl helt enkelt kan förklaras för en rent birgittinsk skrift. Den enda obestridliga slutsats som kan dragas ur materialet är, att Libellus' förf. känt och begagnat *vissa* av Birgittas uppenbarelser.

[1]) K. B. Westman, a. a. sid. 7 ff. — De båda Petrus' biografi omtalar, att i de fall en ny uppenbarelse rörde en bestämd person, sändes den även, i latinsk översättning, verkställd av någon av biktfäderna, till vederbörande (S. R. S. III, 2, sid. 196 f.).

[2]) K. B. Westman, a. a. sid. 21 ff.; Kraft, a. a. sid. 15 f.

Digitized by Google

flettens författare har gemensam grundsynen på såväl Magnus' tidigare som hans senare regering. Denna tillhör de nya revelationer, som av Alfons insattes i åttonde boken [1]). I de samlingar, vilka Alfons begagnat för sin upplaga, har alltså stommen till denna revelation funnits.

Men Libellus' viktigaste birgittinska källa har dock varit den i Revelationes extravagantes ingående (n:r 80), som innehåller råd, vilka genom vissa utsedda personer skola meddelas konung Magnus. Revelationen i fråga är känd i Birgittas egen svenska version [2]). Dess första del har medtagits i Alfons' upplaga och ingår där i rev. VIII, 56 [3]). Det återstående har tydligen såsom alltför speciellt ansetts olämpligt att medtagas i den abstrakt hållna konungaboken [4]). Den obegagnade delen av revelationen har ge-

---

[1]) De nya i bok VIII äro n:r 2—6, 9—12, 14, 16—21, 31, 39—40, 43, 45—49, 51—57. Schücks mening, att de här nyinförda uppenbarelserna förut tillhört liber coelestis, har K. B. Westman vederlagt (a. a. sid. 26, not). Alfons karaktäriserar i sitt företal till Liber coelestis de imperatoribus, Epistola solitarii ad reges, sitt tillvägagångssätt med följande ord: "quia ... etiam extra illud (ɔ: magnum volumen) quam plures (ɔ: reuelationes) eiusdem materiæ vagabantur; et vt omnes eiusdem materiæ in vno eodemque volumine texerentur, ideo de illo spacioso viridario prædicti libri cœlestis illas ad hoc pertinentes transumptiue extraximus" (a. ed. sid. 692).

[2]) Den heliga Birgittas uppenbarelser, ed. Klemming (F. S. S. 14, IV), sid. 182 ff.

[3]) Schück, a. a. sid. 16.

[4]) Schück, a. a. sid. 42, not 45; K. B. Westman, a. a. sid. 33. Kraft anser (a. a. sid. 17 ff.), att uteslutningen beror därpå, att vad som haft intresse ur Alfons' synpunkt i upprorsplanen, redan sagts i rev. VIII, 56. Likheterna mellan åsyftade partier i Extr. 80 och rev. VIII, 56 synas mig ej vara så stora, att de rättfärdiga denna slutsats. Den vore berättigad, om man kunde utgå ifrån att Alfons' redaktion vore en omdisponerad och fritt uppbyggd parafras av urval ur revelationerna. Detta låter sig med föreliggande material icke bevisa (jmf. K. B. Westman, a. a. sid. 31 ff.); man har endast jämförelsematerial för två revelationers vidkommande.

Digitized by Google

nom prior Petrus' försorg senare fogats till uppenbarelserna och kommit att ingå i Revelationes extravagantes.

De revelationer, som begagnats av Libellus' författare, kunna tänkas på två sätt ha kommit till hans kännedom. Antingen ha de varit bekanta för honom så att säga utifrån, d. v. s. han har lärt känna dem, emedan de varit spridda i vidare kretsar. Eller också har han känt dem från deras gemensamma förvaringsort, de samlingar, vilka Birgittas biktfäder haft hand om, innehållande såväl den stora liber coelestis som de revelationer, vilka ej ingått i densamma. Båda möjligheterna äro tänkbara.

Det första alternativet erbjuder framför allt en svårighet. Det är okänt, om de till Magnus riktade revelationerna, framför allt då VIII, 56, varit kända utanför den intima birgittinska kretsen, även om detta är tänkbart. Vi sakna kännedom om huruvida de Magnusfientliga revelationerna utspritts i agitatoriskt syfte. I varje fall har Extr. 80 endast riktats till fyra personer, vilkas namn i autografen ha utplånats, och har sålunda tydligen varit av hemlig natur. De många sporadiska likheter med tidigare revelationer, som uppdyka i Libellus, *behöva* ej visa, att uppenbarelserna i fråga direkt begagnats av Libellus' författare, endast att vissa slagord och principuttalanden från birgittinskt håll varit kända för honom. Direkt måste, utom Extr. 80, endast den stora uppgörelserevelationen VIII, 56 vara utnyttjad; även den kan tänkas ha varit känd av en utomstående. Tänka vi oss förklaringen till sambandet mellan Birgitta och Libellus sålunda, ha vi att räkna med, att dess författare tillhört den trängre kretsen av den opposition mot Magnus Eriksson, till vars företrädare Birgittas upprorsplan varit riktad.

Antaga vi, att Libellus' författare "inifrån" känt de revelationer han begagnat, måste han ha tillhört Birgittas närmaste omgivning. På sådant sätt kan det med lätthet förklaras, att han känner även en så ytterst speciell uppen-

Digitized by Google

barelse som Extr. 80, upprorsplanen. Häremot tala i första hand de betydande, i det föregående framhävda differenserna mellan revelationerna och Libellus [1]). Det vore oförklarligt, om en man inom Birgittas närmaste omgivning ej känt till och omfattat hennes bestämda åsikter om Eriks och Håkans trontillträde eller om Albrekt d. y. Det torde ej vara möjligt att träffa ett definitivt val mellan de båda alternativen, därtill veta vi alltför litet om sättet för revelationernas eventuella publicering och om deras spridning. Men vad vi med säkerhet kunna påstå, är att Libellus skrivits under partiellt litterärt inflytande av Birgittas revelationer. För värderingen av skriften som källa är detta också det väsentliga.

Vid sidan av Birgittas uppenbarelser belyser Libellus, huru berättelserna om det historiska händelseförloppet under Magnus Erikssons tid omvandlats och färglagts av hans fiender [2]). I enlighet med sin allmänna karaktär ger

---

[1]) Kraft antar utan vidare, att förf. tillhört den närmaste birgittinska kretsen och identifierar honom med Petrus av Alvastra. Han stryker härvid över de betydande skiljaktigheterna; vidare menar han, att Libellus' förra del är "byggd på" tidigare, till Magnus Eriksson riktade uppenbarelser, varför förf. ej kan känna dem annat än direkt från Birgitta. Hur bestickande Krafts resonemang kan förefalla, synes det mig dock osäkert. Framför allt böra olikheterna, som han suddar över, här vara avgörande. Mycket av stoffet för Magnus' förra tid kan likaväl som från tidigare uppenbarelser vara hämtat från rekapitulationen i VIII, 56. — Givetvis kan man även tänka sig att en utom den birgittinska kretsen stående person fått begagna Birgittas skrifter för att utarbeta en agitationsskrift.

[2]) Samma med Birgittas skildring i rev. VIII, 56 överensstämmande tudelning av Magnus Erikssons regering i en första, lycklig och en senare, olycklig period möter i en svensk konungalängd i Codex Laurentii Odonis (jmf. S. R. S. I, 1, sid. 18 ff.; om ifrågavarande codex se Annerstedt i S. R. S. III, 2, sid. 135 och 187, H. Schück i Meddelanden från literaturhist. sem. i Lund, sid. 33 f., och C. A. Moberg, Über die schwedischen Sequenzen, I, sid. 26 f.), så benämnd

Digitized by Google

den dock i motsats till Birgitta en bestämd och sammanhängande rent historisk skildring. Den är påverkad av revelationerna men har i främsta rummet en till ett bestämt tillfälle knuten praktisk syftning. Då Magnus 1365 var på väg att från Norge återerövra sitt land och sin gamla huvudstad, utfärdade han från Arboga en proklamation, där han redogjorde för sina avsikter. Han strider för Guds heder, rikets bestånd och "tungona eendrætughheet" i Sverige; han uppmanar folket att bistå honom, ty de äro hans "ærfwaborne mæn" och han deras krönte herre och med all rikets rätt till riket kommen [1]). Det är Magnus' egen uppfattning av den kamp, han för. Ingenstädes har han fått tillfälle att förmedla en historisk framställning av sin regering efter dessa synpunkter. Hans fiender behöllo sista ordet.

Libellus har tillkommit kort tid efter denna proklamation och dess syfte är att rättfärdiga det straff, som övergått den slagne konungen. Mot hans påstående, att han förlorat sitt land för utländska herrars "gire or oworwælde skuld" står Libellus', att en ny konung lagenligt valts och lömskt svikits av Magnus. Mot dennes framhävande, att han varit konung genom arvsrätt, står Libellus' ständiga poängterande, att Sverige sedan urminnes tider varit ett valrike och att Magnus endast "propter caritatem" och för fridens skull utsetts till konung, ej på grund av någon som helst arvsrätt. Det är en syn som överensstämmer med den, som Erik Magnusson framförde 1356 [2]).

---

efter innehavaren, östgötaklerken Laurentius Odonis. Även här är det en birgittinsk bild av Magnus, som gives.

[1]) Sv. Tr. II, sid. 344.

[2]) Se G. Bolins jämförelse mellan Erikskrönikan och Libellus (a. a. sid. 302). I Erik Magnussons anförda proklamation från Kalmar 1356 (Sv. Tr. II, sid. 228) heter det däremot: "cronan i Sweriike, till huilka wii æhrum af idrom nadom walde". I samma brev möter en framställning av Bengt Algotsson, som helt överensstämmer med Libellus: riket har mist hus och land, "hwilken landh med husom och almogha hafuer ... waar ok cronona fiiende .. Benedicter Algotsson.."

Digitized by Google

Libellus utgör sålunda ett rättfärdiggörande av den ståndpunkt, en del av den svenska aristokratien intog vid Albrekts inkallelse [1]). För att motivera dess åtgärder har den okände pamflettisten hämtat material först och främst från Magnus' litterärt verksamma antagonist, Birgitta, som i sitt fördömande av Magnus överensstämde med oppositionen, fast hon tänkt sig andra vägar för lösningen av konflikten [2]). Han har arbetat vidare i samma riktning som hon vid omvandlingen av Magnus Erikssons historia [3]). Hans sammanfattning av Birgittas anklagelser och hans egna tillägg ha i Vadstena ansetts så lyckade, att de där blevo ett slags bilaga till revelationerna. Från klostret har den vidare utövat sin inverkan på medeltida historieskrivning.

Värdet av dess faktiska upplysningar torde kunna bestämmas på följande sätt. Vad den meddelar överensstämmande med Birgittas revelationer har intet eget historiskt värde. Men till vissa delar har den historiskt användbart stoff. Dess framställning av 1350-talets sista del och 1360-talets början är, om ock snedvriden, dock ej utan värdefulla faktiska uppgifter, som äro av vikt särskilt vid en

---

[1]) Kraft anser däremot, att pamflettens "flesta beståndsdelar" ha varit färdiga några år före 1365; senare skulle blott ha "tillfogats avslutningen om Albrekts inkallande och seger" (a. a. sid. 25). Hela Libellus' art visar dock, att den hör hemma i det angivna sammanhanget. Jmf. nedan sid. 248 och 253.

[2]) Se ovan sid. 143 ff.

[3]) Bristen av en bestämd källkritisk värdering av källorna till Magnus' historia har framträtt särskilt hos Schäfer (Die Hansestädte, sid. 162 ff.), då han efter en på "de i tiden närmast liggande källorna" vilande karaktäristik av Magnus framhäver att dessa äro ogynnsamma för Magnus. Libellus' framställning är ett mönsterstycke av väl genomförd tendens; Birgittas betingad av speciella föreställningar. — Tunberg (a. a. sid. 266) använder Libellus på helt annat sätt än tidigare förf., i det han i den ser i första hand ett tidsdokument.

Digitized by Google

jämförelse med Sjællandskrönikans. Det gäller åren omkring 1360, tiden för Skånes och Östersjööarnas förlust [1]).

Dess domar över Magnus Eriksson, som övat så stort inflytande på eftervärldens uppfattning av denne konung, ha däremot sitt historiska intresse ur en annan synpunkt. De ge en föreställning om den uppfattning, Magnus Eriksons fördrivare ville synas ha om den fördrivne för att rättfärdiggöra sin politik. På detta sätt — i sin egenskap av faktor i själva händelseförloppet — och genom sin utomordentliga betydelse för senare historieskrivare under medeltiden har Libellus sitt största intresse. Bilden av Magnus Eriksson måste emellertid uppdragas helt fristående från Libellus' — liksom från Birgittas — för att vara tillförlitlig.

[1]) Vid detta förhållande måste Libellus' uppgift, att Valdemar vid tiden för dess avfattande ännu innehade Gottland, tillskrivas stor betydelse för den omtvistade frågan om Gottland och dess ställning efter 1361 (jmf. härom Sv. Tr. II, sid. 338 ff; Schäfer, Die Hansestädte, sid. 271 f; I. Andersson, a. a. sid. 415).

Digitized by Google

Kap. IV. RIMKRÖNIKANS FÖRBINDELSEDIKT

Rimkrönikans förbindelsedikt behandlar, som i inledningen nämnts, Magnus Erikssons och Albrekts regeringstid; den tillkom först efter Karlskrönikan i avsikt att sammanbinda densamma med Erikskrönikan till en helhet. Att den redan här upptages till undersökning har sin grund däri, att ett skärskådande av dess källförhållanden lämpligen ansluter sig till behandlingen av den birgittinska litteraturen. Undersökningen utgör därtill ett nödvändigt förarbete till granskningen av Albrektstidens historia.

Erikskrönikan som självständigt verk föreligger i tre handskrifter; Karlskrönikan, behandlande tiden från 1390-talet fram till 1452, i en handskrift. Erikskrönikan, genom Förbindelsedikten sammanfogad med Karlskrönikan till en helhet, förekommer i fyra handskrifter, den så åstadkomna stora krönikan sammanskriven med olika fortsättningar i en mängd redaktioner [1]).

I sitt första huvudavsnitt skildrar Förbindelsedikten Magnus Erikssons historia i mörka färger. De lyten, som redan i Libellus tillagts Magnus, åskådliggöras här med drastiska exempel; hans perversa böjelser och förrädiska instinkter framträda skarpt. Ej heller Albrekt, som be-

[1]) F. S. S. 17, 3, sid. 243 ff. och 257 ff.; 47, sid. V f.

Digitized by Google

handlas i krönikans senare del, framträder i fördelaktig dager. Över huvud framställer Förbindelsedikten tiden 1319—1389 i Sveriges historia som en nedgångsperiod. De dåliga furstarna äro ömsom eftergivna mot rikets fiender, ömsom hårda mot folket; ständiga strider sönderslita landet.

Uppfattningen av Förbindelsediktens värde som källa har under tidernas lopp undergått betydande förändringar. För äldre historiker kunde den utan vidare jämställas med rimkrönikans övriga delar. Lagerbring gör ingen skillnad mellan den och andra partier av krönikan. Geijer lånar färger ur den för sin mörka framställning av Magnus' regering. Så länge en tillfredsställande edition av de svenska rimkrönikorna saknades, var det också så gott som omöjligt att ens tillnärmelsevis utreda de olika delarnas källvärde [1]). Detta blev först möjligt genom Klemmings edition [2]). Klemming ådagalade, att den dittills rotfästa uppfattningen, att rimkrönikan, "Chronicon rythmicum majus", vore ett sammanhängande verk av genomgående ungefär lika stort källvärde, var felaktig. Han klargjorde även Förbindelsediktens tillkomst och förlade den till Karl Knutssons första regeringstid. Dikten måste vara skriven efter Karlskrönikans fullbordande, som ligger tidigast efter 1452. Denna datering bestyrkes av ett uttalande om konung Kristian I som Sveriges fiende, något som han på grund av sin börd icke bort vara [3]). Klemming påpekar vidare, att krönikan antagligen härrör från samma hand, som försett Erikskrönikan med ny inledning och i senare re-

[1]) 1859 klagar P. A. Munch (a. a. 4, 2, sid. VIII) över hur svårt det var att bilda sig en föreställning om interpolationer i Erikskrönikan på grund av upplagans art.

[2]) Svenska Medeltidens rimkrönikor (F. S. S. 17).

[3]) Förb. v. 95—97. Jmf. Klemmings framställning i F. S. S. 17, 3, sid. 289; Schäfer godtar ej detta argument (Hans. Geschichtsbl. 1875, sid. 223).

Digitized by Google

daktioner av densamma tillagt en del årtal [1]). I varje fall härstammar krönikan från samma krets i Karl Knutssons omgivning, ur vilken många omredigeringar och nya krönikor utgått.

Genom dessa iakttagelser blev det klart, att Förbindelsedikten som källa var av helt annan art än övriga delar av rimkrönikorna. Klemming underkänner den bestämt: "Den är för öfrigt af nästan intet värde", är hans slutomdöme.

Härmed var emellertid diskussionen om Förbindelsedikten och dess begagnande som historisk källa icke avslutad. Klemmings värdesättning uppkallade von der Ropp till gensaga. Förbindelsediktens värde går det ej så lättvindigt att underkänna, skriver han; man kan i densamma urskilja, att författaren, vid sidan av prosakrönikan, använt en numera förlorad källa, som utom av Förbindelsedikten även begagnats av Visbykrönikan och av andra svenska annaler; dessutom har författaren haft tillgång till vissa dokument. Den förlorade källan antager von der Ropp "als die einfachste Lösung aller Schwierigkeit", men anför intet absolut bindande bevis för dess existens [2]).

Slutsatsen fick ej heller passera oanmärkt. Erslev underkastade den i sina "Studier til Dronning Margrethes Historie" [3]) en skarp kritik, vars resultat han sammanfattade sålunda: de svenska annalerna efter 1350 ha ej med varandra att skaffa och visa intet om en förlorad "Fælleskilde" från denna tid; någon gemensam källa för Förbindelsedikten och Visbykrönikan är icke antaglig. Erslev tillfogar, att han ej anser det alldeles omöjligt, att Förbindelsedikten begagnat Visbyanteckningarna i det skick

[1]) Klemming, a. st. — Dessa årtal och data äro delvis desamma som prosakrönikan och lilla rimkrönikan känna från samma tid.

[2]) v. der Ropp, a. a. sid. 146 ff.

[3]) A. a. sid. 353 ff. och 346 f. Även Schäfer intog en liknande ståndpunkt (Hans. Geschichtsbl. 1875, sid. 221 ff.).

Digitized by Google

de bevarats till våra dagar, dock blott på ett fåtal ställen. Förbindelsedikten har därtill använt den något äldre prosakrönikan; möjligen har den också känt Libellus de Magno Erici rege, "det mærkelige Stridsskrift, som Adelen udsendte mod Magnus Smek". Därmed är, menar Erslev, sagt, vad Förbindelsediktens författare har känt av ännu bevarade källor, troligen de enda skriftliga, han begagnat. Det sannolikaste är, att han stött sina skildringar på muntlig tradition [1]).

Något utförligt bemötande har denna framställning icke fått [2]). Emellertid spelar Förbindelsedikten ännu sin roll i svensk historieskrivning [3]). Under sådana förhållanden torde det vara lämpligt att ännu en gång upptaga krönikan såsom historisk källa till närmare granskning, i synnerhet då Erslev ej ägnat så noggrann uppmärksamhet åt det första partiet av krönikan, tiden 1319—1363, såsom mindre sammanhängande med ämnet för hans studier, drottning Margareta. Dikten måste del för del genomgås med hänsyn till sina källor. Det gäller att se, huruvida den, såsom Klemming och Erslev hålla före, till större delen är en anhopning av traditionsstoff eller om skriftliga källor kunna konstateras, såsom von der Ropp anser.

Karlskrönikan, prosakrönikan, vars äldsta handskrift är från år 1457 och som avslutar sin framställning med år 1449 [4]), samt den med prosakrönikan nära samhöriga "lilla rimkrönikan", vars äldsta handskrift likaledes här-

[1]) Erslev, Studier, sid. 357 f. och 388.

[2]) E. Nygren har på en punkt (enligt meddelande i A. Schück, a. a. sid. 392) uttalat en från Erslev avvikande mening. Se härom nedan sid. 191.

[3]) Jmf. t. ex. Girgensohn, Die skandinavische Politik der Hansa 1375—95, sid. 197 ff.; Tunberg, a. a. sid. 266, om folkresningen på Gottland.

[4]) Klemming i Småstycken på fornsvenska, 1 (F. S. S. utan n:r), sid. 292 ff.

Digitized by Google

rör från 1457 [1]), ha alla tillkommit i Karl Knutssons omgivning [2]).

Alla dessa skrifter härröra tydligen från en och samma "historiska skola"; alla framställa de Karl Knutsson som den store mannen, höjdpunkten i Sveriges ärorika historia. Många omständigheter tyda på att denna skola varit knuten till gråbrödraklostret i Stockholm. Åtskilliga av prosakrönikans och lilla rimkrönikans datumuppgifter överensstämma, som Klemming och von der Ropp påvisat, med det stockholmska gråbrödradiariets [3]).

I regel antages, att lilla rimkrönikan begagnat sig av prosakrönikan [4]), och detta torde också vara riktigt. Även Förbindelsedikten står prosakrönikan nära. Att direkt utreda deras inbördes förhållande torde vara ytterligt svårt i betraktande av verkens nära samhöriga ursprung; det är väl heller ej så nödvändigt. Utan att uttrycka något absolut om verkens ställning till varandra, kunna vi påstå, att de äro samtida med varandra och ha åtskilligt stoff gemensamt.

Deras gemensamma uppgifter för tiden 1319—1389 äro följande: för Magnus Eriksson datum och plats för slaget vid Gata, att han satt fången i sju år samt därefter drunknade i Bömelfjord i Norge; för Albrekt datum för hans intåg i Stockholm, hans påtänkta reduktion av adelns gods till närmare angiven del och att han besegrades 1388 [5]). Källan till ett par av dessa uppgifter skall längre fram

---

[1]) Klemming, Småstycken, 1, sid. 292; F. S. S. 17, 3, sid. 249.

[2]) För Karlskrönikan se v. d. Ropp, a. a. sid. 128 ff.; lilla rimkrönikan sid. 155; prosakrönikan sid. 160; jmf. Gödel, Fornnorsk-isländsk litteratur i Sverige, I, sid. 38 ff.

[3]) v. d. Ropp, a. a. sid. 164; Klemming i Småstycken, 1, sid. 292. — Diariet (ofullständigt) tryckt S. R. S. I, 1, sid. 67 ff.

[4]) Klemming, Småstycken, 1, sid. 292; v. d. Ropp, a. a. sid. 165.

[5]) Prosakr. har Mattei dag 1388. Förb. har uppgiften, att slaget stod på hösten, men datum Mathie (l. Mattis) dag; se härom v. d. Ropp, a. a. sid. 164 f., och Erslev, a. a. sid. 386 f., samt Udvalg af Kildesteder, sid. 29. Jmf. Lagerbring, Swea rikes hist. III, sid. 714 ff.

Digitized by Google

undersökas. Redan nu kan fastslås, att åtskilliga i Prosakrönikan mötande årtal och data överensstämma med diariet från Stockholms Gråbrödrakloster. Datum för slaget vid Gata angives i nämnda diarium lika med krönikornas (3 mars), om också med olika beteckningssätt: i diariet endast med datum, i krönikorna måndagenefter Invocavit. Slutligen anger diariet Albrekts nederlag till Mattias' dag 1388; den felaktiga årsuppgiften har det gemensam med krönikorna. Den senare delen av diariet, som skulle kunnat innehålla uppgiften om Albrekts intåg, finnes ej bevarad [1]).

Från Prosakrönikan eller från med denna samhörigt håll, troligen klosteruppteckningar, har alltså Förbindelsedikten hämtat vissa fakta och data. Vad har för övrigt sammanskrivaren av denna rimkrönika haft för stoff vid utarbetandet av sin skildring; vilka källor har en historisk forskare i officiell ställning haft vid denna tid, då det gällde att skildra en period, som låg ett sekel tillbaka i tiden, vid sidan av de upplysningar, som han i sitt eget klosters anteckningar kunnat förskaffa sig? Av denna fråga blir skriftens värde som källa helt beroende.

Konung Magnus framställes i krönikan på ett tydligt fientligt sätt. Man måste fråga sig, huruvida traditionen om hans "förbrytelser" kunnat hålla sig över ett helt århundrade, låt vara att konung Magnus måhända även för en senare tids svenska aristokrater framstod som en farlig och förhatlig motståndare. Har författaren till Förbindelsedikten, då han i mitten av 1400-talet skulle utarbeta en historisk framställning av en konung, som levat hundra år tidigare, verkligen med traditionen som enda källa kunnat åstadkomma en så vidlyftig skildring? Det förefaller föga troligt.

Förbindelsediktens hätska skildring av Magnus Smek

[1]) v. d. Ropp, a. a. sid. 164 f.; Klemming, Småstycken, 1, sid. 281 ff.

Digitized by Google

visar redan i sina grunddrag en märklig överensstämmelse med Libellus de Magno Erici rege. Det ligger närmast till hands att här upptaga den tråd, Erslev antytt, och börja med att undersöka dessa två källors ställning till varandra.

Libellus skildrar i relief mot förmyndaretidens lyckliga förhållanden Magnus Erikssons för land och folk olycksbringande regering. Anklagelserna mot konungen uppräknas, noggrant specificerade och numrerade, i sammanhang med berättelsen om Magnus' avsättning. På motsvarande sätt skildrar Förbindelsedikten först det rika och blomstrande land, som den unge konungen mottog ur sina förmyndares händer:

Libellus:	*Förbindelsedikten:*
	thz stodh sa vell j ryket tha
	ath aldre kundet bätre sta
Et tunc Suecia plena fuit diuiciis, felix pace et concordia et exultans gaudio magno [1]).	tha varth konungens träsel sa rykt
	ath aldre var j suerige slikth
	thy rikens men liffde mz gläde ok losth
	ok hade jngan onytta kost
	ty tha var sa godher fridher
	ok jnge trösto sik vidher
	moth the suenska nogat örliga....[2]).

Libellus' uppgift, att Magnus senare blev en dålig regent, möter även i rimkrönikan:

konungen fik sidhan sielffuer radha
ty kom ryketh j stoor onadha [3]).

I senare delen av Förbindelsediktens framställning återfinnas därefter alla Libellus' anklagelser: berättelsen om

[1]) S. R. S. III, 1, sid. 13.
[2]) Förb. v. 3 ff.
[3]) Förb. v. 119 f.

Digitized by Google

den av konungen upphöjde gunstlingen innehåller intet positivt nytt utöver Libellus [1]); Libellus' därpå följande andra och tredje tillvitelser, att Magnus förrått Skåne åt Danmarks konung och tillåtit honom att anfalla Öland och Gottland, upprepas i Förbindelsedikten, som har samma säregna uppfattning om dessa händelser [2]). Dock har författaren självständiga uppgifter om Gottlands erövring, delvis präglade av hans nationella sinnelag. Skånes överlämnande placerar han, med begagnande av den helhetsuppfattning han fått från Libellus, i samband med giftermålsunderhandlingarna mellan Valdemar och Magnus, om vilka han haft vissa uppgifter till sitt förfogande. Som följd härav blir framställningen starkt förvirrad.

Libellus' stora anklagelse mot Magnus för hans olämpliga uppträdande gentemot kyrkan har Förbindelsedikten också upptagit i detalj; även notisen om hur konungen trots bannlysningen besöker kyrkorna och därigenom blir många till förargelse, återfinnes här. Stället är typiskt för krönikörens omskrivningsteknik:

Libellus:	*Förbindelsedikten:*
Quartum malum regis est, quod	Moth kyerkione fryhet giorde ok
ipse sentenciam et interdictum	han
a summo pontifice propter le-	thy lyste pauen honom j ban
uatam pecuniam camere fulmi-	Thz lagde han ey aa sith sin
natam nichil curabat, sed stetit	huar gudhz tydher hioldos ther gik
in ea V annis, et vbi prelati	han jn
abstinuerunt a sacramentis, ibi	ok forspilte mangom sinnom saa

[1]) S. R. S. III, 1, sid. 14, jmf. med Förb. v. 193—200.

[2]) S. R. S. III, 1, sid. 15, jmf. med Förb. v. 262 ff. — Här är en karaktäristisk fras gemensam för båda källorna, fast hos Libellus använd om Valdemar, hos Förbindelsedikten om Magnus:

qui vero alterius oues sic sibi..	vee them bädröffuade fane
vsurpat... mörderator vocari po-	som sith ryke saa förderuar
test et malignus homicida.	ok tolkit mordh effter sik ärwar

Digitized by Google

ipse se in omnibus ingerebat, et scandalizati et in errorem ducti sunt fere omnes [1]).

thz gudhz tyenisth fik ey fram gaa [2]).

Då vidare Förbindelsedikten talar om det tunga skattetrycket under Magnus Erikssons regering, är det också efter Libellus' framställning [3]). Alla huvudpunkterna i Förbindelsediktens uppfattning av Magnus Eriksson härstamma sålunda från pamfletten.

Även många fristående detaljuppgifter har Förbindelsediktens författare upptagit. På åtskilliga ställen är överensstämmelsen slående. Det gäller berättelsen om konungens giftermål:

Libellus:	*Förbindelsedikten:*
	Konungen fick till maka
Rex quippe recepit vxorem de Francia juuenem, pulchram et generosam [4]).	.. een vtaff frankerike hon var velbaren skön ok vyis thes gaffuo henne alle priis [5]).

Vidare bör krönikans berättelse om konungens osedliga leverne sammanställas med följande rader i Libellus:

Libellus:	*Förbindelsedikten:*
... quia rex attediatus noluit commisceri carnaliter regine.. rex victus voluptate et consen-	En togh han eeth verre sinne ok vildey blandas mz sinne forstinne

[1]) S. R. S. III, 1, sid. 15.
[2]) Förb. v. 201 ff.
[3]) S. R. S. III, 1, sid. 13—14, jmf. med Förb. v. 190—191.
[4]) S. R. S. III, 1, sid. 13.
[5]) Förb. v. 102 ff. I detta sammanhang kan en olikhet mellan källorna påpekas. Libellus säger, att konungaparet "de septem filiis et filiabus" hade "duos filios viuentes" (sid. 13); Förb. (den av Klemming följda handskr.) anger, att de hade "III dötter och II söne" (v. 111). Emellertid kan detta bero på felskrivning; jmf. Fants uppl. i S. R. S. I, 2, sid. 54, där fyra döttrar anges.

Digitized by Google

tiens cepit exercere actum carnis	vtan lyffde ver en oskeliget dywr
sed contra vsum nature et con-	ok sindade moth reth nathur
suetudinem [1]).	j the matta osigelighet är [2]).

Notisen om Eriks och Håkans kungaval återfinnes också i Libellus [3]). Slående är även överensstämmelsen i fråga om konung Eriks förgiftande:

Libellus:	*Förbindelsedikten:*
Sic itaque rex et regina coha-	Ther effter förliktis tha
bitabant ad tempus in honore	han ok hans förstinna
debito..	sa ath the lagho saman badhe
.... mater dedit filio pocionem	tha förgaff hon mz beggis thera radhe
ex qua infra XX dies mortuus	Eric som konung j suerige var
est. Qui statim senciens infirmi-	ok hon sielff til verlinne bar
tatem, cum in extremis esset,	som han j sith yterste sagde
dixit quesitus: "hii, inquit, qui	ath modren honom thz giort hade
me in mundum genuerunt, hii	
separant me de mundo".	
Mortuo autem filio, pater potens	sidhan hillade ryket fadren j gen
factus est vt prius.... Ideo om-	ok han loffuade göra them ey meen
nes seruierunt regi sicut filio,	huarken thera gotz eller liff
accepta cautela de securitate vite	vtan swor them älska vtan kiff [5]).
eorum datoque iureiurando quod	
rex emendaret vitam suam [4]).	

Det är av den här gjorda sammanställningen klart, att Libellus de Magno Erici rege varit huvudkällan till Förbindelsediktens framställning av Magnus Erikssons tid. Det är icke blott så, som Erslev säger, att Förbindelsedikten har "maaske benyttet" Libellus; fastmera har den från detta håll hämtat så väl sin helhetsbild av konungen och hans regering som ett antal belysande detaljer.

[1]) S. R. S. III, 1, sid. 14.
[2]) Förb. v. 207 ff.
[3]) S. R. S. III, 1, sid. 13; Förb. v. 217 ff.
[4]) S. R. S. III, 1, sid. 14.
[5]) Förb. v. 223—234.

Digitized by Google

Det återstår emellertid ännu stora partier av avsnittet 1319—1363, som icke visa någon som helst överensstämmelse med Libellus. Angående en del av dikten ger oss författaren själv en vink var vi ha att söka hans förlaga. I början av den vidlyftiga skildringen av Magnus' krigståg mot ryssarna heter det:

> Jak haffuer ey aff een konung sporth
> som gud haffuer mera nadhe mz giorth
> Sancta birgitta lyffde än tha
> mz henne leth gudh honom första
> hurw han skulle sigh regera [1]).

Denna betecknande syn på förhållandet mellan Magnus och Birgitta är hämtad från den senare själv. I rev. VIII, 47 låter Birgitta Guds moder tala: "Annantidh läti sik konungin j hugh koma hulkin nadh giordh är j hans rike . . hulkom jak tedhe ämuäl mz thik huru han skulle sniällelica styra sit rike. . . ok huru han skulle styra sit liuirne licamlica ok andelica til gudz hedhir" [2]).

Hela den därpå följande berättelsen om Magnus' korståg visar, som Tunberg antytt, att författaren tagit sin utgångspunkt i revelationerna. Ej nog härmed, han har byggt hela sin framställning på dem, huvudsakligast på vissa uppenbarelser i åttonde boken. Det framgår av följande parallellställen [3]):

Birgitta:	*Förbindelsedikten:*
	Han (Magnus) aktadet togh ey thes mera
	han ville ena resa till rytzalandh fara

[1]) Förb. v. 121 ff.

[2]) F. S. S. 14, 3, sid. 415.

[3]) Tunberg anmärker (a. a. sid. 226), att rimkrönikan "med utgångspunkt från Birgittas uttalanden ... i utförliga ordalag varierat samma tema" (klandret mot konungen).

Digitized by Google

Jak miskunnina modhir kalladhe thänna konung min nya son... ok jak lofwadhe honum mz thik at jak ville vara frw ok värnirska hans härskaps ok hans rikis Ok at jak skulle sta fore honum j ouinnina lande..

.. ok at jak var for honum j hans ouina lande, nar jak samansankadhe alla hans störsto ouini j en stadh hulka som jak skulle anduordha honum [1]).

(Om Sveriges konung åstundar vilan i Gud), tha skal han sannelica hafwa meer losta oc hiälp aff gudhi at atirwinna then stadhin jerusalem j hulkom min dödhe licamme laa [2]).

Jomfru maria loth honom aathvara
ath vilden lydha henne radhe
hon ville göman fra alla onadhe
ok kalladhe honom sin nya son
ther gaff han ganska lytith om
Hon sadhe ville han till rythza draga
vtlenska skullen ey mz sigh haffua
vtan trösta aa gudh ok syna men
hon ville vel förvara them
ok hans här aa alla sydha
ther före torfften jnte quidha
hon ville sanka hans owener saman j sendher
ok skippa them j hans hendher
nar han them finge skullen them förwara
ok gudz fiendä ey ath spara
hon loffuade honom meer ath thz sinne
ath han skulde then helga graff winne
om han giorde som hon badhe
Oo thz han ey lydde slyka modher radhe
ther giorde then yslingh twarth aa moth
Alth thz jomfru maria honom sighia loth
Han sampnade sik een här stark
badhe aff tyska ok danmark
hertogen aff holsten ok slyka flere
thy varth hans angisth testa mere
thz gik som jomfru maria honom sagde

[1]) F. S. S. 14, 3, sid. 415 f. (Bok VIII, 47).
[2]) F. S. S. 14, 3, sid. 313 (Bok VIII, 7 = IV, 48 i lat. texten).

Digitized by Google

Litin tima ther äptir gingo
diäfwlsins andbudh til then
konung ... Ok thera giri var
merä til värlzlica ägho än til at
hiälpa siälomen... Ok konungin
lydde thera jlzskofullom radhom
ok lop fram ok tok bort w minom
handom mina samansankadha
ouini [1]..

tha han jn j rytzalandh lagde
han van alth thz fore gik
ok syna owener alla j hender fik
tha radde the suenska sa mz them
fara
ath the moth crisnom ey mera vara
the tydzska radde ath latha them
lyffua
sylff ok gull the os nogh giffua
Jomfru maria radh konungen för-
smadde

(därefter skildras ryssarnas frikōpande) [2]

Detta ställe har sitt intresse huvudsakligast därigenom att man kan iaktta, hur författaren omskriver sin källa och t. ex. i de sista här citerade verserna av Birgittas dunkla antydningar gör en konkret scen. Ett bestämt tillägg finnes: Birgittas djävulstjänare anges som tyskar.

I den återstående delen av korstågsskildringen berättas, hur ryssarna åter samla en här och återerövra den borg, "där konungen var", samma händelseförlopp som återgives i Visbykrönikan [3], ehuru i dikten utsmyckat med en del anekdotartade tillägg, t. ex. berättelsen om hur ryssarna, sedan deras skägg, som den svenske kungen låtit raka av dem, åter vuxit ut, återvända för att hämnas på sin lättlurade fiende, och följande om Magnus:

han groff sik vth aff lowka minne
äller hade the fangat honom ther jnne [4].

---

[1]) F. S. S. 14, 3, sid. 416 (Bok VIII, 47).

[2]) Förb. v. 126 ff.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 44.

[4]) Förb. v. 183 f. Källan för de tillagda uppgifterna är okänd. Raderna: "Han sampnade sik een här stark badhe aff tyska ok danmark", ha motsvarigheter i EK. (vv. 248 f., 674, 3166 ff.). Munch (a. a. Anden Hovedafd. I, sid. 487 och 522 ff.) har analyserat krönikans uppgifter, dock utan att se deras beroende av Birgitta. Han påpekar, att vad krönikören meddelar av faktiska uppgifter mycket illa stäm-

Digitized by Google

Ännu är emellertid icke hela Förbindelsediktens källförråd för det tidsavsnitt, vi hittills sysselsatt oss med, uttömt. Det återstår att omnämna ett tidigare känt faktum, som är belysande för diktens art och det sätt, varpå författaren arbetat, nämligen hans bekantskap med diplommaterial [1]).

I början av dikten, omedelbart efter inledningen, redogör krönikören för Skåneköpet och refererar, som von der Ropp visat, fördraget den 18 november 1343 mellan Magnus och Valdemar, vilket förelegat för honom [2]). Omedelbart dessförinnan lämnar han vissa andra faktiska uppgifter om med Skåneköpet sammanhängande förhållanden [3]). Först meddelar han, att junkrarna Håkan och Knut, Knut Porses söner, hade i pant Sydhalland samt Bjäre och Norra Åsbo härader i Skåne för 8.000 mark. Vidare hade "gräue Hans aff Holsta land" Skåne och Blekinge för 33.000 (!) mark, och "een som heet Conradh van Plessen" hade vissa angivna landområden på Själland i pant för 3.050 mark. Man har tänkt sig, att även dessa uppgifter skulle vara byggda på dokument, något som synes troligt [4]).

Notisen om greve Johan kan författaren ha från den för honom välbekanta traktaten av den 18 november 1343 [5]). I fråga om junkrarna är detta omöjligt; deras

---

mer med korståget 1348: detta år kunde hertigen av Holstein ej ha deltagit (sid. 487). Han tänker sig de övriga berättelserna höra hemma under det senare korståget. Samma mening synes Tunberg ha (a a. sid. 226). — Det anekdotartade i dessa tillägg är starkt framträdande; något värde för korstågens historia kunna de icke ha; det är Birgittas framställning, som förf. anknyter till, och om kronologien i händelserna har han icke haft någon kännedom. Förf. har identifierat Birgittas djävulstjänare med tyskar (om tyskar som deltagare i tågen se S. R. S. III, 1, sid. 331).

[1]) v. d. Ropp, a. a. sid. 145.

[2]) Sv. Tr. II, sid. 84 ff.; v. d. Ropp, a. a. sid. 145.

[3]) Förb. v. 17—40.

[4]) v. d. Ropp, a. a. sid. 145 f.

[5]) Sv. Tr. II, sid. 85.

Digitized by Google

namn nämnas ej i traktaten. År 1341 överlät Valdemar mot 8.000 mark all rätt "super territoris et districtibus tocius terre Sudra Hallandh et duarum prouinciarum de Schania, videlicet Biørgha et Norra Asbo" till Magnus, och i denna traktat förekomma samma uppgifter som i krönikan [1]). Tydligen har författaren hämtat sitt vetande från detta eller ett likartat brev.

Den direkta källan till de detaljerade uppgifterna om Köpenhamns överlåtande samt Conrad von Plessens innehav av staden äro omöjliga att påvisa. Sedda i belysning av det föregående synas även dessa fakta ge vid handen, att de hämtats från något dokument; av ortnamnens korrumperade skick är det tydligt, att förlagan missförstådts eller förvanskats. Att exakt inplacera det förlorade dokumentet i sammanhanget låter sig ej göra [2]).

---

[1]) Sv. Tr. II, sid. 36. Samma uppgifter finnas i traktaten mellan Magnus och holsteinarna 1332 (Sv. Tr. I, sid. 537 ff., särskilt sid. 538).

[2]) Krönikans text synes åsyfta, att Conrad van Plessen hade i pant för 3050 mark (vissa handskr. ha 14.050) kölnisk vikt Köpenhamn med bytorn, Gurre (?), Roskilde (med två härad?) samt Sömme, Litle och Tune härad. Den 16 januari 1341 erkänner kung Valdemar sig ha mottagit av biskop Johannes i Roskilde Köpenhamns slott och stad till den 6 december 1342; på Amager och i de två närmaste häraderna skall biskopen ha fulla rättigheter. Valdemar Atterdag överlåter därefter före den 15 juni 1341 som borgen för Köpenhamns slott och stad vissa områden på Själland till biskopen i Roskilde. Köpenhamn har han, enligt vad som framgår av samma dokument, i sin tur överlåtit till "Marquardo de Stoue et aliis" som pant för 7000 mark silver. (Kjøbenhavns Diplomatarium I, sid. 76–81). I stilleståndstraktaten mellan Valdemar och Magnus den 2 aug. 1343 (Sv. Tr. II, sid. 65 ff.) heter det: "Preterea dominus Petrus, Lundensis archiepiscopus antedictus, castrum Køpmanhafn, turrim ville (jmf. "bytornet"), totam villam Hafnensem cum insula dicta Amakæ et prouinciis nunc eisdem adiacentibus .... recipiet nomine vtriusque pariter et tenebit". I Varbergstraktaten den 18 november 1343 (Sv. Tr. II, sid. 84 ff.) meddelas, att Magnus förvärvat Köpenhamn för 7000 mark silver, samma summa, som Valdemar pantsatt detsamma för. Mellan dessa händelser måste det brev höra hemma, som krönikören anlitat. Det

Digitized by Google

Att man i den historiskt verksamma krets, som inspirerades av Karl Knutsson, sysslade med urkundforskning och för första gången i Sverige lade diplom till grund för historisk framställning i relativt stor utsträckning, är tydligt. Hur ha de dokument, författaren kan visas ha använt, kommit till hans kännedom?

Han kan knappast ha känt dem i original [1]). Det är emellertid bekant, att rikets register innehållit avskrifter av Skånebreven [2]). Slutsatsen härav skulle möjligen bli,

---

är tänkbart, att en del av panträttigheterna efter Valdemars pantsättning 1341 innehafts av eller senare överflyttats på Conrad von Plessen. Det torde av det här anförda åtminstone få anses möjligt, att ett dokument tjänat som källa även för detta avsnitt av dikten, nämligen någon av de tidigare pantehandlingar, vilka vid Magnus' inlösen av Köpenhamns slott överlämnats till honom. Att en samling dokument om besittningsrätten till Skåne funnits förvarad i Sverige, framgår av skiljedomen i Jönköping den 28 april 1357 mellan Magnus och hans son (Sv. Tr. II, sid. 235 ff.). Här talas det om "litteras et priuilegia super terra Scanie confecta et tradita a rege Danorum" (jmf. Sv. Tr. II, sid. 91 - 92). Reinhardt har använt krönikans uppgifter utan närmare analys (Valdemar Atterdag, sid. 115).

[1]) Det finnes två notiser om att drottning Margareta fört Skånebreven ur landet: det ena i Rasmus Ludvigssons excerpter (S. R. S. III, 1, sid. 80), den andra i ett av Hans Brasks brev (Gustaf den I:s Registratur, I, sid. 291). Även om dessa gå tillbaka på samma källa, styrkes uppgiftens riktighet, som Erslev påpekat, av gamla danska arkivförteckningar (Ældste danske Archivregistraturer, I) och av den omständigheten, att danska riksarkivet (Geheimearchivet) ännu visar en betydlig rikedom på svenska dokument (Dronning Margrethe, sid. 482, och Sv. Tr. II, sid. 298). Det bör även framhållas, att i de svenska anklagelserna mot unionsregeringen ständigt säges, att Erik fört rikets brev ur landet (se nedan kap. VI).

[2]) Biskop Brasks uppgifter (Gustaf den I:s registratur I, sid. 293): "Om Skane minnes oss hafua læsit... j gamble Rikisins register huilken wi owersaage tha wi först komme j raadit".. Därefter redogöres för vissa brevs datering och innehåll samt deras plats i registret (fol. 2—12). — I riksarkivet finnes från tidigt 1600-tal en samling kopior av diplom, vilka röra Skånes avträdande (B. 5). Den är nu ofullständig (D. S. IV, sid. 288, not). Av de i avskrifterna förekommande felaktiga

Digitized by Google

att Förbindelsediktens författare haft tillgång till det kungliga kansliet. Vad Karlskrönikans författare beträffar, kan detta ledas i bevis[1]); det är troligt, att även Förbindelsediktens författare haft samma förmån.

Det framgår av vad här meddelats, att Förbindelsediktens huvudkälla för tiden fram till 1360 varit Libellus de Magno Erici rege. Denna huvudkälla har författaren utfyllt genom ur Birgittas uppenbarelser hämtade detaljer och en del med prosakrönikan gemensamma notiser samt genom referat av dokument. Med Visbykrönikan företer Förbindelsedikten för detta avsnitt den likheten, att båda meddela Magnus Erikssons erövringar genom korståget och dessas återerövring genom ryssarna. En annan överensstämmelse skall längre fram behandlas. Någon större betydelse för detta avsnitt av rimkrönikan ha de icke.

Efter år 1360 finnes ej längre någon markant överensstämmelse mellan Förbindelsedikten och Libellus. Den senare sträcker sig ej längre än till år 1365. Det är tydligt, att diktens författare för senare delen av den behandlade tiden måste ha sett sig om efter andra källor.

---

upplösningarna av medeltida förkortningar framgår, att de gå tillbaka till en äldre förlaga. Denna kan icke ha varit riksregistraturet, som vid denna tid icke fanns kvar i Sverige. Avskrifternas ordning i denna handskrift synes ej heller överensstämma med den ordning i rikets register, som man kan utläsa ur biskop Brasks meddelanden (jmf. Meddelanden från svenska riksarchivet, I, 2, sid. 35 ff.). Att i 1600-talets förra del en text av Skånebreven funnits tillgänglig, framgår emellertid även av en Messenius' uppgift, att han tagit kopior av dessa (Schück, Messenius, sid. 283). — I riksarkivförteckningen A: 1, "säkerligen uppgjord av Per Månsson kort efter omflyttningen i gröna skåpet 1622" (Bergh, Svenska riksarkivet 1618—1837, sid. 267), finnas upptagna "Konungh Magni Erikssons Breff, och ther hoos lagdt een Copiæbook af all de Breff om Hallandh och Skåne". Härmed kan dock den ännu bevarade avskriften avses.

[1]) Se nedan sid. 299 f. Breven synas stundom ha varit ordnade efter ämne (jmf. den i Medd. från Sv. riksarch. tryckta medeltida arkivalieförteckningen).

Digitized by Google

Erslev har påpekat, att Förbindelsediktens skildring av Magnus Eriksson i stort sett är oberoende av Visbykrönikans; härav drar han slutsatsen, att ett närmare sammanhang mellan dessa båda källor — tänkt som beroende av gemensam källa -- även för den senare tiden skulle vara uteslutet. Men detta omöjliggöres givetvis ingalunda; det synes fastmera väl överensstämma med diktens i det föregående påvisade art av kompilationsverk, att författaren för tiden efter 1360 tagit sin tillflykt till nytt material. Erslev har dock i tveksamma ordalag medgivit, att det ej är "helt umuligt", att Förbindelsediktens författare känt till Visbykrönikan i det skick den till oss bevarats. Häremot står von der Ropps uppfattning om gemensam källa; en liknande mening har senare uttalats av E. Nygren [1]).

Möjligheten av släktskap mellan de båda krönikeverkens uppgifter torde böra underkastas en förnyad undersökning, då lösandet av denna fråga har flera ej obetydliga historiska konsekvenser [2]). Sista gången Förbindelsediktens författare synes ha begagnat Libellus är vv. 223—234. Undersökningen kommer att gälla de därefter följande delarna av dikten, vv. 235—632, skildringen av Magnus' sista år och Albrekts regering.

I anslutning till prosakrönikans uppgifter berättar krönikören om Albrekts hyllning i Stockholm [3]); härefter följer framställningen av hans strid med Magnus [4]). Rimkrönikan låter Albrekt i egen person möta Magnus vid Gata, vilket är felaktigt och visar, att han ej närmare känt till händelseförloppet. För övrigt erbjuder hans

---

[1]) Nygren anser, som nämnt, att förf. vid sin framställning av åren efter 1360 haft till sitt förfogande vissa med Visbykrönikan gemensamma källor. Han gör sålunda liksom von der Ropp gällande ett indirekt samband mellan Förb. och Visbykrönikan.

[2]) Se nedan sid. 202 samt kap V.

[3]) Förb. v. 420—24; se ovan sid. 178 f.

[4]) Förb. vv. 425—76.

Digitized by Google

framställning av dessa händelser betydande överensstämmelser med Visbykrönikan:

Visbykrönikan:	*Förbindelsedikten:*
Interim rex Magnus in Norwegia exercitum collegit et ad Stokholm ire proposuit. Quod quidem milites predicti ducis (ɔ: Alberti) sweci ac Stokholmenses percipientes cum exercitu contra ipsum versus Arosiam ire disposuerunt.	Tha konung magnus thz förstodh han... ...sende till norge ok danmark ok sampnade sik een här stark [1]).
Sed rege Magno cum suo exercitu de Arosia egresso ac multis de suis post tergum relictis in Arosia et circumquaque in diuersis locis, milites sepedicti cum domino rege Magno in die sancti Lucii pape et martyris in quodam prato penes Gatu prelium commiserunt, vbi victoria cessit militibus ducis.	Vynet monde j vesteraars vel smaka ty kunde somme nordhmen ey teddan raka the kwado fast ok giorde sik katha medhan konungen tappade striden j gata [2]).
In quo prelio rex Magnus captus fuit cum suis et ad Stokholm perductus, filio suo domino Haquino domicello vix euadente de prelio.	ther fik konung magnus then oro han varth sielff grippen till fanga konung hakon monde nogha om ganga [3]). Konung hakon loth aath norge gaa konung magnus fördes till stokholm tha [4]).
Et guerra magna in regno Swecie per domicellum Haquinum filium regis Magni ac pro tunc regem Norwegie excitatur..... qui pro liberacione patris toto	J VII ar thz saa gik för en konung albrict all slotten fik.

[1]) Förb. vv. 425 ff. Citatens ordningsföljd är ej densamma som i krönikan.

[2]) Förb. vv. 443 ff.

[3]) Förb. vv. 436 ff.

[4]) Förb. vv. 455 f.

Digitized by Google

conamine laborans patrem Stokholm in vinculis fere septem annis dimisit. Et tandem cum placitatione callida ac sagaci de dicta captiuitate liberauit patrem,

ducens ipsum secum ad Norwegiam, qui paulo post in scopulis in vna insula prope Bergensem ciuitatem dicta Lywngholm de naui sua ... incaute in aquam exiliens et per seruitores suos extractus et ad litus perductus palpitando vitam finiuit [1]).

han hade them ey sa brat fangit
hadey dektingan mellan gangit
ath konungen loth konung magnus
qwith
ok fik ther mz alt ryket fryth
saa monde konung magnus til norge
draga
ok bleff ther konung j sina dagha
till han drunknade j bömelfiordh
vidh lywngholm sa haffuer jak
sporth
vidh norges sidho mon thz vara
thz wetha the ther plägha fara [2]).

Omedelbart härefter redogör författaren för Olafs släkt:

Visbykrönikan:

Post hoc non diu domicellus Haquinus ac rex Norwegie Osloye defunctus est. Post hoc domicellus Olauus, filius Haquini regis, in regem Norwegie eligitur. Et domina Margareta regina Norwegie ac filia Waldemari regis regnum Dacie jure hereditario post mortem patris suscepit gubernandum.. [3]).

Förbindelsedikten:

Ther effter konung hakon aff verlden gik
ok hade een son effter sik
konung olaff hans nampn var
han doo ok epter jnnan fa aar
Epter honom erffde norge tha
hans modher drötningh margretha
ok genast epter j faa aar
doo henne fadher konung valdemar
epter han erffde hon danmarkx ryke
till klokhet var ey tha henne lyke [4]).

---

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 45.

[2]) Förb. v. 465 ff. Här överensstämmer Förb. med Prosakr. närmare än med Visbykrönikan; dock står Prosakr. vid Albrekts reduktion Visbykr. lika nära som Förb. Se nedan sid. 203, not.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 45.

[4]) Förb. v. 477 ff.

Digitized by Google

Om detta sista parti medger även Erslev, att likheten är slående; han framhåller särskilt, att båda krönikorna synas mena, att Margareta började regera i Norge förr än i Danmark [1]).

Så evidenta överensstämmelser som ifråga om Libellus ha knappast här kunnat framdragas, men icke desto mindre synas de vara för många och stora för att bero på en slump. Hela framställningen ända från slaget vid Gata till och med Margaretas uppträdande erbjuder stora likheter, ehuru hela tiden Visbykrönikan, trots större koncentration, har en del notiser, som ej återgå i Förbindelsedikten, så t. ex. om kriget mellan Håkan och Albrekt, och detaljer om konung Magnus' död. Då Erslev påpekar, att de båda källorna uppge olika dag för slaget, och anser, att detta motbevisar släktskap, bör det observeras, att Förbindelsedikten har denna sin datumuppgift gemensam med Prosakrönikan [2]). Denna omständighet motbevisar ingalunda släktskap. Båda källorna äro ensamma om att nämna, att en del av Magnus' här kvarstannat i Västerås, en rätt märklig detaljuppgift. Båda nämna också att Magnus frigöres genom dagtingan (placitatio). Slutligen är den inbördes ordningsföljden mellan händelserna, särskilt mellan de två huvudgrupperna, fullkomligt överensstämmande. Det är tydligt att förbindelse på denna punkt existerar mellan de båda källorna.

Detta bestyrkes närmare av att ännu en betydelsefull uppgift endast möter oss i dessa två källor samt i den med Förbindelsedikten för dessa år så gott som identiska Prosakrönikan, nämligen den om Albrekts reduktion. Förbindelsediktens mera konkreta framställning av hur Albrekt fordrade var tredje gård har sin motsvarighet i

[1]) Erslev, Studier, sid. 354.

[2]) Se ovan sid. 178 f. samt Erslev, Studier, sid. 356 f. Denna datumuppgift tillhör dem, som överensstämma med de i gråbrödradiariet bevarade.

Digitized by Google

Visbykrönikans "quandam partem bonorum . . . juridice exigebat." Dikten ger en livlig skildring av dialogen mellan Albrekt och herrarna i full överensstämmelse med sina mera konstnärliga intentioner, men likheten är icke desto mindre omisskännelig:

Visbykrönikan:	*Förbindelsedikten:*
Quod quidem predicti nobiles regni indigne ferentes, contra regem conspirare ceperunt, allegando quod rex patrimonia ipsorum vellet diripere ac theutonicis suis elargiri.	Rikens radh talade ther fast j moth och finghe thes heller ey annan both vthan koninghen giorde ther aff gaman och togh borth thera gotz alt saman
Vidente sigitur sveui, quod regem non potuerunt ad ipsorum voluntatem inclinare, ab ibso recesserunt et ad dominam Margaretam, reginam Dacie et Norwegie..., se diuerterunt [1]).	och gaff thz tydzske huem han ville tha togo the swenska giffuas jlle ok ville sik hielp ther moth leta ty foro the till drötningh margreta som tha danmark ok norge hade ok thera nöödh för henne sagde [2]).

Det finnes även andra, ej så påfallande likheter, vilka i belysning av det ovan framförda förtjäna att ännu en gång diskuteras. von der Ropp har påpekat, att Visbyboken i slutet av sin framställning under år 1361 uppräknar Albrekts och Eufemias söner. Förbindelsedikten anför — i sin tidigare behandlade del — två av dessa söner och lägger därtill en dotter, vars nämnande är motiverat därigenom, att hon är konung Kristian I:s morfars mor [3]). Mot denna sammanställning anmärker Erslev, att de båda källorna omtala saken i olika sammanhang och att avvikelsen är större än överensstämmelsen [4]). Denna anmärkning kan icke ha något att betyda. Att Förbindelsediktens

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 45 f.
[2]) Förb. v. 537 ff.
[3]) v. d. Ropp, a. a. sid. 147.
[4]) Erslev, Studier, sid. 357.

Digitized by Google

författare i sin berättelse även medtar dottern, är förklarligt ur aktualitetssynpunkt, i synnerhet som han samtidigt klargör hertig Henriks släktskap till Erik av Pommern; det kan ej utesluta, att ett samband mellan källorna existerar, i synnerhet som ett sådant är otvetydigt för andra delars vidkommande. Stället må anföras:

Visbykrönikan:	*Förbindelsedikten:*
Habuit enim idem dux sororem regis Magni nomine Eufemianam in vxorem, de qua genuit tres filios, videlicet Albertum, Hinricum et Magnum.	Konung magnis syster effemia ffyk mekelborgh till hustru tha try barn födde the aff sik konung albricht ok henrich tridhia syskon fins jngeborgh scriffuen
	hon vart enom hertogh j holsten giffuen
	ok var konung cristierns modher fadher modher
	thi borde honom vara suerige godher
Hinricus duxit in vxorem filiam regis Waldemari, cuius filia fuit nupta duci Pomeranie, de qua fuit Ericus rex Dacie, Svecie et Norwegie [1]).	hertogh hinricx dotter konung eric baar
	thoc han ey suenskom ondher vaar[2]).

Rimkrönikören har helt enkelt skjutit in i sin framställning en aktuell genealogisk notis [3]).

Det återstår att i belysning av det hittills vunna resultatet granska ännu ett betydande parti av dikten; det behandlar de viktiga händelserna i början av 1360-talet, Magnus Erikssons giftermålsunderhandlingar och tvist med rådet samt Albrekts inkallelse. Framställningen av Skånes förlust samt Gottlandståget, vilka krönikören skildrat del-

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 44.

[2]) Förb. vv. 89 ff.

[3]) Erslev förnekar kategoriskt möjligheten av ett samband i fråga om slaget vid Falan; om denna fråga se nedan sid. 200 f.

Digitized by Google

vis i anslutning till Libellus' uppfattning, men på ett fullständigt förvirrat sätt, behandlas dock ej här. Det parti det gäller är verserna 235—261 och 287—362, tillsammans omkring hundra rader. Även i fråga om detta motsvara von der Ropps och Erslevs åsikter dem de hysa om övriga delar av dikten[1]). Överensstämmelserna här äro mera sällsynta och mindre markanta än i övriga delar.

Medan vissa huvudfakta överensstämma, erbjuda de båda källorna ständigt betydande skiljaktigheter. Särskilt Förbindelsedikten har åtskilligt stoff utöver Visbykrönikan, så i fråga om giftermålsunderhandlingarna för Håkan, enligt dikten förda med "Mäkelborg", och den holsteinska prinsessans tillfångatagande genom Valdemar Atterdag, den sista händelsen icke nämnd i Visbykrönikan. En bestämd Magnusfientlig åskådning tar sig oftare uttryck i Förbindelsedikten, och dikten tar mera oförbehållsamt de svenska herrarnas parti mot regenterna. Framställningen är stundom utsmyckad med anekdotiska detaljer, exempelvis skildringen av det sätt, varpå de landsflyktiga svenska herrarna uppvakta hertig Albrekt, knäfallande och med rep om halsen. Men *en* bestämd överensstämmelse finnes, och denna så mycket viktigare, som den där lämnade uppgiften — åtminstone i det skick, vari den här möter — motsäges av samtida dokument och ej antydes i den tidigare och välunderrättade källa till dessa års historia, som vi äga i Libellus Magnipolensis[2]). Det är uppgiften, att ett antal svenska herrar *drevos i landsflykt* av Magnus. Bland de män, vilka dikten nämner som underhandlare i Tyskland om giftermålet mellan Håkan och "Mäkelborgs fränka", namngivas ärkebiskopen, biskop Nils av Linköping, Karl av Tofta och Bo Jonsson, varjämte det uttryckligen angives, att dessa senare drivas i landsflykt och då taga sin till-

[1]) v. d. Ropp, a. a. sid. 146 f.; Erslev, Studier, sid. 355 ff. För en detaljjämförelse se dessa författare.

[2]) Se nedan sid. 233 ff.

Digitized by Google

flykt till Mecklenburg, närmare bestämt Rostock[1]). Visbykrönikan berättar, att Magnus och Håkan, sedan de efter tvisterna om giftermålet försonats, gemensamt drevo de män, vilka förmått Håkan att tillfångataga Magnus, i landsflykt; dessa män voro biskop Nils, Nils Turesson, Bo Jonsson, Karl av Tofta, Karl av Ulvåsa, Bengt Filipsson, Erik Karlsson m. fl., vilka efter ett vinteruppehåll på Gottland reste till Wismar för att träffa Albrekt[2]).

I belysning av det tidigare framdragna materialet är det tydligt, att även här en förbindelse existerar mellan de båda källorna. Den omständigheten, att rimkrönikan nämner ärkebiskopen som landsflyktig, vilket ej Visbykrönikan gör, omöjliggör icke detta: det kan vara en komplettering i rimkrönikans vanliga stil. Den felaktiga landsflyktsuppgiften i båda källorna är här avgörande.

Överensstämmelserna mellan de båda källorna äro sålunda ofrånkomliga, men olikheterna äro betydande och starkt framträdande. I ett fall som detta skulle det ligga nära till hands att med von der Ropp och Nygren antaga en gemensam förlorad källa.

Av allt Visbykrönikans stoff är det endast det efter 1360 liggande, det utförligaste i hela krönikan, som satt spår i Förbindelsedikten. Vidare är det åtskilliga av Visbykrönikans notiser även för denna tid, som ej återgå i Förbindelsedikten: så belägringen av Åbo 1364, striderna mellan Håkan och Albrekt 1365—1371, Albrekts senaste krig mot Danmark och händelserna efter 1389[3]). — Då

---

[1]) Förb. v. 341 ff.

[2]) S. R. S. I, 1, sid. 44. — Delvis samma personer nämnas i Libellus Magnipolensis såsom de, vilka reste till Mecklenburg för att erbjuda Albrekt den svenska kronan. Någon landsflykt är det där lika litet som i Libellus de Magno Erici rege fråga om.

[3]) Ej heller Karlskrönikan har för drottning Margaretas tid utnyttjat Visbykrönikan; den visar i stället frändskap med Chronologia Anonymi (se nedan sid. 263 ff.).

Digitized by Google

Visbykrönikan uttrycker sin bestämda åsikt om det Håkans fördrag, varigenom han befriade sin fader ("cum placitatione *callida ac sagaci*"), saknas motsvarighet härtill hos Förbindelsedikten, vars författare dock bör med intresse ha upptagit en sådan uppgift, som väl stämmer samman med hans egen folkungafientliga tendens [1]). Ett ställe sådant som det ovan behandlade om det mecklenburgska husets avkomlingar skulle med lätthet låta sig förklaras, om man antoge, att en gemensam källa meddelat både Albrekts manliga och kvinnliga efterkomlingar, att Visbykrönikan endast upptagit de manliga, medan Förbindelsediktens författare antecknat de i Nordens historia framträdande sönerna och dessutom medtagit den dotter, som haft aktuellt intresse i hans livstid, samt där tillagt från annat håll hämtat supplerande stoff för senare tid.

Vidare skulle förhållandet mellan källorna vid berättelsen om Albrekts inkallelse med de växlande överensstämmelserna genom detta antagande kunna vinna en förklaring. Detsamma gäller en annan egendomlighet: Visbykrönikans på detaljer om data och lokala förhållanden rätt rika framställning av Valdemar Atterdags tåg mot Gottland har ej kvarlämnat det minsta spår i Förbindelsedikten, som i fri anslutning till Libellus här meddelar mer eller mindre osäkert traditionsstoff [2]). Vore de båda källornas sammanhang indirekt, vore det troligt, att Visbykrönikan tillagt sin berättelse om tåget efter någon samtida gottländsk uppteckning. På samma sätt kunde den bevisligen felaktiga uppgiften i Visbykrönikan, att de av Magnus Eriksson fördrivna herrarna tillbragt vintern på Gottland [3]), vinna

[1]) Det är sant, att liknande exempel på ofullständig överensstämmelse mellan Libellus de Magno Erici rege och Förb. kunna påpekas, men jämförelsematerialet är där så fylligt, att ingen tvekan behöver uppstå.

[2]) I. Andersson, a. a. sid. 409 f.

[3]) Se nedan sid. 234 f.

Digitized by Google

sin förklaring genom någon förvanskad gottländsk lokaltradition [1]).

Det anförda ger visserligen inga tvingande skäl för att sambandet mellan källorna är indirekt. Det torde dock vara möjligt att på en punkt tränga närmare problemets kärna. Det gäller de båda källornas framställning av slaget vid Åsle 1389. Förbindelsedikten ger här en mera detaljerad skildring. Den nämner, förutom konungen och hans son, hertigarna av Holstein, Reppin och Stargard som fångna samt 19 riddare som döda på Albrekts sida, medan Visbykrönikan endast känner, att Albrekt, Erik och de två förstnämnda furstarna — vilka namngivas — tillfångatagits. Förbindelsediktens framställning med sin detaljerade sifferuppgift står här nära en annan berättelse om slaget, som omedelbart efter detsamma upptecknats i en skånsk årbok [2]). Här angivas konung Albrekt av Sverige och hans son Erik samt greve Gerard av Holstein och greven av Reppin som fångna i slaget. Härtill läggas 20 "milites".

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 44. Visbykrönikan för ifrågavarande tid blir under sådana förhållanden att betrakta som ett kompilationsverk, ej som samtidigt förda uppteckningar. Krönikans komposition överensstämmer i viss mån härmed. Den består för tiden 1350—1389 av material, som sammanförts i kapitelliknande avsnitt. I början av krönikans vidlyftigare del kommer först ett parti om Danmarks historia 1287—1360 och i anknytning därtill en berättelse om Valdemar Atterdags Gottlandståg samt därav följande händelser. Därefter anges huvudhändelserna i Sveriges historia från Magnus Eriksson korståg fram till Skånes förlust och vidare oroligheterna i Sverige under Magnus' sista år. Striderna mellan Magnus och Håkan samt Albrekt fylla ett parti; kampen mellan Albrekt och adeln samt Albrekts fördrivande ett. Karaktäristiskt för detta kompositionssätt är, att samma händelse ett par gånger omtalas i olika sammanhang: Skånes återgång till Danmark dels i sammanhang med Valdemars och dels med Magnus' historia, Gottlands erövring dels för sig själv, dels i sammanhang med Magnus' mellanhavanden med Valdemar.

[2]) Ann. Dan., sid. 191; om dateringen av Annales Scanici se inledn. sid. 32, Schäfer, Dänische Annalen, sid. 80, samt Erslev, Studier, sid. 336 och 373.

Digitized by Google

Mot denna annalens taluppgift svarar Förbindelsediktens: hertigen av Stargard fången och 19 riddare döda.

Samma berättelse om slaget, som upptecknats i den skånska årboken, återspeglas i Visbykrönikan, men i ett något sammandraget skick[1]). Förbindelsedikten återger samma skildring men i en form, som står Skåneannalerna närmare än Visbykrönikan. Det står härigenom klart, att Förbindelsedikten på denna punkt ej begagnat Visbykrönikan i det skick, vari den nu föreligger, endast en med densamma besläktad framställning.

En rent historisk omständighet styrker ytterligare, att endast indirekt samband förefinnes. Under hela den tid, då Förbindelsedikten kan vara skriven, och åren närmast dessförinnan, hade Karl Knutsson, med undantag för en kortvarig erövring åren 1448—49, icke Gottland i sin hand. Under den nämnda tiden hade besittningen mera karaktär av en militär ockupation[2]). Hela den övriga tiden var Gottland från svensk synpunkt fiendeland. Det kan under sådana omständigheter synas otroligt att en av Karl Knutssons officiella historieskrivare haft tillgång till en i fient-

[1]) Deras framställningar följa här nedan:

Annales Scanici:

... Margareta misit exercitum copiosum armatorum de Dacia et Norwegia in Sueciam... 1389. Die beati Mathie apostoli... commissum est grande bellum inter regem Suecie Albertum et danos... et captus est rex Suecie Albertus et filius suus Ericus ac comes Holsacie Gerardus (namnet fel) et comes de Repiin cum 20 militibus et aliis non paucis nobilibus... (Ann. Dan. sid. 191).

Visbykrönikan:

Ipsa (Margareta) vero, misso exercitu ad Sveciam, quamplura castra obsedi fecit. Rex Albertus exercitum collegit et in Westgociam venit et in die sancti Mathie apostoli cum dacis, svecis et noricis bellum iniit et victus cum suis ac captus cum filio suo Erico et Alberto comiti Holsacie (namnet rätt) et Guntero comiti de Reppyn... (S. R. S. I, 1, sid. 46).

[2]) Se härom t. ex. Styffe, Bidrag, III, sid. XII och XXII.

Digitized by Google

ligt land förvarad historisk källa och kunnat göra excerpter ur densamma[1]).

Den framställning, som Förbindelsediktens och Visbykrönikans gemensamma källa eller källor givit av ifrågavarande tidsavsnitt, har varit fientlig mot Magnus (jmf. landsflyktsskildringen) och Albrekt (jmf. skildringen av hans förhållande till den svenska adeln). Dessa drag har Förbindelsediktens författare skärpt, det förstnämnda i synnerhet genom att belysa Skånes förlust och Valdemars tåg mot Gottland ur Libellus' synpunkt[2]). Exakt synas de förlorade källorna icke kunna dateras.

Det är efter den föregående undersökningen säkert, att då Förbindelsedikten och Visbykrönikan på någon punkt överensstämma, detta ej kan innebära, att två av varandra oberoende källor lämna samma uppgift. Detta resultat är av vikt för betydelsefulla problem i 1300-talets historia[3]).

[1])Visbyhandskriften innehåller i löpande följd förda anteckningar några årtionden in på 1500-talet. Till Sverige har den först senare överförts (se G. Lindström, Anteckningar om Gotlands medeltid, I, sid. 31). Dock kan påpekas, att det kloster, vari Visbykrönikan tillkom, liksom det Karl Knutsson närstående Stockholmsklostret tillhörde franciskanerorden.

[2]) I. Andersson, a. a. sid. 409 f.

[3]) Av särskild betydelse är kännedomen härom vid ett studium av Albrekts inkallelse i Sverige (se härom nedan sid. 232 ff.). Men även andra händelser under Albrekts regering beröras av ifrågavarande källförhållande. Detta gäller särskilt Albrekts reduktion, som i P. Girgensohn, Die skandinavische Politik der Hansa 1375—95, Beilage V: Die Quellen für König Albrechts Reduktion (sid. 197 ff.) fått en otillfredsställande behandling. Han gör här gällande, att tre av varandra oberoende berättelser om denna händelse föreligga, nämligen i Visbykrönikan, Prosakrönikan och Förbindelsedikten. De två sistnämnda, förklarar han, som i huvudsak överensstämma, erbjuda emellertid en avgörande olikhet, som enligt hans mening tillräckligt bevisar, att de ej stå i direkt beroendeförhållande till varandra. Prosakrönikan uppger nämligen, att var tionde gård skulle indragas, Förbindelsedikten säger, att reduktionen skulle gälla var tredje. Detta är, fortsätter Girgenssohn

Digitized by Google

Rimkrönikans senare del innehåller emellertid åtskilligt stoff utöver det redan genomgångna. Författaren antyder, att han känt till en klagoskrift över Albrekts regering, med orden:

sidan öktes bondom mera grather
the loto scriffua saman smat ok storth
huat ooreth konungen hade them giorth
ok huro opta the hade honom videruarat
ok thit haden them jlla swarat

---

sitt resonemang, endast möjligt att förklara på så sätt, att ännu c:a 1450 en levande tradition om denna reduktion funnits kvar, och detta i flera olika självständiga versioner. — Det är emellertid tydligt redan vid ett flyktigt betraktande, att Prosakrönikan och Förbindelsedikten för dessa år stå i det närmaste förhållande till varandra, även om det är svårt att avgöra, vilken som är den ursprungliga (se ovan sid 178 f.). Olikheten mellan sifferuppgifterna "tridie" och "tiende" behöver ej nödvändigtvis förklaras genom antagandet av en i olika versioner kvarlevande tradition, utan är helt enkelt en felskrivning av någondera krönikans författare eller avskrivare. Prosakrönikans och Förb:s överensstämmelse för dessa år i fråga om händelseförlopp, årtal och data är alltför detaljerad för att tillåta en slutsats, att de representera var sin kvarlevande berättelse. Jmf. t. ex. Förb. vv. 434 ff. med Prosakrönikan (Småstycken på fornsvenska, I), sid. 238. Då nu Förbindelsediktens samband med Visbykrönikan är givet, måste källorna till reduktionens historia reduceras till en, och man kan ej längre styrka berättelsen genom att hänvisa till tre av varandra oberoende källor. Styffes mening (Bidrag I, sid. LXXIX, anm. 1), att reduktionsuppgiften är grundlös, är förtjänt av att ännu en gång upptagas till prövning; måhända är uppgiften helt enkelt ett återgivande av Albrekts tvister med Bo Jonssons testamentarier. Av sammanhanget i Visbykrönikan synes en sådan tolkning troligast. Man kan i varje fall ej avgöra frågan genom att utan vidare uttala, att Albrekt synes "hava varit betänkt på en annan kupp: att åter skattelägga de gårdar, som stormännen olagligen gjort till frälse" (Schück i Sv. Folkets Hist., I, 2, sid. 27). — Av källsammanhanget på detta ställe kunde det synas som om Prosakrönikan för denna uppgift haft Förb. som källa. Dock kan detta likaväl ha sin grund däri, att de båda från samma håll utarbetade verken även för dessa ting haft samma, med Visbykr. besläktade källor, liksom de för vissa förut anmärkta data haft gemensam, med Gråbrödradiariet besläktad förlaga.

Digitized by Google

ok aktadey thera rade
vtan them altidh försmade [1]).

Det förefaller som om författaren här åsyftade någon för honom känd, skriftligen avfattad pamflett mot konung Albrekt. Det synes knappast kunna vara någon egentlig klagoskrift; snarare kan krönikören tänkas syfta på den till våra dagar bevarade "En lustig liknelse om konung Albrekt" [2]). Det kan ej med bestämdhet avgöras på grundval av hans utsago, men förefaller ej uteslutet, då denna skrift, utan tvivel i rent agitatoriskt syfte, framställer sig såsom givande uttryck åt särskilt böndernas klagomål och till en del skildrar deras betryckta ställning [3]). Av överensstämmelser

[1]) Förb. v. 554 ff.

[2]) F. S. S. 17, 1, sid. 207 ff.

[3]) "Liknelsen" har icke blivit underkastad någon närmare analys sedan Girgensohns i a. a. (sid. 188 ff.). Denne anser, att dikten skrivits någon gång mellan 1389—1395, vilket synes riktigt. Han yttrar vidare, att den okände förf. uppenbarligen stått i nära förbindelse med bondeståndet: "Das Gedicht giebt offenbar nur den Ansichten des bäuerlichen Standes über König Albrechts Regierung Ausdruck". Härmed är emellertid icke dikten till fyllest karaktäriserad.

Rent litterärt är dikten av stort intresse. Det allegoriska framställningssätt, som under medeltiden spelade så stor roll och som i Sverige är starkt framträdande i Birgittas uppenbarelser, har även använts i liknelsen. Förf. berättar om en lund, den vänaste man kan se, med fruktträd och kryddörter (Sverige), vars herre (konungen) släppt in i lunden lejon och pantrar (hans rådgivare), ulvar och björnar (hertigar och grevar) samt "then snödhe räff" (hans "legodrängar"). Åskådligt och livligt skildras dessas framfart; till slut önskas glädje åt dem, som vilja befria landet från ofrid.

Det är visserligen sant, att bönderna omtalas i dikten, särskilt vv. 152–183. Men "allmoge" i slutraderna åsyftar snarast folket i sin helhet, ej som i nyare språkbruk speciellt bondebefolkningen. Förf. klagar även över att svenska riddare ingen lön fingo för sin tjänst (vv. 78 ff.) och att tyskarna förskaffa sig "svenska herrars gods" (v. 120); hade Albrekt lytt Sveriges välborne män, hade han varit i Sverige än, heter det också. Något uttryck för böndernas uppfattning av sakläget kan sålunda dikten icke sägas utgöra. Snarare kan den karak-

Digitized by Google

kan framhållas, att krönikans ord om hur ofta bönderna hade varnat konungen och hur illa han svarat dem, ha sin motsvarighet i Albrektsdiktens berättelse om konungens svar till den klagande allmogen; och liksom krönikan beklagar, att han ej aktat råd, säger "Liknelsen":

hadhe han sina radhgiffuare bätter tämpt
tha matte han än sin wilia främpt.

Ännu en uppgift i Förbindelsedikten må här undersökas med hänsyn till sitt ursprung, ganska belysande för diktens tillkomstsätt. Det heter om Albrekt, då han förberedde sig till kriget mot Margareta:

ty fik han the prytzka volla
een deell aff ryket till een panth
thz var gotland sigher jak försanth
för XX^{M} nobla swara [1])

Denna uppgift är dels ej fullt korrekt — Gottland pantsattes för 10.000 nobler, dock skulle ytterligare dubbla summan erläggas vid eventuellt återköp — dels insatt i felaktigt sammanhang [2]). Det sista är förklarligt: i denna situation bättre än i någon annan passade det för diktaren att låta Albrekt pantsätta en provins. Uppgiften om beloppet möter på två andra ställen. Den förekommer i Chronologia Anonymi, där det i samband med de senare politiska händelserna på ön nämnes, att den tidigare pantsatts för 20.000 nobler [3]). Vidare förekommer den i det parti av Karlskrönikan, som behandlar drottning Margaretas

täriseras som en agitationsskrift, vilken i sin framställning av Albrekts historia särskilt vädjar till bönderna. På det sätt, som dikten skildrar, ville det Albrekt-flentliga partiet att hans regering skulle uppfattas av folket.

[1]) Förb. v. 582 ff.

[2]) Pantsättningshandlingen i Sv. Tr. II, sid. 596 ff.; jmf. Erslev, Dronning Margrethe, sid. 373.

[3]) S. R. S. I, 1, sid. 60.

Digitized by Google

regering. Man skulle måhända tro, att Förbindelsedikten tagit den ur annalen. Så är dock knappast fallet. Alla övriga spår av att denna annal varit begagnad av krönikören saknas. Det är emellertid lätt skönjbart, att Karlskrönikan för sina tidigare delar i rätt stor utsträckning utnyttjat denna kronologi eller en med denna nära besläktad[1]). Det är alltså tydligt, att Förbindelsedikten hämtat denna uppgift ur Karlskrönikan eller ur de excerpter, som legat till grund för denna. Den från Karlskrönikan kända händelsen, vilken där icke tidsatts, har så Förbindelsediktens författare inplacerat i det sammanhang, där han fann den höra hemma[2]).

Dessa omständigheter utgöra ett bevis så gott som något för att Förbindelsedikten skrivits efter Karlskrönikan. De skulle i sin mån kunna tyda på, att de båda verken vore författade av olika personer: en annal, som begagnats av Karlskrönikans författare och som skulle ha kunnat lämna stoff även till Förbindelsedikten, har ej utnyttjats av författaren till den sistnämnda.

Härmed är framlagt, vad som kunnat anträffas av källor till krönikeförfattarens verk. Redan förut har anmärkts, att vissa delar kvarstå, vilkas ursprung är obekant. Det gäller särskilt en del detaljer ifråga om händelserna omkring början av 1360-talet: tåget till Gottland, inbördesstriderna före Albrekts inkallelse, och vissa därmed sammanhängande förhållanden samt Albrekt d. ä:s tåg till Själland[3]). Författaren har i sin framställning inflickat åtskilligt anekdotiskt stoff; i allmänhet kan sägas att senare delen av krönikan innehåller mera av poetiskt fyllnadsgods än den tidigare. Ovan ha påpekats detaljer från Magnus Erikssons korståg och Albrekts inkallelse. En typisk ut-

[1]) Se nedan sid. 263 ff.

[2]) Ej heller i annalen säges, vid vilken tidpunkt pantsättningen hör hemma.

[3]) Det är tänkbart, att en del hämtats från de förlorade källor, som krönikören använt för denna tid. Detta låter sig dock icke ledas i bevis.

Digitized by Google

smyckning utgöra också författarens rader om hur Magnus mottogs av folket, då han överlämnat Skåne till Valdemar:

tha spottade honom gamble ok vnghe
ok kastade honom mz rothna kolungha
ok beskimpaden mz vysor ok orde
thz var ey vndher the saa giorde [1]).

Ett särskilt karaktäristiskt uttryck har traditionens eller diktarens fordran på poetisk rättvisa fått i den bekanta berättelsen, hur Valdemar Atterdags med rövade skatter lastade skepp på återvägen från Visby sjönko och förgingos på ett grund. En annan av dessa tilläggsuppgifter, till vilken vi ej kunnat påvisa någon källa, är av större intresse: uppgiften om Albrekts bannlysning. Med liknande ord, som använts vid skildringen av Magnus' bannlysning [2]), berättas det nu om Albrekts, dock med annan motivering. Det heter först, att han indrog herrarnas gods; omedelbart därefter fortsätter författaren:

ok skötte huarte räth eller lagha
ty kom han j pauens ban
alzencte skötte thz han
Eller aktade nogat j sith sin
huor gudz tyder hioldes gik han jn
ok förspilte mangt eth sin saa
ath gudz tienist fik ey fram gaa [3]).

Inga vittnesbörd för övrigt finnas, att Albrekt personligen utsatts för bannlysning. Över vissa personer vilade åren 1374—1375 exkommunikation med anledning av dråpet å biskop Gottskalk [4]). Albrekt har emellertid vetat hålla sig

[1]) Förb. v. 283 ff.
[2]) Se ovan sid. 181 f.
[3]) Förb. v. 530—536.
[4]) Bannlysningsbrevet över dråparna tryckt i Spegel, Skriftelige Bewis till Biskops-krönikan, sid. 130 f. Om bannlysningens förlopp och upphävande se Brilioth, Svensk kyrka 1363—1414, sid. 69 ff.

Digitized by Google

utanför dessa strider[1]). Ej heller övriga kyrkliga oroligheter under hans tid ha, såvitt känt, lett till någon bannlysning av konungen[2]). Under sådana omständigheter skulle även detta författarens tillägg till Albrekts historia vara enbart en stilistisk kliche, som han infogat i nära anslutning till vad han visste om den andre landsfördärvlige konung han skildrat, Magnus Eriksson.

Författarens personlighet och syften framlysa — åtminstone till någon del — ur hans verk. Hans litterära skolning har icke varit omfattande. För sin formgivning har han haft ett bestämt föredöme, Erikskrönikan, vilken han ofta slaviskt följt. Det är mycket ofta man i Förbindelsedikten påträffar fraser och verspar, som äro hämtade från Erikskrönikan. Då Magnus reder sig att återerövra sitt land från Albrekt, berättas detta med från föregångaren lånade uttryck[3]). Och skildringen av Magnus' fångenskap i Stockholm är gjord med färger, som starkt påminna om dem Erikskrönikan nyttjar i sin berättelse om konung Valdemar Birgerssons och hans sons fängsliga förvar[4]). Detta är endast ett par

[1]) På framställd begäran erhåller Albrekt den 11 januari 1375 av påven tillåtelse, "ut si forsan ad loca ecclesiastico interdicto supposita te contigerit declinare, liceat tibi in illis januis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, non pulsatis campanis ... missam... in tua et eciam familiarium tuorum domesticorum precencia facere celebrari" (Munchs avskr. ur Vatikanark.).

[2]) De av legenden om Nicolaus Hermanni (Ant. Tidskr. V, sid. 326 och 327) omtalade sammanstötningarna mellan konungen och biskopen kunna ej visas ha haft allvarligare följder, ej heller har konungen varit inblandad i Nicolaus Hermannis och Erik Karlssons tvister (Brilioth, Svensk kyrka 1363–1414, sid. 76 och 78). Under kampen mellan Margareta och Albrekt har möjligen den förra erhållit ett för sig fördelaktigt påvligt uttalande, att döma av de engelska sändebudens tyvärr ofullständigt bevarade uttalande till hemlandet år 1402 (Dipl. Norv. 19, sid. 798; prof. G. Carlsson har gjort mig uppmärksam på detta uttalande; jmf. Brilioth, a. a. sid. 159).

[3]) Förb. vv. 425—28, jmf. med EK., t. ex. v. 682—85

[4]) Förb. vv. 457—62, jmf. med EK. vv. 1308—1321.

Digitized by Google

exempel. Rimkrönikören från 1300-talet har för Förbindelsediktens författare varit mästaren, i vars fotspår han velat vandra.

Hans bildning har även omfattat latinet. Han har förmått tillgodogöra sig en latinsk källskrift såsom Libellus; huruvida han begagnat Birgittas uppenbarelser på latin eller svenska, kan ej avgöras. Det ligger närmast att antaga, att han gjort dessa skrifters bekantskap genom Vadstena-kretsar. Att man i Karl Knutssons omgivning varit i tillfälle att tillgodogöra sig historiskt material från detta håll, är icke överraskande. Karl Knutsson hade alltid varit väl sedd i Vadstena kloster. Redan 1440 intog han, som Höjer påpekat, en ansedd ställning där[1]). Under sina första regeringsår t. o. m. 1451 avlade han två gånger besök i klostret[2]); även senare uppehöll han sig där ofta[3]). Vadstenatänkeboken bestyrker även, att under dessa år en betydande skriftväxling förts mellan konungen och klostret. Det ligger således nära till hands, att en författare ur hans omgivning blivit uppmärksamgjord på de uppgifter angående 1300-talets svenska historia, som förmedlats genom birgittinernas försorg.

Av de andliga synpunkter på Magnus Erikssons regering, som framträda hos Birgitta och även i viss mån i Libellus' framställning ett sekel tidigare, skönjas hos denne bearbetare ur Karl Knutssons krets ej starka spår. Hans uppfattning av de historiska händelserna är den nationella,

[1]) Höjer, a. a. sid. 315. Nämnda år erhöll han av klostret en tomt i Vadstena för "den stora kärlek, vänskap och godvilja han visat klostret".

[2]) Höjer, a. a. sid. 319 ff. Han var i Vadstena vid Eriksgatan 1448, då han mottogs med högtidliga ceremonier, och i september 1451.

[3]) Han dröjde där vid återresan från Skåne 1452. Han uppehöll sig vidare i klostret 1454, då han första gången meddelade, att han ämnade ge sin dotter till nunna, och 1455, då hon invigdes. År 1457 var han på väg dit, då han fick meddelande om upprorets utbrott. Se Vadstenatänkeboken i S. R. S. I, 1, sid. 168, 170, 172 och 174.

Digitized by Google

eller om man så vill, den antiutländska. Han överensstämmer härutinnan med den ur samma krets utgångne författaren till Karlskrönikan. Denna hans synpunkt kan man finna genom hela framställningen, först och främst genom att iaktta den roll han, i viss stilistisk anslutning till sin förebild Erikskrönikan, låter "utländske män" spela i sin framställning: den är alltid av föga smickrande art[1]).

Han söker ständigt på dem vältra över ansvaret för de olyckor, som drabba Sverige. För en författare, som upplevat Engelbrekts och Karl Knutssons strider, låg tanken särdeles nära till hands. De män, som förmå Magnus Eriksson att låta ryssarna lösköpa sig, äro sålunda utlänningar; de motsvara "djävulens ombud" hos hans förebild på detta ställe, Birgitta. I sammanhang härmed skyller han Magnus Erikssons hårda skattetryck på utlänningar[2]). Då Valdemar lämnat Gottland och den patriotiske poeten låtit hans skepp gå under, heter det, att gutarna

> slogo hans fogda j heell
> ok lyddo vndher suerige som för
> thz är tro almoge som saa gör[3]).

Det är en framställning, om vilken man tryggt kan försäkra, att den före Engelbrektsupproret ej hade avfattats så. Särskilt goda utgångspunkter för sina angrepp mot utlänningarna får han under Albrekts regering, och det i all synnerhet i sammanhang med förläningar åt tyskar[4]).

Denna författarens tendens tar sig särskilt uttryck i hans skildringar av strider mellan de olika nordiska folken. Det gäller slagen vid Gata och på Falan och är så mycket mera framträdande, som vid båda dessa tillfällen den segrande hären tydligen varit av blandad nationalitet. Hans

[1]) Se härom Pipping, a. a. sid. 351, 525 och 634.
[2]) Förb. v. 187—192.
[3]) Förb. v. 396 f.
[4]) Förb. vv. 487 ff. och 539 ff.

Digitized by Google

framställning av Åsle-slaget har Erslev på ett träffande sätt analyserat[1]). Det andra fallet, slaget vid Gata, är analogt. Det är särskilt intressant, emedan här Visbykrönikans skildring kan läggas vid sidan. Många av Magnus' följe, berättar den senare, hade kvarstannat i Västerås och trakten däromkring; det var endast hans förtrupp, som sammanstötte med Albrekts här. Härtill lägger Förbindelsedikten några karaktäristiska utsmyckningar. Liksom den längre fram berättar om slaget på Falan, säger den här, att Magnus

bödh konung albrict saa till
ath mz honom strida vill.

Den tillägger ur egen fatabur, att Albrekt själv lett striden på den motsatta sidan. Den vill vidare finna en tilltalande och naturlig förklaring till att en avsevärd del av Magnus' folk kvarstannat i Västerås, och tillgriper vinets lockelser som motivering för detta förhållande:

Vynet monde j vesteraars vel smaka
ty kunde somme nordhmen ey teddan raka
the kwado fast ok giorde sik katha
medhan konungen tappade striden j gata.

I dessa verser konstaterar också författaren med glädje, att det är norrmännen, som göra sig skyldiga till denna militära försyndelse, och han uppehåller sig med särskilt intresse vid utmålningen av hur svenskarna (i verkligheten har Albrekts här varit dels tysk, dels svensk[2]) fara illa fram med norrmännen:

---

[1]) Erslev, Studier, sid. 385 ff. Han ådagalägger, att skildringen av tyskarnas skryt före slaget har sin rot i förf:s fantasi och att denne dessutom tillagt parternas överenskommelse om stridsplats. Erslev antyder även Förb:s av Ericus Olai vidare utvecklade synpunkt, att det är svenskarna, som vinna slaget.

[2]) Den tidigaste — f. övr. fullt samtida — notis, som bevarats om

Digitized by Google

saa kommo ther manga farande jn
mesth mz blaa ok bloduge kin
ok huar flydde som mest förma
swenske rende effter bade gripa ok slaa
the fingo tha een annan lwdh
sik skindade huar aff staden wth
somme barbörde ok sommi till fotha
harnisk ok väria mz epter loota.

Det är samma förfaringssätt, som när han senare gör den segrande hären i Åsle-slaget till svensk.

I alla dessa ting är diktaren en talesman för den nationella strömning, vilken uppstod kring Karl Knutsson och som även satt spår i andra produkter av den Karl Knutssonska historieskrivningen. Så ofta patriotiska intressen fått färga hans berättelser, kunna vi se, hur han jämkat sin framställning till rätta i enlighet med dessa. Framför allt med hänsyn till den inblick denna skrift skänker i officiell — eller officiös — historieskrivning på Karl Knutssons tid, dess källor, metod och tendens, är den av värde. Vissa för denna krönika kännetecknande drag kunna återfinnas i andra alster av denna historieskrivning och belysa denna.

Som källa för 1300-talets historia kan icke Förbindelsedikten tillerkännas något eget värde. Den har haft sin stora betydelse för senare historieskrivare endast emedan dess karaktär av kompilationsverk icke på länge stått klar. Sitt största intresse har den, emedan den bevarat vissa delar av tidigare partifärgade framställningar av Magnus Eriksson och Albrekt.

slaget vid Gata (i ett Karl Ulfssons brev, tryckt Dipl. Norv. III, 1, sid. 272) meddelar, att vissa av Albrekts svenska anhängare deltagit i slaget. Libellus Magnipolensis uppger, att de segrande trupperna vid Gata varit tyska (S. R. S. III, 1, sid. 196). Visbykrönikan har den mera neutrala formuleringen: "quidem milites predicti ducis sweci ac stokholmenses" (S. R. S. I, 1, sid. 45).

Digitized by Google

Kap. V. LIBELLUS MAGNIPOLENSIS

Ingen i egentlig mening svensk källa har givit en så vidlyftig och sammanhängande skildring av Albrekts inkallelse i Sverige, hans regering och fördrivande, som en från mecklenburgskt håll utgången politisk stridsskrift[1]). Den har av Annerstedt benämnts Libellus Magnipolensis. Dess tillkomsttid kan med ledning av ett par i densamma förekommande uppgifter, att konung Albrekt suttit fången i fem år, bestämmas ungefär till förra delen av 1394[2]). Detta år drevo mecklenburgarna livliga underhandlingar med de nordtyska städerna och högmästaren angående dessas ställningstagande i striden mellan Margareta och Albrekt[3]).

---

[1]) Utg. av Annerstedt i S. R. S. III, 1, sid. 192 ff.; senare av Koppmann i Chroniken der deutschen Städte, 26, sid. 355 ff. under titeln Meklenburgische Parteischrift über die Ursachen des Streites zwischen König Albrecht von Schweden und Königin Margaretha von Norwegen und Dänemark vom Jahre 1394, samt av Fr. Stuhr i M. U. XXII, sid. 418 ff. I det följande citeras den efter Koppmanns ed.

[2]) Annerstedt, inledn. sid. 192. Han framställer där den hypotesen, att skriften tillkommit för att föreläggas det hansamöte, som hölls i Lübeck i början av mars 1394, där även mecklenburgska sändebud voro närvarande.

[3]) Annerstedt, a. st. Jmf. t. ex. M. U. XXII, sid. 330 ff., 347 ff. och 368 ff., särskilt sid. 370.

Digitized by Google

Stridsskriften finnes endast bevarad i en handskrift av Detmars lübeckska krönika [1]). Här följer den omedelbart efter krönikans slut utan att dock höra samman med denna: den utgör ett självständigt helt, som av avskrivaren utan markerande av skiljaktigheten fogats till krönikan.

Så mycket är utan vidare tydligt, att Libellus Magnipolensis tillkommit för att påverka den allmänna stämningen i Nordtyskland till mecklenburgarnas förmån. Dessa hade ännu icke uppgivit hoppet i kampen om Sverige; ännu hade icke Margareta definitivt besegrat Albrekt. Medan denne kvarhölls i fångenskap, stredo hans anhängare ihärdigt mot Margaretas trupper. Vid detta läge har stridsskriften ifråga tillkommit. Hela dess anläggning bär spår därav.

Libellus Magnipolensis inledes med en deklaration, att den tillkommit i en bestämd avsikt: för att bevisa, att mecklenburgarnas regering i Sverige var fullkomligt rättmätig och legitim. Härefter följer en framställning av Håkans giftermålsunderhandlingar med de holsteinska grevarna, Albrekts inkallelse i landet och hans erövring av herraväldet, striderna mot folkungarna och förlikningen år 1371. I dessa delar ligger skriftens tyngdpunkt; detta parti utmynnar i en retorisk sammanfattning av det anförda med slutsatsen: det orättmätiga i folkungarnas sak måste var och en inse, "den lever is umme recht unde warheit, wenn umme Margreten gunst unde behechlicheyt" [2]). I sista delen gives en framställning av den folkunga-mecklenburgska arvstvisten om Danmark efter Valdemar Atterdags död: kejsar Karls brev i denna sak refereras och därpå följande händelser behandlas i korthet. Den skiljedomstraktat, som slöts mellan parterna, återges; vissa endast härifrån kända underhandlingar skildras till

[1]) Den Melleska handskriften; om denna se Chroniken der deutschen Städte, 19, sid. 117 ff.

[2]) L. Magn. sid. 374.

Digitized by Google

slut. Enligt Libellus' framställning har Albrekt i detta politiska spel blivit fullkomligt "vorraden unde bedroghen"; det heter: "unde in der truwelosicheide enthelden se eme dat ryke to Dennemarken myt unrechter walt" [1]). Detta skedde i strid med konung Valdemars sista vilja och kejsarens dom. Med en framställning av Margaretas omildhet — hon har hållit den olycklige Albrekt fången i fem år — slutar den ovanligt väl avfattade skriften.

Vid en undersökning av Libellus som källa måste först dess förhållande till andra nordtyska källor — ett förut ofta debatterat problem — upptagas till behandling. Därefter skall dess huvudparti, Albrekts inkallelse, analyseras och jämföras med dokumentens vittnesbörd; mera summariskt skola därefter dess senare delar granskas.

A. LIBELLUS MAGNIPOLENSIS OCH KORNERS CHRONICA NOVELLA

I 1400-talets förra del skrev den nordtyske dominikanern Hermann Korner en krönika, som från omkring 1200 sträckte sig fram till hans egen tid. Han var ständigt sysselsatt med att omarbeta och utvidga denna, som sålunda finnes i flera versioner bevarad till eftervärlden [2]).

Stora överensstämmelser finnas mellan Libellus Magnipolensis och ett i en av Korners krönikeversioner — D enligt Schwalm — förekommande avsnitt, vilket liksom Libellus' viktigaste parti behandlar Albrekts inkallelse till Sverige.

---

[1]) L. Magn. sid. 377.

[2]) Die Chronica novella des Hermann Korner, hgg. von J. Schwalm. Om de olika versionerna av krönikan se Einl., sid. X ff.

Digitized by Google

Frågan om dessa båda källors inbördes förhållande är sedan länge diskuterad.

Korner hänvisar på ett ställe i sin redogörelse för händelserna i början av 1360-talet till en magister Eylhard von Schonevelt. Man finner i enlighet härmed ofta omtalad eller rent av citerad i undersökningar rörande Albrekts inkallelse en källa, som benämnes "Eylhard von Schonevelts krönika" [1]). Den är f. övr. icke känd i original, utan blott från utdraget i Korners nämnda krönika, där den citeras såsom grundval för framställningen under år 1362 [2]). Junghans ansåg sig emellertid i sitt arbete om Graf Heinrich der eiserne berättigad att utskilja ifrågavarande parti av Korners krönika och betrakta den som ett utdrag ur den eljest som författare okände Eylhards "chronicon". Han avtryckte hela Korners skildring av giftermålsförhandlingarna mellan de holsteinska hertigarna och konung Håkan, Magnus' son, samt av den mecklenburgska invasionen i Sverige såsom "Der Bericht magister Elard Schonevelts über die Erhebung Herzog Alberts von Meklenburg auf den schwedischen Tron". På grundval av detta Junghans' urval arbetade man sedan med mäster Eylhards krönika som en erkänd källa. Den förste, som visade tvekan i denna fråga, var Schwalm i inledningen till sin Kornerupplaga [3]). Han karaktäriserar det som i varje fall högst vågat att utan vidare avsöndra det omtalade stycket såsom Eylhards verk. De källkritiska problem, som sammanhänga med detta parti, ha senare, mer eller mindre ingående, behandlats av Annerstedt och Koppmann i de resp. inledningarna till deras editioner av Libellus.

Den obestridliga likhet, som finnes mellan Korners

[1]) Tidigast Junghans, Graf Heinrich der eiserne, sid. 48 ff.; vidare t. ex. Schäfer, Die Hansastädte, sid. 407, not 2.

[2]) Korner, ed. Schwalm, sid. 277 (Fassungen D und B).

[3]) Einl., sid. XXII.

Digitized by Google

("Eylhards") framställning av de svensk-mecklenburgska mellanhavandena och Libellus', har Annerstedt observerat; han karaktäriserar den i sin inledning såsom "parvam similitudinem" och förklarar den som beroende på gemensamma källor av dokumentkaraktär [1]). Mera i detalj har utgivaren av den mecklenburgska partiskriften i Chroniken der deutschen Städte, Karl Koppmann, ingått på det källkritiska problemet ifråga [2]). Hans resonemang kan återgivas på ungefär följande sätt: De båda källorna stämma mycket nära överens, de ha samma tendens och ofta samma ordalydelse. Korners framställning kan dock ej vila direkt på Libellus, ehuru han skriver sin krönika senare: hans förlaga har nämligen varit rikare på detaljer och tidsangivelser än partiskriften. Korner och Libellus Magnipolensis ha i stället ägt en gemensam förlaga; denna har varit identisk med Eylhards hos Korner omtalade krönika. Redan denna har varit en partiskrift, kanske ett officiellt aktstycke; måhända är den ej författad av Eylhard, utan har endast varit i Eylhards ägo, därav Korners benämning. Denna förlaga har sedan Libellus M. ytterligare bearbetat med ännu mindre objektivitet i sin framställning. Korner har ej fullständigt utnyttjat densamma utan endast begagnat dess början, vilket synes därav, att en del ställen hos honom tydligt hänvisa framåt.

I Koppmanns framställning har W. Strecker tagit sin utgångspunkt vid sin behandling av detta problem [3]). Han förklarar, att det uppenbart missvisande referat, som både Korner och stridsskriften ge av giftermålsfördraget mellan Magnus och Håkan samt de holsteinska grevarna, låter sig tolkas antingen så, att båda dessa författare utläste mera ur sin förlaga, än där verkligen stod, eller så, att

[1]) S. R. S. III, 1, sid. 192, inl. till Libellus.

[2]) Koppmann, a. a. sid. 357 f.

[3]) Strecker, Die äussere Politik Albrechts II. von Mecklenburg, sid. 298 f.

Digitized by Google

redan i denna gemensamma källa lämnades en felaktig framställning. Det sista är troligt: "Die Berichte der Parteischrift und Korners gehen hier beide auf die von Korner so genannte Chronik Eylard Schonevelts zurück".

Resultatet av källdiskussionen har alltså blivit, att en krönika, författad av, eller ett aktstycke, tillhörigt en Eylhard von Schonevelt, givit en partisk framställning av Albrekts inkallelse i Sverige och därmed sammanhängande förhållanden, vilken därefter utnyttjats dels av Libellus Magnipolensis i mitten av 1390-talet, dels senare av Korner.

Vid en närmare granskning av frågan är det lämpligt att först tillse, vad som är bekant om Eylhard. Korner omtalar i andra avsnitt av sin krönika magister Eylhard von Schonevelt såsom inkvisitor i Nordtyskland vid 1400-talets början [1]). Från annat håll är hans utnämning och fullmakt bekant [2]). Vi veta ytterligare, att han med predikarebrödernas konvent i Wismar år 1397 utfärdat ett diplom; i ett brev av den 5 maj 1407 omtalas han som död [3]). Det är alltså känt, att han vistats på mecklenburgskt område; om hans eventuella litterära verksamhet har ingen annan upplysning än Korners nått oss. Det återstår att genom en noggrannare analys av källorna söka nå närmare problemets lösning.

Redan vid en hastig jämförelse mellan Korner och Libellus Magnipolensis är det tydligt, att likheten mellan de båda källorna ej är av samma art hela tiden. Den första överensstämmelsen gäller referatet av traktaten om giftermål mellan Håkan och den holsteinska prinsessan.

---

[1]) Korner, sid. 364 f.

[2]) Mosheim, De Beghardis et beguinabus, sid. 225 ff., meddelar, att Eylhard i Bonifacius VIII:s tionde år sänts som överinkvisitor till norra Tyskland, och avtrycker den påvliga fullmakten.

[3]) Dokumenten ifråga framdragna av Fr. Crull, Mag. Eilert Schönefeld (Hans. Geschichtsbl. 1903), sid. 137 f. Om Eilhard se f. övr. Fr. Bünger, Beiträge zur Gesch. der Provinzialkap., sid. 87 f.

Digitized by Google

Korner:

.... si vero eadem sponsalia ex culpa regis Sweorum in suo processu inpedirentur, extunc rex Magnus deberet dominium regni perdere et omnes vasalli et capitanei regni Sweorum deberent se cum castris, terris et subditis a domino Magno subtrahere et ad dominum Henricum comitem transferre et in eum tamquam in legitimum dominum eorum se tenere [1]).

Libellus Magnipolensis:

.... so vorwillekorde sik koningk Magnus also hoge: weret, dat dat sulve echte van schult wegen syner edder der synen nicht stede vast worde geholden, so wolde he sin lant in greve Hinrik vorbroken hebben, also dat de hovetlude unde de raed des rykes to Sweden scholden sik myt sloten unde myt landen unde lude, de se in deme lande hadden, van koningk Magnus to greve Hinrick wenden unde in eme sik holden also in enen rechten heren [2]).

För övrigt är det i början blott skiljaktigheter. Libellus uppger, ej i omedelbart sammanhang med anförda referat, följande om Kalmars överlämnande till holsteinarna: "unde to orkunde desses vullentogen echtes so antworde koningh Magnus greve Hinrike van stunden an slot unde stad unde land to Calmeren myt aller tobehoringe upp syner suster, juncvrouwen Heyelwiges, der nyen koninghynnen, lyffgedingh" [3]). Korner säger däremot: "quod si ipsa sponsalia domini Henrici comitis culpa non procederent, extunc castrum Calmarine, quod tunc pro magna pecunia ex parte regni in pignus habebat dictus Henricus comes, deberet restituere et ultra hoc LXM marcarum puri argenti solvere, pro quibus deberet obsides tradere" [4]). — Medan vidare hela Korners framställning av brudhämtningen rör sig med Hermann von Vitzen som utpräglad

[1]) Korner, sid. 277.

[2]) L. Magn. sid. 360. Om det oriktiga i denna uppgift se Koppmann, sid. 360, not 1.

[3]) L. Magn. sid. 360. Enligt dokumentet är Kalmar icke livgeding.

[4]) Korner, sid. 277. I det bevarade, från svensk sida utställda dokumentet (Sv. Tr. II, sid. 306) saknas denna bestämmelse; måhända har motbrevet haft detta stadgande.

Digitized by Google

huvudperson, är detta ej fallet i Libellus. De detaljer, som den ena källan har, saknas i regel hos den andra [1]). I Korners framställning ingå dessutom i detta parti bevisligen ting, som han hämtat från en annan källa. Detta gäller vad som kvarstår från versionen B (enligt Schwalm) [2]), vilket ursprungligen hämtats från Detmar [3]).

Förhållandet förändras emellertid längre fram. Den fullkomliga verbala likhet, som hittills funnits endast på en punkt, blir regel. Överensstämmelsen inledes med berättelsen om släktskapen mellan de mecklenburgska och holsteinska husen, en framställning som dock ej uppträder i fullt lika sammanhang i de båda källorna [4]). Den

[1]) Alla Korners data från brudhämtningen och de därmed sammanhörande ceremonierna saknas hos Libellus; hans uppgifter om mötet i Roskilde mellan de svenska och danska furstarna samt om drottning Blankas och hertig Kristoffers död likaså. Libellus' angivande av löftesmännen saknas hos Korner, liksom beskrivningen av bröllopsgåvorna och deras överlämnande och uppgiften, att skeppet med bruden ombord drev i land på Bornholm (hos Korner efter Detmar: "in danicas partes"). Det kan dessutom påpekas, att den holsteinska prinsessan i de båda verken uppträder under olika namn, hos Korner Elisabeth (riktigt), hos Libellus Helvig.

[2]) Korner, sid. 276 f.

[3]) Detmar (Chron. deutscher Städte, 19), sid. 532. — Man kan även påpeka, att uppgifterna om Blankas och Kristoffers död hos Korner representera en tradition, som är besläktad med Själlandskrönikans:

..in Roschildensi opido .. rex Haquinus .. Margaretam filiam Woldemari regis Danorum desponsavit .. sed non impune .. Nam mater sponsi domina Blanka regina Swecie et frater sponse Cristoferus, unicus filius regis danorum, ibidem citharam exultacionis in luctum vertentes moriebantur (Korner, sid. 277).

Haquinus, filius Magni regis Suecie, duxit in uxorem filiam Waldamari regis Danie ... Hafnis, ubi domina Blancha regina Suecie infirmabatur et moritur .. Eodem eciam tempore Christophorus, dux Lalandie et Hallandie, filius Waldamari regis Dacie, in infirmitate captus .... expirauit (Ann. Dan., sid. 188).

[4]) Libellus nämner det i omedelbart sammanhang med underhandlingarna om Albrekts inkallelse (sid. 365 f.), Korner innan han börjar redogörelsen härför (sid. 277).

Digitized by Google

är sedan fullständig ända till det ställe, där Korner upphör att behandla dessa händelser. Det räcker att anföra ett kort stycke för att belysa förhållandet:

Korner:

Cum ergo comes Henricus per suos vasallos et capitaneos, quos adhuc in castro Calmarino habuit in Swecia, et per alios viros bellicosos, quos ad hoc specialiter transmisit, regem Magnum et proceres regni fideiussores pro violato pacto impeteret sub retencione honoris sui et pene solucionem hostili manu extorquere satageret, multi de primoribus regni honorem fidei sue favori regio preponentes, ad comitem Henricum in Holtzaciam transfretaverunt et ipsum in dominum suum et tamquam dominum suum in regnum Swecie invitando, se ipsos cum omnibus suis castris, terris et hominibus eidem iuxta pactum fideliter obtulerunt [1]).

Libellus:

Also dar na greve Hinrik by Hermen van Ouwen, deme he Calmeren bevalen hadde, unde by anderen ridderen unde knechten, den he synes also grotes werves belovede, koningh Magnus unde syne medelovere to rechte unde to eren umme bekennede vorwort unde willekore manen unde schelden leeth: den recht unde ere lever was, den des koninges hulde, de quemen to den Dudeschen landen over to greve Hinrike, unde vorboden sik unde loveden, eme to antworden lant unde slote unde lude in eme, also in enem rechten heren, sik to holden unde an em scholden unde wolden don na koningh Magnus' willekore unde synes rykes rade; he hadde gelovet unde se vortan [2]).

Ett par smärre förändringar i ordningsföljden, av vilka den viktigaste, om släktskapen mellan furstehusen, redan anmärkts, kunna ej rubba denna sak. Man kan vidare anmärka, att medan biskop Nils av Linköping hos Libellus kallas ärkekansler i Sverige, får han hos Korner titeln archicamerarius, en olikhet, som icke kan ha något att betyda, då en felläsning eller felskrivning kan föreligga.

---

[1]) Korner, sid. 278.

[2]) L. Magn. sid. 364 f. För genomgående jämförelse se Koppmanns ed. av Libellus, där Korner anföres i noterna.

Digitized by Google

Detsamma gäller, då Lorenz av Werle, som han hos Korner fullt riktigt heter, i partiskriften benämnes Albrecht[1]). Större uppmärksamhet förtjänar icke heller en annan olikhet. Korner anger i fråga om Albrekts val till svensk konung: "accedente ergo XL (= quadragesima) officiales et consiliarii regni cum aliis capitaneis et nobilibus convenerunt dominica reminiscere" (= den 18 februari)[2]). Libellus Magnipolensis uppger, att valet företogs "in der ersten vullen weken in der vasten" (= den 11—17 februari)[3]). Med kännedom om Korners vana att förvanska sina källor genom tillägg och förklaringar, behöver man ingalunda tillskriva denna olikhet någon betydelse; Libellus' "i den första fulla veckan i fastan" motsvaras av Korners "då fastan närmade sig", vilket han därefter kompletterar och förtydligar genom ett bestämt angivande av datum[4]).

Efter denna genomgång av de båda källornas förhållande till varandra återstår att draga slutsatsen. Mot den fullständiga överensstämmelsen dem emellan för hela senare delen svarar en i jämförelse härmed slående brist på överensstämmelse i den förra, endast en gång avbruten av likhet. Denna likhet gäller en uppgift, vilken är förutsättningen för hela den senare framställningen av Albrekts inkallelse, såsom nedan i detalj skall visas. Härtill kan läggas, att av det första partiet hos Korner framgår, att han för detta använt även Detmars krönika, och till slut framhållas, att de uppgifter, Korner meddelar om giftermålshistorien, äga en viss enhetlighet, nämligen den framträdande roll, som Hermann von Vitzen spelar i

[1]) Wigger, Stammtafeln des grossherz. Hauses von Meklenburg (Mekl. Jahrb. 50), sid. 220 f.

[2]) Korner, sid. 278.

[3]) L. Magn. sid. 366.

[4]) Om Korners ofta godtyckliga behandling av sina källors uppgifter och kronologi se Schwalm, Einl., passim.

Digitized by Google

dem [1]). Om vi nu, med detta i minnet, tillse, i vilket sammanhang Eylhards krönika åberopas, finna vi, att det sker på följande sätt: "Et omnia predicta facta sunt per manum prefati Hermanni de Vitzen militis ab eodem rege Haquino missi, in hoc negocio personam eius representantis et tenentis, *secundum magistrum Eylardum Schonevelt in sua cronica*". Det är det enda ställe, där denna källa åberopas. Det är karaktäristiskt nog i den tidigare delen av Korners berättelse, alltså i samband med uppgifter, vilka *icke* förekomma i Libellus och vilka i huvudsak röra sig kring giftermålsnegociationerna i Tyskland, utförda av Herman von Vitzen.

Slutsatsen synes då bli den, att Korner sammansatt första delen av detta i redaktionen D infogade parti av stoff, som han hämtat från Detmar och från en annan källa, av honom benämnd "chronica Eylardi Schonevelt", vilken behandlat den holsteinska giftermålsaffären [2]). För övrigt har han känt Libellus Magnipolensis, och denna har för kännedomen om Albrekts inkallelse varit hans huvudkälla. Det finnes sålunda ingen annan äldre och till sin karaktär oviss tysk källa för Albrekts svenska expedition att räkna med än Libellus, den ensidigt mecklenburgska pamfletten.

Så länge man betraktade en s. k. "Eylhard Schonevelts krönika" som en vederhäftig skrift, ur vilken Korner och Libellus öst, var problemet om Albrekts inkallelse lätt löst: man hade en så gott som samtida källa att tillgå. Koppmann förde frågan vidare. Han antog, att "Eylhards" krönika var identisk med en äldre, ej så outrerad partiskrift,

[1]) Korner: "per manum Hermanni de Vitzen, personam prefati regis Haquini protunc gerentis"; jmf. även citatet i texten. I L. Magn. nämnes han blott bland andra överlämnare av brudgåvor.

[2]) Om Korners citeringsteknik, vilken är ytterligt opålitlig, se Schwalm, Einl., särskilt sid. XIX ff.: "Es kann davon keine Rede sein, dass Korner all diesen fingirten Quellen entsprechende Codices vor sich gehabt habe".

Digitized by Google

vilken legat till grund för såväl Libellus som Korner. Det är redan härav tydligt, att denna källa måste behandlas med den största försiktighet. Dess tillförlitlighet är oviss, då det är fråga om en stridsskrift snarare än en knönika. Då ej ens detta kan anses säkert, utan Eylhards "krönika" synes omfatta endast den holsteinska giftermålsaffären, medan Libellus måste vara urkällan för det övriga, blir det åter annorlunda. Vi ha för Albrekts inkallelse endast att räkna med en på 1390-talet avfattad stridsskrift, vars partiskhet är uppenbar. De båda källornas identiska framställning är under sådana förhållanden förtjänt av en ingående analys.

Koppmann har i noterna till sin upplaga gjort början till en kritik av partiskriften. Strecker har på ett par punkter i sitt förtjänstfulla arbete fullföljt Koppmanns undersökning av partiskriftens uppgifter[1]). Själva dess helhetssyn — att Albrekts inkallelse är i huvudsak betingad av den svenska aristokratins åtgärder, med andra ord att den svenska adeln inkallat Albrekt — är dock i regel godtagen. I det följande skall dess framställning granskas i detalj. Det är då nödvändigt att först lämna en översikt över vad som med hjälp av dokumentmaterialet kan fastslås om de händelser, Libellus' första och centrala del behandlar, för att sedan analysera densamma.

B. FÖRUTSÄTTNINGARNA FÖR ALBREKTS TÅG TILL SVERIGE

Sedan Valdemar Atterdag återerövrat de skånska provinserna, skedde en nyorientering inom den svenska politiken. Underhandlingar med Hansan och Valdemars fiender, de holsteinska grevarna, påbörjades; den mellan Magnus'

[1]) Strecker, a. a., särskilt sid. 298 ff.

Digitized by Google

son Håkan och Valdemars dotter Margareta ingångna förlovningen bröts. Omkastningen måste anses definitiv i och med den nya förlovning, som Håkan år 1361 ingick med Elisabet, syster till greve Henrik av Holstein. Med denna förlovning inledes den serie av händelser, som ledde fram till Albrekts inkallelse [1]). Vid samma tid skärptes motsatsen mellan Magnus och Valdemar ytterligare genom den senares tåg mot Gottland.

Vissa den svenska adelns mera framträdande representanter beseglade det nämnda giftermålsfördraget med holsteinarna [2]). I en klausul i detta fördrag bestämmes, att för den händelse giftermålet genom de svenska furstarnas förvållande ej blir fullbordat, skola alla deras män i båda rikena vända sig till greve Henrik med slott och land, till dess all hans skada och kostnad bleve täckt [3]). Styffe har uppfattat

[1]) Se härom senast Tunberg, a. a. sid. 258. Av dokumentet om giftermålet 20/6 1361 (Sv. Tr. II, sid. 306 f.) framgår, att underhandlingar redan tidigare förts; där nämnas "alle de deghedinghe vmme denest vnde vmme alle stücke, also to Lunden deghedinghet wart, dar vnse veddere vnde vnse raatgheuen ouere weren in beyden syden"; vidare nämnes, att Håkan förut hade "hanttrüwet" Elisabet.

[2]) Giftermålsakten saknar ortsbestämning, men beseglas av herrar, av vilka de flesta beseglat senare i Nordtyskland utställda traktater med Hansan (se K. H. Karlsson, Några handlingar i Lübecks stadsarkiv närmare granskade, i Hist. Tidskr. 1902, sid. 242, och Tunberg, a. a. sid. 262). K. H. Karlsson drar härav den slutsatsen, att giftermålstraktaten utfärdats av samma deputation, som underhandlat med Hansan, alltså i Tyskland. L. Magn. uppger emellertid efter referatet av detta dokument (sid. 361), att Henrik därefter avseglat till Tyskland L. Magn. är här ej fullt korrekt (se nedan sid. 238 f.). Ett definitivt bestämmande av orten är ej möjligt att träffa. — Om ceremonierna för äktenskapets fullbordande se Schäfer, Die Hansestädte, sid 266, not 3, och Strecker, a. a. sid. 117 och 121, not 28. Deras tolkning av Korners uppgifter är utan tvivel riktig.

[3]) Sv. Tr. II, sid. 306 f.: "alle vnse maan in beyden ryken to Sweden vnde to Norweghen een scolen beholpen wesen des vnde syk to een keren myt sloten vnde myt landen al so langhe went se al eres schaden vnde aller bewernisse hebben enen gantzen redeliken ende".

Digitized by Google

denna klausul som direkt landsförrädisk, tillkommen på de svenska herrarnas initiativ. Strecker har med rätta påpekat, att det endast rör sig om en borgensförbindelse av i feodalt inrättade länder förekommande slag [1]). I en tid, då feodala former sporadiskt börja göra sig märkbara i svenska dokument, är ett stadgande som detta på intet sätt överraskande [2]).

Emellertid dröjde det länge och väl, innan prinsessan överfördes till Sverige. Magnus och Håkan voro oeniga och försonades ej förrän i april 1362 [3]). På havet kämpade Valdemars och Hansans flottor, och först i november 1362 slöts stillestånd, vari holsteinarna hade rätt att inträda [4]). Den holsteinska flottiljen med prinsessan ombord synes ha gått till sjöss kort därefter, och i varje fall före den 24 januari 1363 inträffade avslutningen på den holsteinska äktenskapshistorien: skeppen strandade på dansk mark och genom Valdemars försorg tillfångatogs prinsessan och hennes följe [5]).

Nu följde ett plötsligt omslag i den nordiska politiken: Magnus' och Håkans återgång till Valdemar, beseglat av giftermålet mellan Håkan och Margareta i april 1363. Det har motiverats med deras ogynnsamma militära läge, deras penningbrist, Hansans impopularitet i Norge och slutligen deras förödmjukande ställning gentemot holsteinarna [6]). Det ingrep starkt i den nordiska politiken: Magnus, Håkan och Valdemar — de tre nordiska rikena —

---

[1]) Styffe, Bidrag, I, sid. XXXIII; Strecker, a. a. sid. 298.

[2]) Ang. feodala former i svenska dokument se t. ex. Sv. Tr. II, n:r 315 och 324 och Styffe, Bidrag, I, n:r 10.

[3]) Sv. Tr. II, n:r 356; Grandinson, Hanseatisk-svensk historia, II, sid. 68 f.; Strecker, a. a. sid. 119 och Tunberg, a. a. sid. 262 f.

[4]) H. R. I, n:r 278.

[5]) H. R. I, n:r 289, den första handling, i vilken händelsen omtalas.

[6]) Strecker, a. a. sid. 120 f.

Digitized by Google

stodo ännu en gång förbundna. Denna händelse kom hertig Albrekt att fatta position. Han hade redan förut närmat sig Holstein för att vinna en motvikt mot Valdemar [1]). Det låg nära till hands för honom nu att efter Sveriges nyorientering ställa sig fientlig mot folkungarna.

Ur denna nya situation framväxer anfallstanken mot Sverige. Strecker, den närmaste kännaren av Albrekt d. ä:s utrikespolitik, anmärker, att en plan sådan som denna måst högeligen tilltala en så initiativrik och företagsam man som hertigen, att den med ett ord stod i fullkomlig överensstämmelse med hans läggning [2]). Under vissa perioder av sin tidigare regering hade Albrekt koncentrerat sin utrikespolitik på Sverige och tidvis innehaft delar av detsamma [3]). Han fullföljer sålunda under år 1363 en tydligt markerad linje av sin politik. Vid vilken tid planen på ett företag mot Sverige först uppdukit i hans huvud, kan naturligtvis med ett så begränsat källmaterial som det föreliggande ej avgöras, lika litet, huruvida han själv koncipierat den eller den påförts honom utifrån. Vid hansedagen den 24 juni 1363 i Lübeck underhandlar man i varje fall om en "confederacio inter dominos, videlicet ducem Albertum Magnopolensem et comites Holtzacie Hinricum et Adolfum, ex una parte, et civitates ex altera parte". Här har bragts på tal det krig, "som man hade för avsikt att föra", och det säges, att hansan, i händelse förbundet blir avslutat, skall ställa stora och små skepp till hertigarnas förfo-

[1]) Enligt vad som framgår av H. R. I, n:r 293, medförde en från de holsteinska grevarna till de svenska konungarna avsänd budbärare meddelande till de senare, att även hertig Albrekt stode på holsteinarnas sida. Jmf. Strecker, a. a. sid. 125.

[2]) Strecker, a. a. sid. 124.

[3]) Strecker, a. a. passim.

Digitized by Google

gande [1]). Förbundsförslaget blev emellertid ej antaget. Huruvida planen redan då tagit fullt fast form, kan härav ej med bestämdhet slutas; det låter sig ej exakt bevisas, att dessa ordalag syfta på företaget mot Sverige, och vissa omständigheter tyda på, att det här planerade förbundet varit huvudsakligast riktat mot Valdemar [2]) Men det framgår klart ur den följande tidens dokument, att mecklenburgaren under sommaren och hösten 1363 genom alianser i Nordtyskland sökt trygga sig mot alla eventualiteter och samtidigt velat förbereda sig för ett redan rätt tidigt på sommaren fullt planerat företag mot Sverige. Den 11 juli slöt han landsfredsfördrag på fem år med Lorenz av Werle, sedermera en av deltagarna i expeditionen mot Sverige, och Johan av Werle [3]). Sitt förbund med hertig Henrik av Holstein befäste han genom det märkliga fördraget den 25 juli 1363, särskilt iögonenfallande därför att här hans yngre son Albrekt för första gången blir synlig vid sidan av fadern såsom utställare av dokumentet [4]). Detta innebär måhända, att Albrekt den yngre redan nu varit utsedd att spela en roll i det påtänkta företaget. Fördraget innehåller nämligen stadganden, som med fullständig tydlighet åsyfta den svenska expeditionens förberedelser: greve Henrik av Holstein lovar att öppna Kalmar slott [5]) för hertig och junker Albrekt och att tillställa konung Magnus ett brev med uppsägelse av tro och lydnad, så snart de båda hertigarna sänt sina tjänare

---

[1]) H. R. I, n:r 296; jmf. Strecker, a. a. sid. 125 f. Om tidigare underhandlingar mellan Hansan, holsteinarna och Albrekt se H. R. I, sid. 218, 222 och 224.

[2]) Så menar tydligen Styffe, Bidrag, I, sid. xxxvii. ff.

[3]) M. U. XV, n:r 9173 och 9174.

[4]) M. U. XV, n:r 9182.

[5]) Kalmar slott, län och mynt var, enl. ovannämnda giftermålsfördrag (Sv. Tr. II, n:r 351), pantförskrivet den 29 juli 1361 till grevarna Henrik och Nicolaus av Holstein.

Digitized by Google

över till staden. Till gengäld utfästa hertigarna sig att gemensamt ansvara för hälften av den kostnad och den skada, greve Henrik därefter kommer att lida i avseende på sina tjänare eller detta slott, samt efter vederbörlig värdering ersätta densamma. Sålunda äro redan på högsommaren 1363 vissa av detaljerna i det påtänkta företaget planlagda: det fasta Kalmar, en av tyskhetens säkraste borgar i Sverige, skall bli en stödjepunkt för anfallet, en omständighet, som måste tillskrivas den största betydelse; den unge Albrekt uppträder i sammanhang härmed.

Dessa fördrag ha en bestämd tendens, och det senast nämnda har sin udd tydligt riktad mot Sverige. I oktober följer överenskommelsen med furst Bernhard av Werle, att denne skall överlämna till hertigen 20 hjälmrustade ryttare "nu tu desser reyse, de wy willen don ouer se, ... den wille wy vor scaden stan vt vnde tu hus vnde willen en scheppen, wes en nod ys an kozsten, therynge, schepen vnde darouer an perden, ys dat wy se rydende willen hebben", det sista av dessa fördrag [1]). Man kan även fästa uppmärksamheten vid det fördrag i Havelberg den 13 oktober 1363, vari Albrekt genom förmedling av hertig Rudolf av Sachsen ingår förlikning med biskop Burchard av Havelberg, med vilken han förut legat i tvist [2]). Viktigast av dessa fördrag har tydligen det holsteinska varit. Greve Henrik har med tvingande nödvändighet blivit mecklenburgarens oförbehållsamme bundsförvant. Han hade sett sin nordiska politik krossad i ett slag, han måste kompensera sitt förlorade inflytande, och han hade släkthämnd att kräva.

För de nu förbundna nordtyska furstarna måste Hansans ställning till företaget vara av den största betydelse. De kunde vänta, att köpmännen efter den sista tidens frukt-

[1]) M. U. XV, n:r 9207.

[2]) M. U. XV, n:r 9204. Ang. de anförda fördragen se Strecker, a. a. sid. 127 f.

Digitized by Google

lösa underhandlingar med folkungarna [1]) skulle vara villiga att rikta den förut befintliga koalitionen av Valdemars fiender även mot dennes nye bundsförvant. Sedan förhandlingarna i Lübeck i juni 1363 hade gått om intet, skulle de vila till nästa hansedag; de utsträcktes vidare över september [2]), men nådde intet resultat. Vid samma tid företog Valdemar en utrikes resa, som väl minskade farhågorna för ett ingripande från hans sida [3]). I varje fall måste hertig Albrekt utföra sitt företag utan Hansans stöd i motsats till vad Styffe och Hildebrand anse [4]) — det framgår med all önskvärd tydlighet ur hans brev till hansestäderna i Mecklenburg i mars 1364, där han ber dem ställa om, att "civitates maritimæ" sända livsförnödenheter och såvitt möjligt belägringsmaskiner till hans hjälp, samt snarast möjligt öppna handel på Sverige, och detta i ordalag, som visa, att de hittills ej skänkt något understöd [5]). Hansan synes sålunda ej ha fäst så stora förhoppningar vid Albrekts företag, att de ha ansett det lönande att bygga något därpå, ehuru handeln på Sverige nu måste ha helt och hållet legat nere [6]). Städerna voro dessutom ganska krigströtta, och svårigheten för dem att vid kritiska och pressande situationer prestera en konsekvent och kraftig politik — en svaghet, som sammanhänger med deras författning — framträdde skarpt i

---

[1]) Grandinsson, a. a. II, sid. 69 ff.

[2]) H. R. I, n:r 296 § 5 och n:r 300 § 2.

[3]) Strecker, a. a. sid. 127.

[4]) Styffe, Bidrag, I, xxxvii ff., och H. Hildebrand, Sveriges historia, sid. 248; se även Schäfer, a. a. sid. 404, not 3.

[5]) H. R. I, n:r 323: kung Håkans anklagelse i motsatt riktning vid underhandlingarna i Tønsberg i sept. 1372 (H. R. II, n:r 40, § 10) kan under sådana förhållanden ej ha vitsord i frågan.

[6]) I början av 1364 existerade handelsförbud enligt H. R. I, n:r 313 och 315.

Digitized by Google

kontrast mot den mecklenburgske regentens energiska förberedelser.

Sådant var läget, sett från mecklenburgsk synpunkt. I Sverige hade under tiden efter Magnus' nya förbund med Valdemar spänningen mellan konungen och vissa fraktioner inom adeln ökats. Den politik, som den senare sökt inaugurera genom traktaterna med Hansan och det holsteinska giftermålsfördraget, hade omintetgjorts. Håkans kamp mot Magnus synes vara inspirerad från samma adelshåll. Ej heller denna ledde emellertid till något resultat. Inga dokument finnas bevarade, som lämna bestämda detaljerade uppgifter om förhållandet mellan konung och adel vid denna tid, men av vissa traditionsuppgifter att döma har det i synnerhet efter konungarnas försoning den 27 april 1362 varit spänt [1]). Ännu skarpare måste motsättningen ha känts efter giftermålet mellan Håkan och Margareta i april 1363. Att avsättningsplaner varit aktuella, framgår av Birgittas revelationer [2]). Vi ha egentligen endast ett dokument, som närmare belyser förbindelserna mellan Albrekt och målsmän för den svenska adeln före den mecklenburgska invasionen: det som behandlar Nils Turessons mellanhavanden med mecklenburgarna [3]). Det är också känt, att Magnus år 1363 sökt utverka hos påven, att biskop Nils av Linköping skulle

---

[1]) Se nedan sid. 232 ff.

[2]) Om striden mellan Magnus och adelsoppositionen se senast Tunberg, a. a. sid. 261 ff.; Brilioth, Svensk kyrka 1363—1414, sid. 24 ff.; H. Rosman, Bjärka-Säby och dess ägare, sid. 150 ff.; S. Engström, Bo Jonsson Grip (i Sv. biogr. lexikon, 5), sid. 83 ff. — Vissa herrar återfinnas såväl bland Eriks anhängare som vid underhandlingarna med Hansan och Holstein1361 samt senare i Albrekts omgivning. En oförneklig kontinuitet förefinnes sålunda i dessa års adelsopposition.

[3]) Styffe, Bidrag, I, sid. 43 ff. För närmare analys se nedan sid. 234 f.

Digitized by Google

avsättas, emedan han bedrivit svåra stämplingar emot konungen [1]).

Albrekts och den svenska adelsoppositionens intressen ha sålunda haft stora möjligheter att mötas. Det är dessa båda parter, som naturligt kommit att samverka i de följande händelserna. Frågan blir under sådana förhållanden, hur rollerna varit fördelade. Mot bakgrund av den ovan lämnade framställningen efter dokumentens vittnesbörd skall Libellus Magnipolensis' berättelse om Albrekts inkallelse och dess förutsättningar skärskådas.

C. LIBELLUS MAGNIPOLENSIS' FRAMSTÄLLNING AV ALBREKTS INKALLELSE SAMT VISBYKRÖNIKAN 1362—63.

I två källor, vilka ej kunna visas vara samhöriga, nämligen å ena sidan Libellus Magnipolensis och Korner (i det följande för korthetens skull endast angivna som Libellus) och å den andra Visbykrönikan [2]), möta uppgifter, att svenska herrar, i huvudsak desamma [3]), rest till Meck-

[1]) Den 1 september 1363 besvarar påven Magnus' hemställan: "Litteras..recepimus, in quibus nobis significare curasti, quod..episcopus Lincopensis regni tui Swecie multa enormia contra regiam magnitudinem fuerat machinatus ..." Han förklarar sig där villig undersöka frågan, men kan ej utan vidare villfara konungens begäran (K. H. Karlssons avskr. ur Vatikanark.). Jmf. Munch, a. a., And. Hovedafd. I, sid. 742; Brilioth, Den påvl. beskattn., sid. 266, och dens., Svensk kyrka 1363—1414, sid. 25.

[2]) Om denna källa se ovan sid. 191 ff.

[3]) Libellus nämner biskoparna Nicolaus av Linköping och Tomas av Växiö, Karl av Tofta, Nils Turesson, Erik Karlsson och Bo Jonsson "samt andra riddare och väpnare"; Visbykrönikan biskop Nils, Nils Turesson, Bo Jonsson, Karl Ulfsson av Tofta, Karl Ulfsson av Ulvåsa, Erik Karlsson, Bengt Filipsson "et quamplures alii".

Digitized by Google

lenburg för att inkalla Albrekt till Sverige. Visbykrönikans uppgifter återgå, som ovan visats, även i rimkrönikans förbindelsedikt. En de svenska herrarnas resa till Albrekt har sålunda ägt rum, därom äro dessa, såvitt man kan se av varandra oberoende källor eniga. Båda dessa källor ha emellertid helt olikartad motivering för denna åtgärd. Det obestridliga faktum, som synes ligga bakom Tysklandsresan, ha de gett helt olika inklädning. För att nå till sakens kärna, måste de båda framställningarna i detalj undersökas.

Visbykrönikan ger följande skildring av förloppet. Sedan Magnus och Håkan försonats (1362), ha de drivit i landsflykt de herrar, som uppeggat sonen mot fadern. Dessa flydde till Gottland, som då lydde under Danmark, och tillbragte vintern 1362—63 där. Omedelbart efter påsk sistnämnda år begåvo de sig till Wismar och uppsökte hertig Albrekt; senare samma år foro hertigen och de nämnda herrarna till Stockholm med en här. Styffe har närmare granskat berättelsen om landsflykten och kommit till det resultatet, att den är oriktig [1]). Erslev omnämner saken, men utan att gå närmare in på frågan; han endast anmärker, att försöket att rubba tilltron till Visbykrönikans uppgifter är oberättigat [2]). Strecker beaktar och för vidare Styffes kritik [3]). Emellertid räknar man i allmänhet med, att kärnan i berättelsen väl är riktig; stundom godtages densamma hel och hållen [4]). Det är under sådana förhållanden nödigt att ännu en gång granska sakläget.

Styffe har påpekat, att vissa dokument visa, att tre av de som landsflyktiga år 1362 nämnda ännu år 1363 be-

[1]) Styffe, Bidrag, I, sid. XXXIV.

[2]) Erslev, Studier, sid. 352.

[3]) Strecker, a. a. sid. 299 f.

[4]) Tunberg, a. a. sid. 267; Brilioth, Svensk kyrka 1363—1414, sid. 24 f.; Rosman, a. a. sid. 151; Engström, a. a. sid. 84.

Digitized by Google

funno sig i Sverige [1]). Brilioth vill häremot göra gällande, att av dessa dokument ej framgår, att de nämnda herrarna voro i landet [2]). Vid en närmare granskning av de ifrågavarande breven blir det dock tydligt, att de under år 1363 fritt förfogade över sin egendom i Sverige, något som synes svårt att antaga om landsflyktiga. Bengt Filipsson testamenterar "fratribus predicatoribus" av conventet i Strängnäs sitt gods "Løsta cum molendinis in mølnom". Brevet är utfärdat i Strängnäs 1/2 1363. Nils Turesson utställer från Viborg den 29 juli 1363 ett skuldebrev, där han erkänner sig vara "familiari meo Haquino Thyrnersson" skyldig 60 mark för en häst, att betalas "infra dimidium annum a die", så snart denne återvänt till Sverige, av honom själv eller hans arvingar. Ej heller detta dokument kan gärna vara utställt av en i landsflykt stadd person. Slutligen träffar Karl Ulfsson, som kallar sig lagman i Uppland, den 28 september 1363 vissa bestämmelser angående egendomar i Risenö, för den händelse han eller hans hustru Helena skulle dö. Om detta brev synes detsamma gälla [3]). Ej blott Nils Turessons brev, som Strecker menar [4]), utan även de övriga visa sålunda den kronologiska felaktigheten i Visbykrönikans uppgift om landsförvisningen. Dess tidsättning är fullkomligt otänkbar efter brevens vittnesbörd. Härtill kommer ännu ett dokument av stor vikt, som synes visa, hur förbindelserna mellan mecklenburgarna och de svenska stormännen gestaltat sig. Detta dokument, publicerat av Styffe, är en av Nils Turesson, sedermera en av Albrekts förnämsta medhjälpare de första åren i Sverige, utfärdad förklaring, daterad Kalmar den

[1]) De åberopade dokumenten äro R. A. P. n:r 571 (Bengt Filipssons testamente), 587 (Karl Ulfssons brev) och 1825 (Nils Turessons skuldebrev).

[2]) Brilioth, Svensk kyrka 1363—1414, sid. 24, not 5.

[3]) Pergamentsbrev i R. A.

[4]) Strecker, a. a. sid. 299 f.

Digitized by Google

9 september 1363[1]). Dess innehåll är följande. Tre representanter för de båda hertigarna Albrekt, Volrad Lützow, Bo Jonsson och Hermann Storm, ha i mecklenburgarnas namn, eller kanske rättare som deras ombud, iklätt sig vissa förbindelser till herr Nils. De ha lovat, att sedan hertigarna kommit till den ställning i Sverige, som de eftersträva, skola de bekräfta alla de brev och privilegier, som Magnus och Håkan utfärdat till Nils Turesson angående slottet Viborg samt alla andra panter, som han kan bevisa sig inneha[2]), samt vidare med egna "litteris et priuilegiis" hålla honom skadelös för "omnibus et singulis dampnis, sumptibus, debitis et oneribus", som han kan råka ut för genom det ämbete (officium), som han nu åtagit sig; och då skola också de tre nyssnämnda ombuden vara fria och lösta från den förbindelse, de nu iklätt sig. — Av detta framgår, att en definitiv brytning icke ägt rum mellan Magnus och Nils Turesson, då det i den tydligen hemliga handlingen blott är fråga om en bekräftelse för herr Nils, ej om ett återfående. Det är emellertid tydligt, att Bo Jonsson redan nu intagit en säregen ställning till mecklenburgarna. Han fungerar här som ett slags löftesman åt dem. För honom synes det gälla, att han spelat en annan roll i hela denna sak än Nils Turesson[3]).

Vid en undersökning, vad övriga berättande källor veta om denna sak, finna vi, att Libellus Magnipolensis ej känner något om landsflykt, då den ger det hela en annan väl genomtänkt motivering. Härvid kan dock ej avgörande vikt läggas, såsom framgår av den analys av densamma,

[1]) Styffe, Bidrag, I, sid. 43 f. Dokument från storhert. arkivet i Schwerin.

[2]) "michi omnes et singulas litteras et priuilegia, que et quas de dominis Magno et Haquino pronunc Suecie regibus ... me habere docuero, *confirmabunt*."

[3]) De två andra löftesmännen, Volrad Lützow och Hermann Storm, väpnare, återfinnas senare i den äldre hertigens tjänst, då som riddare

Digitized by Google

som nedan skall lämnas. Vi ha emellertid ytterligare två andra berättande källor att tillgå, Libellus de Magno Erici rege och de isländska Gottskalksannalerna. Den förra, vilken är väl underrättad för 1360-talets första år, nämner trots sin hätskhet mot Magnus Eriksson intet sådant; bland anklagelserna mot "tyrannen" saknas de om landsflykten. Den meddelar om Albrekts val endast, att landets stormän sammankommo (convenerunt) för att välja sig en ny konung [1]). De isländska annalerna ha under 1363 en uppgift: "foru herrar af Suiariki j Ravdstock j þyuerska land og sottu Albrict son hertuga Mækinborg.." [2]). Ej heller de antyda sålunda något om landsförvisning. Under sådana förhållanden synes Visbykrönikans och Förbindelsediktens [3]) berättelse om de landsflyktiga herrarna böra förvisas från historiens område. Hur denna felaktiga berättelse, som till och med delvis lokaliserats till Gottland, uppkommit, synes omöjligt att avgöra [4]). Ej heller

---

(H. R. I, n:r 448). Om Bo Jonssons särställning enligt dokumentet se Rosman, a. a. sid. 152, och Engström, a. a. sid. 84.

[1]) S. R. S. III, 1, sid. 15. Jmf. den analys av detta parti av Libellus de Magno Erici rege, som lämnats ovan (sid. 165 f.).

[2]) Islandske Annaler, sid. 360. Om de ursprungliga, med slutet av 1300-talet avslutade Gotskalksannalerna se Storms inledning, sid. XXV f.

[3]) Om Förbindelsediktens uppgift om landsflykten och dess förhållande till Visbykrönikan se ovan sid. 197 ff.

[4]) Strecker (a. a. sid. 300) fäster stort avseende vid, att Gottland vid denna tid, sedan det 1361 kommit i Danmarks våld, knappast var en plats, dit landsflyktiga danskfiender skulle bege sig. Emellertid behöver denna sak ej vara avgörande. Gottlands ställning efter erövringen 1361 är särdeles svår att komma under fund med. Rydberg söker (Sv. Tr. II, sid. 338—343) påvisa, att ön kort efter Valdemarståget måste ha återtagits av svenskarna för att före 1366 ännu en gång erövras av danskarna, händelser, som emellertid ej omnämnas i samtida källor (om Förbindelsediktens framställning av dessa händelser se I. Andersson, a. a.). Av vissa dokument synes emellertid framgå, att Visby under åren närmast efter 1361 intagit en mycket självständig ställning gentemot Valdemar, ehuru det ej alldeles helt räknats

Digitized by Google

till tiden kan dess uppkomst närmare bestämmas; den kan tänkas vara en nära samtidig agitationsberättelse, men lika väl en senare förvanskning av ryktet om de svenska herrarnas resa.

Det återstår att granska den utförligaste berättande källan till dessa händelser, nämligen Libellus Magnipolensis. Det har förut framhållits, att denna redan i sin inledning ger sig tillkänna som en utpräglad partiskrift. Den strävar alltifrån början att bevisa en klart fattad och ingalunda dold tes: folkungarnas trolöshet och opålitlighet samt mecklenburgarnas otadliga legitimitet såsom svenska furstar. Typisk är dess början, en i deklamatoriska ordalag utslungad förklaring: "Alle rechtghunstigen lude, heren unde vorsten, lant unde stede, riddere unde knechte, de des erwerdigen koningh Alberdes to Sweden, des hertogen to Mekelenborch, des greven to Swerin, des heren der lant Stargharde unde Rostoke, *recht unde unschult* begheren to wetende unde de unrechten not, walt unde . . ., de em unde den synen de hochgeboren vrouwe Margreta, koningh Woldemers dochter to Dennemarken, deyt unde todryvet, begeret to bekennende, de mogen desse nagescreven stucke horen unde vornemen" [1]). Utgångspunkten för att bevisa denna "recht unde unschult" tar

som hansestad. Libellus de Magno Erici rege, vilken som vi sett för dessa år är väl underrättad, anger med bestämdhet, att ön ännu vid tiden för dess författande (efter 1365) var dansk. Då Albrekt 1364 förlänar Gottland åt greve Henrik av Holstein, är det under den förutsättningen, att han kan sätta sig i besittning av ön. De sinsemellan så motstridiga uppgifterna ha förmått Schäfer att — utan tvivel med rätta — förklara, att någon anledning att antaga ett avbrott i den danska besittningen av ön ej förefinnes. Det är överhuvud vanskligt att, med den begränsade kännedom vi ha om förhållandena mellan hansestäderna och deras landsherrar, bestämt avgöra frågan. Visby har tydligen under hela denna tid varit "framför allt hansestad" (Schäfer, Die Hansestädte, sid. 271 f.).

[1]) L. Magn. sid. 359.

Digitized by Google

författaren helt naturligt i Albrekts uppsättande på den svenska tronen och betingelserna därför. Hela hans skildring av de därmed sammanhängande händelserna går ut på att bevisa, hurusom rätten till konungakronan, efter att på lagligt sätt ha gått förlorad för Magnus, på statsrättsligt fullt tillräckliga grunder överföres till mecklenburgaren; att bevisa, huru de båda Albrektarnas alla åtgärder i Norden varit motiverade genom traktater och överenskommelser.

Det första steget i bevisföringen är fotat på en analys av det redan omnämnda fördrag, som utgör utgångspunkten för hela företaget, giftermålstraktaten från sommaren 1361. Det är den, som så att säga lägges till grundval för hela den följande framställningen. Premissen är emellertid tillrättalagd efter författarens behov. Om innehållet i fördraget säger Libellus' författare, för vilken tydligen dokumentet varit känt: "Weret dat dat sulve echte van schult wegen syner edder der synen nicht stede vast worde geholden, so wolde he sin lant in greve Hinrik vorbroken hebben, also dat de hovetlude unde de raed des rykes to Sweden scholden sik myt sloten unde myt landen unde lude, de se in deme lande hadden, van koningk Magnus to greve Hinrick wenden unde in eme sik holden, also in enen rechten heren" [1]). Detta är emellertid en omtydning och förändring av ifrågavarande ställe i dokumentet; [2]) det heter där endast, att om konung Håkan ej

---

[1]) L. Magn. sid. 360.

[2]) Se ovan sid. 224 f. Då Junghans (Heinrich der eiserne, sid. 25), säger: "Kein Zweifel, dieser Artikel des Vertrages gab den grossen der beiden nordischen Reiche, im Falle die Ehe, sei es mit, sei es ohne Schuld der Könige, nicht vollzogen ward, das Recht, den Gehorsam aufzukündigen und Graf Heinrich zum Könige zu erheben", är detta ett återgivande av Libellus' resonemang, men det återger ingalunda dokumentets ord. Den förste, som klart fattat, att Libellus' framställning här innebär en förvridning av fakta, är Strecker.

Digitized by Google

kommer att ta jungfru Elisabeth till äkta, vilket Gud förbjude, och grevarna därigenom lida skada, skola de hållas skadeslösa; konungarna skola "se vntledeghen vnde schadelos holden in aller wyes unde gheuen vns des ouer, dat alle vnse maan in beyden ryken to Sweden vnde to Norweghen een scolen beholpen wesen des vnde syk to een keren myt sloten vnde myt landen *al so langhe went se al eres schaden vnde aller bewernisse hebben enen gantzen redeliken ende*" [1]). Som Strecker kraftigt framhållit, har sålunda Libellus starkt överdrivit betydelsen av detta stadgande: det rör sig egentligen om en huvudsakligast ekonomisk borgen för hertigarna, begränsad till den tid, som erfordras för att de skola få full ersättning för "schaden vnde bewernisse"; Libellus tolkar det, i överensstämmelse med sin tendens, rent av som en överenskommelse om kronans överlämnande åt Henrik, för så vitt Håkan ej uppfyller sitt löfte [2]). Dessutom låter han det gälla rikets huvudmän och råd. Genom denna väsentliga, men icke iögonenfallande omtolkning har partiskriftens författare lagt en solid grund för den sats, han vill bevisa: mecklenburgarnas fulla berättigande till den svenska kronan.

Skulden för brytningen var för Libellus' författare lätt att lägga på de nordiska konungarna: den holsteinska prinsessans tillfångatagande tolkas av honom som resultat av en infernaliskt listig intrig. Kung Magnus och hans

[1]) Sv. Tr. II, sid. 306 f.; jmf. ovan sid. 225 f. om en dylik förbindelses innebörd.

[2]) Strecker, a. a. sid. 298. — De av Libellus anförda beseglarna av fördraget äro ej helt identiska med beseglarna av det ovannämnda diplomet: endast Erengisle jarl, Karl Ulfsson och Bengt Filipsson äro gemensamma. Detta kan ha sin grund i två förhållanden: antingen har Libellus' förf. följt ett senare utställt dokument (vissa av hans överskjutande namn förekomma i de på eftersommaren gjorda överenskommelserna med Hansan), eller också har han kompletterat på fri hand med dem, som senare hämtade Albrecht (jmf. sid. 365).

Digitized by Google

son ingingo förbund med konung Valdemar av Danmark; Håkan skulle svika sin brud och förenas med Margareta. Men, heter det vidare, då detta stora trohetsbrott icke kunde ursäktas utan stor "undaet", uttänktes och uppfanns detta lömska och omilda tillvägagångssätt, att man, då greve Henriks syster gjorde färden över havet, skulle hindra henne att komma till Sverige [1]). I samråd hade alltså Magnus, Håkan och Valdemar utfört ogärningen.

Då nu Håkan svikit fördraget, måste han sålunda också enligt författarens framställning — fullkomligt följdriktigt — ha förbrutit "sitt land och sina slott, i enlighet med sina egna ord och sina fasta förbindelser, såsom förut står skrivet". Strecker har framhävt det felaktiga i denna framställning [2]). Tillrättaläggningen av giftermålsdokumentets innebörd kommer nu väl till pass. De av Sveriges herrar, som voro sitt ord trogna, sökte, berättas det vidare, förmå konung Magnus att stå fast vid sitt löfte, men då detta misslyckades, reste de, "för vilka rätt och ära var kärare än konungagunst", som det heter, över till greve Henrik i Tyskland och lovade att överantvarda åt honom land och slott och män samt att hålla sig till honom *såsom till sin rätte herre*. Bland dessa nämnas biskop Nicolaus av Linköping, ärkekansleren, biskop Thomas av Vexiö, marsken Karl av Tofta, drotsen Nils Turesson, Erik Karlsson, "de kamermester des rykes", Bo Jonsson m. fl. [3]). Så erbjuda de

[1]) L. Magn. sid. 362 f. Om Valdemars företag verkligen föregåtts av en överenskommelse med Magnus, är omöjligt att konstatera. I varje fall är Libellus' skildring av förloppet i agitatoriskt avseende mycket lycklig.

[2]) L. Magn. sid. 364; Strecker, a. a. sid. 298 ff.

[3]) L. Magn. sid. 365. Angivandet av de nämnda riksämbetsmännen (vilka till en del först synas ha utnämnts av Albrekt; jmf. nedan sid. 249, not 3) finner sin förklaring däri, att vissa av de tyska kejsarelektorerna beklädde just dessa ämbeten. Förf. har insatt detta med tanke på sin tyska publik. — Någon uppgift om Erik Karlsson som "kamermester" är mig icke bekant. Om biskop Nils se Brilioth, Svensk kyrka 1363—1414, sid. 25.

Digitized by Google

svenska herrarna, i enlighet med vad stadgat var, men på eget initiativ, en tysk fuste Sveriges krona, det synes vara kontentan av vad författaren menar.

Genom en ny rättshandling skall nu denna rättighet överföras till dem, det egentligen är fråga om, det mecklenburgska furstehuset, och så är målet nått, till vilket bevisföringen syftar. Men för att göra kedjan även här säkrare och fastare, tillåter sig författaren ännu en onöjaktighet, medveten eller omedveten: hertig Henrik, som själv icke kan reflektera på anbudet, hänvisar sändebuden, heter det, till sin hustru Ingeborgs bröder, sina svågrar, de yngre hertigarna av Mecklenburg, vilka dessutom "voro födda till Sveriges rike". Det är visserligen sant, att hertig Henrik varit gift med Ingeborg, dotter till hertig Albrekt den äldre av Mecklenburg, men hon var i sitt första äktenskap förenad med Ludvig der Römer, brandenburgsk markgreve, och denne dog först 1365 [1]). Uppgiften har ditsatts av författaren för att göra övergången till det mecklenburgska furstehuset så nära till hands liggande som möjligt och för att med släktförbindelser stödja det överförande av rättigheterna till de mecklenburgska hertigarna, som i hans framställning omedelbart följer.

Författaren är emellertid ej nöjd med denna argumentering. Han tillfogar en ny. De mecklenburgska hertigarna voro, anför han, arvsberättigade till Sveriges krona, "då deras moder Eufemia var konung Magnus' syster". Ännu ett stödjande argument gives härmed. Hertig Henrik förklarade, heter det vidare, att de kunde välja vilken av de tre yngre hertigarna de ville, Henrik, Albrekt eller Magnus: åt den de valde, ville han överlämna "*alle sin recht, herschop unde egendoem*, de eme unde den synen umme desse vorscreven dink unde stucke angevallen weren in deme

[1]) Wigger, a. a. sid. 173 f. — Redan Annerstedt anmärker denna felaktighet (sid. 195, not y).

Digitized by Google

ryke to Sweden". Och därmed är författarens bevisföring på denna punkt färdig. De svenska herrarna valde i egenskap av rikets råd hertig Albrekt av Mecklenburg och togo honom i stället för greve Henrik. I hela sin följande skildring släpper han på intet ställe sin ledande tendens, såsom vi skola se i det följande; hittills har han konsekvent tytt allt i den angivna riktningen. Mecklenburgarna, som beskyllts för att vara orättfärdiga usurpatorer i Sverige, som överhopats med illvilliga anklagelser av de trolösa folkungarna, äro tvärtom fullt legitima, fullt berättigade att övertaga den krona, som konung Magnus förverkat [1]).

En sådan framställning som denna kan ej förtjäna fullkomlig tilltro. Det är en partiframställning, återgiven hos Korner och Libellus Magnipolensis, som ur ett diktat eller verkligt händelseförlopp utläst dessa bevis för mecklenburgarnas legitimitet. Det har i allra högsta grad varit av vikt för författaren att påvisa, att Albrekts roll i det politiska dramat varit inskränkt, till en början till åskådarens, sedermera till räddarens. Den genomgående grundtanken i framställningen är, att initiativet helt är de svenska herrarnas, ej Albrekts, att den senare förhållit sig passiv, ända tills rättsanspråken överförts till honom. Rättsenligt ha de förra erbjudit sitt lands krona åt Henrik, som därefter flyttat över sina berättigade anspråk på "släktingen". Sedan man sett den karaktär, denna framställning har, blir det särdeles svårt att avgöra, hur mycket dess huvudtes — att den svenska adeln inkallat Albrekt — förtjänar tilltro. Att författaren är särdeles välunderrättad, framgår ur den mångfald av fördragsreferat, som genomlöper hela stridsskriften. Det synes i huvudsak finnas två möjligheter

[1]) Strecker (a. a. sid. 298 ff.) förklarar det som ett missförstånd av källan, att den berättar, hur de svenska herrarna erbjudit Henrik kronan. Som av den ovan lämnade analysen framgår, utgör denna händelse en integrerande del i stridsskriftens tendentiösa framställning.

Digitized by Google

att inplacera de svenska herrarnas resa i händelseförloppet, sådant detta är känt från dokumenten.

Den ena vägen har Strecker beträtt. Han kommer med sin rekonstruktion i huvudsak till följande resultat.

Då herrarna märkt, att Magnus brutit sitt löfte, begåvo de sig genast till Holstein och erbjödo sig att uppfylla sina löften i enlighet med fördraget. Man kom till planen att fördriva Magnus; man skulle då på holsteinarnas uppmaning vända sig till Albrekt [1]). Härefter ha herrarna återvänt till Sverige, åtminstone delvis. Detta antagande gör Strecker med anledning av att Nils Turesson kan visas vistas i Sverige i juli och september och här ha arbetat på att vinna anhängare för sin plan. Han följer sålunda partiskriftens framställning i dess huvudtendens — att de svenska herrarna infört Albrekt i riket — men jämkar den på mindre punkter efter dokumenten. Vad som är tillförlitligt hos Libellus, är i varje fall, såsom vi visat, icke tendensen, medan den i vissa detaljer har haft goda källor.

Den andra möjligheten synes vara att förlägga den i källorna omtalade resan i omedelbart sammanhang med Albrekts färd till Sverige. Det stämmer bäst med såväl Libellus' egen skildring som med uppgiften i den isländska annalen; vid Visbykrönikans kronologi kan, som visats, intet avseende fästas [2]). Vidare synes den omständigheten, att Nils Turessons närvaro i Sverige kan beläggas i september, göra troligt, att den avgörande resan bör ha ägt rum efter detta datum. I sådant fall blir de svenska herrarnas roll i företaget starkt reducerad, även om de tidigare underhandlat med mecklenburgarna. Förut har visats, att Albrekt och

[1]) Strecker, a. a. 123 ff. samt Anlage 9.

[2]) Strecker tänker sig tydligen, att resan ägt rum under förra hälften av 1363. L. Magn. innehåller emellertid ingen bestämd tidsuppgift; den berättar, omedelbart efter herrarnas "val" av Albrekt, att de förde honom med sig till Sverige.

Digitized by Google

Henrik redan på högsommaren haft planen fullt utstakad.

Även om denna fråga ej kan definitivt lösas, låter dock den utförda analysen tydligt urskilja den belysning, Libellus ger huvudfaktum. I dess intresse har legat att föra initiativet helt över på de svenska herrarna och att rättsligt motivera deras uppträdande. Redan dokumenten om Albrekts politik år 1363 gåvo en avvikande bild. Denna skärpes ytterligare vid ett skärskådande av övriga källor.

I det ovan refererade fördraget mellan Albrekts löftesmän och Nils Turesson i september 1363 är det icke den svenske adelsmannen, som uppträder som supplikant gentemot den tyske fursten. Blott genom vissa utfästelser binder den senare herr Nils vid sig: han lovar att genom nya donationer hålla denne fullkomligt skadeslös för de olägenheter, som han kan åsamka sig genom de löften han ger Albrekt. Även om man ej kan förklara Nils Turessons uppträdande i frågan vara absolut typiskt för hans likar, vilkas ställning vi ej känna genom bevarade dokument, kastar dock detta meddelande, i motsats till de berättande källorna avgjort ovedersägligt till sin karaktär, ett skarpt ljus över de svenska aristokraternas ställning i den tyska frågan. Bilden av de svenska adelsmännen, som resa omkring till de tyska furstarna som hjälpsökande, är starkt präglad av Libellus Magnipolensis' hela tendens och förlorar åtskilligt i betydelse vid en jämförelse med hertig Albrekts energiska, ett halvår före tåget igångsatta förberedelser och hans underhandlingar med Nils Turesson. Huvudpersonen i händelseförloppet är framför allt Albrekt. Den framställning, som i regel fått ligga till grund för berättelsen om Albrekts inkallelse, har framför allt haft i sitt intresse att låta det bli de svenska herrarna, som togo initiativet, och har därför tillåtit sig en del snedvridningar av händelseförloppet. Den har helt velat befria Albrekt från blotta misstanken för

Digitized by Google

att vara usurpator. Tar man enbart hänsyn till dokumentmaterialet, ger detta en betydligt avvikande bild av förutsättningarna för den mecklenburgska invasionen. Den svenska adeln har givetvis haft sin andel i företaget liksom den hade i Margaretas inkallelse, men det bör framhållas, att Libellus strävat att förstora denna andel så långt möjligt var, i överensstämmelse med sin förhärskande tendens.

Har också Albrekt i de folkungafientliga herrarnas avoghet mot Magnus haft en viktig förutsättning för sitt företag, så har han dock tydligen ej kunnat vinna deras hjälp utan betydande utfästelser, och han måste ha insett, att de ej utgjort ett absolut pålitligt stöd. Men det fanns ännu en förutsättning i Sverige för hans erövring, som det är nödvändigt att framhålla i detta sammanhang. Det tyska folkelementets stora betydelse i dåtidens svenska städer är uppenbar. Det är icke en slump, att då Albrekt besegrats, hans trogna anhängares motstånd koncentrerades till Stockholm och Kalmar [1]). Den motsättning mellan svenskt och tyskt, som fick sitt utbrott i Käpplingemorden, är knappast plötsligt uppflammande [2]). Hertig Albrekt var bland hansaköpmännen känd som en upprätthållare av god ordning [3]). I sammanhang med analysen av Libellus' vidare framställning skola ytterligare ett par omständigheter, som kunna belysa denna fråga, påpekas.

---

[1]) Erslev, Dronning Margrethe, sid. 161.

[2]) Betecknande är vad berättelsen om Käpplingemorden (S. R. S. I, 2, sid. 212) säger om upphovet till denna händelse: "Huru the forrädhilsin tilkomo, ther aff är lankt at säghia ... Thet skedhe swa, at the thydzsco umgingo med the förrädhilsin wel i tolff aar tilförene ..." Långvariga tyska sammansvärjningar bevisas ju ej genom denna löst utkastade beskyllning, men anklagelsen i och för sig ger en antydan om att det var gammalt groll mellan svenskar och tyskar i Stockholm.

[3]) Se härom t. ex. Strecker, a. a. sid. 29 ff.

Digitized by Google

D. LIBELLUS MAGNIPOLENSIS' FRAMSTÄLLNING AV ALBREKTS STRIDER MOT FOLKUNGARNA 1363—1389.

Sedan Libellus på ovan skildrat sätt framställt förutsättningarna för tåget mot Sverige 1363, skrider den till att återge det följande händelseförloppet.

Enligt dess uppgift avseglade i början av november hertigarna från Warnow [1]). I sitt följe hade de bl. a. greve Henrik av Holstein och Lorenz av Werle, måhända även greve Günther av Reppiu [2]). Libellus antyder ej Albrekts betydande förberedelser, utan ger en helt annan färg åt händelseförloppet. Den meddelar blott, typiskt nog: "so voreden se (= de svenska herrarna) hertoge Alberde myt sik in Sweden also eren rechten heren... unde segelden van Dudeschen landen" [3]).

Så gick resan, i god överensstämmelse med vad vi veta om Albrekts föregående underhandlingar med Henrik av Holstein, till Kalmar [4]), där de mottogos av holsteinaren Herman van Ouwen [5]). Därifrån styrdes färden till Stockholm, dit flottan enligt Libellus ankom den 29 november. Även detta datum synes tillförlitligt: den urkund,

[1]) Koppmann i H. R. I, sid. 327, anm. 8, och Schäfer (Die Hansestädte, sid. 404, not 3) anse Libellus' först angivna datum, den 10 november, åsyfta landstigningen i Kalmar.

[2]) De två första av dessa herrar nämnas såsom närvarande i Uppsala i februari 1364 av hertig Albrekt i hans brev av den 20 mars 1364 (H. R. I, n:r 323); Korner nämner dessa tre, medan Libellus kallar Laurentius av Werle för junker Alberd av Wenden; förmodligen föreligger en felskrivning av namnet i den ytterst korrumperade text, vi äga bevarad (om Wenden = Werle se t. ex. M. U. XV, n:r 9157).

[3]) L. Magn. sid. 366.

[4]) Vid Förbindelsediktens uppgift, att vägen togs över Gottland, kan intet avseende fästas.

[5]) I förra delen av 1365 kan Hermannus de Owe, "famulus", konstateras å Kalmar, där han synes handla efter greve Henriks order (perg. brev i D. Rigsark., dat. Kalmar den 1 juni 1365).

Digitized by Google

varigenom Stockholms borgerskap hyllar Albrekt såsom sin herre, är daterad den 30 november [1]). Om händelserna här meddelar Libellus intet närmare; i viss mån kunna vi dock rekonstruera händelseförloppet. Kort efter Albrekts ankomst förklara borgmästarna och rådmännen i hela borgerskapets namn, som det heter, att de "med uppräckta händer givit, lovat och högtidligen förklarat sin tro och lydnad". Hertig Albrekt d. y. är "deras rätte och älskade herre" (nostrum verum et dilectum dominum), och de lova att leva och dö med honom "i fullkomlig trohet, sanning och lydnad" och vidare att "aldrig av någon händelse skiljas från honom". Man ger sålunda i starka ordalag sin anslutning till känna. Hyllningen synes nästan antyda, om ej med visshet att händelsen var väntad eller förberedd, så åtminstone att den var välkommen: det tyska borgerskapet i Stockholm har med glädje hälsat en herre av sin egen nationalitet. En något senare isländsk annal, benämnd Gottskalks annaler, som redan i det föregående visats innehålla uppgifter om Sverige från denna tid, innehåller vissa uppgifter om hur Stockholm kom i Albrekts hand [2]). Det heter här om Albrekts ankomst till Stockholm på följande sätt: "Enn xv þyversker armenn j fyrnefndvm stad (Stockholm) forriedv stadin og leiddu hann jnn med MDC manna. Sidan gafv hofdingar, leiker og lærder honum kongs nafn". Det ljus denna källa kastar över Stockholms övergång till Albrekt överensstämmer synnerligen väl med vad den allmänna situationen betingar. Då Albrekt i mars nästa år vände sig till hansestäderna för att anhålla om tillförsel av varor till Sverige, meddelade han, att alla städerna

[1]) Styffe, Bidrag, I, sid. 44. Original i storhertigliga arkivet i Schwerin. Förbindelsedikten och Prosakr. ange den 30 november som datum för Albrekts ankomst (se ovan sid. 178 f.).

[2]) Islandske Annaler, sid. 360. Dessa notisers avfattningstid sätter Storm till slutet av 1300-talet.

Digitized by Google

vid Östersjökusten voro i hans våld [1]). Detta är medan han håller på att från folkungarna erövra det övriga Sverige. Betydelsen av de egenartade förhållandena i de svenska städerna för ett företag sådant som hans bör helt visst starkt framhävas.

Nästa huvudpunkt av Libellus' framställning är Magnus' avsättning och kungavalet. Den är för ett studium av författarens intentioner synnerligen instruktiv. Han anknyter till vad han förut meddelat om förutsättningarna för de svenska herrarnas avfall, och det gäller även här för honom att framlägga en rättslig och legitimerande motivering för mecklenburgarnas handlingssätt. Först och främst skall han alltså påvisa, att en lagenlig avsättning av Magnus föregått Albrekts val till konung. Han framhåller, att avsättningen skedde i överensstämmelse med "de rechtboke des rykes, de sake unde de stucke, dar de amptlude unde de rad des rykes mogen eren koningh umme affsetten unde enen anderen kesen, dar een dit van is: Is he truwelos unde apenbar krencker des rykes" [2]). Längre fram heter det, att man frånsade Magnus riket, icke blott på grund av hans edsbrott gentemot greve Henrik, utan även emedan han brutit sin konungaed, vari han lovat att icke vara en "krencker, men ok eyn oker des rykes". Det är samma förebråelser med anledning av Gottlands och Skånes förlust, som vi känna från annat håll [3]).

Här lämnar sålunda författaren för en stund sin förra

---

[1]) H. R. I, n:r 323: hansestäderna kunna besöka "sub plena nostra securitate partes istas, videlicet Kalmare, Suderkoping, Nycopia, Stokholm".

[2]) L. Magn. sid. 366 f.

[3]) Vissa av anklagelserna återfinnas i Libellus de Magno Erici rege på överensstämmande sätt, och med någon detaljlikhet. Skånes förlust skildras i stridsskriften med ett synnerligen betecknande ordval.

Digitized by Google

synpunkt och ger en dubbel motivering. Vid sidan av giftermålsaffären, på vilken ända dittills hela framställningen uppbyggts, uppträda nya orsaker, och den förra tränges i någon mån i bakgrunden. Men ej heller de nya äro fullt korrekta. Den föregivna passus i konungaeden, som författaren citerar, har icke någon direkt motsvarighet i det i landslagen föreskrivna edsformuläret, om den också delvis stämmer med dettas andemening. För att inför sin tyska publik klargöra, hur Magnus Eriksson obotligt försyndat sig, har pamflettskribenten tillgripit ett för denna bättre bekant härskarattribut: den tyske kejsarens. Denne betecknade sig i sina brev såsom "Mehrer des Reiches" [1]). Tillvägagångssättet är typiskt för den drivne advokat, som avfattat pamfletten.

Han har sålunda varit väl initierad i vad som tilldragit sig vid kungavalet, men tillrättalagt det efter sina syften. Liksom hertig Albrekt, då denne skrev till Hansan om den viktiga tilldragelsen, har även Libellus Magnipolensis' författare framför allt velat framhålla, att valet skett i överensstämmelse med gammal svensk tradition och att Albrekt d. y. redan nu haft bakom sig Sverige i sin helhet [2]). Därför uppräknar han också alla dessa ceremonier, liksom Albrekt i sitt brev, och därför låter han Karl Ulfsson av Tofta i egenskap av marsk spela en framträdande roll vid kungavalet, ehuru han väl fungerat i egenskap av Upplands lagman. Som marsk nämnes han först i september 1364 [3]). Med detta imponerande skådespels slutförande

---

[1]) Se t. ex. M. U. XVIII, sid. 621: "augustus"; sid. 300: "merer des richs".

[2]) Hertigens framställning i brevet (H. R. I, n:r 323) och Libellus' äro fullkomligt överensstämmande i detalj och återge båda helt den mecklenburgska synen på saken.

[3]) Se härom Styffe, Bidrag, I, sid. XXXVIII. Karl Ulfsson uppträder som marsk i S. R. P. n:r 630. Vid det tyska kejsarvalet fungerade en av kurfurstarna som riksmarsk.

Digitized by Google

har författaren nått fram till en vilopunkt i sin framställning och slutar med orden: "Aldus wart hertoge Albert en koningh unde beschermer der Sweden".

Det gäller härnäst för honom att påvisa, att Albrekt, sedan han nu i de former, som landets lag krävde, korats till konung, även av folkungarna erkänts som sådan, med andra ord, att den överflyttning av konungavärdigheten till honom, som motiverats först med den holsteinska affären och senare med Magnus' även på andra grunder fotade avsättning, också blivit gillad och stadfäst av folkungarna själva. Lyckas han med detta, har han givit en särdeles solid grundval för den mecklenburgska legitimiteten. Han gör det med en framställning av överenskommelsen mellan Albrekt och Magnus. Denna låter han följa omedelbart efter kungavalet; han antyder i varje fall ingen av de mellanliggande händelserna [1]). Det under tiden utkämpade kriget nämner han ej [2]). Händelserna

---

[1]) Korner har här ett inskott: Dominus autem Magnus videns se depositum et alium loco sui sublimatum, adiutorio filii sui ... et quorundam aliorum sibi adhuc adherencium contra Albertum regnem novellum diu rebellavit. Det är tydligen endast ett förklarande tillägg i anslutning till vad han vetat om inbördeskrig i Sverige. Att han ej haft situationen fullt klar, framgår av uttrycket diu.

[2]) Andra källor ge goda upplysningar om det mellanliggande kriget. Först och främst hertigarna Albrekts och Henriks korrespondens med hansestäderna; då det emellertid låg i de förras intresse att ge sig sken av att intaga den starkast möjliga ställning i Sverige, få alla deras uppgifter ej utan vidare godtagas (anmärkt av Strecker, a. a. sid. 132 f.). Enligt dessa källor besegrades ungefär fjorton dagar efter kungavalet folkungarnas här, varvid de tillfångatogo "ultra centum nobiles viros armis armatos"; kort därefter intogo de med stormande hand två slott, Sundby och Örebro, där de bemäktigade sig "ultra 60 armatos". I mitten av mars ha de gått mot Svaneholm (H. R. I, n:r 322—323). Albrekt anger då, att Magnus och Håkan, "rentav flyende, ströva hit och dit utanför och innanför rikets gränser", och greve Henrik skriver: "Schaniam, deo dante, intendimus visitare, quia non restant alia castra, excepto Swaneholm et Wardberge". På denna grundval öppnades underhandlingar

Digitized by Google

efter valet i Uppsala berättas på följande sätt: Därefter började man underhandla i Jönköping. Där sammankommo konung Magnus och konung Albrekt med rikets råd. Man gjorde där endräkteligen den överenskommelsen, att konung Magnus av fri vilja utan nödtvång skulle överlämna Sveriges rike till konung Albrekt, eftersom han var arvsberättigad därtill. Han uttalade sig offentligen till sin käre herr släkting Albrekt, att han unnade ingen Sveriges rike bättre än Albrekt, då han genom arv vore lika berättigad därtill som Magnus' son Håkan: "he is dar brodersone to unde du bist dar sustersone to". Magnus skulle behålla Västergötland och Albrekt det övriga. Vid Magnus' död skulle Albrekt erhålla hela landet. Emellertid, berättas det vidare, kunde Magnus vid detta tillfälle ej träffa ett definitivt avtal, då han ej hade sin son Håkan med sig, och därför bestämde man en dag till nästa sommar, då man åter skulle råkas för att bekräfta det överenskomna; under tiden skulle Magnus på intet sätt hindra Albrekt i Sverige. "Och detta lovade och svor konung Magnus i brödrakyrkan i Jönköping vid Guds lekamen framför högaltaret i närvaro av förenämnda furstar och rikets råd" [1]).

Här återfinnes samma blandning av fakta och grovt tendentiösa förvrängningar, som är utmärkande för stridsskriftens hela framställning. I själva grunddragen över-

---

med hansan. — Hertigarnas fortsatta framgång bestyrkes av ett brev, utfärdat av Magnus från Groda kyrka i mellersta Västergötland den 18 april, varav framgår, att Axevalls slott blivit bränt och att man när som helst kunde vänta anfall från fienden (S. R. P. n:r 1830). Striden har synbarligen rört sig i trakten av den under medeltidens krig så betydelsefulla stråkvägen genom Västergötland. Kort därefter har ett preliminärt stillestånd avslutats till och med den 19 maj (Styffe, Bidrag I, sid. 45). För den händelse innan dess nya underhandlingar upptagits, skulle stilleståndet vara, tills åtta dagar förflutit, sedan underhandlarna skilts åt. Såväl Magnus som Albrekt erhålla i detta dokument konungatitel.

[1]) L. Magn. sid. 368 f.

Digitized by Google

ensstämmer berättelsen med den, som lämnas av den för dessa år välunderrättade Libellus de Magno Erici rege [1]). Stilleståndet, bestämmelsen att Magnus skulle behålla någon del av landet och Magnus' edliga förpliktelse att hålla överenskommelsen bekräftas av denna källa. Libellus Magnipolensis' uppgift om platsen för underhandlingarna bekräftas indirekt av dokument [2]). I huvuddragen äro sålunda den mecklenburgska källans uppgifter grundade på faktiska förhållanden; här som annars har författaren tydligen haft tillgång till dokument. Men genom att ej omnämna det föregående kriget samt genom att framställa överenskommelsen som ett från Magnus' sida godvilligt lämnat medgivande, som han till och med styrker med Albrekts arvsrätt, har han givit fördraget sken av att vara fullkomligt avgörande, istället för ett stillestånd. Tonen i det tal, som Magnus skall ha hållit, är onekligen i all sin orimlighet synnerligen väl genomförd och har givit den oinitierade läsaren den åsyftade föreställningen om en fridsam familjediskussion och -överenskommelse.

I sin framställning anknyter han till det edsbrott, som Magnus i det följande gör sig skyldig till, då han i konung Albrekts frånvaro går till anfall mot Sverige i strid med sina löften. Det är i högsta grad kännetecknande för stridsskriftens anläggning, hur i detta sammanhang den synpunkt, som från början var den ledande, rättsöverföringen till Albrekt via Holstein, nu kommit mera i skymundan. Magnus grundar sitt avstående från

---

[1]) Härom se ovan sid. 164 ff.

[2]) Att konungarna under fredliga förhållanden sammanträffat i Jönköping kort före den 26 juli 1364 bekräftas av dokument hos Styffe, Bidrag, I, sid. 46 f. Här omtalas konungarnas möte med adverbialet nuper. Den 22 juli ger Albrekt från Jönköping Säby kloster sitt skyddsbrev (S. R. P. n:r 616), och den 26 juli förpantar han sammastädes Gottland till greve Henrik (Sv. Tr. II, n:r 368).

Digitized by Google

landet icke härpå utan på arvsförhållanden. Legitimitetsgrunderna formligen hopas av författaren.

Ehuru Libellus Magnipolensis hävdar Magnus' frivilliga avstående av Sverige, göra de följande händelserna det tydligt, att denne endast i yttersta nödfall gjort medgivanden och hoppats att de endast skulle bli tillfälliga. Magnus' återerövringsförsök betraktar stridsskriften som det lägsta förräderi; hans tillfångatagande, som skall sättas i motsats till Albrekts år 1389, kommenteras på detta sätt: "over der meeneedigen untruwe wart he gevanghen, unde sint he in loven unde over loven so openbar gebroken hadde.. , so en dorste he nicht mer loven maken" [1]). Det är för övrigt samma synpunkt på händelsen, som Libellus de Magno Erici rege lägger [2]). Partiskriftens framställning av sammandrabbningen mellan de båda härarna är som vanligt i huvudpunkterna riktig; som Albrekts försvarare nämner den emellertid endast tyskar, medan ett samtida brev visar oss, att även svenskar deltagit [3]). Platsen för striden uppgives även korrekt, ehuru avskrivarens fullkomliga obekantskap med de svenska namnen här, liksom på flera ställen i det föregående, åstadkommit misskrivningar, vilka emellertid synas kunna förklaras med tämligen stor säkerhet [4]).

---

[1]) L. Magn. sid. 370.

[2]) Här heter det: "fraudulenter cum manu forti intrabat regnum irritans omnia que prius promisit et iuravit." (S. R. S. III, 1, sid. 15) Synpunkternas identitet bestyrker den ovan givna placeringen av Libellus de Magno Erici rege (sid. 171 f.).

[3]) Dess uppgifter bekräftas i huvudsak av Libellus de Magno Erici, ehuru partiskriften känner flera detaljer. Den nämner som härens ledare Herman van Owen, Ravn von Barnekow, Vicke van Vitzen och Marquart van der Horst. Jmf. ovan sid. 211.

[4]) Den korrumperade texten av stridsskriften anger, att slaget ägde rum, då Magnus "in dat lant was getogen to Enekopinge vor de Frabrugge." Annerstedt tolkar detta som syftande på bron över Sagån, där striden stod (sid. 196, not i); ordet skulle vara en felläsning för

Digitized by Google

Sålunda hade Albrekt definitivt vunnit överhanden. Magnus sattes i fängelse på grund av "der meeneedigen untruwe", nämligen först och främst mot greve Henrik och dennes syster samt sina egna vasaller och vidare mot Albrekt. Den skicklige författaren har fullföljt sin synpunkt ända fram till Gataslaget samt åt Magnus' fångenskap skänkt en motivering, som synes bindande och ställer den i en belysning, som på det skarpaste skiljer den från Albrekts, vilket han ytterligare tillspetsar genom att framhålla, att Magnus hölls i en särdeles mild förvaring [1]).

Nu återstår för författaren i denna stora uppgörelse mellan folkungar och mecklenburgare endast avgörandet 1371. Även här kan påvisas den egendomliga blandning av pålitliga fakta och tendentiösa förvrängningar, som vi förut klarlagt på en mängd punkter. Det är tydligt, att han även här haft tillgång till det viktiga dokument, som fastställt villkoren för Magnus' lösköpande. En undersökning av hans fördragsreferat även här torde kunna skänka någon belysning av överenskommelserna mellan Albrekt och Håkan.

Fördraget är ej bevarat i original, men såväl Olaus Petri som Libellus' författare ha känt dess innehåll [2]). I vissa punkter stämma de båda referaten med varandra. Albrekt skulle ha hela Sveriges rike fritt, nämna de båda, med alla dess rättigheter till Skåne, tillägger Olaus Petri. Vidare

träbrygga. Härtill har Stuhr (M. U. XXII, sid. 458, not 32) anslutit sig. Det är emellertid troligare, att härmed avses Arboga. Den väg, Magnus och Henrik tågade, ledde från denna stad till Enköping. Läsningen Frabrugge för Arboga synes rimligare än för träbrygga.

[1]) Jmf. orden om Albrekts fängelse, L. Magn. sid. 378.

[2]) L. Magn. sid. 372; Olaus Petri (a.ed.), sid. 143; Koppmanns anmärkningar i ed.; Sv. Tr. II, sid. 428 ff.; Schäfer, Die Hansestädte, sid. 533; Dænell, Die Kölner Konföderation, sid. 19; Oelgarte, Die Herrschaft der Meklenburger in Schweden, sid. 32; Strecker, a. a. sid. 190; Tunberg, a. a. sid. 288.

Digitized by Google

meddelar Olaus Petri, att Magnus skulle ha Skara stift till sitt uppehälle, med undantag för frälset, som skulle lyda under Albrekt. Enligt båda källorna, på denna punkt bekräftade av samtida dokument [1]), skulle lösepenningen utgå med 12,000 lödiga mark; de gå emellertid fullkomligt isär, då det gäller att ange borgensbestämmelserna. Olaus Petri säger: "om samma silver icke utginge i bestämd tid", skulle 60 "riddare och frälsemän av Norge" komma till Stockholm och träda i fångenskap hos Albrekt, tills summan vore betald. Libellus däremot, som visserligen uppräknar några av fördragets löftesmän, "de hovetlude unde des rykes rad to Norwegen", men ej säger något om deras funktion, uppger: "vor dat gelt antwordede koningh Hake vormyddelst hantreckinge synes rades koningh Alberde dat slot Bahusen myt synen tobehoringen to eneme vryen brukeliken pande, beth eme de vorbenomede summe geldes betalt were" [2]). Enligt Libellus' framställning skulle därefter Håkan förrädiskt ha återtagit Bohus vid en tid, då Albrekt var förhindrad att understödja slottet. Detta är den sista länken i de trolösheter, som föregå den stora arvstvisten i Danmark.

Då Olaus Petris referat finnes som jämförelsematerial och Libellus' avvikelse kan förklaras som ett led i dess strävan att genom korrigeringar av sitt urkundsmaterial ge folkungarnas politik ett sken av svekfullhet, synes man ej kunna tveka om vilket av referaten som skall godtagas, i synnerhet som ett antal omständigheter tala i viss mån emot Libellus' uppgifter [3]). En vanställning av dokumentets

---

[1]) Sv. Tr. II, sid. 430, not 1.

[2]) Tunberg, a. a. sid. 288, sammanslår de båda referaten och följer i allt utom Bohusstadgandet Olaus Petri. Dænell söker den förklaringen (a. a. sid. 19), att detta ej kommit att följas. Strecker (a. a. sid. 190) upptar försiktigtvis ej stadgandet om borgen i sitt referat. I M. U. (XVIII, sid. 79 f.) anföres endast Libellus' referat.

[3]) Enligt samtida brev synes Bohus i september 1372 ha varit i

Digitized by Google

uppgifter torde här som så ofta vara förklaringen. Författaren har möjligen sammanställt någon tvist rörande Bohus med det för honom kända fördraget.

Författaren gör nu som inledning till det sista stora förräderiet från folkungahåll — den danska tronföljdstvisten — en verkningsfull resumé över sina hittills uppnådda resultat. I korta satser hopande de olika skändligheter, som i det föregående påbördats folkungarna, når han fram till den slutsatsen, att varje rättsinnig människa måste ställa sig på Albrekts sida; liksom han en gång tidigare prisat de svenska herrar, för vilka rättvisa var mera värd än konung Magnus' gunst, yttrar han nu, att envar, för vilken rätt och sanning äro mera värda än drottning Margaretas gunst och nåd, måste inse det berättigade i mecklenburgarnas sak. Margareta har ingen rätt till Sverige, varken genom arv eller ens genom livgeding, emedan hennes äktenskap med Håkan visats vara ogiltigt.

Då han därefter övergår till den danska tvisten, har han en formellt starkare sak att försvara än någonsin i det föregående, och han behöver sålunda ej här företaga några anmärkningsvärda jämkningar av sanningen. Då Koppmann utförligt belyst denna del av Libellus, skall den här endast summariskt analyseras. Av betydelse är detta avsnitt av stridsskriften framför allt därigenom, att det är möjligt att iakttaga, hur författaren hela vägen haft tillgång till det bästa dokumentmaterial, vilket bör ha ställts till hans förfogande från ledande mecklenburgskt håll. För denna fråga har materialet tydligen varit rikare än för tidigare delar.

Den rätts- och fördragssynpunkt, som genomgående anlagts på Albrekts historia, blir här särdeles lätt att

---

Håkans händer (H. R. II, sid. 25 och 50). Enl. dok. i Sv. Tr. II, sid. 430, not 1, hade konungarna förbundit sig att betala lösesumman till midsommar 1372: under sådana förhållanden synes knappast en återerövring vara trolig.

Digitized by Google

genomföra. Valdemars brev 1371 om tronföljden i Danmark till förmån för den yngste Albrekt, det för denna sak grundläggande dokumentet, refereras på ett tillfredsställande sätt [1]). Detsamma gäller kejsarens brev till danskarna om tronföljden, utfärdat från Pritzwalk den 6 november 1375 [2]), och mecklenburgarnas brev på Sleswigs förlänande till holsteinarna, utställt i Grevesmühlen den 21 januari 1376 [3]). Till och med sigilleringsförhållanden har författaren känt till [4]). Som avslutning kommer så förlikningen mellan de stridande parterna i Köpenhamn den 21 september 1376 [5]). Dock är det på sistnämnda ställe möjligt att skönja en lindrig tillrättaläggning av fakta för att ytterligare stödja den mecklenburgska saken. Att Olof i själva verket redan var vald, är med säkerhet känt. [6]). Tydligen med anledning härav var det som Albrekt kom över till Danmark med en här. Detta val nämnes ej av Libellus i välförstådd avsikt, ej heller försummar den att ge Albrekts härtåg en rättsskyddande, icke angripande färg [7]).

Till slut följer skildringen av de skiljedomsförhandlingar, som med anledning av detta fördrag kommo att

[1]) M. U. XVIII, sid. 78 f. Libellus' uppgift (sid. 374), att den yngste Albrekt vistats hos Valdemar, bekräftas, som Koppmann påpekat, av H. R. III, n:r 97.

[2]) M. U. XVIII, sid. 621 f. För jämförelse mellan text och referat se a. ed. sid. 375 f.

[3]) M. U. XIX, sid. 24 ff.

[4]) Koppmann, sid. 376, not 4.

[5]) M. U. XIX, sid. 127 ff.; jmf. Erslev, Dronning Margrethe, sid. 66 ff.

[6]) Erslev, Dronning Margrethe, sid. 62; Strecker, a. a. sid. 227.

[7]) "Do villen se uppe degedinge, unde allene dat hertoge Albrecht unde hertoge Hinrik dar gekomen weren myt alsodanen heldes unde macht, dat se eres sones recht wol mochten gevordert hebben myt macht, doch so umme dat se eres sones ryke unde syne armen lude dar mede nicht vorderven wolden unde sint se ok eres rechtes vor Gode unde vor alle der werld also zeker unde wis weren, so gingen se in gudem geloven desse degedinge unde vulbort myt en an ..." (L. Magn. sid. 376 f.). Jmf. Erslev, Dronning Margrethe, sid. 67 f.

Digitized by Google

föras inför markgreve Fredrik av Meissen, där från dansk sida krav framställdes, att domen skulle ske efter dansk rätt [1]). Med denna för mecklenburgarna överraskande vändning slutar författaren sin framställning, framhållande, att detta sista handlingssätt fullkomligt krossade Albrekt och att i detta "förräderi" alla de föregående kulminerat.

Den skicklige advokaten för mecklenburgarnas sak har därmed slutfört sin talan. Han har hela tiden arbetat med det bästa material, som tydligen satts i hans händer från Albrekts eget håll: Koppmann antar, att författaren varit tjänsteman i någon av de mecklenburgska hertigarnas, kanske biskop Rudolfs, kansli [2]). Men den genomgående och skickligt utförda tendensen i hans skrift är ovedersäglig. I det föregående har framhävts den enhetliga synpunkt, som genomgår hans verk. De förvrängningar, han på skilda ställen visat sig vara skyldig till, göra det tydligt, att man med stor försiktighet måste handskas med hans framställning. Då det i all synnerhet legat honom om hjärtat att i själva huvudpunkten av framställningen, Albrekts inkallelse i Sverige, befria mecklenburgarna från varje misstanke för att vara usurpatorer, får icke hans framställning utan vidare läggas till grund för kunskapen om dessa händelser. Till kännedomen om den litterära verksamhet, som redan under medeltiden i Östersjöbäckenet arbetade med politiska mål vid framställningen av historiska händelser, ger den mecklenburgska stridsskriften ett viktigt bidrag.

---

[1]) Dokument härom ha icke bevarats; se Erslev, Dronning Margrethe, sid. 69 f.; Strecker, a. a. sid. 238 f.

[2]) Koppmann, Einl., sid. 357.

Digitized by Google

Kap. VI. DEN S. K. ENGELBREKTS-KRÖNIKAN

Under Karl Knutssons tid skrevs i Sverige en rimkrönika, numera såsom helhet vanligen kallad Karlskrönikan, vilken behandlade Sveriges historia från 1390-talet till 1450-talet i över 9,500 versrader. Av hela Margaretas och Erik av Pommerns tidigare regering ger den en rätt kortfattad skildring[1]); av Engelbrekts resning och död en mera utförlig[2]); slutligen följer en synnerligen detaljerad framställning av Karl Knutssons historia[3]). Endast åren 1442—1448, "der Zeit des Stillebens für Karl"[4]), behandlas mera summariskt. Krönikeverket finnes bevarat i en handskrift av konceptkaraktär.

von der Ropp var den förste, som underkastade denna krönika en närmare analys med stöd av Klemmings upplaga av rimkrönikorna[5]). Han sökte visa, att partiet fram till Engelbrekts död 1436 utgjorde ett självständigt avsnitt av dikten av helt annan karaktär än krönikans senare del. Det förra partiet kallade han "Engelbrektskrönikan", det namn, varunder den senare oftast omtalats. På den bevis-

---

[1]) KK. vv. 1—715.
[2]) KK. vv. 716—2765.
[3]) KK. vv. 2766—9628.
[4]) v. d. Ropp, a. a. sid. 141.
[5]) v. d. Ropp, a. a. sid. 133 ff.; Klemmings upplaga F. S. S. 17, 2.

Digitized by Google

föring, han här gav, ha senare forskare i allmänhet byggt. Den är i korthet följande.

Den förnämsta och äldsta handskriften för ifrågavarande krönika företer en del ganska säregna drag [1]). Man skulle kunna säga att det är fråga om ett koncept, i vilket av allt att döma ändringar av olika slag, uteslutningar och tillägg, verkställts med ett bestämt syfte. Dessa ändringar tillåta vissa säkra slutsatser beträffande krönikan. Då man bortskiljer ändringarna i partiet fram till Engelbrekts död, framträder nämligen, menar von der Ropp, den ursprunglige författaren såsom stående helt och hållet på Engelbrekts sida med sin politiska övertygelse och i sitt hela tänkesätt. Han är föga intresserad av den svenska adeln och synes obetingat gilla de demokratiska rörelserna. Hans fortsättare däremot — för tiden 1436—1452 — är deciderat fientlig mot det parti, som under Erik Pukes ledning bekämpade Karl Knutsson, och är i sin skildring bestämd av sina obegränsade sympatier för Karl Knutsson. Engelbrektspartiets ursprungliga författare har man under sådana förhållanden enligt von der Ropps mening utan tvivel att söka i en person, som under Engelbrekts korta men bragdrika bana stått i ständig beröring med denne. Den otroliga noggrannheten i detaljerna: namn, orter och data, tal och anföranden, som måste vara mera än en poetisk utsmyckning, allt detta tvingar till den slutsatsen, att nedskrivandet ägt rum endast helt kort tid efter händelserna.

Alla i handskriften vidtagna ändringar under tiden fram till 1436 synas ha skett antingen för att avlägsna någon för Karl misshaglig tirad om folkhjälten Engelbrekt eller för att starkare framhäva den roll Karl själv spelat i händelseförloppet. Den märkligaste av dem ger genom själva sin yttre art en tydlig vink om den ursprungliga Engelbrekts-

[1]) Detaljerad handskriftbeskrivning av Klemming i F. S. S. 17, 2, s. 331 ff. och 3, sid. 254 ff.

Digitized by Google

diktens karaktär. Efter vers 1971 har den okände censorn avlägsnat 51 rader, behandlande Måns Bengtsson, hans fader och en dennes tvist med Engelbrekt. Detta avsnitt har det karaktäristiska versmått, som även påträffas i biskop Thomas' vid ungefär samma tid tillkomna visa om Engelbrekt, med rimflätningen *aabccb*, och står helt oförmedlat bland knitteln. Härigenom tvingas von der Ropp att följdriktigt supponera ännu en omarbetning, tidigare än den vi kunna avläsa i manuskriptet. Denna skulle ha varit huvudsakligast av formell art: "ohne absichtliche Änderungen des Sinnes" ha stroferna omskrivits till rimpar.

Efter denna i korthet refererade kritik anser von der Ropp sin mening bevisad: att den s. k. Karlskrönikans första del är en i Karlsvänlig riktning verkställd bearbetning av den ursprungliga Engelbrektsdikten, vilken tidigare författats av en Engelbrekt närstående person. Ganska lätt skulle man alltså kunna tänka sig en rekonstruktion av den på Thomasversmått författade samtida dikten [1]). H. Schück har senare trott sig kunna vinna närmare kännedom om denna antagna ursprungliga Engelbrektskrönika. Han har jämställt det parti i krönikan, som von der Ropp kallar det ursprungligaste, med den biskop Thomas tillskrivna Engelbrektsvisan. Av likheten i versmått och av andra omständigheter drar han den slutsatsen, att krönikans förlaga, den av von der Ropp s. k. "Engelbrektslied", varit identisk med de delar av detta biskop Thomas' kväde, som anses förlorade [2]).

[1]) Schück har (Ill. Sv. litteraturhistoria, 2 uppl. I, sid. 246) följt von der Ropps uppfattning och formulerat den i följande ordalag: "Det var först den engelbrektska folkrörelsen, som satte pennan i hand på en författare, vilken skrev en krönika om den store bondehövdingen. Arbetet är, om man så vill, förlorat, men i omarbetad form har det ingått i den s. k. Karlskrönikan . . ."

[2]) Schück, Engelbrekt, sid. 218 ff. Det heter här om biskop Thomas' visa: "I den ifrågavarande handskriften hava vi emellertid antagligen blott spridda delar av dikten (början och slutet av den avdelning, som

Digitized by Google

Denna punkt i den dittills gängse uppfattningen har emellertid Erland Hjärne i en skarpsinnig uppsats fullständigt bortelimineratt [1]). Han påpekar först, att versmåtten i Engelbrektsvisan och krönikefragmentet icke äro identiskt desamma. Vidare framhåller han, att de även stilistiskt äro vitt skilda: mot visans "raska, i korta drag fortskridande återblick på Engelbrekts och Karl Knutssons frihetsstrid" står krönikepartiets "i detalj gående utförliga framställning." Han betonar vidare med full rätt det osannolika i att en författare skulle på vanlig knittel ha omarbetat en lång dikt på konstfullare versmått.

Det är sålunda uteslutet, att krönikans författare byggt sin framställning av Engelbrektsstriden på en nu förlorad, krönikeartad dikt av biskop Thomas. I vad mån von der Ropps ursprungliga hypotes om en tidigare Engelbrektskrönika som källa för rimkrönikans skildring av Engelbrekts uppror kan vara riktig, kommer att framgå av den följande undersökningen.

Med den nu refererade uppfattningen av "Engelbrektskrönikan" sammanhänger den vanliga meningen om dess källvärde. von der Ropp säger, att den förtjänar hållas högt i ära såsom "eins der hervorragensten biographischen Denkmale der älteren schwedischen Literatur" [2]). Huvudbeviset är rikedomen på detaljer, namn, ortsangivelser i dikten; denna rikedom gör troligt, att den ursprungliga dikten författats så gott som samtidigt med de skildrade händelserna och av en Engelbrekt närstående person. En

handlat om Engelbrekt, det korta partiet om Karl Knutsson och de avslutande stroferna), och det är troligt, att dikten varit vida längre samt i detalj behandlat hela det Engelbrektska upproret. Av detta icke medtagna parti finnes dock ett fragment i behåll bland de stycken, som rimkrönikans författare begagnat för sin framställning . . ." Schück har senare frångått denna uppfattning (a. a., 3. uppl. I, sid. 419 och 440).

[1]) Biskop Thomas' av Strängnäs visa om striden för Sveriges frihet (i Hist. Tidskr. för Finland 1919), sid. 96 ff.

[2]) v. d. Ropp, a. a. sid. 139. — Särskilt starkt kommer denna uppfattning till tals i H. Schücks Engelbrekt.

Digitized by Google

person, som på 1450-talet författade en rimkrönika, kunde ej tänkas bevara alla dessa detaljer; alltså var det en tidigare eller rättare med Engelbrekt samtidig källa, som levererat stoffet. Som bekräftelse har man framhållit, att krönikans uppgifter bekräftas överallt, där vi kunna kontrollera dem på samtida dokument [1]).

Det är tydligt, att de undersökningar av krönikan, som tidigare företagits, icke äro tillräckliga för fastställandet av dess historiska källvärde. En kompletterande, i detalj gående undersökning måste utföras; början sker därvid lämpligast med det första, minst utförliga partiet, som behandlar tiden fram till Engelbrekts uppträdande. Erslev har om detta parti uttalat, att det "gjør helt igjennem Indtrykket af at være digtet paa Grundlag af mundtlig Tradition" [2]). Detta omdöme har han icke närmare motiverat. För att utröna krönikans källförhållanden för Margaretas och Erik av Pommerns tid måste dess framställning jämföras med övriga bevarade källors. Den författare, som något senare, även han på uppdrag från Karl Knutssonskt håll, sammanarbetade Erikskrönikan och Karlskrönikan, har, som förut visats, för sin framställning begagnat ett verk, som varit nära besläktat med Visbykrönikan. Har även Karlskrönikans författare använt annalistiskt material för sin framställning? En jämförelse mellan krönikan och annalerna 266—1430 samt Chronologia Anonymi skall ådagalägga förhållandet [3]).

Sedan rimkrönikören antytt, att mecklenburgarna pant-

[1]) Schück yttrar t. o. m. (a. a. sid. 83), ang. rimkrönikans skildring av Jösse Erikssons grymheter, att de tydligen äro "fria omskrivningar av en punkt i den anklagelseskrift, som 1434 utfärdades mot konung Erik." Tanken på en närmare förbindelse föresvävar honom tydligen på denna punkt. Ropp avvisar (passim) denna tanke; den bemötes av S. J. Boethius i Bönder, bergsmän och brukspatroner i Dalarnas historia (Hist. Tidskr. 1916), sid. 225, not 2.

[2]) Studier, sid. 359 f.

[3]) S. R. S. I, 1, n:r XII och XVI. Om dessa annaler se ovan sid. 21 f.

Digitized by Google

satt Gottland [1]), övergår han att skildra Margaretas härtåg mot ön:

Chronologia Anonymi:

1403. Dominus Abraham Brodersson et dominus Algotus Magni cum exercitu magno venerunt in Gothlandiam circa festum sancti Martini, ibique exstruxerunt quinque munitiones fortissimas, quæ essent illis præsidiorum vice obsederuntque civitatem Wisby.

1404. Magister Prussiæ in magna militum copia et ingenti navium classe succurebat civitati Wisby jam obsessæ et graviter afflictæ, subervertitque omnes munitiones, quas dani et sveci exstruxerunt....[2])

1409. Ericus rex cum Margarita regina redemit Gotlandiam e manibus prutenorum pro decem millibus nobilium anglicanorum, quam ipsi tamen pruteni habebant impignoratam pro XX millibus nobilium [3]).

Karlskrönikan:

Margareta samlar trupper:

och sendhe thöm til gotland swa
almoghen hyldedhe thöm strax thaa
öuer alt landith alt om kringe
Wysby stadh the tha ey finge
the pryska herra haffde honom tha
jnne
the kunne henne men ta ey vynne
the bygdhe a landit fäm fästa
Sidan komo the pryskä thöm at
gestha
the fördhe af pryssen swa storan
skara
Drothninga folk fingo tha fara
the pryska rykto j landit jn
ok wunno the slotten j thetta sin
— — — — — — — — — — —
tha drothninga halp thz örlogh jnkte
eth annat vpsath hon betenkte
mz the pryska at dechtinga swa
och ther meth gotland ater fae
ffor XX twsant nobele stoth thz j
pand [4]).

Även vissa av de senare delarna av krönikan ange otvetydigt sin släktskap med denna annalgrupp, så särskilt vad som gäller giftermålet mellan Erik och Filippa. Härom innehåller Chronologia Anonymi följande: "1406. Dominus Thurius Benedicti cum duobus nobilibus viris de Dania

[1]) Jmf. ovan sid. 205 f.
[2]) S. R. S. I, 1, sid. 59 f., jmf. med sid. 31 och 96.
[3]) S. R. S. I, 1, sid. 60., jmf. med sid. 31.
[4]) KK. vv. 33 ff.; enligt krönikan erlägger Margareta de 20.000 noblerna.

Digitized by Google

Angliam profectus est ducturus Erico regi in uxorem filiam regis Angliæ nomine Philippam, celebratæque sunt nuptiæ Lundis circa festum omnium sanctorum" [1]). Åt dessa händelser ägnar krönikan en ganska utförlig skildring på ungefär femtio rader. Om dessa och särskilt om bröllopsskildringen gälla emellertid Erslevs ord: "det er en nydelig Skildring af en fyrstelig Bryllupsfest, men alle Trækkene ere holdte i saadan Almindelighed, at man faar det stærkeste Indtryk af, at Forfatteren om dette bestemte Bryllup ikke har vidst et Ord mere end at det stod i Lund" [2]). Detta är otvivelaktigt fullt träffande. De enda faktiska uppgifter, som rimkrönikören meddelar om giftermålet, är att Ture Bengtsson reste för att underhandla om giftermålet, att bruden är den engelske kungens dotter och att bröllopet stod i Lund, allt detaljer, som stå i annalen. Vad författaren för övrigt vet att berätta, har sitt upphov, visserligen ej direkt i författarens fantasi, som Erslev menar, men i de stilistiska klicheer, som hans förebild, Erikskrönikan, lämnat honom [3]).

Då krönikören skall skildra vissa händelser under det holsteinska kriget, anlitar han även samma annalistiska källa:

Chronologia Anonymi:	*Karlskrönikan:*
1411. Ericus rex cum obsideret	Konungen for mot Holstein:
arcem Synderborgh non sine gravi	Jnkte han ther schaffe formatte
suarum copiarum jactura, decol-	vtan then manlikeste ridder han atte
lari fecit etiam quendam equitem	loth han hals hugge there
auratum nomine Abraham Bro-	drothninga war thz sore kere
dersson, qui cum esset pene	her abram then ridder hethe

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 60, jmf. med. sid. 31 och 96 (under 1405).

[2]) Erslev, Studier, sid. 362—363.

[3]) Drottningens förberedande rådplägning med rådsherrarna har lånat färger från Birger Jarls övervägande av Valdemars giftermål (EK. vv. 362 ff.); brudens resa till Sverige från EK:s skildring av Sofias brudfärd (EK. vv. 420 ff.); bröllopsskildringen är utarbetad i anslutning till de många motsvarande partierna i EK.

Digitized by Google

præcipuus in regno, egit tam crudelem tyrannum, ut ferebatur, contra nobiles, pauperes, episcopos ac clericos, fueratque tota vita sua magnus virginum et puellarum stuprator [1]).

lenge scal man tolken lethe
som er swa wis ok saa rike [2]).

Men utöver annaler har också annat skriftligt material kommit till användning. Detta framlyser i författarens vidlyftiga framställning av Eriks val till konung och hans regering under tiden fram till Engelbrektsupprorets början [3]). Denna har formen av en uppgörelse med hans styrelse. Den tar sin utgångspunkt i kung Eriks hyllning vid Mora stenar och de eder, han där avlade till folket. Författaren förbereder därmed på ett naturligt sätt huvudsaken i sin skildring: hur konungen efter hand bryter alla de löften, han vid sitt val givit Sveriges folk. Framställningen åsyftar att visa, hur Erik genom sitt handlingssätt enligt svensk lag med full rätt gått sin krona förlustig. I sin annalistiska

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 60, jmf. med sid. 32, 47 och 96.

[2]) KK. vv. 210 ff. — För frågan om de olika uppgifternas tillförlitlighet se Erslev, Dronning Margrethe, sid. 320 ff. Erslev påpekar, hur man på Karl Knutssons tid helt glömt den tidigare uppfattningen om herr Abraham, "for at man kunde rejse en Klage mod Kong Erik." Snarare är det så, att rimkrönikans författare medvetet ändrat annalens uppgift, vars tendens var hans egen motsatt. Karl Knutsson var nämligen i sitt första äktenskap gift med en dotter till Abraham Brodersson enda äkta avkomling, Brita Abrahamsdotter. Se härom G. Carlssons utredning i Sv. Biogr. Lexikon, 4, sid. 149.

[3]) Ytterligare ett par notiser utom de ovan genomgångna hämtar krönikören tydligen från annalkällor, nämligen uppgifterna om Margaretas och Filippas död (vv. 224 ff. och 470 ff.). Det är i dessa fall ej lätt att avgöra, varifrån de kommit. Den om Margaretas död synes stå närmast notisen om samma händelse i Visbykrönikan (S. R. S. I, 1, sid. 47). Den andra erinrar om motsvarande notis i annalerna 266—1430, vilkas nära släktskap med Chronologia Anonymi ju är bekant. Denna omständighet skulle då kunna antyda, att rimkrönikören haft en tredje, med de senare delarna av dessa båda besläktad annal till sitt förfogande på dessa punkter.

Digitized by Google

källa har författaren funnit en antydan om Eriks löften: "promittens et jurans se observaturum patriæ leges" [1]). I sin framställning följer krönikören i nära 50 versrader landslagens stadganden om kungavalet [2]). Som belysande för hans versifieringsteknik må följande partier anföras:

Landslagen:	*Karlskrönikan:*
Nu a sama dagh ok staþ agher kununger allum inrikis boandum tryggia eþa sina giua.	tryggia edhe mondhe han thöm sveria
Förste articulus ær þet, æt han skal ælska guþ ok þe hælgho kirkio ok ræt henna styrkia [3])	försth the helga kirkio at veria henne räth störkia och ey forheria [4])
— — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — —
Siætte æt kununger agher liua viþ vpsala öþa, kronunna goz ok arlika lagha vtskylder af landum sinum, ok ængin nyan þunga ællæ alægn a land sit læggia vtan meþ sua forskælum: först æt vtlænzsker hær kristin ællæ hæþin vilia land hans hæria....[5])	ffämthe edh swor han saa olagha skat ey at leggia vppo vtan berga sik aff kronuna rentha och almogenom jngan tunga hempta vtan thz kunde saa hendha at örlogh sik moth riket wende [6]).
— — — — — — — — — — —	— — — — — — — — — — — —
Nu agher laghmaþer af vplandum, ok huar af laghsaghu sinne	honom swore alla laghmen thera edh

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 59 (under år 1401).

[2]) KK. vv. 103—149. Då Erslev (Dronning Margrethe, sid. 478, not 1) säger, att rimkrönikan anger, att Erik avlagt eden efter landslagens formulär, synes han mena, att rimkrönikan verkligen haft en traditionsuppgift härom. Förhållandet är tydligen det, att förf., för att ge bakgrund åt sin framställning av Eriks försyndelser, givit ett referat av de rättsliga bestämmelser, vilka konungen brutit. — Det är emellertid tydligt, att Erik avlagt den traditionella kungaeden, vilket bestyrkes av det intyg om valet, som avgivits (A. Lindblom, Akter rörande ärkebiskopsvalet i Uppsala 1432, sid. 121 f., jmf. med sid. 15 f. och 43).

[3]) M. E. L. L. sid. 8.

[4]) KK. vv. 109 ff.

[5]) M. E. L. L. sid. 10 f.

[6]) KK. vv. 130 ff.

Digitized by Google

ok alder almoghe meþ þem nær-uarande .... þessa eþa gangæ.	ok almogen samuledh
Förste æt alder almoghe i sue-rike boande skal han for kunung haua, vald hans ok allan ku-nungxlikan ræt styrkia. Annar at vi skulum honum rætta lyþno halda....[1]).	at alla honom fore konung haua och störkia hans räth j alla daga och honom lydhno standa[2]).

Krönikören fortsätter med att skildra konungens Eriksgata. Om denna har han både i sin annalistiska källa och i landslagen[3]) funnit antydningar, vilka han i sin dikt ger följande form:

Sidan reeth han sina erix gatw
som lagen wisa j allo matw.

Mot bakgrunden av de rättsliga förpliktelser, vilka konungen iklätt sig genom eden, skrider författaren till att genom en framställning av hans historia visa, hur han uppfyllt sina löften. Det har länge varit uppmärksammat, att krönikören här ger en starkt partisk skildring av Eriks regering; det är emellertid ej utrett, hur han uppbyggt denna och vilken ståndpunkt han, närmare besett, intar. Härom kan man emellertid vinna en detaljerad kunskap.

Hela hans framställning kommer att utgöra en anklagelseakt, stödd på landslagens konungabalk. Det är samma sätt att framställa frågan, som även påträffas i den första från svenska rådet till det norska utställda proklamation, som går till anfall mot Eriks regering efter brytningen i augusti 1434. Då det av Engelbrekt inspirerade uppsägelsebrevet anlänt till Danmark på sommaren 1434, lät Erik

[1]) M. E. L. L. sid. 14 f.

[2]) KK. vv. 140 ff.

[3]) Chron. An. i S. R. S. I, 1, sid. 59: "Ericus rex .... regnum Sveciæ pertransiens"; M. E. L. L. sid. 16: "Nu agher kununger erikx gatu sina riþa . . ."

Digitized by Google

det norska rådet avlåta en svarsskrivelse [1]). Härpå genmälde det svenska rådet från Stockholm den 12 september 1434 med en energisk klagoskrivelse, i vilken för första gången alla anmärkningarna mot Eriks styrelse sammanföras och sättas i system [2]). Även den nämnda rådets skrivelse är uppställd efter de särskilda edsbrott, som konungen gjort sig skyldig till. De viktigaste punkterna i densamma följa här nedan, sammanställda med krönikan. Först och främst har konungen kränkt kyrkans helgd:

Rådets skrivelse:	*Karlskrönikan:*
I thet førsta hafuir han sworit thet han skal ælska gudh oc the hælgha kirkio oc hænne ræt styrkia. Här i mote hafuir han fordarfuat kirkiona oc cristindomen, i thy at han satte drafwels mæn, owærdugha oc olærda til biscopa .... oc han fordrifuir rætkorna biscopa	Och haffde han j eedom jeeth älska gudh och styrkia helga kirkio räth ther mooth giordis the domherra qwaal the matte ey niwta thera biscopa waal han satte ther til hwem han wilde Swa monde han sin eedh forspilda [3]).
I thet andra hafuir han sworit thet han skal alla rætwisona ælska	
Såsom brott häremot anföres:	Jmf. härmed skildringen av Jösse Eriksson:
Særdelis hafua hans fogatha oc æmbitzmæn brænt, dræpit, vphængt i røøk oc røfuat the menløsa mote waar ræt.	han loth the bönder j rök vphängia Swa sara loth han them trengia [4])

[1]) Erslev, Erik af Pommern, sid. 333.

[2]) Handlingen tryckt i Dipl. Norv. V, sid. 459 ff. Den är utfärdad av "rikesens radh aff Swirghe biscopa prelata riddara oc swena oc alle menoghe wars rikis inbyggiara." Som utställare nämnas biskoparna Knut i Linköping och Thomas i Strängnäs, riddarna Nils Gustafsson, Gottskalk Bengtsson, Nils Erengislesson och Bengt Stensson samt väpnarna Karl Ormsson, Nils Jönsson, Karl Gædda, Matts Ödhgislesson och Johan Karlsson.

[3]) KK. vv. 540 ff.

[4]) KK. vv. 720 f.

Digitized by Google

I thet tridhia hafuir han sworit at han skal wara sina rike thrygger ok hulder. Hær imote hafuir han bebundit rikit til ewinnelighen trældom, ithy thet han thet rike, ther honom war befaladh i tro oc han war walder ther til oc hwadzske medh arffrætte æller noghon annan ræt ær tilkomin, thet hafuir han medh slotlofuan rikeno vnrykt oc hafuir thet latit bort bebrefua oc besighla hertugha Buggislauo aff Pomern æller androm them som gripen føra, oc swa hafuir han betaghit rikene sit fria konungx køør, ther thet rikit af alder hafuir frij hafft som waar rikis ræt vtuisar, oc han hafuir medh wilia oc forakt forarmadh riket vppa thet riket io i trældom blifua skulde.

Ridderskapit hafuir han forarmadh medh langlikit oc onyt ørlighan vtlændis mote waar ræt .... oc the swænska mæn som hafua wordit fanghne i hans ørlighe oc krijgh til Danmarka, lather han blifua oløst i thera fængilse, oc øwir thet, nar the swenska fanga hafua farith til honom vm theris løsinge, tha

Och magen j forstanda hära
Swenska manna största kära

Sverigis rike fik han frijt
nw wille han haua thz saa fiijt
hans arffwa scullo riket beholla
thz meente han ther mz wolla
alla the slot han fra sik fik
Slotloffwan jo swa til gik

hertog buggesleff sculle jo slotten fa
vm konungen sieluer dödhe fra
kunne döden them bada aff driffua
ryket sculle jo vnder grypen bliffua
thy fortrykte han the svenska swa
the sculle ey haua makt ther moth at sta
Riket wilde han ther mz qwälia
at the ey meer matte konung wälia
som the haua wald aff aller
och there lagbok thz swa haller [1])
konungin huxadhe alt tith vppo
huru han the svenska forderffua maa
mz lankt örlogh och manga herra daga [2])
— — — — — — — — — — —
the bodho han ofta och tith
at han wille göra there fengilse qwijt
Stundom wille han thöm ey höra
och aldreij there fengilsa qwit at göra
— — — — — — — — — — —
Stundom finge the loff heem fara
— — — — — — — — — — —

[1]) KK. vv. 500 ff.
[2]) KK. vv. 265 ff.

Digitized by Google

hafuir han tilstat, at hans af Danmark hafua røfuat oc skinnadh them som fienda [1]).

nar the mz there beskattning vtfara
konungx fetalia fore thöm waro
the togho alt thz the tha haffde
offte the thz fore konungen klagde
thz kunne thöm jnkte forsla
the kunne ey thess mere räth fa [2]).

Rådets alla följande anklagelser återgå mer eller mindre utförligt i krönikan. Städerna har konungen pålagt oskälig tull och tunga, vilket vidlyftigt och utförligt skildras i vv. 614—639; allmogen har han plågat med skatt och träldom (640 ff.). Rikets ingäld, privilegier och brev har han fört ur riket, vilket återgives i vv. 534—539 ("huarken breff eller jngedöma"). Rådets fjärde anklagelse om de utländske männen går givetvis också igen; den färgar hela framställningen och framträder t. ex. i vv. 244—256 (för alla dessa punkter jmf. även nedan sid. 272).

Sammanhanget mellan rådets nämnda skrivelse och rimkrönikans skildring av konung Eriks regering är genom föregående jämförelse höjd över varje tvivel. Några anklagelsepunkter hos krönikeförfattaren återstå dock, vilka ej äro möjliga att återfinna i den omtalade rådsskrivelsen. Det är vad som rör reduktionen och därmed sammanhängande förhållanden samt olaga tillsättande av lagmän och häradshövdingar. Men det är möjligt att bestämma ursprunget även till dessa partier. De kunna återfinnas i ett med rådsskrivelsen till sin karaktär nära besläktat aktstycke: en skrivelse, som vid underhandlingarna i Stockholm hösten 1435 riktades till de "værdige Fædre, gode Herrer oc Venner, som til ere skickede at ende de Erinde, som imellem vor naadige Herre Konning Erich oc os paa Rigens vegne er", endast bevarad hos Hvitfeld [3]). Denna

[1]) Dipl. Norv. V, sid. 459 ff. Om andra detaljer i framställningen av denna tvistepunkt se nedan sid. 272.

[2]) KK. vv. 396 ff.

[3]) Hvitfeld, a. a. sid. 781 ff. Det bör anmärkas, att då Schück i sin

Digitized by Google

överensstämmer väl med det ovan relaterade dokumentet, den ger uttryck åt samma uppfattning och framför till större delen samma skäl som detta. Dock är denna senare skrivelse rikare på detaljuppgifter. Då samma uppgifter förekomma i båda dokumenten, visar oftast krönikan störst likhet med det förstnämnda. Detta senare brev innehåller emellertid nya klagopunkter som icke återfinnas i rådets skrivelse 1434. Vissa av dessa återfinnas i rimkrönikan:

Skrivelsen 1435:	*Karlskrönikan:*
..haffver ey Kongens Retterting været holdet udi mange Aar, oc endda det bleff holdet, da haffver ey nogen været tilstede at dømme offver det som Kronen haffver hafft i Verge ..	naar som hiöldis räffstatinga konungx breff the herra finga at the sculle ey öffuer Cronuna döma [2])
Haffver Kongen indtrengd i Riget imod Lowen Laugmænd oc Herretzhøffdinge oc med saadan Ret de ere der tilkomne, saadan Ret haffve de giort [1])	Än wijsa oss lagen swa laghman och häradzhöffdinga almogan ey fa vtan the waro medh lagum wolda litet monde han ther aff holla han satte ther til hwem han wille thy monde the mygit lagen spilla [3])

Bland andra likheter förtjäna framhållas t. ex. den svenska adelns ekonomiska förluster under Eriks krig med de karaktäristiska uttrycken om spisning och landbor, vidare klagan att riket är så utarmat, att det ej kan försvara sig

---

Engelbrekt tolkar brevet såsom en "allmogens" klagoskrift (a. a. sid. 173) han ej synes beakta, att "allmoge" vid denna tid ej bör utan vidare tolkas såsom bönderna, det lägre folket, utan först och främst uttrycker folket rikets innebyggare i allmänhet (se Söderwalls ordbok). Brevet anger sig framföra "menighetens" käran på rikets vägnar; det omtalar emellertid, att "udi *samme Herreder* ere giorde store Bøger" om detta ärende.

[1]) Hvitfeldt, a. a. sid. 781 f.

[2]) KK. vv. 490 ff.

[3]) KK. vv. 518 ff.

Digitized by Google

mot hedningarna (ryssarna), samt slutligen de detaljerade uppgifterna om olägenheterna av den införda penningskatten, som förpliktade samma område att även om bondetalet förminskats betala "jämstor skatt" [1]).

Det har sålunda konstaterats, att krönikans klagopunkter mot konung Erik äro i stort sett identiska med nämnda dokuments. Den visar störst överensstämmelse än med det ena, än med det andra av dessa. Har författaren hämtat sina uppgifter direkt från de omtalade diplomen eller måhända från något annat, vilket i sig sammanfattat dessas material? Det är möjligt, att författaren direkt känt de anförda breven. Emellertid har han på ett ställe i sin krönika lämnat en antydan, vilken synes giva vid handen, att icke dessa två klagoskrifter, utan en tredje utgjort hans källa. Det är lätt att se, vilken nära frändskap det råder mellan de två omtalade dokumentens syn på Eriks regering. Det ligger intet orimligt i antagandet, att bådaderas punkter förelegat i en tredje skrivelse. — Då författaren längre fram berättar om Eriks ankomst till Stockholm 1434 och de där förekommande underhandlingarna, börjar han med följande ord:

> Konungen sporde the suensca til
> hwj the hanom fördriffwa wil
> The swardhe them matte förtryta
> at the matte aldrig laghen niwta
> The samma skyllning lotho the hanom hörä
> Som her standhir scriffuet förä
> The suensca budhe sich j rätten giffwa
> Konungen wille ther ey widher bliffwa [2])

Författaren synes med dessa rader åsyfta, att han känt den klagoskrivelse, vilken hösten 1434 överlämnats till

[1]) KK. vv. 418 ff., 536 ff., 655 ff. Även skildringen av ärkebiskopsstriden visar likhet med detta dokument utom med det tidigare nämnda.

[2]) KK. vv. 1580 ff.

Digitized by Google

Erik, och att han i det föregående refererat densamma. Vid detta tillfälle, då svenska rådet för första gången efter upprorets början mötte Erik i underhandling, är det tydligt, att rådsherrarna velat framföra en sammanfattning av sina klagomål. På liknande sätt skedde det vid följande års överläggningar [1]), och det är ungefär samtidigt med dessa underhandlingar 1434 som rådet svarar de norska rådsherrarna samt utställer sina klagoskrifter till Hansan och Orden [2]). I oktober månad 1434 synes Erik ha kommit till Stockholm [3]). Det är då troligt att man även för honom framfört de klagomål, vilka man just vid samma tid gjort kända för de grannländer, som man hade att räkna med i den svåra situationen.

Det har icke varit möjligt att finna krönikörens källor för hela diktens tidigare del. Huvudsakligast gäller detta för två partier: striden om ärkebiskopsvalet i Uppsala, som endast delvis företer likheter med de nämnda dokumenten (vv. 546—613), och striderna mot Holstein och hanseaterna (vv. 277—469) [4]). Det är icke möjligt att för ärkebiskopsvalets vidkommande påvisa, att författaren bygger sin framställning på dokument, ehuru vi äga sådana i relativt stort antal bevarade från denna tvist. Det enda man med visshet

[1]) I det ovan omtalade, hos Hvitfeldt bevarade dokumentet.

[2]) Se Styffe, Bidrag, II, sid. CI ff. och 261 ff. Brev till de vendiska städerna, högmästaren och Orden samt lantmästaren i Livland och hansastäderna där, utfärdade den 5 och 12 sept., det till högmästaren i avskrift expedierat den 3 okt. — De äro utställda av samma rådsmedlemmar, som avfärdat brevet till norska rådet samt av Bo Stensson. Om i riksarkivet förvarade motsvarande brev se F. M. U. III, sid. 74, och Lindblom, Akter, sid. 131.

[3]) I biskop Knuts, Nils Erengislessons och Bo Stenssons brev till högmästaren den 3 okt. 1434 heter det om Erik: "vnde ys nw gekomen myd macht in vnse ryke sterkende syk to vnseme vörderue ...." (Styffe, Bidrag, II, sid. 262). Han är väl då ännu ej kommen till Stockholm.

[4]) I detta senare parti äro dock vissa smärre delar besläktade med de anförda dokumenten.

Digitized by Google

kan säga är, att han framställer saken efter samma linjer som domkapitlet i sina brev gör det. Det vill med andra ord säga, att dess uppfattning om striden i stort sett blivit den dominerande i de kretsar, från vilka krönikören inspirerats och hämtat sitt stoff. Detta är så mycket mera naturligt, som tydligen en stark förbindelseled går från denna valstrid över till den senare upprorsrörelsen i landet och till dess fortsättare [1]). Som exempel på likheten mellan Uppsalakapitlets och Karlskrönikans uppfattningar kunna även detaljer anföras. Liksom biskoparna Knut och Thomas till Baselkonciliet, påven och kardinalkollegiet den 4 mars 1435 framhålla, att Arnold "ad medium annum post huiusmodi suam intrusionem diuino, vt credimus, miraculo miserabiliter expirauit" [2]), på samma sätt berättar krönikören, efter att ha givit en groteskt hatfylld karaktäristik av Arnolds personliga egenskaper:

och saa monde han til vpsala fara
tha han kom for kirkiona dör
sancte erix wredhe mötte honom ther
Sinna hielsooth han strax fik [3])

[1]) Så K. B. Westman, Reformationens genombrottsår i Sverige, sid. 56 f. L. Sjödins invändningar (Biskop Thomas' fosterlands- och frihetskärlek i belysning av hans liv och diktning, Hist. Tidskr. 1925, sid. 200—202) kunna ej ändra denna sak. — Särskilt kan framhållas, hur den i Uppsalakapitlets brev företecknade synpunkten på Erik som edsbrytaren senare bildar grundval för hela den svenska polemiken mot konungen, och hur rådet i sina klagobrev ständigt anför ärkebiskopstvisten som anledning till upproret. I skrivelsen till norska rådet heter det t. ex.: "hafuir han fordarfuat kirkiona oc cristindomen, i thy at han satte drafwels mæn, owærdugha oc olærda til biscopa" (Dipl. Norv. V, sid. 460). Härmed kan man jämföra uttalandena från kyrkligt håll på ett tidigare stadium (Lindblom, Akter, passim). Se K. B. Westman, Reformationens genombrottsår, sid. 55.

[2]) Lindblom, Akter, sid. 136 ff. Citatet från sid. 138.

[3]) KK. vv. 581 ff. — Man skulle även kunna anmärka, att liksom det i nämnda brev framhålles, att motparten för att motarbeta Olof använt "multa milia florenorum" (sid. 138), säger Karlskrönikan om kungen: "gull och silff haffde han ospardh" (v. 607).

Digitized by Google

Vad det andra nämnda partiet beträffar, är det svårt att precisera dess ursprung. Antagligen härröra skildringarna av härtågen mot hansan från svensk adelstradition. Herr Gregers Magnusson nämnes här särskilt, och till den sist skildrade upplevelsen i Öresund ha tydligen noggranna lokaluppgifter varit knutna [1]). Det svenska frälsets hårda öden i detta krig ha bevarats i gott minne i landet, det lyser fram i hela anklagelselitteraturen mot Erik och i de flesta underhandlingarna, och krönikören har på denna punkt varit särdeles angelägen att utfylla diplomens mera abstrakta framställning med de berättelser han kunnat uppsnappa [2]).

Genomgången av inledningen har sålunda visat, att krönikören som utgångspunkter för sin framställning haft annaler och diplom. Dessa sistnämnda har han utnyttjat på ett synnerligen skickligt sätt: han har begagnat dem ej blott direkt, som t. ex. Förbindelsediktens författare, utan även med deras hjälp framkonstruerat berättelser om längre händelseförlopp. Detta ger en utgångspunkt för diskussionen av hans källor i fortsättningen. Har han förfarit på liknande sätt för krönikans huvuddel? Att börja med torde några fall av mindre komplicerat slag böra undersökas.

Krönikören berättar om de i Halmstad i maj 1435 förda underhandlingarna och den "dagtingan", som man där enades om [3]). Liksom omskrivningen av det i Förbindelsedikten refererade dokumentet slutar även detta parti med

[1]) KK. vv. 446 ff.

[2]) Det torde vara svårt att identifiera alla i detta parti omtalade händelser (Erslev, Erik af Pommern, sid. 467). Med det omtalade slaget åsyftas väl slaget i Öresund 1427. — Striden på Femern 1419 har av allt att döma varit en av de mest omtalade av samtidens krigshändelser; den har blivit beryktad för grymhet och skoningslöshet. Den är omtalad i ovanligt många källor (Erslev, Erik af Pommern, sid. 450). Även i Vadstena har den antecknats (S. R. S. I, 1, sid. 141 f.).

[3]) KK. vv. 1681—1739.

Digitized by Google

en versifiering av brevets datering [1]). En jämförelse mellan krönikan och det bevarade brevet [2]) visar med säkerhet, att dokumentet i fråga förelegat för författaren.

Dagtingan 1435 3/5:	*Karlskrönikan:*
	The böriedhe ther then dechtingen swa
Først at forneffnde wor natheghe herre koning Eric ware selff i Stocholmen vpa sancti Olaffs dagh nest till kommendis oc sammeledhes righens rath oc fleræ gothe men aff Swerighe.....	all feygdh sculle först niderläggis tha oc konungen sculle sielff til stocholm fara pa sancti olaui dagh ther at wara the suensca sculle tha wara när strax sculle the förlikas thär oc wara got vppa alle sidha at engen sculle meer feygd lida
oc at tha scall strax meth thet første affleggis all vilghe oc missemmye mellom ... koning Eric .... oc alle Swerighes inføde men ... effter the tolff gothe mentz seghn, som retten sculde haffue wtsaght, ...oc ther meth scall all schadhe ware afftalet ..... vndentaghen then schadhe, som righens men aff Swerighe haue fonget, som fongne wore i Øresund, oc vndentaghna the reghenscap, som forneffnde wor natheghe herre koning Ericks foghethe oc em-	Sidhan sculle tolff waldgiptis men atskilia allen schada oc owilia som huar hafuer för andre giört j thenne twedregt som j haua hört Mellen konungen oc riket war thz swa flyt at aller skadhe war mellom them qwit vten then schada the suensca fingo tha the lybescha gregers magnusson j öresunde fa oc vtan then rekenscap konungen krafde af hans fogda hans län förre hafde

[1]) Then dechtingen war för raamat
vm jnuencionis crucis oc annamat
Äfter gudz bördh fiortanhundrat aar
XXX vppo fämpte thz war (KK. vv. 1734 ff.).

[2]) Sv. Tr. III, sid. 126 ff.

Digitized by Google

betzmen hanum plictughe ere... vforsømet rettighet i jordhegodz, konungens, kronens och alle mentz [1]).

huar sculle sit jordhagotz frijt ater fa som hwariom war tha tagit j fra [2])

Man behöver ej anföra fortsättningen för att det skall stå klart, att författaren här bygger direkt på dokumentet. Endast en enda uppgift har han lagt till, nämligen Gregers Magnussons namn, vilket, som ovan påpekats, varit honom bekant från annat håll [3]). Av samma art som detta ställe äro åtskilliga andra partier i krönikan. En om möjligt ännu mera slående verbal överensstämmelse än i det anförda fallet finner man vid referatet av det i Stockholm den 14 oktober 1435 slutna förlikningsfördraget mellan Erik och det svenska rådet. Ett par karaktäristiska detaljer må belysa detta:

Fördraget 1435 14/10:

Thok hafua the oss nw vnt synderlica at radha for thry slot, Stocholm, Kalmarne oc Nykøpung, swa at wi maghum fa them æpter warom wilia skælica Danska mæn æller Nordmæn oc ey andra vtlænska mæn..

Item ær oc nw dæghtingat... swa at wi wiliom oc skulum ofortøffradh antwarda slotlofuan vppa waar dødh ower alt riket i Swerige .. in til thens hand, som rikesens mæn aff Swerighe til konung wælia æpter waar dødh, som waar lagh vtuisar [5]).

Karlskrönikan:

än kom han them mz böön vppa thry slot matte han raadha at fa danscha eller norna hwem han lyste the slot ware thry the besta j alt riket thy han them keeste Stocholm Calmarna oc nycöpinge

— — - — — — — — — — —

Slotlooffwan sculle han förwenda til hertog buggesläffs hand stod hon för sidhan sculle hon sta til rikens kör som lagen thz wt thrykkia [4]).

[1]) Sv. Tr. III, sid. 127.
[2]) KK. vv. 1692 ff.
[3]) Se ovan sid. 276.
[4]) KK. vv. 1778 ff.
[5]) Sv. Tr. III, sid. 148 f.

Digitized by Google

Författaren har sålunda i ett par fall utnyttjat för oss kända dokument för att vinna kunskap om fördrag och andra politiska avgöranden. Men även på annat sätt har han förstått att begagna sig av dokument: liksom han gjorde för Eriks tidigare regering, har han i vissa fall ur dem utläst de händelser, som utgöra deras förutsättningar, och sålunda vunnit kunskap ej blott om själva den akt, som dokumentets utfärdande representerar, utan även om det händelseförlopp, som ligger tidigare. Detta förfaringssätt åskådliggöres lämpligen med ett par exempel; det tydligaste anföres först, ehuru det ligger senast i tiden.

Efter förlikningen 1435 följde inom kort åter en brytning. "Riksmötet" i Arboga sammankallades, där svenskarna i januari 1436

> all ärende öffuer wogho
> huru konungen hafde mot riket giort
> som j haua förre sport [1])

Härifrån sändes ett brev till konungen, berättar författaren vidare, och återger på sitt vanliga sätt dess innehåll. I en skrivelse, som det svenska rådet avsände till det danska, har detta brev bevarats genom Hadorph:

Rådets skrivelse:	*Karlskrönikan:*
Ty käre naduge Herra, förmane	
wij Eder än .... att I här än	
rada böter vppa, oc flyyn thet	
swa, at alla for:da Artickla warda	konungen scriffwa the än tha sa til
haldna och forbettrade äpter ty	vm han sik än tha bädra wil
som thet dagtingat war, innan	jnnen nästa fastagangx tijdha
thetta och Fastagang nu näst-	thz wille the än förbiidha
kommande; och förmana wij	oc lathe them there frijheet wolla
Eder ännu, att i ... lathin oss	för herra wille the han halla
niutha war Lagh, beskrifwin	wille han thz ey göra
Rätt, Frijheet och Privilegia...	the wille hanom ey lenger höra

[1]) KK. vv. 1985 ff.

Digitized by Google

Skeer thet, tha magen I wita for sant, att wij williom hafwa och halda Eder för war rätta, hulla Herra och Konung ..... Skeer thet och ey, som Gudh förbiude, tha torfwin I aldrigh thya til wart Manskap eller tienist [1]).

oc lotho hanom ther mz första mz manscap oc thieniste the fra hanom ga [2]).

Det är sålunda tydligt, att krönikören känt detta brev. I denna klagoskrift häntydes på flera ställen till Eriks uppträdande i Stockholm omedelbart efter förlikningen. Dessa antydningar har krönikören med skicklighet vetat att begagna som stomme för sin framställning och utfyller den med annat, delvis anekdotiskt material, som närmast förefaller komma från Karl Knutssons håll. Belysande för författarens arbetsmetod är följande parallell:

Brevet till Erik:	*Karlskrönikan:*
	Sedan det berättats, hur konungen installerat de nya riksämbetsmännen, drots och marsk, i deras ämbeten, heter det i krönikan:
	Marsken badh konungen vm hielpa tha
Item, I wilden enga mackt gifwa Drotzeten eller Marsken äpter gambla Rijkesens Sedwänio, och som thera Embite vtkräfwer...	at han thz ämbit oppe holla ma konungen swarade hanom swa bradh jak wil läre thic et raadh .... annen hielp tha marsken ey fic..
	Svenskarna bedja därefter danskarna förehålla konungen hans skyldigheter, men utan resultat:
Och then tijdh wij eder, kära Herra, formanada vpa Stockholm vm for:da Artickla och annor Rij-	Sielffwa tha the suensca til hanom gingo Stackot swaar the ther fingo

[1]) Hadorph, Rijm-Krönikor, II, sid. 103 ff.; citatet från sid. 104 f. Krönikan och Hadorphs tryck ge olika dateringar av brevet till konungen: se Styffe, Bidrag, II, sid. cv (felaktigt), Erslev, Erik af Pommern, sid. 480, Lagerbring, Swea Rikes historia, IV, sid. 119, not, och E. Hildebrand, Riksdagar och ständermöten i Sverige under medeltidens sista årh. (Hist. Tidskr. 1893), sid. 283 f.

[2]) KK. vv. 1990 ff.

Digitized by Google

kens ärinde, att i them forhalda skulden äpter wart Radh, tha giordin I Eder wrede och sagde innan wredis modh, att wij haf-dom Eder Edert affröfwat och at I ey wilden wara war Ja Herre och flere andre hardeligh ordh, swa att I lotin oss nogh vnder sta, att ey war aller owillie til-gifwin äpter ty som dagtingat, bebrefwat och vtlofwat war...[1]).

Swa han munde them swara
jdher jaaherra wil jak ey wara
til riddare oc sweena sagdhe han thz
ordh
Engelbert haffuer mich then schada
ey giort
thz giorden j mich oc idher frender
tha fruktadhe the suensca all j sen-
der
the badhe gudh vm sinna nada
at hielpa them aff then wadha
huru litet konungen thienkia wil
at aller owilia war giffuen til[2]).

Det är alldeles tydligt, att författarens framställning här har sin utgångspunkt i brevets uppgifter, vilka därefter så att säga sättas i scen. Huruvida det tillfogade stoffet vilar på berättelser från detta tillfälle eller är författarens fria fantasier, torde vara omöjligt att avgöra.

Det andra stället, där författaren anlitat samma tillvägagångssätt, är också särdeles intressant, då det gäller en av de oftast omtalade och i anslutning till rimkrönikans framställning oftast återberättade episoderna i Engelbrekts liv, den dramatiska scen, då han sammanträffar med rådet i Vadstena och, delvis med våld, tvingar rådsherrarna att skriva ett uppsägelsebrev till konung Erik. Som utgångspunkt kan man här taga krönikans referat av det från Vadstena avsända uppsägelsebrevet. Jämställda ta sig här källorna ut på följande sätt:

Rådets brev:

Thy ærom wi nw alle medh allom Sweriges almogha swa ower eno samthykkiandes...

Karlskrönikan:

engelbrecht loth at scriffua tha
eth breff som lude swa
at alla the ther waro i wadzstena
waro thess sa wordhne offuer eena

[1]) Hadorph, a. a. sid. 104.
[2]) KK. v. 1869 ff.

Digitized by Google

at wi idher vpsighiom thiænist, radh oc troscap ..... swa at i ey thorfuin hær æpter hopas æller tro til nokra wara thiænist, radh æller manscap i nokre matto, æpter thet at i oss ey haldit hafuin the eedha oc tro, som i ... lofuat hafuin

Til thässens mera wisso oc stadhfæstilse thrykkiom wi fornæmpde war incigle brefueno a ryggen [1]).

konungen sculle til thera thienist ey mere thy
the wille niwta thera lagh alt fry

manscap och thienst sagde the honom vp
han sculle ey haua til thöm mer hop
ffor then oräth alt ryket war skeedh
och the haffde offte fore hanom teedh
thz sculle the alla besigla tha [2]).

Det råder intet tvivel, att krönikören haft dokumentet framför sig, då han nedskrivit detta referat, vilket är hållet i hans vanliga stil. Dokumentet bör då även på detta ställe ha kunnat sätta spår i själva berättelsen om det skedda. Om det dramatiska mötet kan åtskilligt hämtas ur brevet vid uppmärksamt genomläsande. En närmare jämförelse visar, att så också måste vara fallet:

Rådets brev:

Engelbrekt tvingade dem, heter det,
at wi mattom oc skuldom blifua nær honom medh almoghanom oc wæria wart rikis land oc ræt for allom oskælikom skattom, thunga oc mangfallom oræth, som i oc flere vppa idhra wægna langlica giort hafuin,

Karlskrönikan:

han mälte: j sculle nw alle mz riket bliffua
vm j wille lenger liffwa
mik är nw sa til sinna
rikens fryheet wiliom wi ater winna
the herra sagde thz ey wilia..
engelbrecht bath thöm konunge til scriffwa
at the wille ey lenger mz honom bliffwa
mädan han hauer idher oräth giort
— — — — — — — — — — —

[1]) Sv. Tr. III, sid. 123.
[2]) KK. vv. 1158 ff.

Digitized by Google

	han swor the sculle strax mz riket halla
swa framt som wi ey mista wildom ælla wiliom liiff, godz oc æro [1]).	vm the wille thera lyff behalla [2]).

Skildringen av Engelbrekts tal och handlingar i denna situation, i det skick Karlskrönikans författare framställer den, kan ej ha framkommit utan stöd av de antydningar om uppträdet, som man kan hämta ur rådets anförda skrivelse. Schücks omdöme om detta parti av krönikan träffar sålunda ej det riktiga, då han säger: "om den scen, som nu utspelades, ger rimkrönikan en ytterst livlig framställning, som bär alla spår av att återgå till ett ögonvittnes berättelse och vars sanning, såsom vi strax skola se, bekräftas av rådsherrarnas egen redogörelse." [3]) Detta är att bekräfta en skildring genom anförande av dess källa. Källorna bekräfta ej på detta ställe varandra; deras förhållande till varandra är tydligt. Det är under sådana omständigheter t. o. m. möjligt, att skildringen av uppträdet med de tre biskoparna Knut, Sigge och Thomas är konstruerad i anslutning till brevets kortfattade antydningar om Engelbrekts bryska uppträdande mot rådsherrarna: "Ængilbricht . . grep oss oc twingadhe medh wæriande hand . . ." Med kännedom om vad som i det föregående visats om författarens arbetsmetod erbjuder denna förklaring intet omöjligt eller otroligt, även om man givetvis ej med bestämdhet kan påstå, att han icke haft stöd av några traditionsuppgifter, då han utformat den effektfulla scenen.

I belysning av det ovan sagda har man också rätt att påstå, att Karlskrönikans välkända och ofta citerade karaktäristik av Hans Kröpelin:

thy the bönder monde hanse tacka
mz oräth loth han thöm ey beschatta

[1]) KK. vv. 1132 ff.
[2]) Sv. Tr. III, sid. 122 f.
[3]) Schück, Engelbrekt, sid. 134.

Digitized by Google

han giorde them nadhe huar han ma
the andra fogda giorde ey swa
ä huar han hörde nogra trätta
gerna skilde han thöm at mz rätta [1])

med sitt säregna uttryck "bönderna tacka" herr Hans, ej tillkommit utan att krönikören haft kännedom om något av de i många repriser utfärdade och bestyrkta intygen, att herr Hans varit en rättskaffens fogde; i ett av dessa, utställt av rådet, heter det: "riddare oc swena, clerka oc leghmen, köpstadhemen, böndher oc bookarle tacka hanum allesammen for godhe samvaro" [2]).

I alla de nu diskuterade fallen ha vi rört oss med bevarade dokument som jämförelsematerial. På detta sätt har en säker utgångspunkt vunnits för att bestämma, på vad sätt krönikeförfattaren går till väga, då han refererar brev, och härifrån är det möjligt att nå ett steg längre i fråga om att fastslå hans källor. I vad mån har han begagnat brev, som icke finnas bevarade, men vilkas existens och innehåll på ett eller annat sätt kan konstateras från andra källor? Det är lämpligt för utredandet av denna fråga att undersöka krönikans referat av den överenskommelse, som träffades mellan Erik och svenskarna i Stockholm hösten 1434 [3]). Detta fördrag synes ej bevarat, men ett annat aktstycke finnes, varur vi kunna vinna kunskap om detsamma, nämligen kung Eriks öppna brev från Stockholm den 15 november med kungörelse om förlikningen [4]). Det är tydligt av flera omständigheter, att det

[1]) KK. vv. 1076 ff.

[2]) Detta rådets brev är led i en lång utredning: 1424 $^{19}/_{3}$ och 1424 $^{2}/_{8}$ ha intyg utfärdats av Niclis Mattisson, underlagman i Uppland, m. fl., att allmogen i Habohundare och Sollentuna hundare icke klaga över herr Hans' förvaltning (pergamentsbrev i R. A.). 1426 får han liknande intyg å lagmansting (Schück, Engelbrekt, sid. 128). Rådets intyg 1435 $^{27}/_{10}$ är tryckt i Monumenta politico-ecclesiastica ex archivo Palmsköldiano, sid. 1 f.

[3]) KK. vv. 1588—1603, jmf. Förf. Ändr.

[4]) Sv. Tr. III, n:r 468.

Digitized by Google

ej är detta, som begagnats av krönikören. En jämförelse mellan de båda breven, det bevarade och det i krönikan refererade, ger emellertid klarhet i förhållandena. — Vissa olikheter finnas faktiskt. Det gäller att tillse, om någon förklaring till dem gives. Karlskrönikans författare uppger, att handlingen utfärdats "vm martyny" och säger den vara utställd i "hälgandzhws". Kungens brev med kungörelsen om den slutna förlikningen är utfärdat "in castro nostro Stockholm" och "secunda feria proxima post festum beati Martini". I huvudpunkterna stämmer det sålunda väl överens; olikheten vinner sin naturliga förklaring därigenom, att konungens tillkännagivande om fördraget givetvis utfärdats någon dag efter förlikningen och från hans vistelseort. — Vidare heter det i krönikan:

> j dechtingen the oc swa förwara
> konunghs fogda sculle ey til bönder fara
> Och engen skat aff landit thiggia
> vtan alltijdh qwarre vppo husen liggia [1])

Denna bestämmelse finnes ej återgiven i konungens öppna brev, ovisst av vad skäl, men kanske emedan han ej velat införa detta medgivande från sin sida i sin proklamation om det slutna fördraget. Vi kunna dock med den största säkerhet göra gällande, att ett sådant stadgande funnits i dagtingan. I det referat av överenskommelsen, som ärkebiskop Olof kort därefter lämnat till Baselkonciliet i en skrivelse, heter det nämligen: "rex predictus non habeat se de regno intromittere nec tributa seu quecumque emolimenta jnde percipere, nisi dumtaxat de quibusdam castris et terrulis, que nondum perdiderat" [2]). Det är tydligt, att samma sak åsyftas på båda ställena. Att denna fråga diskuterats bekräftas för övrigt även av den omständigheten,

[1]) KK. vv. 1596 ff.

[2]) Tryckt hos Lindblom, Akter, sid. 141. Annerstedt har, enligt Schück, a. a. sid. 154, först gjort uppmärksam på detta fördragsreferat.

Digitized by Google

att den varit uppe vid de två närmast följande mötena i Halmstad och Stockholm [1]).

Vidare uppge de båda källorna ej samma deltagare i den till nästa höst i Stockholm beramade underhandlingen [2]). Då krönikan uppger alla dem, som senare verkligen kommo att deltaga, är det tydligt, att författaren ändrat uppgiften i dagtingan efter det ett år senare utställda brevet om den här överenskomna underhandlingen, vilket brev, som vi ovan sett, han känt till och ingående refererat i sin krönika [3]).

För övrigt överensstämma de båda övriga källorna till kännedomen om ifrågavarande fördrag fullständigt med rimkrönikans framställning, och man har full rätt att påstå, att författaren även här haft tillgång till det dokument, som han återgiver. Även här kan hans tillförlitlighet, då han refererar diplom, ådagaläggas [4]).

Det har i det föregående visats, att diktaren för den genomgångna delen av sin krönika — den som behandlar tiden fram till Engelbrekts död — i ett flertal fall använt samtida dokument för sin skildring av de politiska händelserna under krigets lopp. Under sådana förhållanden framställer sig frågan, hur saken förhåller sig i sådana delar

---

[1]) Sv. Tr. III, n:r 469 och 473.

[2]) Kungens brev anger Sigge av Skara, Magnus av Åbo, Krister Nilsson, Hans Kröpelin, Jöns av Roskilde, Axel Pettersson, Sten Basse, Pål Laxman, Olof av Bergen, Endrid Erlandsson, Olof Håkonsson och Sigurd Jonsson. Krönikan har de svenska lika, i stället för Axel Petersson och Pål Laxman Erik Krummedige och Mårten Jönsson, de norska även lika (Förf. Ändr., vv. 1595, 1—14).

[3]) Se ovan sid. 278 f.

[4]) Det är också möjligt, att skildringen av svenskarnas misstankar mot Erik, då han ej på utsatt dag infann sig till mötet i Stockholm 1435, att han ville bryta dagtingan, och av Hans Kröpelins och danskarnas bön att förlänga fristen till det riktigt angivna datum nativitatis Marie, är byggd på de dokument om dessa händelser, som finnas bevarade (Sv. Tr. III, n:r 469 a och b), ehuru detta ej med säkerhet kan påstås.

Digitized by Google

av krönikan, där möjligheter att återfinna eller rekonstruera diplommaterialet saknas. Med hänsyn till vad som ovan ådagalagts är det icke för djärvt att göra gällande, att då man på andra ställen, där kontroll icke är möjlig, finner krönikören på motsvarande sätt återge fördrag och dylika handlingar, man kan draga den slutsatsen, att även här brevmaterial förelegat för honom. De viktigare och mera framträdande ställen, som kunna rättfärdiggöra en dylik slutsats, äro följande.

Freden med skåningarna 1434, som ytterst noggrannt återgives med orts- och tidsangivelser; detta ställe är så tydligt av samma art som de ovan behandlade, att någon tvekan ej kan vara möjlig. De ifrågavarande raderna lyda:

Och ther mz giordhe the en fridh
j mellom schana oc swärik
ther giordis starka breff vppa
at friden sculle standa swa
hwo then andra wille schadha göra
j tolff wikur sculle friden vpseggis forä
The suensca sculle thz vpseghia j lundh
mz breff oc budh j then stundh
The danska seghia vp j watzsteena
vm the friden ey holla meena [1])

Vidare "beslutet" på Sveriges s. k. första riksdag i Arboga 1435, tydligen ett referat av ett där utställt dokument om tillsättning av hövitsmän i rikets landskap [2]); ytterligare ett 1436 i Arboga fattat beslut om Engelbrekts andra tåg [3]); freden med skåningarna 1436 [4]); Engelbrekts förlikning med Bengt Stensson med det noggranna uppräknandet av medlövarna [5]). Huruvida något dylikt även

[1]) KK. vv. 1468 ff.
[2]) KK. vv. 1610—1623; jmf. Förf. Ändr.
[3]) KK. vv. 2230—2236.
[4]) KK. vv. 2512 ff.
[5]) KK. vv. 2615—2236.

Digitized by Google

legat till grund för berättelsen om högmästarens medling, är det svårt att uttala något bestämt om, men det synes i hög grad sannolikt, då man jämför detta parti med andra av ovan beskriven art. Typiskt är uttrycket:

> hans kröpelin screff them tha til
> at han widh them thala wil[1])

Sålunda har såsom en betydande källkrets till Karlskrönikans första del utskilts samtida dokument, till övervägande delen av statskaraktär — endast förlikningen med Bengt Stensson utgör egentligen undantag — vilka utgjort en stomme för författaren vid hans framställning av den politiska utvecklingens grunddrag under upproret. Betydande delar av krönikan låta sig emellertid ej förklara på detta sätt.

I vissa avsnitt av dikten spelar den unge Karl Knutsson en icke obetydlig roll. Det är lätt att se, att dessa icke som de ovan analyserade partierna bygga på dokument. De äro av en bestämd, från genomgångna delar av krönikan skild karaktär, med en avsevärd rikedom på konkreta smådrag. De omfatta i huvudsak följande episoder av händelseförloppet.

Först i tiden kommer skildringen av Stäkeholms belägring, där Karl, åtminstone efter krönikans framställning, avgjort är den ledande. Den innehåller en mängd uppgifter om belägringen. Trupperna lågo framför borgen i sex veckor, belägringsdispositionerna beskrivas in i detalj, härens fördelning och förläggning samt befälhavarna för de olika avdelningarna angivas. Om Karl Knutsson heter det t. ex. här:

---

[1]) KK. vv. 1624—1663. — En diskussion av andra med här behandlade ställen i viss mån besläktade partier skall uppskjutas till senare, då en säkrare grundval lagts för uppfattandet av krönikans återstående delar.

Digitized by Google

karl knutzson lagde vnder the vinda bro
vesten til for hwsit laa
och lagde sik hard at the reysa pala
the fianda wille han benala
the fianda mötte honom mz spiwt och stena
the pala wille the honom formena
Spiwten hugge the mz rytinga sunder
mz kexe drog han sik til palana vnder [1])

Hit kan vidare räknas delar av redogörelsen för utnämningen av drots och marsk, där som ovan anmärkts den på ett dokument i sina huvuddrag grundade framställningen utfyllts med annat, delvis anekdotiskt stoff, så t. ex. berättelsen om det råd, konungen ger den nyutnämnde marsken Karl Knutsson, att icke sträcka sina fötter längre än skinnfällen räcker [2]). Framför allt gäller emellertid det här sagda om Stockholms belägring 1436; skildringen av denna överflödar av målande detaljer och livliga scener. En typisk sådan är t. ex. den följande ur berättelsen om underhandlingarna med stadens borgerskap:

ther mz gingo the borgarmestare jn
at beraade sich än annet sin
thz yrdhe sara oc war starkt frost
thz war the suensca engen lost
the hiollde ther vte för then poort [3])

I hela detta parti är Engelbrekts roll ej så framträdande. Detsamma gäller på visst sätt om ett annat avsnitt av krönikan, såsom von der Ropp tidigare från sin utgångspunkt har klarlagt [4]). Det är Karl Knutssons val till höfvitsman och skildringen av hur han senare nödgas att

[1]) Partiet ifråga omfattar raderna 1220—1269; de citerade äro vv. 1250—1257.

[2]) Hela denna del omfattar vv. 1809—1876.

[3]) KK. vv. 2067—2071.

[4]) v. d. Ropp, a. a. sid. 38 f. Ropp betraktar dessa delar såsom vittnesbördom den av Karl Knutsson inspirerade omarbetarens verksamhet.

Digitized by Google

dela ämbetet med Engelbrekt. I krönikan spåras ingen indignation över att Engelbrekt blivit förbisedd vid valet; fastmera heter det:

> Tha Engelbert och puken thz hördho
> gantzska wreedha the them giordho [1])

Senare berättas det, att allmogen höll med dem, men riddare och prästerskap med Karl Knutsson. Icke desto mindre genomdriva Engelbrekt och Erik Puke sin vilja. I eminent grad är detta händelseförlopp sett från Karl Knutssons synpunkt och återgivet på motsvarande sätt. Det är karaktäristiskt, att Erik Puke, mot vilken hela den närmast följande delen av Karlskrönikan riktar sig, här står samman med Engelbrekt mot marsken. Som von der Ropp framhållit, bära sålunda stora delar av krönikan tydliga spår av Karl Knutssons syn på händelserna. I det stomme av fördragsreferat, som går igenom verket, kunna således tydligt urskiljas vissa inlägg av en personligt färgad tradition, vilken vid utnyttjandet av krönikan som källa måste bestämt skiljas från de delar, som förut analyserats.

Bortskilja vi nu alla de hittills klarlagda beståndsdelarna av krönikan, återstår av dess berättelser först och främst det, som i alldeles särskild mening handlar om Engelbrekt, att börja med det som behandlar hans personliga öden — det vill säga det på ett speciellt, biskop Thomas-versmåttet närstående metrum avfattade partiet om hans mellanhavanden med Måns Bengtsson och den härmed tydligen nära sammanhängande berättelsen om mordet [2]) — och vidare de delar, som behandla hans två

---

[1]) KK. vv. 2309 f.

[2]) KK. vv. 1971 (1—51) och 2634—2737. Hit kan väl även räknas vv. 2238 (1—14), vilka handla om ett förräderiförsök mot Engelbrekt.

Digitized by Google

stora segertåg genom landet och därmed sammanhörande händelser [1]).

Det är möjligt, att de först nämnda berättelserna gå tillbaka på en samtida dikt av en för oss okänd författare, och måhända har det funnits någon "Engelbrektsvisa", ur vilken krönikören lånat vad han vet att berätta om dessa händelser. Att sådant gjordes till föremål för poetisk behandling, visar den något senare visan om Thord Bondes mord. Engelbrektstågen erbjuda emellertid svårare problem att lösa med hänsyn till sina källor.

Dessa partier utgöras till sina huvuddelar av en med förvånande noggrannhet avfattad katalog över belägringarna av fogdarnas borgar, vari borgarnas innehavare på alla de punkter, där krönikans uppgifter kunna kontrolleras, finnas vara korrekt angivna [2]). Skildringen av Engelbrekts uppträdande framför fogdeborgarna är ofta ganska stereotyp, särskilt ifråga om det första krigståget, även om bestämda undantag finnas [3]). Borgens och fogdens namn nämnas, uppfordran till fogden att giva sig anföres, i regel i direkt tal, därefter följer kapitulationen med specificerade villkor eller också stormningen, då belägrarna vunno

thz slot och brendo j grund
och drogo swa tedan j sama stund.

Flest detaljer finnas — utom i de redan angivna fallen — vid skildringen av det sista kriget i Skåne och Blekinge, men här är det också påfallande, vilken roll Nils Stens-

[1]) KK. vv. 792—1130 och 1170—1521 samt 2339—2592.

[2]) Se härom t. ex. Erslev, Erik af Pommern, sid. 292 ff. (med noter).

[3]) Sådana äro Ringstadaholms belägring 1434 (vv. 1104 ff.) och Nyköpings 1436 (vv. 2339 ff.). — Vad Stäkeholms och Stockholms belägringar (1434 resp. 1436) beträffar, har redan påpekats den roll, Karl Knutsson spelat vid dessa händelser, vilket förklarar den större utförlighet, varmed de skildrats.

Digitized by Google

son och hans svenner samt Claus Langes[1]) strider i Blekinge spela i framställningen, vida större än deras betydelse kan berättiga dem till. Här synas personliga traditionskretsar ha spelat in och vävts samman med berättelserna om Engelbrekt till ett helt av en viss brokighet.

Frågan blir nu, om även huvuddelarna av krigsskildringarna kunna föras tillbaka till en Engelbrektsvisa, liksom hypotetiskt gjorts med de delar, vilka särskilt röra Engelbrekts person och hans död. Redogörelsen för de båda krigstågen synes emellertid skilja sig från t. ex. berättelserna om Magnus Bengtsson genom sina torra, korrekta uppgifter om fakta och en relativ frihet från anekdotiskt och personligt stoff — det må betonas, att detta omdöme endast gäller om de huvudsakliga delarna av krigsskildringarna och att ovan några undantag framhållits. Vad som nu särskilt åsyftas är de vidlyftiga berättelserna om fogdeborgarnas erövring och de engelbrektska härarnas tåg genom landet. Det är icke möjligt göra gällande, att dessa äro hämtade från en supponerad "Engelbrechtslied". I det följande skola vi närmare undersöka vissa uppgifter i dessa skiftande berättelser, vilka i någon mån kunna klargöra ställningen i den uppkastade frågan.

Till en början må några betecknande ställen anföras. Då Engelbrekt erövrat Köping heter det:

til friborna men sende engilbrecht breff
och allom thöm han swa til screff
hwo honom ey wille i vesterars mötha
hans lyff och gotz tha loth han höta[2])

[1]) Claus Lange uppträder även senare i Karlskrönikan, där han framställes som en av marskens trogna vänner och medhjälpare, åt vilken denne anförtror det svåra uppdraget att fängsla Krister Nilsson (vv. 5580 ff.).

[2]) KK. vv. 868—871.

Digitized by Google

Sedan han vunnit upplänningarna för sin sak, berättas hans närmaste åtgärder på följande sätt:

Sidan haffde han sin breff ospara
han bödh huar man til sik fara
hwo ey mz honom halla wilde
hans lyff och gotz wilde han forspilde
til norbotn han tha breff sänder
at antworda erik pwke j händer
och bath honom stadelica mz sik holla
al norland vnte han honom wolla [1])

Det kan ej vara ren fantasi av författaren, då han här hänvisar till Engelbrekts korrespondens, det framgår av allt vad vi från det föregående veta om hans sätt att begagna aktstycken för sin framställning. Det bör också framhållas, att i samband med det första av de här anförda ställena en årsuppgift finnes i krönikan, ehuru felaktig (1433 i stället för 1434), något som dock *kan* bero på felläsning eller felskrivning [2]). Av referaten över dagtingningarna med fogdeborgarna finnas även flera, som i belysning av vad vi ovan sett med största sannolikhet kunna föras tillbaka på dokument. Man måste nämligen taga för givet, att skriftliga överenskommelser träffats vid alla de fall av dagtingan, som omtalas i krönikan. Visserligen synes ingen dylik överenskommelse vara bevarad från Engelbrektstiden; från något senare tid finnes emellertid ett dokument av detta slag bevarat [3]). De viktigaste fördragsreferaten

[1]) KK. vv. 944—951. Jmf. N. Ahnlund, Norrlänningarnas resning sommaren 1434 (Arkiv för norrländsk hembygdsforskning 1919), sid. 44.

[2]) KK. vv. 864 f.: Epter gudz bördh fiortan hundrat aar
tretige vppo tridia thz war.

[3]) Ringstadaholms dagtingan med Karl Knutsson den 16 november 1469; tryckt i A. Nordén, Norrköpings medeltid, sid. 179 ff. Här redogöres för stilleståndets långvarighet: "tree wikne dag fra odensdag nest epter s:ti martens dag jn til s:ti nicolai dag för solsäth nw nest komande", och för villkoren: "wore thet swa at wor herre ok husbonde her trotte karlsson kan ey vnsetie oss ok sith sloth Ringstad-

Digitized by Google

av detta slag i krönikan äro följande: stilleståndet med Hans Kröpelin (vv. 1070—1074), överenskommelserna med Örebro (vv. 1088—1093 och 1310—1313), Nyköping (vv. 1100—1103), Varberg (vv. 1420—1427), Ronneby (vv. 2450—2454), Laholm (vv. 2511—2530), Älvsborg (vv. 2580—2589) [1]). Det bör slutligen framhållas, att det tydligen förts en korrespondens mellan Engelbrekt och rådet under hans tåg i landet, varigenom han underrättat rådsherrarna om sina erövringar. Vi äga visserligen endast en skrivelse av detta slag bevarad till våra dagar, men den kan ej ha varit ensam i sitt slag [2]). Det bevarade brevet innehåller en kort översikt av hans erövringar i de västra provinserna år 1434, och här finnas alla de borgar angivna, vilka krönikan vet att berätta om. Man måste räkna med en sådan skriftväxling av en viss omfattning, eller kanske med rådsskrivelser av det slag, som vi känna från Sturetiden [3]). Beträffande hela detta parti är det dock nödvändigt att iakttaga en viss försiktighet, men åtminstone beträffande större delen av Engelbrekts krigståg och särskilt hans erövringar och hans överenskommelser med fogdarna kunna vi utan tvivel räkna med skriftliga källor av dokumentariskt slag för krönikörens framställning.

För hela den s. k. Engelbrektskrönikan har författaren sålunda haft tillgång till brev, vilka utgjort den ena huvudkällan till hans framställning av händelserna under åren 1434—1436. Vid sidan av denna ha vi kunnat konstatera andra källkretsar, representerande olika personliga traditioner. Den ojämförligt viktigaste av dessa hör samman

---

holm jnnan förscreffne dagen j sin eghen persona, tha wiliom ok skulom wij antwordhe slothet kung Karl".

[1]) Även Stäkeholms dagtingan återges (vv. 1266 ff.). Ännu ett referat synes finnas i Förf. Ändr., vv. 1479, 15—20.

[2]) Tryckt i Handl. rör. Skand. Historia, 8, sid. 3 ff.; jmf. F. M. U. III, sid. 74.

[3]) Styffe, Bidrag, IV, sid. 11 ff.

Digitized by Google

med Karl Knutsson och hans omgivning. Även för det följande av krönikan äger detta huvudomdöme sin giltighet. Men av helt naturliga skäl blir det den senare källkretsen, som nu kommer att träda i förgrunden och så småningom helt dominera. Även för denna tid har dock brevmaterialet en viss betydelse. Detta skall i det följande belysas med några exempel. Karaktäristiskt är referatet av förlikningen i Vadstena mellan konung Erik och svenskarna den 3 juni 1436:

Fördraget:	*Karlskrönikan:*
	oc worde forente sa
Och ther vppa är een friidh begriipen . . . . . mellan fornämpda högborne furste herra konung Erick etc. Och swa skola slotten standa, att the ther uppa äro, ther uppa skole blifwa swa lenge then dagen är sliiten . . . . . ther skule skickes two infödda män til hwart slot och skipa them vppa slotten färsk maat och annat hwat them brister thil theras födha[1])..	ath thz sculle i fride sta mellen konungen oc rikens men ytermer war ther fornompmit än och all the slot först bestallit ware at the som ther lage fore scullo ther sa kwarre ware oc the aff slotten ey aff fare toch sculle engen then andre hathe oc sculle the pa slottit köpe late fersken mat som man kunde pröffua at the pa slottit jo behöffua[2])

Tydligen ligger även ett brev till grund för det referat, författaren vv. 3492 ff. ger av marskens förläning till Erik Puke av Hälsingland. Kanske har han även känt det fejdebrev, Puke utfärdade till marsken, varom han vv. 3576 ff. talar. De antydningar, han ger om dess innehåll äro dock ej fullt träffande; hela framställningen här är tydligen helt

[1]) Sv. Tr. III, sid. 157.

[2]) KK. vv. 3042 ff. — I referatet har förf. här gjort den förändringen, att han låter Wismarborgmästaren Peter Wilde vara från Hamburg. Dock måste han ha begagnat brevet, trots v. d. Ropp, a. a. sid. 140, not 3.

Digitized by Google

tillrättalagd på för marsken lämpligt sätt[1]). — Då han senare berättar, att Nils Stensson 1439 utnämndes till marsk av konung Erik och denne

> fik honom mang breff
> som han om riket screff
> at alle skulde niclisse höra oc swara[2]),

har han helt visst hört eller sett de skrivelser, som kungen i detta ärende sänt till olika delar av landet[3]). De karaktäristiska fraserna "ther kom tha niclis mz danabrocha" (v. 5980), "danabroca folgde jo mädher" (v. 5995), "hans swena wore til wadzstena dragne / mz danabroc wtslagne" (vv. 6026 f.) erinra onekligen om samma slagordsliknande uttryck i det svenska rådets bekanta skrivelse mot Nils Stensson: "och hafuer fördt här in i rijket medh härsköldh och olaghligheet Danabroka"[4]). Detta bestyrkes ytterligare av den anklang orden på tal om Nils Stenssons härjning i Östergötland: "goda quinnor the gripo oc beskatta" (v. 6004) visa till brevets ord: "Item, käre wenner, hafwer Niclis Steensson grijpit oc latedt grijpa ädla dandeqwinnor och satt them i jern oc hächte oc beskattat them".

Det är av dessa exempel klart, att även för senare tid — efter Engelbrekts död — i viss mån dokument utgjort källor för författarens framställning. I jämförelse med vad fallet är för krönikans tidigare delar spela de dock här en helt underordnad roll. Det är Karl Knutssons mer

[1]) Brevet senast tryckt hos Reuterdahl, Svenska kyrkans historia, III, 2, sid. 534. Mähända har krönikören begagnat drotsens och marskens brev om Puke (tryckt sammastädes). — Om den egentliga Karlskrönikans tendentiösa framställning se Sjödin, a. a. sid. 221 och 253, not 1.

[2]) KK. vv. 5948 ff.

[3]) Hadorph, a. a. II, sid. 128 ff., avtrycker en till Västerås' stift riktad skrivelse av detta slag.

[4]) Hadorph, a. a. II, sid. 132 ff. Vidare om denna skrivelse se Sjödin, a. a. sid. 222 f.

Digitized by Google

eller mindre direkta meddelanden, som från att ha utgjort endast en relativt ringa ström i det historiska stoffet, svälla ut till själva huvudådran. von der Ropp har påvisat, hur starkt genomträngd av Karl Knutssonska synpunkter hela den av honom s. k. egentliga Karlskrönikan är[1]). Här kan det ej vara fråga om att genomgå och i detalj diskutera arten av denna tradition, det har endast varit vår uppgift att ådagalägga, att samma eller motsvarande källgrupper ligga till grund för Karlskrönikans tidigare och senare del.

Då i ett fall som detta till ett litterärt verk finnes bevarad den handskrift, i vilken man kan följa en redigerande verksamhet, som resulterar i en definitiv text, är det tydligen en betänklig åtgärd att söka föra någon del av detta verk tillbaka på en äldre text, vilken omarbetats, innan den kommit att ingå i verket i det skick, vari vi äga detta bevarat. Då von der Ropp och efter honom Schück sökt att på detta sätt till oss rädda en "Engelbrektslied" av en med folkhjälten samtida författare, vilken själv upplevat de händelser han skildrar och vars framställning vanställts av en senare, mindre begåvad författare, ha de ej tillräckligt beaktat källans egna vittnesbörd. Se vi tillbaka på den slutförda undersökningens resultat, finna vi följande.

Krönikan visar sig i själva verket vara ett arbete, vari ganska heterogena beståndsdelar ingå. Författaren har använt en annalistisk källa, vidare dokumentmaterial i största utsträckning — statshandlingar, såväl ingående brev som koncepter, ett dokument rörande en av Engelbrekt ingången förlikning, med rätt stor sannolikhet delar av vad man skulle kunna kalla Engelbrekts fältarkiv — slutligen traditionsmaterial av delvis dunkel proveniens, varibland dock Karl-Knutsson-traditionen, fortsatt direkt i senare

[1]) v. d. Ropp, a. a. sid. 139 ff.

Digitized by Google

delen av Karlskrönikan, spelar en framträdande roll. Endast en relativt ringa del av stoffet synes vara direkt knutet till Engelbrektstraditionen; hit får man räkna de omtalade berättelserna kring hans död. Härvidlag bör särskilt en omständighet observeras: författaren har bevisligen använt dokumentmaterial för sin framställning av händelser från Engelbrektstiden, och det för sådana av stor betydelse. Vid återgivandet av ett Engelbrekts tal lånar han uttryck ur ett vid ifrågavarande tillfälle utställt dokument, som varit honom bekant. Detta synes rättfärdiggöra den slutsatsen, att författaren till detta verk ej utan vidare kan påstås ha varit en deltagare i upproret eller en Engelbrekt närstående man. Det bör i detta sammanhang anmärkas, att vissa högst betydelsefulla och i Engelbrekts historia djupt ingripande händelser ej kommit till omnämnande i krönikan, så t. ex. hela den av Halmstadsfördraget framkallade verksamhet, som han bedrev sommaren 1435 i syfte att oskadliggöra den nämnda överenskommelsen och lägga en säker grundval för de till hösten stundande underhandlingarna [1]). Antingen ha inga dokument om denna sak förelegat för eller förelagts krönikören, eller också har han ej ansett det lämpligt att referera dessa sammanslutningar, som vissa svenska herrar ingingo.

Någon ursprunglig Engelbrektsvisa kan ej påvisas; med någon visshet kunna vi i detta spörsmål blott göra gällande, att krönikören använt visor om Engelbrekts mellanhavande med Magnus Bengtsson och mordet som källor. Hela Karlskrönikans första del har arten av ett skickligt kompilationsarbete. Det finns sålunda intet som tvingar att anta, att denna del är en omarbetning av en

[1]) Sv. Tr. III, n:r 469 a och c. Om denna Engelbrekts verksamhet se Schück, a. a. sid. 169 ff.

Digitized by Google

tidigare krönika eller dikt. Karlskrönikan synes vara ett enhetligt verk — om också ej med samma ställning till källorna genomgående — och måste följaktligen bedömas som sådant.

Dess första parti, den s. k. Engelbrektskrönikan, mister ej genom denna uppfattning sitt historiska värde, ehuru det ej längre kan betraktas som en från ögonvittnen eller deltagare stammande berättelse och den belysning, som här gives Engelbrekts historia, är bestämd av Karl Knutsson. Tvärtom bringas, sedan författarens metod ådagalagts, en hel serie av numera ej bevarade dokument från Engelbrektstiden till vår kunskap. Så vinnes en säkrare grundval för kännedomen om vissa händelser i tidens historia. Men å andra sidan är det av stor vikt, att icke alla krönikans uppgifter begagnas på samma sätt. Sträng urskillning är där nödvändig [1]).

Att Karlskrönikan i sin helhet är inspirerad av Karl Knutsson, torde denna undersökning ha ådagalagt. Den kan sålunda betraktas som vårt första större officiella historieverk. Den har för avsikt att ge en periods historiska händelser den för uppdragsgivaren behagliga belysningen, här att framhålla kontinuiteten mellan Engelbrekts uppror och Karl Knutssons konungadöme. Att så verkligen är fallet, göres otvivelaktigt av den omständigheten, att författaren i den utsträckning, som i det föregående visats, fått tillgång till officiellt dokumentmaterial. Ett annat verk, som utgått från Karl Knutssons krets och närmast framkallats av Karlskrönikan, nämligen Förbindelsedikten, har begagnat dokument, vilka av allt att döma förvarats i rikets arkiv [1]). På samma sätt måste Karlskrönikans författare ha nått kännedom om de dokument, som han begagnat [2]). Ett stort antal av de i Karlskrönikan

[1]) Se ovan sid. 187 ff.

[2]) Från denna tid existerar en avskriftsamling, vari många av de i krönikan begagnade breven finnas bevarade, nämligen Vadstena-

Digitized by Google

begagnade breven ha ännu kort före slottsbranden funnits i behåll, då de tryckts av Hadorph [1]). Denna samling av viktiga brev rörande unionsfrågan har författaren således fått tillgång till. Vidare andra statshandlingar, t. ex. bestämmelserna i Arboga 1435, och slutligen av allt att döma de från Engelbrekts tåg bevarade handlingarna. Vi ha här ett av de från medeltiden så sällsynta exemplen på att ett statsarkiv öppnats för en historiskt verksam person. Den ende, som kan ha lämnat ett sådant medgivande, är konungen själv. Att författaren vidare, liksom den man, som författat Förbindelsedikten, även förstått att skaffa sig tillgång till i klostren förvarade historiska källor, visas av hans begagnande av en med Chronologia

---

handskriften A. 26. I denna i riksarkivet förvarade, av växlande beståndsdelar sammansatta brevbok följer efter en samling brev av huvudsakligen kyrklig karaktär en avdelning av en (eller två) händer nedskrivna brev, vilka till större delen röra unionsfrågan (fol. 271 ff.). Efter ett par brev rörande ärkebiskopstvisten och tionden för kampen mot hussiterna m. fl. ärenden (rör. Birgittas revelationer, se Höjer, a. a. sid. 199, noter) följa bl. a. svenska rådets uppsägelsebrev till Erik från Vadstena, de norska rådsherrarnas svarsbrev, det svenska rådets klagobrev till det norska, förlikningen i Halmstad 1435 och i Stockholm samma år, rådets brev från Arboga till kung Erik 1436, förlikningen i Kalmar samma år, Eriks fullmakt för Nils Stensson att vara marsk i Sverige, svenska rådets förklaring med anledning av Nils Stenssons uppträdande etc., ända fram till år 1439. Härefter vidtar återigen en ganska heterogen samling. Man kan ej värja sig för det intrycket, att avskrivaren här följt en samling brev, vilka sammanförts för att belysa unionstvisten. Men med de i denna samling bevarade dokumenten är ej på långt när hela krönikörens förråd uttömt; med denna handskrift har han gemensamma huvudsakligen de handlingar, som i alldeles särskild mening beröra unionstvisten. Dessa Vadstenaavskrifter måste emellertid vara hämtade från samma håll, och liksom avskrivaren har tydligen krönikören fått tillgång till den samling av dessa och andra dokument, som måste ha funnits.

[1]) Dessa äro tydligen ej tryckta efter A. 26. Om deras förekomst i riksarkivet före slottsbranden lämna de tidigare arkivförteckningarna underrättelser (R. A:s ämbetsarkiv).

Digitized by Google

Anonymi närbesläktad källa och längre fram av den skildring han lämnar av Karl Knutssons kröning, vilken är nära besläktad med den i det stockholmska Gråbrödraklostrets bok förekommande [1]).

Denne okände författare kan ha varit en tjänsteman i det kungliga kansliet, vilken tagits i anspråk i den litterära verksamhet, som Karl Knutsson så väl förstod att organisera. I varje fall har han med stor skicklighet vetat att sammanföra det olikartade material, som bjöds honom. Hans talang att ur det dokumentariska materialet få fram berättelser om tillstånd eller tilldragelser — så t. ex. om kung Eriks regering och om händelserna vid hans besök i Stockholm hösten 1435 — är i hög grad anmärkningsvärd. I egentligaste mening är sålunda denne författare den förste av våra historiker, som i betydande utsträckning använt urkundsmaterial, en heder, som Ericus Olai måste avstå åt honom. Krönikan har ej sitt minsta intresse genom att visa, på vilket skickligt sätt en historisk poet från 1400-talets Sverige förstod att sammanfoga sina rimkrönikor av ett ofta motspänstigt material.

Ur Karlskrönikan kan sålunda icke en självständig Engelbrektskrönika utskiljas. Den skildring av den nationella resningen, som gives i dikten, har tillkommit i enlighet med Karl Knutssons önskan och är att betrakta som ett led i hans verksamhet för det nationella kungadömet. Han låter i krönikans första del skildra den rörelse, som är förutsättning för hans egen verksamhet.

[1]) S. R. S. I, 1, sid. 80 f. Det behöver ju dock här ej vara fråga om ett direkt begagnande; lika gärna kunna de båda berättelserna ha gemensamt icke litterärt ursprung.

Digitized by Google

Digitized by Google

KÄLLOR OCH LITTERATUR.

OTRYCKTA KÄLLOR.

RIKSARKIVET.

Regester av pergaments- och pappersbrev 1360—1400 och 1421—36 samt strödda brev, särskilt för åren 1362—63 och 1434—36.
Handskr. A. 26 (kopiebok från Vadstena kloster).
„ B. 5 (avskrifter från 1600-talets tidigare del av brev rörande Skånes avträdande).
Riksarkivets ämbetsarkiv.
Avskrifter ur Vatikanarkivet av K. H. Karlsson.
Avskrifter ur Vatikanarkivet av P. A. Munch.

KUNGLIGA BIBLIOTEKET.

Handskr. B. 17, B. 99, D. 4 och D. 29 b.

UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK.

Handskr. C. 92, C. 203, H. 112 och DG. 25—29.

URKUNDSPUBLIKATIONER, KÄLL-EDITIONER ETC.

Akter rörande ärkebiskopsvalet i Uppsala 1432 samt striden därom-mellan konung Erik och svenska kyrkan, utg. af Alg. Lindblom. Sthlm [tr. i Upps.] 1903. (Skrifter utg. af Kyrkohist. Föreningen, 4:2).
Annales Danici medii ævi. Editionem nouam cur. E. Jørgensen. Kbhvn 1920.
Annaler, Islandske, indtil 1578. Udg. for det norske hist. Kildeskrift-fond ved G. Storm. Kria 1888.

Digitized by Google

Archivregistraturer. De ældste danske, 1—5. Kbhvn 1854—1910.
Augustinus. De civitate Dei. Tertium recognovit B. Donebart. Leipzig 1909.
Bernhard av Clairvaux. De consideratione libri V. Berolini 1850. (S. Bernardi opera omnia. Cur. C. F. Th. Schneider, 1).
Bevis, Skriftelige, hörande till sv. kyrckio-historien eller biskops chrönikan ... utg. (af Haquin Spegel). Ups. 1716.
Bibelarbeten, Svenska medeltidens, utg. av G. E. Klemming. Sthlm 1848—1853. (Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar, 9 : 1—2).
Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver samlade och utgifna af C. G. Styffe, 1—5. Sthlm 1859—84.
Två svenska biografier från medeltiden (Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, 5).
Birgitta. Heliga Birgittas uppenbarelser, utg. av G. E. Klemming. Sthlm 1857—84. (Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar, 14 : 1—5).
Birgitta. Revelationes S. Birgittæ ed. J. Durante. Rom 1606.
Braunschweigische Reimchronik, hgg. von L. Weiland. (Mon. Germ. Hist., Deutsche Chroniken, 2).
Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert.
12: Die Chr. der niederrheinischen Städte, Cöln. 1 (inneh. Gottfried von Hagens rimkrönika). Leipzig 1875.
19: Die Chr. der niedersächsischen Städte, Lübeck. 1 (inneh. Detmar). Leipzig 1884.
26: D:o. Lübeck. 2 (inneh. Libellus Magnipolensis). Leipzig 1899.
Decretum Gratiani .... Antwerpiæ 1573.
Diplomatarium, Kjøbenhavns. Samling af Dokumenter, Breve og andre Kilder .... udg. ..... af O. Nielsen, 1. Kbhvn 1872.
Diplomatarium Norvegicum, 1 ff. Chria 1849 ff.
Diplomatarium suecanum. Svenskt diplomatarium, 1—6. Holmiæ 1829 ff. [Ny följd] — fr. o. m. år 1401 ... 1—4. Sthlm 1875—1904.
Eberhards Reimchronik von Gandersheim, hgg. von L. Weiland. (Mon. Germ. Hist., Deutsche Chroniken, 2).
Erikskrönikan enligt Cod. Holm. D. 2 ... utg. av R. Pipping. Upps. 1921. (Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar, 47).
Everhards von Wampen Spiegel der Natur ... hgg. von E. Björkman. Ups. 1902. [även i Upsala Universitets Årsskrift 1902].
Flores och Blanzeflor. ... [utg.] af G. E. Klemming. Sthlm 1844. Kritisk uppl. utg. av E. Olson. Lund 1921. (Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar, 1 o. 46).
Hakonar-Saga and a fragment of Magnus saga with appendices edited by G. Vigfusson. London 1887. (Rerum Britannicarum medii ævi scriptores. Icelandic Sagas, 2).

Digitized by Google

Handlingar rörande Skandinaviens historia, 8. Sthlm 1820.
Hanserecesse, 1—8. Leipzig 1870—97.
Herr Ivan Lejonriddaren ... [utg.] af J. W. Liffman och G. Stephens. Sthlm 1849. (Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar, 5).
Hertig Fredrik av Normandie. Kritisk upplaga ... utg. av E. Noreen. Upps. 1927. (Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar, 49).
Jacobus a Voragine. Legenda aurea, vulgo historia lombardica dicta ... rec. Th. Græsse. Ed. tertia. Vratislaviæ 1890.
Jansen Enikels Werke, hgg. von Philip Strauch. (Mon. Germ. Hist., Deutsche Chroniken, 3).
Die Kaiserchronik eines Regensburger Geistlichen, hgg. von E. Schröder. (Mon. Germ. Hist., Deutsche Chroniken, 1).
Korner, H. Die Chronica novella des Hermann Korner, hgg. von J. Schwalm. Göttingen 1895.
Legendarium, Ett fornsvenskt, utg. af G. Stephens. Sthlm 1847—74. (Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar, 7:1—3).
Livländische Reimchronik ... hgg. von L. Meyer. Paderborn 1876.
Medeltidsurkunder, Finlands, utg. av R. Hausen, 1—4. Helsingfors. 1910—1924.
Migne, J. P. Patrologiæ cursus completus: Series II, Patres Latini. Paris 1844 ff.
Gregorius d. store. XI Homiliarum in evangelia libri (bd. 76).
Isidorus. Sententiæ (bd. 83).
Hildegard. Opera (bd. 197).
Nordén, A. Norrköpings medeltid. Sthlm 1918.
Olaus Petris Svenska krönika, utg. af G. E. Klemming. Sthlm 1860.
Ottokars österreichische Reimchronik, hgg. von J. Seemüller. (Mon. Germ. Hist., Deutsche Chroniken, 5).
Pergamentsbrev, Svenska Riks-Archivets, från och med år 1351, 1—3. Sthlm 1866—72.
Pseudo-Cyprianus de XII abusivis sæculi von S. Hellmann. Leipzig 1909. (Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur, hgg. von A. Harnack und C. Schmidt, 3:4 = 34).
Registratur, Konung Gustaf I:s .... 1. Sthlm 1861. (Handlingar rörande Sveriges historia, 1:1).
Repertorium dipl. regni Danici mediævalis, 1—4. Kbhvn 1894—1912.
Rimkrönikor, Svenska Medeltidens, utg. av G. E. Klemming. Sthlm 1865—68. (Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar, 17: 1—3).

Digitized by Google

Rijmkrönikor, Twå gambla swenske .... Uthgångne aff Johanne Hadorphio. Sthlm 1674.

Then andra delen til rijm-crönikorne hörande; innehåller åtskillige konglige och furstlige förlijkningar, föreningar etc. .... vplagd aff Johan Hadorphio. Sthlm 1676.

Samling af Sweriges gamla lagar ... utg. av H. S. Collin & C. J. Schlyter, 1—12. Sthlm m. fl. 1827—69.

Scriptores rerum Svecicarum medii ævi, 1—3. Upsaliæ 1818—76.

Scriptores minores historiæ danicæ medii ævi, rec. M. Cl. Gertz, 1—2. Kbhvn 1917—22.

Skrifter till uppbyggelse, utg. af R. Geete. Sthlm 1904—05. (Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar, 36).

Småstycken på fornsvenska. Samlade af G. E. Klemming [och] R. Geete, 1—2. Sthlm 1868—1916. (Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar).

Speculum virginum, utg. af R. Geete. Sthlm 1897—98. (Svenska Fornskrift-sällskapets samlingar, 31).

Söderwall, K. F. Ordbok öfver svenska medeltidsspråket, 1—2. Lund 1884—1918.

Traktater, Sveriges, med främmande makter, 1—3. Sthlm 1877—95.

Udvalg af Kildesteder. Grundlag for Øvelser ved Kr. Erslev. Kbhvn 1888.

Um styrilsi konunga ok höfþinga, utg. af R. Geete. Sthlm 1878.

Urkundenbuch, Lübeckisches, 1 : 1. Lübeck 1843.

Urkundenbuch, Mecklenburgisches, 1 ff. Schwerin 1863 ff.

Vitæ sanctorum Danorum, ed. M. Cl. Gertz. Kbhvn 1908—12.

BEARBETNINGAR.

Ahnlund, N. Norrlänningarnas resning sommaren 1434 (Arkiv för norrländsk hembygdsforskning 1919).

Andersson, I. Valdemar Atterdags tåg mot Gotland 1361 (Fornvännen 1926).

Beckman, N. Ur vår äldsta bok. Sthlm 1912.

Bergh, S. Svenska riksarkivet 1618—1837. Sthlm 1916. (Meddelanden från svenska riksarkivet. Ny följd, 2 : 5).

Bernheim, E. Mittelalterliche Zeitanschauungen in ihrem Einfluss auf Politik und Geschichtschreibung, 1. Tübingen 1918.

Bernheim, E. Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie. 5. u. 6. Aufl. Leipzig 1908.

Digitized by Google

Boethius, S. J. Bönder, bergsmän och brukspatroner i Dalarnas historia (Hist. Tidskr. 1916).

Bolin, G. Till dateringen av Erikskrönikan (Hist. Tidskr. 1927).

Bousset, W. Der Antichrist in der Überlieferung des Judentums, des neuen Testaments und der alten Kirche. Göttingen 1895.

Brilioth, Y. Den påfliga beskattningen af Sverige intill den stora schismen. Ak. afh. Upps. 1915.

Brilioth, Y. Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414. Upps. 1925.

Bure, N. Rytmiska studier öfver knittelversen i medeltidens svenska rimverk. Ak afh. Lund 1898.

Bünger, Fr. Beiträge zur Gesch. der Provinzialkapitel und Provinziale des Dominikanerordens. Leipzig 1919. (Quellen und Forschungen zur Gesch. des Dominikanerordens in Deutschland, 14).

Bååth, L. M. Bidrag till den kanoniska rättens historia i Sverige. Ak. afh. Upps [tr. i Sthlm] 1905.

Carlsson, G. Mäster Beros af Lödöse bibliotek (Nord. Tidskr. för bok- och biblioteksväsen 1922).

Carlsson, G. Artiklarna Bielke och Bonde i Sv. Biografiskt Lexikon 4 o. 5. Sthlm 1924 o. 1925.

Cederschiöld, G. Om Erikskrönikan, ett historiskt epos från folkungatiden. Gbg 1899. (Populärt vetenskapliga förel. vid Göteborgs högskola, XI).

Cornell, H. En birgittinsk revelation och dess litterära förebilder. (Samlaren 1918).

Crull, Fr. Mag. Eilert Schönefeld (Hans. Geschichtsbl. 1903).

Dahlerup, V. Physiologus i to islandske Bearbejdelser (Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1889).

Dænell, E. R. Die Kölner Konföderation vom Jahre 1367 und die schonischen Pfandschaften. Leipzig 1894. (Leipziger Studien aus dem Gebiet der Geschichte, 1 : 1).

Ecke, P. Die livländische Reimchronik Diss. Greifswald 1910.

Ehrismann, G. Geschichte der deutschen Literatur, 2 : 1—2. München 1922—27.

Ek, S. Visan om Tord Bondes mord. Gbg 1920. (Göteborgs högskolas årsskrift 2. Minnesskrift utg. av Filolog. samf. i Göteborg).

Engström, S. Artikeln Bo Jonsson Grip i Sv. Biogr. Lexikon, 5.

Erslev, Kr. Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse. Kbhvn 1882. (Danmarks Historie under Dronning Margrethe og Erik af Pommern I).

Erslev, Kr. Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og

Digitized by Google

Kalmarunionens Opløsning. Kbhvn 1901. (Danmarks Historie under Dronning Margrethe og Erik af Pommern II).
Erslev, Kr. Studier til Dronning Margrethes Historie (D. Hist. Tidsskr., 5. Række, 3).
Fabricius, K. Gotlandske Forhold under Iver Akselsön Tot (Antikvarisk tidskrift för Sverige, 17, n:r 5).
Forsstrand, C. Physiologus eller den naturkunnige (Ord och Bild 1898).
Fuchs, H. Augustin und der antike Friedensgedanke. Berlin 1926. (Neue philologische Untersuchungen, 43).
Girgensohn, P. Die skandinavische Politik der Hansa 1375—95. Ak. avh. Ups. 1898.
Grandinsson, K. G. Studier i hanseatisk-svensk historia, 1. Ak. avh. Ups. [tr. i Sthlm] 1884; 2. Sthlm 1885.
Gödel, V. Fornnorsk-isländsk litteratur i Sverige, 1. Ak. avh. Ups. [tr. i Sthlm] 1897.
Hall, F. Skokloster (Fornvännen 1909).
Hammerich, Fr. Den hellige Birgitta og Kirken i Norden. Kbhvn 1863.
Hildebrand, E. Riksdagar och ständermöten i Sverige under medeltidens sista århundrade (Hist. Tidskr. 1893).
Hildebrand, H. Medeltiden. Sthlm 1905. (Sveriges historia intill tjugonde seklet, 2).
Hildebrand, H. Minne af heliga Birgitta. Sthlm 1906. (Sv. Ak. Hdl. ifrån 1886, 19).
Hildebrand, H. Sveriges medeltid, 1. Sthlm 1884.
Hjärne, E. Biskop Thomas' av Strängnäs visa om striden för Sveriges frihet (Hist. Tidskr. för Finland 1919).
Huitfeldt, A. Danmarckis Rigis Krønicke ... Kbhvn 1650.
Holmbäck, Å. Ätten och arvet enligt Sveriges medeltidslagar. Upps. 1919.
Hylén, J. E. Bengt Algotssons moder eller jungfru Maria? (Eranos 1909).
Höjer, T. Studier i Vadstena klosters och birgittinordens historia .... Ak. avh. Ups. 1905.
Jónsson, F. Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie, 2. 2. Udg. Kbhvn 1923.
Junghans, W. Graf Heinrich der Eiserne von Holstein in den Kriegen des Nordens und im Dienste fremder Fürsten. Soest 1864.
Karlsson, K. H. Några handlingar i Lübecks stadsarkiv närmare granskade (Hist. Tidskr. 1902).
Kelleter, H. Gottfried Hagen und sein Buch von der Stadt Köln. Diss. Leipzig [tr. i Trier] 1894.

Digitized by Google

Kern, F. Gottesgnadentum und Widerstandsrecht im früheren Mittelalter. Leipzig 1914. (Mittelalterliche Studien, 1: 2).
Kjellberg, C. M. Erik den heliges ättlingar (Hist. Tidskr. 1888).
Kjellberg, C. M. Erik den heliges ättlingar och kronpretendenter bland dem (Hist. Tidskr. 1923).
Klockhoff, O. Studier öfver Eufemiavisorna. Ups. 1880.
Kraft, S. En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö (Hist. Tidskr. 1927).
Kühne, A. Das Herrscherideal des Mittelalters und Kaiser Friedrich I. Leipzig 1898.
König, R. Stilistische Untersuchungen zur braunschweigischen Reimchronik. Diss. Halle 1911.
LagerBring, S. Dissertatio historica. ... de Interdicto. Lund 1756.
LagerBring, S. Swea Rikes historia, 1—4. Sthlm 1769—1783.
Lauchert, F. Geschichte des Physiologus. Strassburg 1889.
Linder, R. Zur älteren livländischen Reimchronik. Diss. Leipzig 1891.
Lindström, G. Anteckningar om Gotlands medeltid, 1—2. Sthlm 1892—95.
Lorenz, O. Deutschlands Geschictsquellen im Mittelalter. Berlin 1870.
Läffler, L. Fr. Bidrag till vår medeltida personhistoria (Personhistorisk Tidskrift 1909).
Meddelanden från literaturhistoriska seminariet i Lund, 1—4. Lund 1892—98.
Meddelanden från svenska riksarchivet, 1: 2. Sthlm 1877.
Meyer, W. Stilistische Untersuchungen zur livländischen Reimchronik. Diss. Greifswald 1912.
Moberg, C. A. Über die schwedischen Sequenzen. Ak. avh. Upps. 1927.
Monumenta politico-ecclesiastica ex archivo Palmsköldiano nunc primum in lucem edita ... I. Diss. O. Celsius. Ups. 1750.
Mosheim, De Beghardis et beguinabus commentarius. Lipsiæ 1790.
Munch, P. A. Det norske Folks Historie, 3—4; Anden Hovedafdeling. 1—2. Chria 1857—63.
Münch, W. Gedanken über Fürstenerziehung aus alter und neuer Zeit. München 1909.
Nordfelt, A. Erikskrönikans ålder och tillkomst (Samlaren 1921).
Nygren, E. Vadstena klosters tänkebok och annalhandskriften C 92. Sthlm 1924. (Hist. studier tillägnade Ludvig Stavenow).
Olson, E. Studier över rimmen i den fornsvenska Flores och Blanzeflor. Lund 1911. (Festskrift till K. F. Söderwall).
Peringskiöld, J. Monumenta Ullerakerensia. Sthlm 1719.

Digitized by Google

Pipping, R. Erikskrönikans ljudlära enligt texten i Cod. Holm. D 2. Diss. Helsingfors 1919.
Pipping, R. Erikskrönikans ordskatt. Helsingfors 1919. (Studier i nordisk filologi ... 10).
Pipping, R. Kommentar till Erikskrönikan. Helsingfors 1926. (Skrifter utgivna av svenska litteratursällskapet i Finland, 187).
H. G. Porthans skrifter i urval, utg. af Finska Litteratur-Sällskapet, 1. Helsingfors 1859.
Radcke, F. Die eschatologischen Anschauungen Bernhards von Clairwaux. Diss. Greifswald [tr. i Langensalza] 1915.
Reinhardt, C. E. F. Valdemar Atterdag og hans Kongegjerning. Kbhvn 1880.
Reuterdahl, H. Svenska kyrkans historia, 1—3. Lund 1838—63.
Ropp, G. v. d. Zur Deutsch-Skandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts. Leipzig 1876.
Rosman, H. Bjärka-Säby och dess ägare, I. Sthlm [tr. i Ups.] 1923.
Sackur, E. Sibyllinische Texte und Forschungen. Halle 1898.
Scholz, H. Glaube und Unglaube in der Weltgeschichte... Leipzig 1911.
Schück, A. Studier rörande det svenska stadsväsendets uppkomst och äldsta utveckling. Ak. avh. Sthlm 1926.
Schück, H. Engelbrekt. Sthlm 1915.
Schück, H. Några anmärkningar om Birgittas revelationer. Sthlm 1901. (Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademiens handlingar, 33 = N. F. 13).
Schück, H. Svensk literaturhistoria, 1. Sthlm 1890.
Schück, H. och Warburg, K. Illustrerad svensk litteraturhistoria, 1. 1. uppl. Sthlm 1896. 2. uppl. Sthlm 1911. 3. uppl. Sthlm 1926.
Schück, H. Folkungatiden och unionstiden. Lund 1915. (Sveriges historia utg. av Almquist, Schück m. fl. 1: 2).
Schück, H. Messenius. Några blad ur Vasatidens kulturhistoria. Sthlm 1920.
Schäfer, D. Die Hansestädte und König Waldemar von Dänemark. Jena 1879.
Schäfer, D. Dänische Annalen und Chroniken von der Mitte des 13. bis zum Ende des 15. Jahrhunderts... Hannover 1872.
Schäfer, D. Rec. av von der Ropp, Zur Deutsch-Skandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts (Hans. Geschichtsblätter 1875).
Sjödin, L. Biskop Thomas' fosterlands- och frihetskärlek i belysning av hans liv och diktning (Hist. Tidskr. 1925).
Steffen, R. Den heliga Birgittas uppenbarelser i urval och översättning. Sthlm 1909.

Digitized by Google

Strecker, W. Die äussere Politik Albrechts II. von Mecklenburg. Diss. Rostock 1912. (även i Jahrb. des Vereins f. mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde, 78).
Strinnholm, A. M. Svenska folkets historia, 4–5 [II: 1—2]. Sthlm 1852 54.
Söderwall, K. F. Studier över Konungastyrelsen. Lund 1880.
Thordeman, B. Rec. av A. Schück, Studier rörande det svenska stadsväsendets uppkomst och äldsta utveckling (Fornvännen 1926).
Tiralla, H. Das Augustinische Idealbild der christlichen Obrigkeit als Quelle der Fürstenspiegel des Sedulius Scottus und Hincmar von Reims. Diss. Greifsw. [tr. i Anklam] 1916.
Toll, H. Folkungaroten (Fornvännen 1924).
Toll, H. Något om Erikskrönikans kronologiska uppställningssystem (Hist. Tidskr. för Finland 1925).
Tunberg, S. Stora Kopparbergets historia, 1. Upps. 1922.
Tunberg, S. Äldre medeltiden. Sthlm 1926. (Sveriges historia till våra dagar, 2).
Usinger, R. Die dänischen Annalen und Chroniken des Mittelalters. Hannover 1861.
Vacandard, E. Vie de Saint Bernard, abbé de Clairvaux. Paris 1895.
Walberg, E. Le bestiaire de Philippe de Thaün .. Ak. avh. Lund 1900.
Weibull, C. Saxo. Ak. avh. Lund 1915.
Weibull, C. Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden. Lund 1921.
Weibull, L. Erik den helige (Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1917).
Werminghoff, A. Zur Lehre von der Erbmonarchie im 14. Jahrhundert (Hist. Vierteljahrschrift, 20).
Werminghoff, A. Die Fürstenspiegel der Karolingerzeit (Hist. Zeitschrift, 89).
Werminghoff, A. Drei Fürstenspiegel des 14. und 15. Jahrhunderts. Leipzig 1916. (Gesch. Studien für A. Hauck).
Wesle, C. Kaiserchronik und Rolandslied (Beitr. zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur, 48).
Westman, K. B. Birgitta-studier, 1. Ak. avh. Upps. 1911.
Westman, K. B. Rec. av Steffens Den heliga Birgittas uppenbarelser (Kyrkohist. Årsskr. 1912).
Westman, K. B. Reformationens genombrottsår i Sverige. Sthlm [tr. i Uppsala] 1918.
Westman, K. G. Svenska rådets historia till år 1306. Ak. avh. Upps. 1904.
Wigger, F. Stammtafeln des grossherzoglichen Hauses von Meklen-

Digitized by Google

burg (Jahrb. des Vereins f. mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde, 50).

Wolff, L. Die Reimchronik Eberhards von Gandersheim (Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung 1924).

Voretzsch, C. Einführung in das Studium der altfranzösischen Literatur. 2. Aufl. Halle 1913.

Überweg, Fr. Grundriss der Geschichte der Philosophie der patristischen und scholastischen Zeit, 10. Aufl. Berlin 1915.

Ölgarte, Fr. Die Herrschaft der Mecklenburger in Schweden. Diss. Halle 1902.

Östman, N. Årtalet 1187 i Stockholms historia (S:t Eriks Årsbok 1917).

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 06390 3044
BOUND
DEC 21 1929
A 540493 DUPL
UNIV. OF MICH.
LIBRARY

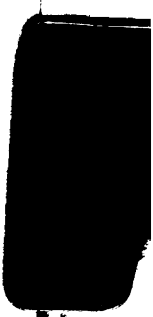

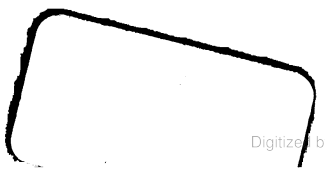

Digitized by Google

Aktiebolaget
Skånska Centraltryckeriet
Lund 1928

Digitized by Google